

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ

A. CUMHURİYETİN KURULMASI.....	20
B. KANLI NOEL OLAYLARI	29
1. CUMHURİYETİN KURULMASINDAN KANLI NOEL OLAYLARINA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER (1960-1963).....	29
a. Kıbrıslı Rumların Cumhuriyetin Kurulmasını Kabul Etme Nedenlerinin Ortaya Çıkması.....	29
b. Bağımsız Belediyeler Meselesi.....	30
c. Cumhurbaşkanı Makarios'un Anayasa Değişikliği Teklifi.....	32
2. AKRİTAS PLANI.....	33
3. KANLI NOEL OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ.....	34
C. LONDRA KONFERANSI.....	37
D. KIBRIS MESELESİNİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'İNDE GÖRÜŞÜLMESİ.....	40
1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 4 MART 1964 TARİHLİ KARARI	40
2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ KARARI VE AMERİKA BAŞKANI JOHNSON'IN MEKTUBU.....	41
a. Rum ve Yunan İkilisine Karşı Türkiye'nin Tavrı.....	41
b. Amerika Başkanı Johnson'ın Mektubu ve Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün Cevabı.....	43
E. RUMLARIN ERENKÖY SALDIRISI.....	48
1. SALDIRININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ.....	48
2. SALDIRIYA DIŞ BASININ YAKLAŞIMI.....	50

F. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI.....	52
1. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	52
a. Galo Plaza'nın Raporu.....	52
b. Yunanistan'daki Hükümet Buhranları.....	52
c. Keşan ve Dedeoğaç Görüşmeleri.....	54
d. Denктаş Meselesi.....	55
2. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI'NIN BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ.....	56
a. Türkiye'nin Müdahale Kararı.....	56
b. Türkiye ile Yunanistan Arasında Anlaşmaya Varılması.....	59
3. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER.....	62
a. Cumhurbaşkanı Makarios ile Yunan Askerî Hükümetinin Arasının Açılması.....	62
b. 15 Temmuz Darbesi.....	64

II. BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKATI

A. 15 TEMMUZ DARBESİ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER.....	67
1. POLİTİK GELİŞMELER.....	67
2. TÜRK GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN HAREKAT HAZIRLIKLARI.....	73
B. BİRİNCİ BARIŞ HAREKATI.....	75
1. HAREKATIN BİRİNCİ GÜNÜ (20 TEMMUZ 1974).....	75
a. Askeri Harekatın Başlaması ve Gelişimi.....	75
b. Harekatın İçte Yarattığı Tepkiler.....	77
c. Harekatın Dışta Yarattığı Tepkiler.....	80
2. HAREKATIN İKİNCİ GÜNÜ (21 TEMMUZ 1974).....	83
a. Askeri Harekatın Gelişimi.....	83
b. Harekatın İçte Yarattığı Tepkiler.....	84
c. Harekatın Dışta Yarattığı Tepkiler.....	85
d. Kocatepe'nin Batışı.....	87
e. Yunan Askerî Hükümetinde Meydana Gelen Görüş Ayrılıkları.....	89
3. HAREKATIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (22 Temmuz 1974).....	89
a. Harekatın İçte ve Dışta Yarattığı Tepkiler.....	89

b. Ateşkesin Kabulü.....	90
c. Ateşkes Sonrası Kıbrıs'ta Durum.....	91
4. HAREKATIN DEĞERLENDİRMESİ.....	93
a. Harekatın Olumlu Yönleri.....	93
b. Harekatın Olumsuz Yönleri.....	97
C. CENEVRE KONFERANSLARI.....	97
1. BİRİNCİ CENEVRE KONFERANSI.....	97
2. İKİNCİ CENEVRE KONFERANSI.....	102
D. İKİNCİ BARIŞ HAREKATI.....	104
1. HAREKATIN BİRİNCİ GÜNÜ (14 AĞUSTOS 1974).....	104
2. HAREKATIN İKİNCİ GÜNÜ (15 AĞUSTOS 1974).....	108
3. HAREKATIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (16 AĞUSTOS 1974).....	110
4. HAREKATIN DEĞERLENDİRMESİ.....	113

III. BÖLÜM

İKİNCİ BARIŞ HAREKATI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

A. KIBRISLI TÜRKLERE KARŞI YAPILAN TOPLU KATLİAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI	115
1. ATILILAR KATLİAMI.....	115
2. MURATAĞA VE SANDALLAR KATLİAMI.....	117
3. TAŞKENT KATLİAMI.....	118
B. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU'NUN 1 KASIM 1974 TARİHLİ TOPLANTISI.....	119
1. TOPLANTI ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	119
a. Pakistan'ın Türkiye'ye Destek Vermesi.....	119
b. Sovyet Deklarasyonu.....	119
c. Esirlerin ve Gözaltına Alınanların Mübadelesi.....	121
d. Libya'nın Türkiye'ye Destek Vermesi.....	121
e. Türkiye'deki Hükümet Buhranı.....	122
2. 1 KASIM 1974 TARİHLİ GENEL KURUL TOPLANTISI VE 3212(XXIX) SAYILI GENEL KURUL KARARI.....	125
C. AMERİKAN SİLAH AMBARGOSU.....	126
1. AMBARGONUN UYGULAMAYA KONMASI.....	126

2. TÜRK SİYASETÇİLERİN AMBARGO İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ.....	128
3. AMBARGONUN GELİŞİMİ.....	130
D. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ’NİN İLANI.....	132
E. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ’NİN İLANI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER.....	135
1. NÜFUS MÜBADELESİ ANTLAŞMASI	135
2. ZİRVE GÖRÜŞMELERİ	140
a. 1977 Denктаş-Makarios Zirve Görüşmesi.....	140
b. 1979 Denктаş-Kyprianou Zirve Görüşmesi.....	141
3. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ’NİN İLANI.....	146
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	155
DİZİN	169
EKLER	174

ÖNSÖZ

Kıbrıs, gerek coğrafi konumu gerekse üzerinde yaşayan Türk toplumu nedeniyle, uzun yıllardır Türkiye'nin siyasal gündeminde ya en başta ya da ilk sıralarda bulunmaktadır. Milletlerarası politika arenasında Türkiye'nin istekleri ya da yeri tartışıldığında Kıbrıs hep gündeme getirilmektedir. Türkiye, menfaatlerinin korunmasını söz konusu ettiğinde Kıbrıs meselesini çözün, Kıbrıs'ta şunu yapın, bunu yapın biçiminde isteklerle sürekli karşılaşmaktadır. Kısacası, Kıbrıs meselesi ve Türkiye hep özleştirilmektedir. Durum böyle olunca, daha uzun yıllar Türkiye dış siyaset gündeminde bir numaralı mesele olarak ortaya atılacaktır. Sonuç olarak, Kıbrıs, yalnız Kıbrıslı Türklerin değil Türkiye'nin de yaşamsal meselesi olarak daha uzunca süre gündemde kalacaktır.

Tarihsel sürecin incelenmesi sonucunda, Kıbrıs Barış Harekatı'nı yaratan en önemli etkenin Enosis olduğu ve Enosis teşebbüsleri ayrıntılarıyla araştırıldığında da Kıbrıs meselesinin kaynakları ve gelişimi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kıbrıs Barış Harekatı adlı tezimizde, konuyla ilgili kitapları, makaleleri, yüksek lisans ve doktora tezlerini inceledik. Ayrıca o döneme ilişkin gazeteleri taradık. Üç bölümden meydana gelen tezimizin birinci bölümünde tarihsel gelişim süreci içinde Kıbrıs Cumhuriyeti ele alındı. İkinci bölümde ise Kıbrıs Barış Harekatı'nın başlaması ve gelişimi iç ve dış tepkiler göz önüne alınarak incelendi. Üçüncü ve son bölümde İkinci Barış Harekatı sonrasında yaşanan gelişmeler kronolojik bir sırayla ortaya konuldu.

Tezin hazırlanışı sırasında bana yol gösteren danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Bülent ATALAY ve O'nun nezdinde bütün bölüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarımın her safhasında yanımda ve yardımcı olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürler...

Serkan AÇIKGÖZ

Edirne-2006

ÖZET

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı hakimiyetine geçti ve Kıbrıs'taki Osmanlı hakimiyeti 1878 yılına kadar devam etti. Kıbrıs'ın idaresi, 1878 yılında geçici olarak İngiltere'ye verildi. İngiltere, 1960 yılına kadar Kıbrıs'a hakim oldu. 1960 yılında, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Bu cumhuriyet uzun ömürlü ve kalıcı olmadı. Çünkü, Kıbrıslı Rumlar Enosis girişimlerine devam ettiler ve yüzlerce Kıbrıslı Türk, Kıbrıslı Rumlar tarafından katledildi. Garantör devletlerden biri olan Türkiye, Kıbrıslı Türkleri kurtarmak için 1963, 1964 ve 1967 yıllarında girişimlerde bulundu. Bu girişimler, Kıbrıslı Rumlar tarafından gerçekleştirilen planlı katliamı önledi ve binlerce Kıbrıslı Türkün hayatını kurtardı. Eğer Türkiye, Kıbrıslı Türkleri kurtarmak için 1963, 1964 ve 1967 yıllarında girişimlerde bulunmasaydı Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar tarafından yok edilecekti.

Yunanistan tarafından yönlendirilen Rum Milli Muhafızlar, Enosis için 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta hükümet darbesi yaptılar. Kıbrıs'taki anayasal düzeni korumak için yapılan Kıbrıs Barış Harekatı, Garanti Antlaşması'nın verdiği yetkiye dayanmaktaydı. Planlanması ve icrası en zor hareketlerden biri olan Birinci Barış Harekatı, 20 Temmuz 1974'te başladı ve üç gün sürdü. Bu hareket sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, Lefkoşe-Girne bölgesine hakim oldular. 14 Ağustos 1974'te başlayan İkinci Barış Harekatı da birincisi gibi üç gün sürdü. Bu hareket sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, Lefke-Lefkoşe-Magosa hattına hakim oldular.

Kıbrıs Barış Harekatı'nda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nden 27 subay, 48 astsubay, 1 deniz sivil işçi ve 422 er şehit oldu. Ancak, onlar atalarına yaraşır bir askeri başarıyı tarihe kaydettiler.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Adası, Kıbrıs Barış Harekatı, Garanti Antlaşması.

ABSTRACT

The Cyprus Island, where is third great island of The Mediterranean joined under the Ottoman domination in 1571 and The Ottoman domination in the Cyprus Island continued until 1878. The administration of island was temporarily given to England in 1878. England dominated the Cyprus Island until 1960. In 1960, The Republic of Cyprus was established by the three guarantor countries namely Turkey, England and Greece. However, this republic didn't become long-lived and permanent. Because, The Cypriot Greeks continued to Enosis efforts and hundreds of The Cypriot Turks were killed by The Cypriot Greeks. Turkey, one of the guarantor countries took steps in order to save The Cypriot Turks in 1963, 1964 and 1967. This efforts prevented planned genocide, which was performed by The Cypriot Greeks and saved thousands of The Cypriot Turks. If Turkey doesn't take steps in order to save The Cypriot Turks in 1963, 1964 and 1967, The Cypriot Turks will be annihilated by The Cypriot Greeks.

The Greek National Guards, who was directed by Greece did coup d'état for Enosis in The Cyprus Island on 15th July 1974. The Cyprus Peace Operation, which was performed for defending constitutional regularity in The Cyprus Island was based on The authority of guaranty alliance. The First Peace Operation, which was one of the most difficult operations in terms of planning and performing started on 20th July 1974 and continued three days. As a result The Turkish Armed Forces reached the Lefkoşe-Girne region. The Second Peace Operation, which started on 14th August 1974 continued three days like The First Peace Operation. In consequence The Turkish Armed Forces dominated the Lefke-Lefkoşe-Magosa region.

In The Cyprus Peace Operation, 27 officers, 48 non-commissioned officers, 1 civil workers and 422 soldiers from The Turkish Armed Forces became martyrs. However, it was an outstanding military succes suited to their ancerstors, recorded in the history of war.

Key Words: Cyprus Island, Cyprus Peace Operation, Guaranty Alliance.

GİRİŞ

Doğu Akdeniz’de 34° 33’-35° 41 Kuzey enlemleri ve 32° 17’-34° 35 Doğu boylamları arasında yer alan Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya’dan sonra Akdeniz’in üçüncü büyük adasıdır. Kıbrıs’ın yüzölçümü 9251 km² dir. Toprak yapısı, iklimi, bitki örtüsü ve hayvan türleri bakımından tamamen Anadolu’nun bir parçasıdır. Coğrafyacılara, yapı ve yeryüzü şekilleri itibariyle Kıbrıs’ı Anadolu’nun güneyini oluşturan Toroslar içinde mütalaa etmektedirler. Kıbrıs, tektonik ve jeolojik bakımlardan Anadolu’dan deniz transgesyonu ile ayrılmış olup, Antakya bölgesindeki yeryüzü şekilleri Kıbrıs’ta aynı özelliklerle devam etmektedir. Kıbrıs’ın yeryüzü şekilleri incelendiğinde Anadolu’daki Toroslar’da olduğu gibi üçüncü zaman genç kıvrımlarına ait olduğu görülür. Bundan daha da önemlisi dördüncü zaman başlarında Kıbrıs, İskenderun Körfezi yönünde Toros sistemi ile bağlantılı idi¹.

Asya, Afrika ve Avrupa’nın arasında adeta bir eklem durumunda olan Kıbrıs için tarih boyunca çeşitli mücadelelerin yapılmasının en önde gelen nedeni, Kıbrıs’ın jeopolitik ve jeostratejik değerinin öneminden kaynaklanmaktadır. Kıbrıs, coğrafi konumu itibariyle Doğu Akdeniz’in takriben ortasına yakın bir yerde bulunmakta ve bu konumu ile bu bölgenin kontrol altında tutulmasında etkili olmaktadır. Türkiye’nin güney sahilleri ve limanları, keza Suriye, İsrail, Süveyş Kanalı ve Mısır’a uzanan bölgedeki deniz yolları, tamamıyla Kıbrıs’ın etki ve kontrol alanı içinde bulunmaktadır. Kıbrıs, Akdeniz’den gelen bütün istikametlere Ortadoğu’yu kapatmakta veya açmaktadır. Ortadoğu’nun zengin petrol ürünü potansiyeli göz önüne alındığında Kıbrıs’ın önemi biraz daha artmaktadır. Bu öneme paralel olarak Süveyş Kanalı ile bağlanan dünya deniz ticaret yolunun da Kıbrıs’ın etkisi ve kontrolünde olduğu düşünüldüğünde Kıbrıs’ın jeostratejik önemi bir bakışta tamamıyla ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs’ın önemi Süveyş Kanalı açıldıktan sonra daha da artmıştır. Kıbrıs, dünyanın en zengin petrol rezervlerine sahip olan Ortadoğu üzerinde kontrol kurmaya ve bu bölgeye el atmaya imkan veren Doğu Akdeniz’deki konumu ile jeostratejik önemini devam ettirmektedir. Kıbrıs, uygun

---

¹ Cevat Gürsoy, (1964): “ Kıbrıs’ın Coğrafi Konumu ”, *Kıbrıs ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2, Ankara: s. 7; Cevat Gürsoy, (1971): “ Coğrafi Bakımdan Kıbrıs ve Türkiye”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ankara: s. 40-41; Abdulhaluk Çay, (1989): *Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: A13, Ankara: s. 1; Mustafa Tarakçı, (1998): *Kıbrıs Barış Harekati*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: s. 1.

deniz ve hava üssü karakteri ile Doğu Akdeniz’de deniz ve hava üstünlüğü kurmak isteyen güçler için çok önemli bir yerdir. Kıbrıs’ta deniz ve hava üssü olan güçler Ortadoğu’da ortaya çıkabilecek durumlara süratle müdahale etme imkanı elde etmiş olurlar. Kıbrıs’ın konumu aynı zamanda Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’e yönelik etkin bir elektronik istihbarat ve elektronik harp merkezi olmaya imkan vermektedir².

Türkiye’den (Anamur – Kormacı Burnu arası) 71 kilometre, Yunanistan’dan (Pire – Arnavut Burnu arası) 800 kilometre uzaklığı olan Kıbrıs, Türk milli güvenliğini sağlama bakımından çok büyük önem taşımaktadır. Kıbrıs, Türkiye’nin güney limanlarına hakim bir konumdadır. Kıbrıs’ın tamamen Türkiye’den koparılması Anadolu için hayati bir meseledir. Türkiye açısından tamamen kaybedilmiş bir Kıbrıs, Türkiye’nin Akdeniz’e açılan bütün kapılarını kapatacaktır. İskenderun Körfezi ile Mersin Limanı’nın emniyeti Kıbrıs ile sağlanır veya tehdit edilir. Kıbrıs, yabancı bir devlet elinde bulunması halinde güneyden Anadolu’nun emniyetini tehlikeye sokar. Kıbrıs’ın Türkiye’nin elinde veya kontrolünde bulunması Doğu Akdeniz ve hatta dolaylı olarak tüm Akdeniz deniz yollarının kontrolünde Türkiye’yi söz sahibi yapar. Ayrıca Ortadoğu’ya yapılacak müdahalelerde Kıbrıs bir üs olarak kullanılabilir. Kıbrıs’ın Yunanistan’ın eline veya kontrolüne geçmesi halinde Ege Adaları ile birlikte Akdeniz’de Türkiye’yi tehdit eden halka tamamlanmış olur. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki etkinliğinin ve egemenliğinin devamı ancak Kıbrıs’ın elde veya kontrol altında bulundurulması ile sağlanabilir³.

Kıbrıs, coğrafi konum itibariyle Yunanistan’ın güvenliği açısından Türkiye ile aynı öneme sahip değildir. Yunanistan’a saldırmak isteyen bir devletin Kıbrıs’a sahip olması ve Kıbrıs’ı hareket üssü olarak kullanmasının Kıbrıs’ın Yunanistan’a uzaklığından dolayı hiçbir yararı yoktur. Yunanistan’ın Kıbrıs’la olan ilgisi güvenliğini sağlamaktan ziyade Kıbrıs’ın Megali İdea fikri çerçevesinde yayılcılık emellerinin hedeflerinden birisi olması dolayısıyladır. Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethederek patrikliği yeniden kurması ile birlikte Megali İdea fikri doğmuş ve Rus Çariçesi II. Katherina’nın Grek Projesi ile yürürlüğe girmiştir. Rigas Ferreros adlı milliyetçi bir Yunan şair tarafından 1791 yılında Bükreş’te hazırlanan ilk Megali İdea haritası, 1796 yılında

² Zehra Cerrahoğlu, (1998): *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: s. 2-3; Halil Sadrazam, (1990): *Kıbrıs’ta Varoluş Mücadelemiz Şehitliklerimiz ve Anıtlarımız*, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, No:4, İstanbul: s. 11-12; İsmail Bozkurt, (2001): “Kıbrıs’ın Tarihine Bir Bakış”, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil), Ahşen Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Şti. , Ankara: s. 9; Tevfik Tarkan, (1975): *Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara: s. 35-36; Tarakçı, 1998: 44-45.

³ Tarakçı, 1998: 45-46; Tarkan, 1975: 36-37.

Viyana’da basılmış ve daha sonra Yunan yayılcılığının temel belgesi haline gelmiştir. Megali İdea’nın öngördüğü temel fikir, Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum devletinin yeniden ihyası, hatta bir Makedon olmasına karşın ısrarla Yunanlı saydıkları Büyük İskender’in fethettiği tüm yerleri fethederek Büyük Helen İmparatorluğu’nun kurulmasıdır. Megali İdea haritası içinde yer alan bölgelerin Yunanistan’a katılması, daha sonraları kurulan bütün gizli yeraltı örgütlerinin hedefi olmuştur⁴. Örneğin, Rus Çarı I. Aleksandır’ın yaveri olan Aleksandır İpsilantis tarafından kurulan Filiki Eteryaya adlı örgütün programında yer alan hedeflerden bir tanesi de Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki idi⁵.

Megali İdea çerçevesinde hazırlanan program doğrultusunda 25 Mart 1821’de Mora isyanı başlatıldı. Bu isyan İngiltere ve Fransa’nın desteğiyle başarıya ulaştı ve 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması’yla Osmanlı Devleti, Yunanistan’ın müstakil bir devlet olarak kurulmasını tanımak zorunda kaldı. Yunanistan’ın daha sonra yukarıda belirtilen bölgelerin ilhaki için uyguladığı strateji Enosis sloganı çerçevesinde sürdürüldü⁶.

Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın tanımı ile Enosis; sadece Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki için güdülen bir siyasetin ifadesi değildir. Sözlük anlamı “Birleşme, ilhak” olan bu kelimenin altında her Türk’ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. Enosis tam anlamı ile, Mora yarımadasında kurulan küçük Yunanistan’ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender’in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir⁷.

Müstakil bir devlet olarak kurulduğu 14 Eylül 1829’da 1 milyondan az nüfusu ve 50.000 km² civarında toprağı olan Yunanistan, 8 Haziran 1865’te Adriyatik Denizi’ndeki Yedi Adaları İngiltere’nin yardımıyla aldı. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlıların içinde bulunduğu durumdan faydalanarak Girit’te isyan çıkarttı ve büyük Avrupa devletlerinin yardımını sağlayarak 2 Temmuz 1881’de Teselya’yı topraklarına kattı. I. ve II. Balkan Savaşları’na katılarak 22 Ekim 1912’de Limni Adası’nı, 31 Ekim 1912’de Taşoz, İmroz ve Ayastraki Adaları’nı, 1 Kasım 1912’de Semadirek Adası’nı, 4 Kasım 1912’de Psara Adası’nı, 7 Kasım 1912’de Bozcaada’yı, 17 Kasım 1912’de

⁴ Sebahattin İsmail, (Tarihsiz): *Kıbrıs’ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşe: s. 8; Bozkurt, 2001: 10.

⁵ Halil Fikret Alasya,(1988): *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşe: s. 107; İsmail, (Tarihsiz): 8-9.

⁶ İsmail, (Tarihsiz): 9.

⁷ Rauf Denktaş, (2005): *Yeniden 12’ye 5 Kala*, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 60.

Nikarya Adası'nı, 3 Ocak 1913'te Midilli ve Sakız Adaları'nı, 16 Mart 1913'te Sisam Adası'nı, 30 Mayıs 1913'te Selanik ve Girit Adası'nı, 10 Ağustos 1913'te de Güney Makedonya'nın büyük kısmı ile Epir'i ele geçirdi. I. Dünya Savaşı'na da katılan Yunanistan, 27 Kasım 1917'de Batı Trakya'yı ele geçirdi. I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin paylaşılması sırasında Megali İdea'nın önemli hedeflerinden biri olarak belirlediği Antalya körfezini, Sakarya nehrinin ağzına bağlayan hattın batısındaki bölgenin ele geçirilmesi fırsatının zuhur ettiği fikrine kapılarak İngiltere'nin teşvik ve desteğiyle 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıktı. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 22 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz neticesinde çıktığı yerden denize döküldü. Anadolu'da büyük bir bozguna uğrayan Yunanistan, Megali İdea fikri çerçevesinde yayılcılık emellerinden vazgeçmedi. II. Dünya Savaşı sonunda İtalya mağlup olunca 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Antlaşması ile On İki Ada'yı ele geçirdi. Bugün ise Yunanistan Kıbrıs'ta, "Kuzey Epir" diye adlandırdıkları Güney Arnavutluk'ta, Makedonya'da ve hatta Doğu Bulgaristan'da yayılcı faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir⁸.

Coğrafi konumu nedeniyle Kıbrıs, tarih boyunca bölgedeki güç dengeleri ile medeniyetlerin, kültür ve ticaretin, çeşitli dil ve dinlerin etkisi altında kalmıştır. Böylece hem zaman zaman bölgedeki çeşitli rekabetin, siyasi ve askeri üstünlük kavgalarının yer aldığı bir alan, hem de üç kıta medeniyetlerinin kesiştiği bir kavşak noktası olarak Asya Avrupa ve Mısır uygarlıklarının buluşup kaynaştığı bir ülke olmuştur. Ama tüm bu özellikler, yine de Kıbrıs'ta milli bir toplum veya bir "Kıbrıs milleti" oluşması imkanlarını sağlayamamıştır. Kıbrıs, uzun tarihi boyunca ve son zamanlara kadar hep bölgede en güçlü olanın egemenliği altına girmiş ve yönetilmiştir.

Kıbrıs'ta yapılan kazılar, adaya yerleşen ilk ırkın Asya'dan geldiğini ortaya koymaktadır. Nitekim, Kıbrıs'ta yontma taş devrine ait kalıntılara rastlanmamış, ancak cilalı taş devrine ait eserler bulunmuştur. Arkeolog Jacques de Morgan "L'humanite Préhistorique" adlı kitabında "Kıbrıs'a ilk insanların Asya'dan ve adaya en yakın yer olan Anadolu'dan geldiklerini" belirtmektedir. M.Ö. 1500 yıllarında, Anadolu medeniyetinin en önemli temsilcileri olan Hititler, Kıbrıs'ı ele geçirdiler. Hititler döneminde Kıbrıs'tan sağlanan bakırlarla yapılmış levhalar, bugün Anadolu Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Hitit egemenliği M.Ö. 1450'de Mısır ile yer değiştirdi. Mısırlılar 450

⁸ Rifat Önsoy, (1993): "Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (28 Ekim-2 Kasım 1991) Gazimagosa*, K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yüzyıl Üniversitesi Yayınları, No:8, Ankara: s. 253-254; İsmail, (Tarihsiz): 9-11.

yıl kadar Kıbrıs'a Hakim oldular. M.Ö. 1320 yılında Kıbrıs, bir ara tekrar Hitit egemenliği altına girdiyse de, bu egemenlik kısa sürdü ve Kıbrıs tekrar Mısırlıların eline geçti⁹. M.Ö. 1000 yıllarında Kıbrıs'ta Fenikelilerin hakimiyeti başladı. Bu hakimiyet M.Ö. 709 yılına kadar sürdü. M.Ö. 1200 yıllarında başlayan Dor istilası Yunanistan'dan Adalar Denizi, Anadolu ve Doğu Akdeniz yönüne bir takım göçlerin olmasına sebep oldu. Bu göçler sonunda Yunanistan'dan Kıbrıs'a gelen kolonizatörler birbirleriyle ve Yunanistan'la herhangi bir ilişkisi olmayan siteler kurdular. Bu siteler dokuz krallık meydana getirdi. Fakat bu krallıklar Fenike egemenliği altındaydılar. M.Ö. 9. ve 8. yüzyılda Anadolu'nun büyük kısmını ele geçiren Asurlular, Güney Anadolu ve Suriye kıyılarını güven altına almak için Kıbrıs'ı ele geçirmek istemekteydiler. Bu arada Fenikelilerin ağır vergilerinden şikayetçi olan Kıbrıs Kralları, Asur egemenliğini kabul ettiklerini, M.Ö. 709 yılında bildirdiler. Asur devletinin M.Ö. 669 yılında yıkılmasından sonra Kıbrıs, M.Ö. 568 yılında tekrar Mısırlıların eline geçti. Ancak Ön Asya'da Persler, firavunlar saltanatını yıkınca Mısır'a ait yerlerle birlikte Kıbrıs da M.Ö. 525 yılında Perslerin eline geçti. Kıbrıs'taki Pers egemenliği, Makedonyalı Büyük İskender'in M.Ö. 333 yılında Perslere karşı kazandığı İssus savaşına kadar devam etti. Büyük İskender, M.Ö. 323 yılında ölünce, kısa zamanda kurduğu muazzam imparatorluğun paylaşılması için generalleri arasında mücadele başladı. Bu mücadele neticesinde M.Ö. 301 yılında General Ptoleme, Kıbrıs'a egemen oldu. Ptoleme ailesinin Kıbrıs'taki egemenliği M.Ö. 56 yılına kadar devam etti. Bu yılda Romalı General Marcus Kato tarafından Roma İmparatorluğuna bağlanan Kıbrıs, M.S. 395 yılına kadar bu durumunu devam ettirdi.

Roma İmparatorluğunun bu yılda ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs, Doğu Roma İmparatorluğuna yani Bizans'ın payına düştü¹⁰. Bizans devrinde Kıbrıs'ta Hıristiyanlık çok yayıldı ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi kuruldu. Bir taraftan Hıristiyanlığın yayılması, diğer taraftan resmi dil olarak Rumca'nın kabul edilmesi, Kıbrıs'ta bulunan halkı aynı din ve dil etrafında topladı. Bu nedenle Yunanlılıkla alakası olmayan, aslen melez olan ve Kıbrıs'ta bugün nüfus çoğunluğunu oluşturan Rumlar, kendilerini Yunanlı

⁹ Talat Üzer, (2003): *Kıbrıs'ın Tarihçesi*, İhlas Gazetecilik A.Ş., Ankara: s. 11; Merter Şahinler, (1979): *Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti*, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, İstanbul: s. 98; Alasya, 1988: 2-3.

¹⁰ Hüseyin Metin, (1959): *Kıbrıs'ın Tarihine Toplu Bakış*, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşe: s. 22,24-25,30, 32,42-47; Bener Hakkı Hakeri, (1993): *Başlangıçtan 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, No:28, Ankara: s. 52-53,58,73,80; Akif Erzen, (1971): "Kıbrıs'ın Tarihine Bir Bakış", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ankara: s. 81-82; Alasya, 1988: 4-10.

saymaktadırlar.

Arap Yarımadası ile Ortadoğu'da İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte , 632 yılında Halife Ebubekir, Kıbrıs'ta Kitiyon'u ele geçirdi. Halife Osman zamanında ise Şam Valisi Muaviye, 647 yılında Kıbrıs'ı tamamen ele geçirdi. İmparator Nikephoros Phokas, 964 yılında Kıbrıs'ı geri alarak Bizans egemenliğini Kıbrıs'ta tekrar kurdu. Kıbrıs, XII. yüzyıla kadar el değiştirmeden Bizans egemenliğinde kaldı. III. Haçlı Seferi (1189-1192), Kıbrıs'ın tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Sefer dolayısıyla Rodos önlerine gelen İngiltere Kralı Richard'ın komutasındaki donanma fırtınaya tutularak dağıldı. Kral Richard'ın nişanlısı ve kız kardeşinin de içinde bulunduğu bazı İngiliz gemilerinin o sıralarda kendisini Kıbrıs İmparatoru olarak ilan etmiş bulunan Bizans İmparatoru I. Manuel'in yeğeni İsaac Komnenos tarafından ele geçirilmesi ve mürettebatına karşı gösterilen saygısızlık Kral Richard'ı öncelikle Kıbrıs üzerine sefer yapmaya mecbur bıraktı. Kral Richard, 1191 yılında Kıbrıs'ı ele geçirerek Bizans yönetimine son verdi.

Bundan bir yıl sonra Kral Richard, Kıbrıs'ı 100.000 Bizans altını karşılığında Suriye'de bulunan Templer Şövalyelerine sattı. Ancak Templer Şövalyeleri, Kıbrıs'ı elde tutamayacaklarını anlayınca Kral Richard'a geri verdiler. Templer Şövalyelerinin Kıbrıs'tan ayrılmasından sonra Kral Richard, Kıbrıs'ı Kudüs Krallığı'ndan aldığı Guy de Lusignan'a verdi. Böylece Kıbrıs'ta 1489 yılına kadar devam edecek olan Lusignanlar dönemi başlamış oldu. Hanedanın kurucusu ve ilk kralı olan Guy de Lusignan, Kıbrıs'taki hakimiyetini kuvvetlendirmek için, Ortadoğu'ya gelmiş olan Latin gruplarını Kıbrıs'ta toprak vermek suretiyle yerleştirdi. Yerine geçen kardeşi Amaury'nin gerçekleştirdiği en önemli olay, "Kıbrıs Latin Başpiskoposluğu"nu kurmak oldu. Amaury 1205 yılında öldü. Fakat Kıbrıs'taki Latin varlığı kuvvetli bir şekilde kurulmuş oldu. Ayrıca Katolik-Ortodoks mücadelesi başlamış bulunmaktaydı. Ortodoks halkın çıkardığı isyanlar şiddetli bir biçimde bastırılmaktaydı. I. Hugh zamanında Ortodoks Başpiskoposluğu, Latin Başpiskoposluğuna bağlandı. II. Hugh zamanında ise Ortodoks Başpiskoposluğu kaldırılarak, Rum Ortodoks Kilisesi'nin yasal varlığına son verildi.

XIV. yüzyılın ortalarından itibaren Kıbrıs'taki Lusignan hakimiyeti, iki İtalyan şehir devleti; Ceneviz ve Venedikliler tarafından tehdit edilmekteydi. Cenevizliler, 1372 yılında Magosa'ya hakim oldular. 1464 yılında, Venediklilerle anlaşan Kıbrıs Kralı II. Jacques, Cenevizlileri Magosa'dan çıkardı. 1489 yılında ise, Venedikliler Kıbrıs'taki

Lusignan yönetimine son vererek Kıbrıs'a hakim oldular¹¹.

Venedik döneminde Kıbrıs, askeri bir yönetim altına girdi. Venedikli vali, askeri bir rütbe ile anılırdı ve iki yardımcısı ile birlikte sadece genel yönetimden değil, vergilerin toplamasından, yüksek mahkeme yargıçlarından ve askeri durumdan da sorumlu sayılmaktaydı. Katolik Kilisesi, Lüsignan döneminde olduğu gibi Venedik yönetimi süresince de Kıbrıs'taki diğer kiliselere, özellikle Ortodoks Kilisesi'ne karşı üstün konumunu devam ettirdi ve özel ayrıcalıklardan yararlandı. Ortodoks Kilisesi ise bir önceki yönetim döneminde olduğu gibi baskı altında tutuldu ve dini görevinin en gerekli koşullarını bile yerine getiremez oldu¹². 1508 yılında Kudüs'ten dönerken Kıbrıs'ı ziyaret etmiş olan Martin Von Baumgarten, Kıbrıs'ın yerli halkına uygulanan baskılarla ilgili olarak günlüğünde;

“Tüm ada halkı Venediklilerin kölesidir; ister tarım, isterse hayvancılık veya yağ ve şaraptan sağlansın her türlü gelirlerinin üçte birini hükümete ödemek zorundadırlar; bu da yetmezmiş gibi herkes haftada iki gün yönetimin göstereceği iş ve yerde bedava olarak(Angarya) devlete çalışmak zorundadır; bunu şu veya bu nedenle yerine getirmeyenler eksik kaldıkları günler için belirli bir ceza ödemekle yükümlüdürler. Dahası, her yıl ödemek zorunda oldukları ağır vergi nedeniyle o denli soyulup vurguna uğruyorlar ki, ruh ve bedenlerini bir arada tutmak gücünü kendilerinde bulamıyorlar.” demektedir¹³.

Kıbrıs'ın yerli halkı, Venediklilerden o kadar çok nefret etmekteydiler ki, 1563 yılında iki Kıbrıslı Rum, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'a giderek Kıbrıs'ı Venediklilerin elinden kurtarması ve kendi koruması altına alması için Osmanlı Sultanına yalvarmak zorunda kaldılar¹⁴.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra Kıbrıs'ın Venediklilerin elinde bulunması Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'deki egemenliğini her zaman için tehdit eden bir durum meydana getirmekteydi. Öyle ki, Osmanlı ticaret gemileri imparatorluk karasularında tam bir

¹¹ Ali Karadal, (2001): *Çukurova Basınında 74 Kıbrıs Barış Harekatı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: s. 5-8; Hakeri, 1993: 93,103,111,118,124; Çay, 1989: 3,5-6; Metin, 1959: 60-61,65-66,75-77,88-89; Alasya, 1988: 10, 12, 14-15,18,20; Üzer, 2003: 11.

¹² Ahmet C. Gazioğlu, (2000): *Kıbrıs'ta Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe: s. 8; Aslı Yılmaz, (2000): *Türk Basınında Kıbrıs Barış Harekatı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: s. 1.

¹³ Gazioğlu, 2000: 8.

¹⁴ Gazioğlu, 2000: 10.

güvenle dolaşmaktan mahrumdu. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik çıkarlarını zora sokmaktaydı. Osmanlı Türk hakimiyetinin, Anadolu, Suriye ve Mısır'ın bulunduğu Doğu Akdeniz'de tam olarak gerçekleştirilmesi Kıbrıs'a son darbeyi vurmakla mümkündü¹⁵.

Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı zaptetmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'la doğrudan münasebete girmesine sebep oldu. Venedikliler, Kıbrıs için Memluk Devleti'ne her yıl 8.000 duka vergi vermekteydiler. Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında yapılan antlaşma gereğince artık bu vergi Osmanlı İmparatorluğu'na verilecekti. Daha sonra bu vergi Kanuni Sultan Süleyman tarafından 10.000 dukaya çıkarıldı¹⁶. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1522 yılında Rodos Adası'nı fethinden sonra, Doğu Akdeniz'de her yönden önemli bir ada olan Kıbrıs'ın henüz yabancı ellerde bulunması büyük sakıncalar yaratmaktaydı. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'le Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki konumu nedeniyle Türk orduları için bu ülkelere yapılacak seferlerde her türlü lojistik desteği sağlayabilirdi. Yabancı ellerde kalması halinde, Anadolu'nun güney sahilleriyle diğer yakın Osmanlı eyaletlerine karşı düşman kuvvetlerinin saldırıları Kıbrıs'tan desteklenebilir, Kıbrıs düşman için bir donanım ve saldırı üssü olarak kullanılabilirdi¹⁷. Başlıca gelirini korsanlıktan sağlayan Kıbrıs'taki Venedik yönetimi, Türk müdahalesini adeta zaruri kılmaktaydı. 1569 yılında Mısır Deftardarı'nın bulunduğu geminin yağmalanması beklenen Türk müdahalesinin sebebini teşkil etti. Bu sırada Venedik tersanesinde çıkan yangın ve bunun sonucu olarak 150 civarında savaş gemisinin yanması müdahale hususunda kararsız olan başta Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere diğer devlet erkanının da Kıbrıs seferine karar vermelerini kolaylaştırdı¹⁸.

1570 yılı Şubat ayında, Kübad adında özel bir temsilci Kıbrıs'ın savaşız, kan dökülmeden Osmanlı İmparatorluğu'na teslimi hususunda görüşmek üzere Venedik'e gönderildi. Özel Osmanlı-Türk temsilcisi, Venedik'te hiçbir diplomatik tören yapılmadan, resmi, fakat soğuk şekilde karşılandı. Özel temsilci, Kıbrıs'ın savaşız, kan dökülmeden Osmanlı İmparatorluğu'na teslimi isteğini bildirdi. Ancak Venedikliler, bu isteği

¹⁵ Halil İnalcık, (1964): "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", *Kıbrıs ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2, Ankara: s. 21; Osman Metin Öztürk, (2003): *Stratejik Açılan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Altinküre Yayınları:8, Ankara: s. 15-16; Oktay Öksüzoğlu, (2003): *Dünyüyle Bugünüyle Kıbrıs Türkleri*, Hamle Basın Yayın Organizasyon, İstanbul: s. 12-13; Çay, 1989: 6-7; Tarkan, 1975: 51.

¹⁶ Gazioğlu, 2000: 131; Alasya, 1988: 23; Çay, 1989: 7.

¹⁷ Gazioğlu, 2000: 13.

¹⁸ Çay, 1989: 7-8.

reddettiler. Temsilci, 1570 yılı Mayıs ayında İstanbul'a döndü¹⁹. Bundan sonra Sultan II. Selim, en yüksek dini otorite olan Şeyhülislam Ebussuud Efendi'den fetva alarak Venedik'e harp ilan etti. Lala Mustafa Paşa komutasındaki Türk ordusu, 3 Temmuz 1570'de Kıbrıs'ın güneyindeki Tuzla İskeleyi(Larnaka'da)'nden çıkarma yaptı²⁰. 9 Eylül 1570'de Lefkoşe ele geçirildi. Lefkoşe'nin ele geçirilmesinden sonra Lala Mustafa Paşa komutasındaki Türk ordusu Magosa üzerine yürüdü ve 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın da ele geçirilmesiyle Kıbrıs'ın fethi tamamlandı. Fethin tamamlanmasından sonra Kıbrıs, idari yönden bir Beylerbeylik haline getirildi. Merkezi Lefkoşe olan Kıbrıs Beylerbeyliği'nin gelişmesi ve savunmasının güçlendirilmesi amacıyla Alaiye(Alanya), Tarsus, İçel ve Zülkadriye(Adana) sancakları da beylerbeyliğe bağlandı. İlk zamanlarda Trablusşam da bir sancak olarak Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlandıysa da, kısa bir süre sonra ondan ayrılarak Şam Beyliği'ne dahil edildi²¹.

Kıbrıs'ta 1572 yılında yapılan sayım ile Kıbrıs'ın nüfusu, meslek sahipleri, mal-mülk durumu ve diğer varlıkları tespit edildi. Bu önemli sayım sonunda özellikle Masarea ve Mazoto bölgelerinde en az 76 köyün tamamen boşaltılmış olduğu ortaya çıktı. Bu sayım sonuçları, Kıbrıs'ın ikinci Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından bir raporla birlikte Sultan II. Selim'e gönderildi. Sinan Paşa, raporunda Kıbrıs'a yerleşim için derhal insan gönderilmesi gerektiğini belirtmekteydi. Bunun üzerine Sultan II. Selim, 21 Eylül 1572 tarihli bir fermanla, Kıbrıs'a yerleşim maksadıyla Anadolu'dan insan gönderilmesini emretti. Bu ferman uyarınca Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, Anduği, Develihisar, Ürgüp, Koçhisar, Niğde, Bor, Ilgın, Ishaklı, Akşehir, Akdağ, ve Bozok'tan toplam 1908 aile ile Ma'muriye, Silindi, Ermenek, Mud, Gülnar ve Silifke'den toplam 672 ailenin Kıbrıs'a iskanı sağlandı. Bu aileler dokumacı, marangoz, demirci, fırıncı, bakırcı, tarımcı ve inşaatçı gibi birbirlerini tamamlayan meslek gruplarına mensuplardı²².

¹⁹ Gazioğlu, 2000: 23,25; İncalcık, 1964: 21.

²⁰ Gazioğlu, 2000: 97; İncalcık, 1964: 23.

²¹ Gazioğlu, 2000: 123; İncalcık, 1964: 24; Çay, 1989: 9-10; Alasya, 1988: 41,52; Tarkan, 1975: 59.

²² Yusuf Halaçoğlu, (2001): "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Politikası", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (Editörler: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu), Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, No:6, İstanbul: s. 41; Erol Manisalı, (2003): *Avrupa Kısacasında Kıbrıs*, Derin Yayınları:29, İstanbul: s. 17; Cengiz Orhonlu, (1971): "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ankara: s. 93-94; Yılmaz, 2000: 2; Karadal, 2001: 9; Gazioğlu, 2000: 100-101.

Kıbrıs'a yerleştirilmek için seçilen veya gönüllü olan herkes hakkında karakter ve davranışları yönünden soruşturma yapılarak uygun görülmeyenlerin Kıbrıs'a gitmesine izin verilmedi. Ayrıca her birinden, ileride Kıbrıs'ta herhangi bir kötü davranış içine girmeyecekleri hakkında güvence veren ikişer kefil göstermeleri istendi. Bu kefiller, Kıbrıs'a gönderilenlerin iyi karakterli ve güvenilir kişiler oldukları hakkında güvence vermekteydiler²³.

Osmanlı yönetimi sırasında, Ortodoks Rumlar başta olmak üzere Kıbrıs'taki Hıristiyanlara geniş bir hoşgörü ortamı hazırlandı. Osmanlı yönetimi ile birlikte 1260 yılından beri faaliyeti engellenen Ortodoks Başpiskoposluğu tekrar açıldı. Hatta Kıbrıs'ın Katolik Hıristiyanlarının herhangi bir saldırısına karşılık Ortodoks Başpiskoposu korumak üzere bir miktar Yeniçeri kuvveti Ortodoks Başpiskoposun yanında bırakıldı. Kıbrıslı Rumlar, Osmanlı yönetiminde kaldıkları süre boyunca varlıklarını koruyabildikleri gibi kültürel ve hatta siyasi bakımdan da gelişme imkanı buldular²⁴.

Kıbrıs, 1670 yılına kadar Beylerbeylik statüsünü devam ettirdi. Lakin 1670 yılına gelindiğinde, yeni yetkilerle donatılan Rum Ortodoks din adamlarının Kıbrıs'ın statüsünde değişiklikler istemeleri, bir huzursuzluk ve kargaşa ortamının doğmasına neden oldu. Ayrıca Kıbrıs'ta baş gösteren kıtlıklar, doğal afetler sonucunda nüfus da hayli azalmış olduğundan vergilerde büyük düşüşler meydana geldi. Bu nedenlerle 1670 yılında Beylerbeylik statüsüne son verilen Kıbrıs, adaların yönetiminden sorumlu Kaptan Paşalığa bağlandı. Kaptan Paşa, Kıbrıs'ı Müsellim* adı verilen bir vekili aracılığı ile yönetmekteydi. Bu yeni dönemde vergi toplamakla yükümlü Ağalar arasındaki rekabet, 1685 yılından 1687 yılına kadar süren bir isyan hareketine neden oldu. Bu isyan hareketi, Kıbrıs'ın Kaptan Paşalığa bağlı bir Müsellim aracılığıyla yönetilmesinin yetersiz ve yanlış bir uygulama olduğunu ortaya çıkardı ve böylece 1703 yılında Müsellim aracılığıyla yönetilmesine son verilen Kıbrıs, Vezir-i Azamın Hassı yapıldı. Ama bir süre sonra, bundan da vazgeçilerek 1745 yılında üç tuğlu bir paşanın yönetimine verildi. 1745-1748 yılları arasında devam eden bu dönemde, Kıbrıs tarihinde büyük bir ün

²³ Gazioğlu, 2000: 108.

²⁴ Halil Fikret Alasya,(1971): "Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Tanınan İmtiyazlar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ankara: s. 131-133; Gazioğlu, 2000: 388- 389; Metin: 1959: 140-141; Tarkan, 1975: 63; Yılmaz, 2000: 2; Karadal, 2001: 11.

* Müsellim, mülkiye kaymakamlarına ve nahiye müdürlerine verilen bir ünvanı. (Ferit Devellioğlu, (2000): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara: s. 740.)

kazanmış olan Ebubekir Paşa, Larnaka'ya 12 km uzaklıktan sıra kuyular kazdırarak, kemerler yaptırarak su getirmek gibi büyük bir işi başardı. Ebubekir Paşa'dan sonra Kıbrıs'ın statüsünde yeniden değişiklik yapılarak Kıbrıs tekrar Vezir-i Azamın hassı yapıldı ve bu yönetim şekli 1785 yılına kadar devam etti. 1785 yılında Rum Ortodoks din adamları, Bâb-ı Aliden Kıbrıs'ın Divân-ı Hümâyuna bağlanmasını istediler. Bu istek Bâb-ı Ali tarafından aynı yıl kabul edildi ve Kıbrıs'a Divân-ı Hümâyun tarafından bir vali atandı. Böylece Kıbrıs, Divân-ı Hümâyuna bağlanmış oldu. Bu yeni yönetim şekli, Ortodoks ruhbanın etkinliğini ve gücünü arttırdı. Daha önce Müsellimlere tanınan tüm ayrıcalıklar ve yetkiler bu kez piskoposlara geçmiş bulunmaktaydı. Vergilerden artık piskoposlar sorumluydu. Kıbrıs valilerinin Divân-ı Hümâyun tarafından atanması Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar devam etti. 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'ndan sonra Kıbrıs, Rodos Paşalığı'na, yani Cezayir-i Bahri Sefid'e bağlı bir sancak haline getirildi. Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü reformlara göre yeniden düzenlenen Kıbrıs'taki Dîvanda da Gayr-i Müslim temsilciler yer almaya başladı. Tanzimat'ın ilk yıllarında 8 kişi olan Dîvan üyelerinin 4'ü Türk, diğer 4'ü ise Gayr-i Müslim idi. Kıbrıs'ın statüsü 1861 yılında yeniden değiştirildi ve Kıbrıs, Rodos Paşalığı'ndan alınarak Bâb-ı Aliye bağlı bir mutasarrıflık statüsüne kavuşturuldu. 1868 yılında ise, Vilayet Sistemi'nin gereği olarak Çanakkale vilayetine bağlı bir mutasarrıflık haline getirildi. Kıbrıs'ın uzak bir vilayete bağlanmış olması tabii ki, Kıbrıs'taki yönetimin aksamasına neden oldu. Bunun sonucunda Kıbrıs'ın Çanakkale vilayetinin sancağı olma durumuna 1870 yılında son verilerek statüsü bağımsız bir mutasarrıflığa dönüştürüldü. Kıbrıs, 1878 yılına kadar bu statüyle, yani bağımsız bir mutasarrıflık olarak yönetildi²⁵.

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, eski gücünü kaybetti. Artık güçlü bir imparatorluk değil, toprak kaybetmeye ve gerilemeye başlayan bir devlettir. XIX. yüzyılın sonlarında dönemin iki sömürge devleti olan İngiltere ve Çarlık Rusya'sı, Ortadoğu'daki menfaatleri bakımından birbirleri ile büyük çatışma içine girdiler. Rusya, nihai hedefi olan İstanbul'a girmek ve Boğazları kontrolü altına almak gibi belli bir stratejisinin yanında Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezine inmeyi de arzu etmekteydi.

²⁵ Ahmet C. Gazioğlu, (2002): "Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1578) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri", *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Yakınoğu Üniversitesi Eğitim Vakfı, Lefkoşe: s. 22-23; Enver Bozkurt, Havva Demirel, (2004): *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara: s. 10-11; Tarakçı, 1998: 4; Çay, 1989: 10-11; Alasya, 1988: 71-73.

Çarlık Rusya'nın bu politikası, Osmanlı Devleti'nin güney topraklarını hayati bölge olarak değerlendiren İngiltere'nin menfaatine uygun düşmemekteydi. Çarlık Rusya'nın güneye sarkması İngiltere'nin başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgelerindeki İngiliz varlığını tehlikeye atacaktı. İngiltere bu politika doğrultusunda 1875 yılında başlayan Hersek İsyanı'nın bir an önce sonuçlandırılması için çaba sarf etti. Ancak isyan süratle büyüdü ve Çarlık Rusya'sı 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. 3 Mart 1878'de de Osmanlı Devleti'nin büyük toprak kaybı ile sonuçlanan Ayastefanos Antlaşması imzalandı. İngiltere, Çarlık Rusya'nın bu atağı karşısında daha önceden planladığı iki senaryodan birini uygulamak için harekete geçti. Bunlardan ilki Çanakkale'nin, diğeri de Kıbrıs'ın ele geçirilmesi idi. İngiltere, ikicisini tercih etti²⁶.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı ele geçirmeyi neden istediği, İngiltere Başbakanı Disraeli'nin Kraliçe Victoria'ya 5 Mayıs 1878 tarihi ile gönderdiği mektupta;

“Eğer Bâb-ı Ali, Kıbrıs'ı Majestelerine verecek ve karşılığında Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarını Rus istilasına karşı İngiltere'nin savunacağını taahhüt eden bir antlaşma yapılacak olursa, İngiltere'nin Akdeniz'deki kudreti büsbütün artacak ve majestelerinin Hindistan İmparatorluğu da son derece kuvvetlenecektir... Kıbrıs, Batı Asya'nın anahtarıdır...” biçiminde açıklanmaktaydı²⁷.

İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury, İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesini sağlayacak imkanları gerçekleştirmek için hazırladığı talimatı 16 Mayıs 1878'de İstanbul Elçisi Sir Henry Layard'a gönderdi. 24 Mayıs 1878 tarihli ikinci talimattaysa, Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapması için harekete geçmesini istedi. İngiltere'nin İstanbul Elçisi Sir Henry Layard, İngiltere'nin niyet ve düşüncelerini 25 Mayıs 1878'de resmen Osmanlı Devleti'ne bildirdi. Öneriler, Kıbrıs'ın geçici olarak İngiltere'ye üs olarak verilmesi; buna karşılık, yeni bir Rus saldırısına karşı iki devlet arasında bir savunma ittifakının yapılması olmak üzere iki noktada toplanmaktaydı. İngiltere'nin İstanbul Elçisi Sir Henry Layard'ın bu resmi girişimi, Kıbrıs meselesinin de başlangıcı oldu²⁸.

²⁶ Şükrü Sina Gürel, (1985): *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, Cilt:I, Kaynak Yayınları, İstanbul: s. 20; Çay, 1989: 12; Tarakçı, 1998: 4-5; Tarkan, 1975: 66.

²⁷ Ahmet C. Gazioğlu, (1960): *İngilizler İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)*, Cilt:I, Ekin Basımevi, İstanbul: s. 10; Nazım Güvenç, (1984): *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye, Çağdaş Politika Yayınları*, İstanbul: s. 29; Rıfat Uçarol, (2001): “Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri (1878)”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (Editörler: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu), Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, No: 6, İstanbul: s.131-132; Erol Mütercimler, (1990): *Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, Yaprak Yayınevi, İstanbul: s. 23-24.

²⁸ Uçarol, 2001: 132,134; Gürel, 1985: 21-22; Gazioğlu, 2002: 30; Çay, 1989: 13.

Kıbrıs üzerindeki Türk egemenliğini azaltan buna karşılık İngiltere'nin Kıbrıs'a fiilen yerleşmesine yol açan antlaşma, 4 Haziran 1878'de İstanbul'da imzalandı. 1 Temmuz 1878'de ise bu antlaşmaya ek olarak yapılan 1 Temmuz 1878 tarihli Ek antlaşmanın 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmaya getirdiği en önemli açıklık ve yenilik hiç şüphesiz ki, 6. maddede belirtilen hususlardı. Bu madde ile, Rusların Doğu Anadolu'da işgal ettiği topraklar tekrar Osmanlı Devleti'ne katıldığı anda, 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmanın hükümsüz kalması ve İngiltere'nin de Kıbrıs'ı derhal boşaltarak Osmanlı Devleti'ne iade etmesi güvencesi elde edildi²⁹.

Sultan II. Abdülhamid, 1 Temmuz 1878 tarihli Ek antlaşmaya rağmen, İngiltere'nin sürmekte olan Berlin Kongresi(13 Haziran-13 Temmuz 1878)'deki tutumundan dolayı 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmayı onaylamaya yanaşmamaktaydı. Sultan II. Abdülhamid, 3 Temmuz 1878'de, Meclisi açış beyannameinde 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmayı onaylamamakta direnmesinin nedenlerini gösteren açıklamasında;

“...Şimdi Kongre'de İngiltere tarafından vaat edilen yardım gösterilmemiş ve Ayastefanos Antlaşması'ndan fazla zararlı çıkılacağı görülmektedir. Rus askeri de halen başkentimiz civarında konaklamaktadır. Bütün bu durumlar göz önüne alınırsa İngiltere vaatlerini yerine getirmemiş ve Kıbrıs'ın verilmesi karşılığında hiçbir yarar sağlanamayacağı anlaşılmış olduğundan ve halk arasında da bir takım aslı olmayan sözler doğmuştur...” demektedir³⁰.

Sultan II. Abdülhamid'in antlaşmayı bir türlü onaylamaması üzerine İngiltere tutumunu sertleştirdi. İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury, İstanbul Elçisi Sir Henry Layard aracılığıyla 7 Temmuz 1878'de Osmanlı Hükümeti'ne gönderdiği ultimatonda; eğer Osmanlı Devleti fermanın verilmesinde gösterdiği çekimser kalmada devam ederse İngiltere Devleti'nin Kıbrıs'ın idaresini silah kullanarak ele alacağını ve hatta Osmanlı Devleti'nin tamamının da tehlikeye düşürüleceğini açık ve kesin olarak bildirdi³¹. Bunun üzerine Kıbrıs'ın yönetiminde değişikliği öngören ferman, kabine üyeleri ve Sultan II. Abdülhamid tarafından imzalanarak 7 Temmuz 1878'de İngiltere'ye verildi. 15 Temmuz 1878'de ise Sultan II. Abdülhamid, 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmayı “hukuk-ı şahaneme asla halel gelmemek şartı ile” şerhini koyarak onayladı. Böylece, Kıbrıs'ın yönetimini İngiltere'ye devreden ve aynı zamanda Rusya'ya karşı bir savunma

²⁹ Ercüment Kuran, (1964): “Kıbrıs İdaresinin İngiltere'ye Terki”, *Kıbrıs ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2, Ankara: s. 63-65; Uçarol, 2001: 135-138; Gazioğlu, 2002: 31-33; Gürel, 1985: 23-25; Tarkan, 1975: 67-68; Metin, 1959: 178-180.

³⁰ Uçarol, 2001: 142-143.

³¹ Uçarol, 2001: 143.

ittifakı olan 4 Haziran 1878 tarihli antlaşma, 15 Temmuz 1878'de yürürlüğe girdi. İngiltere Kraliçesi Victoria tarafından Kıbrıs'ın yönetimine atanan Yüksek Komiser Sir Garnet Volseley kendisine bağlı İngiliz ve Hint birliklerinden meydana gelen kuvvetleriyle 22 Temmuz 1878'de Larnaka'dan karaya çıkarak görevine başladı³².

Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye geçmesinden sonra Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ilişkilerini belirleyen en önemli etken Kıbrıslı Rumların Enosis faaliyetleri oldu. Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'ın müstakil bir devlet olarak kurulmasında büyük katkıları olan İngiltere'nin Enosis'e izin vereceğini düşünmekteydiler. 1878'den, 1960 yılına kadar devam eden İngiliz yönetimi, bu 82 yıllık süre içinde iki toplum arasında Osmanlı dönemindeki eşitliğe dayanan dengelerin bozulmasına imkan verdi, göz yumdu. Adeta bir haçlı zihniyeti içinde Rumları her yerde korudu ve Türklere ikinci sınıf insan muamelesi yaptı. Böylece Rum toplumu Kıbrıs'ın yönetiminde köşe başlarını ele geçirdi; ekonomik ve kültürel alanlarda daha da ileri gitti. Türk toplumu ise, tüm imkansızlıklara ve baskılara karşın milli varlığını devam ettirmek ve Enosis girişimlerini önlemek için her özveride bulundu; azimle, sebatla direndi³³.

I. Dünya Savaşında, Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914'de, İngiltere ve müttefiklerine karşı Almanya'nın safında savaşa katılması İngiltere için emperyalist niyetlerini gizlemede önemli bir fırsat yarattı. İngiltere, 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmayı 5 Kasım 1914'te tek taraflı feshederek Kıbrıs'ı kendi topraklarına ilhak etti. Osmanlı Devleti ise bu feshi kabul etmediğini 9 Kasım 1914'te İngiltere'ye verdiği nota ile bildirdi³⁴.

Osmanlı Devleti, Rusların Doğu Anadolu'da işgal ettiği yerleri, 3 Mart 1918'de geri aldı. Bunun sonucunda İngiltere'nin Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'ne geri vermesi gerekmektedir. Fakat İngiltere tek taraflı kararında direndi ve Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'ne iade etmedi. Lozan Barış Konferansı'nda İngiltere'nin bu tek taraflı kararını

³² Ahmet C. Gazioğlu, (1996): *Enosis Çemberinde Türkler-İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)*, Cilt:II, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul: s. 41; Uçarol, 2001: 144,146; Gürel, 1985: 35; Çay, 1989: 14.

³³ Ahmet C. Gazioğlu, (2001): "Kıbrıs Sorunu, Ortaklık Cumhuriyeti ve AB Üyeliği Girişimlerinin Siyasi ve Hukuki Yönleri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (Editörler: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu), Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, No:6, İstanbul: s. 256; Halil Fikret Alasya, (1964): "İngilizler İdaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika", *Kıbrıs ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2, Ankara: s. 69; İbrahim Artuç, (1989): *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, Kastaş A. Ş. Yayınları, İstanbul: s. 32; Öztürk, 2003: 19-20; Yılmaz, 2000: 4.

³⁴ Güvenç, 1984: 32; Alasya, 1988: 141; Cerrahoğlu, 1998: 5; Gazioğlu, 1996: 131; Yılmaz, 2000: 5; Karadal, 2001: 15.

Türkiye'nin tanınmasına kadar İngiltere fiili işgalini devam ettirdi³⁵.

Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye, Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak kararını neden tanıdı? Bu soruya gerçekçi bir cevap verebilmek için, Türkiye'nin Lozan Barış Konferansı'ndan ne beklediğini ve içinde bulunduğu koşulları bilmek gerekir. Dünya'nın sayılı güçlü devletlerine karşı kurtuluş savaşı veren ve başarıya ulaşan Türkiye, kazanılan zaferin milletlerarası alanda tescili ve Mîsâk-ı Millî'ye bağlı olarak tam bağımsızlığının kabul ettirilmesi için Lozan Barış Konferansı'nda büyük mücadele vermek zorunda kaldı³⁶.

Türk Dışişleri Bakanı ve Türk Heyeti Baş Temsilcisi İsmet İnönü, İngiliz Baş Delegesi Lord Curzon ile Kıbrıs konusunda uzun bir tartışma neden yapmadığı şeklindeki soruya verdiği cevapta;

“Asıl önemli olan ekonomik ve adli kapitülasyonlardan kurtulmak ve diğer hayati konuları kazanmak için İngiltere ile öteki müttetiklerden ayrı ve önceden özel olarak anlaşmak istedik, zaten 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye verilmiş, 1914'de İngiltere burayı ilhak etmiştir. Kıbrıs'ı gidip İngiltere'den geri almamız o tarihte söz konusu olamazdı.” demektedir³⁷.

Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararını Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi ile tanıdı³⁸.

Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin uyrukluğuna meselesi Lozan Barış Antlaşması'nın 21. maddesinde yer aldı. 21. maddeye göre; 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası'nda yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdi. Bununla birlikte, işbu antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçme yetenekleri olacaktır. Bu durumda seçme hakkını kullandıkları tarihi izleyecek on iki ay içinde Kıbrıs Adası'ndan ayrılmaları zorunlu olacaktır. İşbu antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs Adası'na yerleşmiş olup ta, bu tarihte, yerel kanunun öngördüğü şartlar içinde yapılmış başvurular üzerine İngiliz uyrukluğunu edinmiş bulunan yada edinmekte olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyrukluğunu

³⁵ Vergi Bedevi, (1966): *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, No:1, Lefkoşe: s. 170; Güvenç, 1984: 32; Bozkurt, Demirel, 2004: 12.

³⁶ Sina Akşin, (2000): *Türkiye Tarihi*, Cilt:IV, Cem Yayınevi, İstanbul: s. 110-114.

³⁷ Nihat Erim, (Tarihsiz): *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara: s. 2.

³⁸ Seha L. Meray, (1973): *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Takım:II, Cilt:II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:28, Ankara: s. 8; Tarakçı, 1998: 10; Bedevi, 1966: 171; Bozkurt, Demirel, 2004: 12; Cerrahoğlu, 1998: 5.

yitireceklerdi³⁹.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararını 20. madde ile tanımış olan Türkiye'nin "Kıbrıs'ın geleceği yeniden söz konusu olması halinde" ilgili taraf olma hakkını saklı tuttuğu 16. madde tasarıda;

"Türkiye işbu antlaşmada açıkça belirtilen sınırlar dışında bulunan ve işbu Antlaşma ile üzerinde egemenliği tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerinde veyahut her ne şekilde olursa olsun bunlarla ilgili bütün hukuk ve iddialardan vazgeçtiğini ettiğini beyan eder. Bu arazi ve adalar üzerinde ilhak, istiklal veya herhangi bir diğer idare şekli hakkında kabul edilen ve edilecek olan bütün kararları kabul ve tasdik eder." biçimindeydi⁴⁰.

Türk Dışişleri Bakanı ve Türk Heyeti Baş Temsilcisi İsmet İnönü, 8 Mart 1923'te Çağırın Devletler Dışişleri Bakanlarına gönderdiği mektupta 16. madde ile ilgili Türk karşı önerisini sundu. Bu öneri, maddenin son cümlesinin çıkarılmasını öngörmekteydi. Uzun tartışmalardan sonra 16. madde, Türkiye'nin isteğine uygun olarak değiştirildi⁴¹. 16. maddeye göre; Türkiye, işbu antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki yada bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu antlaşmada tanınmış adalardan başka, bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirmekteydi. Bu toprakların ve adaların geleceği ilgililerce düzenlenmişti veya düzenlenecekti.⁴²

Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra İngiliz uyruğunu kabul etmeyen yaklaşık 8.000 Türk Kıbrıs'ı terk etti⁴³.

Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs'ın statüsü artık kesin olarak belirtilmekteydi. İngiliz yönetimi, kesinleşmiş ve hukukileşmiş bulunmaktaydı. Bu durum karşısında Kıbrıs'ın artık Yüksek Komiserlerle yönetilmesinin de son bulması ve Kıbrıs'a bir Vali tayini pek tabii idi. Nitekim İngiltere, 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ı bir Taç Kolonisi olarak ilan etti. 31 Temmuz 1920'den beri Kıbrıs Yüksek Komiseri olan Sir Malcom Stevenson, 1 Mayıs 1925'ten itibaren valiliğe tayin edilerek Kıbrıs'ın ilk İngiliz Valisi oldu⁴⁴.

³⁹ Meray, 1973: 8.

⁴⁰ Bedevi, 1966: 171; Tarakçı, 1998: 11.

⁴¹ Bedevi, 1966: 171; Tarakçı, 1998: 11-12.

⁴² Meray, 1973: 7.

⁴³ Tarakçı, 1998: 11; Çay, 1989: 24.

⁴⁴ Gazioğlu, 1996: 193; Çay, 1989: 23-24.

Kıbrıs'ın Valilerle yönetilecek olması, Enosis olmasa bile ilk adımda bir özerklik bekleyen Kıbrıslı Rumlar üzerinde büyük bir düş kırıklığı yarattı. Enosis hayallerini bir an önce gerçekleştirmek isteyen Kıbrıslı Rumlar, 1931 yılında İngiliz yönetimine karşı isyan ettiler. İsyân sırasında Lefkoşe'deki İngiliz Vali Konağı, Kıbrıslı Rumlar tarafından yakıldı. İngiliz yönetimi, aldığı sert önlemlerle isyanı bastırabildi. Bu isyanda Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou'nun etkin bir rol üstlendiği anlaşıldığından, İngiliz yönetimi tarafından sınır dışı edildi⁴⁵.

Kıbrıslı Rumların 1931 yılında çıkardıkları isyandan sonra, Kıbrıs'taki baskı ve denetimlerini ağırlaştıran İngiltere, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra dünyada esen genel havaya uygun olarak Kıbrıs'taki baskı ve denetimlerini biraz gevşetti ve Kıbrıs'ta özerk bir yönetim oluşturma çabasına girişti. Bu amaçla ard arda hazırlanan; Lord Winster, Jackson, Birinci Mac Millan, Birinci Harding, İkinci Harding, Rad Cliffe, İkinci Mac Millan ve Spaak Planları, İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta devam etmesini de içinde bulunduran planlardı. İngiltere, yarı bağımsızlık tanımına taraftar idi. Bir İngiliz Vali'nin yönetimi altında Türklerin ve Rumların oluşturduğu Yasama ve Danışma Meclisleri öngörülmekteydi. Bu planlar, Enosis'e engel teşkil ettikleri için Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmedi⁴⁶.

İngiltere'nin Enosis'i kabul etmeyeceğini anlayan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere götürmeye karar verdiler. Kıbrıs Rum Toplum Başkanı Makarios, Yunanistan'a giderek Başbakan Pagagos'u bu konuda ikna etti ve Yunanistan'ın daimi delegesi, 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs meselesinin görüşülmesi için Birleşmiş Milletlere başvurdu. Rum-Yunan ikilisi, Birleşmiş Milletlerin Enosis'e gidecek yolu açacak bir karar almasını beklemekteydi⁴⁷.

Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere başvurusu Türkiye için beklenmedik bir durumdu. Aslında 1950'li yılların ortalarına kadar Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çıkmayacağı, bu nedenle Enosis tehlikesinin bulunmadığı görüşünü taşımakta, bu nedenle Rum-Yunan ikilisinin bu yöndeki faaliyetlerini önemsememekte ve bunlara karşı gereken önlem ve girişimler üzerinde durmamaktaydı. Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere başvurusu, Türkiye için ciddi bir uyarı oldu. Meselenin milletlerarası platformlarda ele

⁴⁵ Bedevi, 1966: 173-174; Gürel, 1985: 136-137; Alasya, 1988: 162-163; Cerrahoğlu, 1998: 10.

⁴⁶ Sebahattin İsmail, (1986): *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu*, K.K.T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul: s. 72-75,78-82; Bozkurt, Demirel, 2004: 14; Manisalı, 2003: 27.

⁴⁷ Alasya, 1988: 170; Çay, 1989: 38; Tarakçı, 1998: 15; Yılmaz, 2000: 6.

alınması karşısında daha fazla sessiz kalınamayacağını farkına varıldı⁴⁸.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 17 Aralık 1954'de yapılan toplantıda, 8 çekimser oya karşı 50 olumlu oyla kabul edilen 814 (IX) nolu kararda, “Şimdilik” Kıbrıs meselesi ile ilgili bir karar suretini kabul etmenin uygun olmadığı belirtilmekteydi. Rum-Yunan ikilisi, Birleşmiş Milletlerdeki beklentilerinin bu karar ile boşa çıkmasından sonra, Enosis'i tedhiş yöntemleriyle gerçekleştirmeye karar verdi. Kıbrıs Rum Toplum Başkanı Makarios, Yunan Albay Georgios Grivas ile Yunanistan ve Kıbrıs'ta gizli toplantılar yaparak bir yeraltı terör örgütü kurulması üzerinde anlaşmaya vardı. Böylece EOKA adındaki terör örgütü kurularak Kıbrıs'a gizlice Yunanistan'dan silah ve diğer askeri malzeme getirilmeye başlandı. 1955 yılının ilk ayında Baf kasabası yakınlarında EOKA'ya getirdiği silah ve cephane dolu Aya-Yorgi gemisinin yakalanması sonucu Rum-Yunan ikilisinin tedhişle ilgili hazırlıkları ortaya çıktı. Yine de EOKA, hazırlıkları tamamlayarak, 1 Nisan 1955'te sabotaj hareketleriyle ilk bombalarını patlattı. Başlangıçta yalnızca İngilizleri hedef alan EOKA, daha sonra Kıbrıs Türklerini de hedef almaya başladı⁴⁹. EOKA, dağıttığı ilk bildirimlerde;

“İki düşmanımız vardır. Birincisi İngilizler, ikincisi Türklerdir. İngilizleri adadan kovacağız sonra da Türkleri imha edeceğiz. Gayemiz Enosis'tir. Her ne pahasına olursa olsun vazifemiz bu gayenin gerçekleşmesidir.” demekteydi⁵⁰.

İngiltere, Kıbrıs meselesine çözüm bulabilmek için Yunanistan ile Türkiye'yi 30 Haziran 1955'te Londra'da bir konferansa davet etti. 29 Ağustos 1955'te başlayan Londra Konferansı'nda Yunanistan “Enosis”, Türkiye ise “statükonun devamı veya Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi” tezini savunurlarken İngiltere “Self-Government” (Özerk bir yönetim tarzı) tezini öne sürdü. Taraflar arasında herhangi bir yakınlaşma sağlanamadan konferans 7 Eylül 1955'de dağıldı. Londra Konferansı'nın en önemli sonucu, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde birinci derecede ilgili bir devlet olduğu ve onun onayı olmadan Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yapılamayacağı gerçeğinin ortaya çıkmasıydı. Londra Konferansı'nda “statükonun devamı veya Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi” tezini savunan Türkiye, kısa bir süre sonra “Kıbrıs'ın taksim edilmesi” tezini milli bir tez olarak savunmaya başladı⁵¹.

⁴⁸ Gazioğlu, 2001: 256,260; Bozkurt, Demirel, 2004: 16.

⁴⁹ Gazioğlu, 2001: 260-262; Alasya, 1988: 172-173,175-176; Yılmaz, 2000: 6.

⁵⁰ Sadrazam, 1990: 23; Alasya, 1988: 175; Çay, 1989: 40; Tarakçı, 1998: 33; Gürel, Cilt: II, 1985: 103-104.

⁵¹ Erim, (Tarihsiz): 9; Çay, 1989: 41; Alasya, 1988: 180; Bozkurt, Demirel, 2004: 17; Gazioğlu, 2001: 262-263,266.

Diğer taraftan Kıbrıs'ta, EOKA'nın terör faaliyetleri artan bir hızla devam ederken, Türklerden ölenlerin sayısı da her geçen gün artmaktaydı. Teröre son verilmesi için 20-25 bin İngiliz askeri, mücadele içerisinde bulunuyordu⁵².

EOKA'nın terör faaliyetlerine karşı, Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal güvenliğini sağlamak için 26/27 Kasım 1957'de Türk Mukavemet Teşkilatı adlı savunma teşkilatı Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşe'de kuruldu ve 1 Ağustos 1958'den itibaren Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı Özel Harp Dairesi tarafından yönetilmeye başlandı. Albay Rıza Vuruşkan, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın ilk komutanı oldu. Türk Mukavemet Teşkilatı, EOKA'nın Kıbrıslı Türklere karşı yönlendirdiği saldırıların önünün alınmasına, toplum moralinin yüksek tutulmasına ve can kaybının en aza indirilmesine büyük katkıda bulundu. Türk Mukavemet Teşkilatı mensuplarına Mücahit denmekteydi⁵³.

Yunanistan, 1958 yılı sonuna doğru Kıbrıs meselesini tekrar Birleşmiş Milletlere götürdü. Kıbrıs meselesi, 25 Kasım-5 Aralık tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşüldü. 5 Aralık'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "Birleşmiş Milletler şartına uygun olan barışçı, demokratik ve adil bir çözüme varılması için tarafların çaba göstereceğine güvenildiğini" belirten bir karar suretini oylamaya gerek kalmadan kabul etti. Bu karar sureti üzerine Yunanistan, görüşme masasına oturmak zorunda kaldı⁵⁴.

---

⁵² Gazioğlu, 2001: 266.

⁵³ Ahmet C. Gazioğlu, (2000): *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara: s. 12-15.

⁵⁴ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, (1975): *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2071, İstanbul: s. 11-12; Alasya, 1988: 192; Yılmaz, 2000: 9.

I. BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ

A. CUMHURİYETİN KURULMASI

Paris'te 1958 yılı Aralık ayı ortalarında yapılan NATO toplantılarına katılan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları, 18 Aralık 1958'de Kıbrıs meselesini görüşmek üzere bir toplantı yaptılar. Toplantıda bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması gündeme getirildi. Toplantıdan sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff, Kıbrıs meselesinde bir hayli ilerleme kaydedildiğini ve Yunanistan'ın Enosis talebini ileri sürmesinin söz konusu olmadığını basına açıkladı⁵⁵.

Toplantıya katılan Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Paris'ten Ankara'ya dönerken Londra'ya uğradı. Orada, Kıbrıs Türk Toplum temsilcileri Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş ile görüştü ve kendilerine bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulacağını bildirdi. Kıbrıs Türk Toplum temsilcileri Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya, ancak Türkiye'nin garantisi altında olması ve Kıbrıs'ta Türk Toplumunun güvenliğini korumak üzere bir miktar Türk askerinin bulunması halinde devletin kurulmasına razı olabileceklerini söylediler⁵⁶.

Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları, 20 Ocak 1959'da Paris'te tekrar buluşarak Kıbrıs meselesini ele aldılar. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff, 21 Ocak 1959'da Atina'ya dönüşünde, Paris görüşmeleri hakkında sorulan bir soruya verdiği cevapta Kıbrıs meselesinde anlaşma şansının yüzde elli olduğunu açıkladı. Paris'te yapılan bu görüşmeleri, Zürih'te yapılan görüşmeler takip etti⁵⁷.

Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff, 5 Şubat 1959'da İsviçre'nin Zürih kentinde Kıbrıs meselesi için görüşmelere başladılar. Bu görüşmelerde Kıbrıs'ta bağımsız bir "Cumhuriyet" yönetiminin kurulması ve bu yönetim içinde Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının haklarının ne olacağı enine boyuna tartışıldı. 5 Şubat'tan 11 Şubat'a kadar süren bu tartışmalar sonunda gerekli prensip kararlarına varıldı ve iki devletin başbakanlarının da katılacağı toplantılarda son

---

⁵⁵ Sevin Toluner, (1977): *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309, İstanbul: s. 71; Sebahattin İsmail, (1992): *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, No:26, Lefkoşe: s. 24; Alasya, 1988: 192-193; Gazioğlu, 1960: 180; *Tercüman Gazetesi*, (5 Şubat 1959): s. 5.

⁵⁶ İsmail, 1992: 25.

⁵⁷ Gazioğlu, 1960: 180-181; Yılmaz, 2000: 9; *Tercüman Gazetesi*, (5 Şubat 1959): s. 5.

görüşmelerin yapılarak antlaşmaların imzalanması kararlaştırıldı. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis'in de katıldığı birkaç toplantıdan sonra nihaî çözüm şekli tespit edildi. Bu nihaî çözüm şeklini içeren Züriç Antlaşması, 11 Şubat 1959'da Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis tarafından Züriç'te imzalandı. Züriç Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısını açıklayan kuruluş antlaşması ile bu antlaşmaya ek olan Garanti ve İttifak Antlaşmaları'ndan oluşmaktaydı⁵⁸.

Züriç Antlaşması'nın İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumları tarafından da onaylanması gerekmektedir. Zaten İngiltere bir süre önce, Türkiye ve Yunanistan'ın kabul edebilecekleri bir çözüm şekline itiraz etmeyeceğini bildirmişti. Fakat İngiltere'nin onayı alınmadan Kıbrıs'la ilgili bir antlaşmayı uygulamaya koymak mümkün değildi. Ayrıca Kıbrıs'taki iki toplumun da Kıbrıs'ın geleceğini tayin eden bir antlaşma üzerinde söz sahibi olmaları zorunlu idi. Bunun üzerine taraflar, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Züriç Antlaşması'nı görüşmek üzere Londra'da toplandılar. Lancaster House'da iki gün devam eden görüşmeler sonunda, Züriç Antlaşması ilk önce Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ve İngiltere Başbakanı Harold Mac Millan tarafından 19 Şubat 1959'da imzalandı. Daha sonra bu antlaşmaya Kıbrıs Türk Toplum Başkanı Fazıl Küçük ile Kıbrıs Rum Toplum Başkanı Makarios'un ayrı ayrı yaptıkları kabul beyanları eklendi ve böylece Londra Antlaşması oluştu⁵⁹.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısını açıklayan Kuruluş Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet olacaktı. Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı ise Türk olacak ve kendi toplumları tarafından seçileceklerdi.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dili Rumca ve Türkçe olacaktı. Tüm resmi belgeler her iki dilde yazılıp yayınlanacaktı.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın birlikte seçecekleri tarafsız bir desen ve renkte olacaktı. İki toplum, bayramlarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı yanında Yunan ve Türk bayraklarını çekebilecekler ve Yunan ve Türk milli bayramlarını kutlayabileceklerdi.

⁵⁸ Sarıca v.d., 1975:12; Toluner, 1977: 71-72; Gazioğlu, 1960: 181; Bozkurt, Demirel, 2004: 19; İsmail, 1992: 25; Metin, 1959: 209; *Tercüman Gazetesi*, (12 Şubat 1959): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (12 Şubat 1959): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (12 Şubat 1959): s. 1.

⁵⁹ Sarıca v.d., 1975: 12; Toluner, 1977: 72-73; Gazioğlu, 1960: 181-182; Güvenç, 1984: 125-126; Metin, 1959: 210; *Tercüman Gazetesi*, (20 Şubat 1959): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (20 Şubat 1959): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (20 Şubat 1959): s. 1.

4- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı 5 yıl için seçilecekti. Bu makamların boşalması durumunda Temsilciler Meclisi Başkanı (Rum), Cumhurbaşkanı'nın ve Temsilciler Meclisi Başkanı Yardımcısı(Türk), Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın görevlerini üstleneceklerdi.

5- Yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nda toplanacaktı. Bu amaçla 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturulacaktı. Rum Bakanları Cumhurbaşkanı, Türk Bakanları ise Yardımcısı atayacaktı. Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından seçilebileceklerdi. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın Temsilciler Meclisi ve Bakanlar Kurulu kararlarını iade ve veto etme hakkı bulunacaktı.

6- Temsilciler Meclisi, 5 yıl için ve kendi toplumları tarafından ayrı ayrı seçilecek olan % 70 Rum ve % 30 Türk'ten oluşacaktı. Temsilciler Meclisi, Toplum Meclislerine açıkça ayrılmış olan konular dışında, her hususta kanun yapma yetkisi olacak, fakat çıkardığı kanunlarda bir ihtilaf varsa durum Anayasa Yüksek Mahkemesi'nce karara bağlanacaktı.

7- Temsilciler Meclisi'nin kanun ve kararları hazır olan üyelerin basit çoğunluğu ile kabul edilecekti.

Anayasa'nın temel maddeleri dışındaki maddeleri, Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğu ile değiştirilebilecekti.

Seçim kanunundaki herhangi bir değişiklik, belediyeler ve vergiler ile ilgili kanunlar için Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı oy vermeleri gerekecekti.

8- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın Dışişleri ile ilgili kanun ve kararlara karşı veto hakkı olacaktı.

9- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın 15 gün içinde, Temsilciler Meclisi'nin çıkardığı kanun ve kararları Temsilciler Meclisi'ne iade etme hakları olacaktı. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, kanun ve kararlar kabul edilecekti.

10- Her iki toplumun, üye sayısını kendilerinin saptayacağı Toplum Meclisi olacaktı. Bu meclisler, toplumlarının iç meseleleri üzerinde kanun yapma yetkisiyle donatılacaktı. Ayrıca, kendi toplum bireylerinden vergi toplama hakkına sahip olacaklardı.

11- Yönetim organlarında(Kamu hizmetlerinde) % 70 Rum ve % 30 Türk bulunacaktı.

12- Cumhuriyet Başsavcısı, Genel Müfettiş, Baş Sayman ve Merkez Bankası Genel Müdürü'nün Yardımcıları, şeflerinin mensup olduğu toplumdaki olmayacaklardı.

13- Kıbrıs ordusunun, jandarma ve polis kuvvetlerinin kumandan ve yardımcılarını Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı birlikte atayacaklardı. Kumandanlar ile yardımcıları aynı toplumdaki olmayacaklardı.

14- Zorunlu askerlik, ancak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın ortak kararıyla başlatılabilecekti.

Kıbrıs'ın % 60'ı Rum ve % 40 Türk'ten oluşan 2.000 kişilik bir ordusu olacaktı.

Emniyet (Polis ve Jandarma) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın müşterek kararı ile eksiltip arttırılabilecek 2.000 kişilik bir birliği olacaktı. Emniyet kuvvetleri, % 70 Rum ve %30 Türk'ten oluşacaktı.

15- Yalnız bir toplum fertlerinin yüzde yüze yaklaşan bir nispetinin oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler(Ordu, Jandarma ve Polis) bu topluma mensup olacaklardı.

16- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın atayacağı iki Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan oluşacak Anayasa Yüksek Mahkemesi kurulacaktı.

Tarafsız yargıç, Anayasa Yüksek Mahkemesi'nin başkanı olacak ve iki oya sahip bulunacaktı.

17- Davacı ve davalı aynı toplumdaki ise, yargıçlar da aynı toplumdaki olacaktı.

18- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın, ayrı ayrı kendi toplumlarına mensup ölüm cezası alan mahkumları affetme yetkisi bulunacaktı. Af halinde ölüm cezası müebbet hapse çevrilecekti.

19- Zirai reformlarda, topraklar ancak arazisi istimlak edilmiş kişinin mensup olduğu topluma dağıtılacaktı.

20- Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde ayrı belediyeler kurulacaktı.

21- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve anayasasını güvence altına alacak bir Garanti Antlaşması imzalanacaktı. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, bir İttifak Antlaşması imzalanacaktı. Bu iki antlaşma Anayasa hükmünde olacaktı.

22- Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmesi veya taksim edilmesi yasaklanacaktı.

23- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye her konuda en fazla müsaadeye sahip olma yetkisi tanıyacaktı.

Bu hüküm, Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere arasında İngiltere'ye tanınacak askeri üs ve kolaylıklar hakkındaki antlaşmaları kapsamamaktaydı. .

24- Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'taki kendi toplumlarına eğitim, kültür ve spor kuruluşlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkına sahip olacaklardı.

25- Dışişleri, Savunma veya Maliye Bakanlarından birisi Türk olacaktı.

26- Kıbrıs Cumhuriyeti, mümkün olan süratle ve üç ayı aşmayan bir süre içinde kurulacaktı.

27- Yukarıda belirtilen bütün hususlar Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın esas maddeleri sayılacaktı⁶⁰.

Kuruluş Antlaşması'na ek olan Garanti Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini devam ettirmeyi ve Anayasasına saygı göstermeyi taahhüt etti. Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devletle hiçbir siyasi veya ekonomik birleşmeye tamamen veya kısmen iştirak etmemeyi garanti etti.

2- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve Anayasa maddeleri ile meydana getirilen durumu tanıdılar ve garanti ettiler. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile birleşmesini veya taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik etmek gayesi güden herhangi bir hareketi önlemeyi garanti ettiler.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, İngiltere egemenliğine bırakılmış olan bölgelerin bütünlüğüne saygı göstermeyi kabul etti.

4- Bu antlaşma hükümlerinin ihlali durumunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirleriyle iştişare etmeyi garanti ettiler.

Ortaklaşa veya anlaşmayla harekete geçmek mümkün olmuyorsa, garanti eden devletlerden her birisi, bu antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak amacıyla harekete geçebilecekti.

5- Bu antlaşma imza edildiği tarihten itibaren yürürlüğe girdi. Antlaşmayı imza eden devletler, Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 102. maddesine uyarak bu antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne en kısa bir zamanda tescil ettirmeyi kabul

⁶⁰ Gazioğlu, 1960: 182-188; Alasya, 1988: 203-209; Metin, 1959: 210-212; *Tercüman Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 1,5; *Cumhuriyet Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 1,5; *Hürriyet Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 1,5.

ettiler⁶¹.

Kuruluş Antlaşması'na ek olan İttifak Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, ortak savunmaları için aralarında işbirliği yapmayı ve bu antlaşma ile savunmanın ortaya çıkardığı sorunlar hakkında birbirleriyle görüşmeyi kabul ettiler.

2- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı doğrudan veya dolaylı yöneltilen herhangi bir taarruz ve tecavüze karşı koymayı kabul ettiler.

3- Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda zikredilen gayenin yerine getirilmesi maksadı ile Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde üçlü genel karargah kurulacaktı.

4- Bu karargaha Yunanistan 950 kişilik, Türkiye'de 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaktı.

5- Yukarıda bahsi geçen Yunan ve Türk subaylar, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini üstleneceklerdi⁶².

Zürich ve Londra Antlaşmaları, 4 Mart 1959'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışıldı ve 138 Cumhuriyet Halk Partilinin aleyhte oyuna karşı 347 Demokrat Partilinin lehte oyuyla kabul edildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tartışmalar esnasında muhalefet Cumhuriyet Halk Partisi adına konuşan Genel Başkan İsmet İnönü, Zürich ve Londra Antlaşmaları'nın Enosis'e karşı bazı açık kapılar bıraktığını ve Türkiye'nin Kıbrıslı Türklere iktisadi yardımını daha esaslı bir şekilde Zürich ve Londra Antlaşmaları'nda belirtmek gerektiğini ısrarla belirtti⁶³.

Genel Başkan İsmet İnönü'ye göre; Türkiye'nin bir taraftan müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti antlaşması yapıp, onun altında Kıbrıs'ın taksimini fiilen düşünmüş olmasına imkan yoktu. Burada Taksim tezini bertaraf eden ikinci bir kayıt vardı. Kıbrıs anayasası ihlal olunursa ve diğer müttelikler alakadar olmayarak yalnız Türkiye kuvvetini kullanırsa, bu halde dahi Türkiye'nin hakkı müdahale ile özellikle eski düzeni, yani bağımsızlığını yeniden tesise çalışmaktan ibaretti. İhlali ve bunu tamir için müdahale fedakarlığını öne sürerek "Taksim tezi kendiliğinden geri gelmiştir." iddiasına gitmemegi

⁶¹ Gazioğlu, 1960: 188-189; Alasya, 1988: 209-211; Bozkurt, Demirel, 2004: 22-23; *Tercüman Gazetesi*, (24 Şubat 1959):s. 5; *Cumhuriyet Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 5; *Hürriyet Gazetesi*,(24 Şubat 1959):s. 5.

⁶² Gazioğlu, 1960: 189-190; Bozkurt, Demirel, 2004: 22-23; *Tercüman Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 5; *Cumhuriyet Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 5; *Hürriyet Gazetesi*, (24 Şubat 1959): s. 5.

⁶³ Nazım Beratlı, (1999): *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, Cilt:III, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşe: s. 46-47; Gazioğlu, 1960: 195; *Tercüman Gazetesi*, (5 Mart 1959): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (5 Mart 1959): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (5 Mart 1959): s. 1.

Türkiye başından taahhüt etmekteydi. Bu taahhüdün aksine hareket etmesine hukuken olduğu kadar maddeten de imkan yoktu. Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin Enosis ihtimalinde ne dereceye kadar tesirli bir surette uygulanacağı yakından incelenmeye değermişti. Bir Enosis hareketine karşı Yunanistan'ın Türkiye ile olması az muhtemeldi. İngiltere müdahale için kesin bir taahhüde bağlanmamıştı. İngiltere anayasanın ihlal edildiğini ve müdahale lüzumunu teslim etse bile, bu maksatla yapılacak askeri bir harekate katılıp katılmamak kendi taktirine kalmıştı. İngiltere bu şekilde hareket ederse müdahale dördü antlaşmadaki gibi beraberce kararlaştırılmış olurdu. Ama müşterek olmazdı. Bu halde davasının ihlaline karşı Türkiye'nin yalnız başına harekete geçmesi söz konusu olacaktı. Böyle bir zamanda antlaşmayı ihlal eden Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletlerin üyesi bulunacaktı. Bu durumda Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale imkanına sahip olursa yapacağı haklı bir emrivaki ile davasını kazanabilirdi. Halbuki şartların Türkiye tarafından süratli bir askeri hareket yapmaya müsait olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemezdi. Bu sebeple anayasa dışı teşebbüs edilecek Enosis hareketini işbu antlaşma hukuken bertaraf etmiş görünse de fiilen bertaraf etmemekteydi. Halbuki taksim tezi hukuken olduğu gibi fiilen de bertaraf edilmişti. Zaten iki toplumun beraber yaşamasını temin edecek anayasa hükümleri o kadar anlaşılmazdı ki, bunların iyi niyetle işletilmesi ancak ve ancak her iki toplumun beraber yaşamaktan başka bir çareleri kalmamış olduğuna kesin olarak inanmaları ile mümkündür. Toplumlardan birine kanun dışı olsa da fiili hal imkanı görüldüğü müddetçe anayasa maddelerinden her biri işlemekte büyük güçlüğü uğrayacaktı. Hayati ehemmiyeti olan diğer bir mesele de, Türkiye'nin adadaki Türk toplumuna iktisadi her türlü yardımı yapabileceğinin gerektiği şekilde belirtilmemiş olmasıydı. Mutlak olarak Türk toplumunun mali ve iktisadi ihtiyaçlarına Türkiye'nin yardım edebilmesi temin edilmeliydi⁶⁴.

Kıbrıs'ın statüsüyle ilgili olarak basına yansıyan haberlere baktığımızda ümit ve ümitsizlik arasında bir gel-git yaşandığını görmek mümkündür. Örneğin, Cumhuriyet Gazetesi'nin baş makalesine göre; Züriç ve Londra Antlaşmaları, bir bütün olarak ele alındığı zaman iyi antlaşmalar olmakla birlikte, antlaşmaların kötüye doğru sürüklenmeleri de her zaman mümkündür⁶⁵.

⁶⁴ Gazioğlu, 1960: 195-196; *Tercüman Gazetesi*, (5 Mart 1959): s. 5; *Cumhuriyet Gazetesi*, (5 Mart 1959): s. 5; *Hürriyet Gazetesi*, (5 Mart 1959): s. 5.

⁶⁵ Nadir Nadi, (6 Mart 1959): "İyi Olsun Diyeceğiz", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.

Diğer taraftan Züriç ve Londra Antlaşmaları'na rağmen Kıbrıs, henüz üzerinde iki topluluğun yaşadığı İngiltere'ye ait bir toprak niteliğinden kurtulamamış bulunmaktaydı. Ortada halen bir Kıbrıs Cumhuriyeti mevcut değildi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ve yönetimin bu cumhuriyete devri ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması için 1959 yılı Mart ayı başlarında Züriç ve Londra Antlaşmaları'nın VIII. Bölümünün 2. maddesinin a, b, ve c bentleri uyarınca;

1- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasa tasarısını hazırlayacak olan ve Kıbrıslı Türklerden Rauf Denктаş, Kıbrıslı Rumlardan Glafkos Klerides, Türkiye'den Prof. Dr. Nihat Erim, Yunanistan'dan Prof. Dr. Tsatsos ve tarafsız gözlemci olarak İsviçre'den Prof. Dr. Marcel Bridel'in bulunduğu,

2- Yönetimin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devrini hazırlayacak olan ve İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Hugh Foot, Kıbrıs Türk Toplum Lideri Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs Rum Toplum Lideri Başpiskopos Makarios'un bulunduğu,

3- Özellikle Kıbrıs'taki İngiliz üsleri, ekonomik ve mali yardım, tabiiyet sorunları ile İngilizlere Kıbrıs'ta gösterilecek kolaylıklar konularında ilgili devletlerin hükümetlerine sunulmak üzere tasarılar hazırlayacak olan ve Türkiye, İngiltere, Yunanistan ile Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının birer temsilcisinin bulunduğu üç komisyon oluşturuldu⁶⁶.

Bu üç komisyon 1959 yılı Mart ayı ortalarında çalışmalarına başladı. Bunların içinde, en güç sorunları çözme durumunda olan üçüncü komisyondur. Kıbrıs'taki İngiliz üslerini kapsayacağı alan konusunda görüş ayrılıkları belirmiş bulunmaktaydı. Bu konunun çözüme ulaşmaması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve yönetimin bu cumhuriyete devrini geciktirmekteydi. Kıbrıs'taki İngiliz üsleri ile ilgili görüşmeler nihayet 1 Temmuz 1960'ta sonuca bağlanabildi ve Kıbrıs Cumhuriyeti toprakları üzerinde iki ayrı bölgede; Ağrotur ve Dikelya'da, toplam 99 kilometre karelik bir alanda, İngiliz üsleri kurulmaktaydı. Bu üslerde İngilizler, sivil yönetimden sorumlu olacaklardı. Ayrıca üsler dışında, belirli yerlerde İngiliz askerlerinin eğitim yapabilmeleri, haberleşme olanaklarından ve Kıbrıs üzerinde serbest uçuş ve yargı dokunulmazlığından yararlanabilmeleri öngörülmekteydi⁶⁷.

⁶⁶ Arif Hasan Tahsin, (1999): *Geçmişten Geleceğe Bir Kıbrıs Hikayesi*, Işık Kitabevi, Lefkoşe: s. 126; Gazioğlu, 1960: 203; Sarıca v.d., 1975: 13-14.

⁶⁷ Gazioğlu, 1960: 206-207; Sarıca v.d., 1975: 15; Tahsin, 1999: 127.

Büyük bir gizlilik içinde sürdürülen Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa tasarısı üzerinde, zaman zaman Lefkoşe’de ve zaman zaman da Lozan’da yapılan toplantılarla 6 Nisan 1960’ta tamamlanabildi ve 6 Temmuz 1960’ta son değişiklikler yapılarak kabul edildi⁶⁸.

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş çalışmalarının en önemli olaylarından biri de Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcılığı seçimleri oldu. Türk Cumhurbaşkanı Yardımcılığı mevkii için Dr. Fazıl Küçük’ten başka bir aday çıkmadı ve bunun üzerine Cumhurbaşkanı Yardımcılığına 3 Aralık 1959’da yapılan büyük bir törenle Dr. Fazıl Küçük getirildi. Diğer taraftan Rumlar arasından seçilecek olan Cumhurbaşkanlığı için Başpiskopos Makarios’a karşı muhalif aday olarak Glafkos Klerides’in babası John Klerides çıktı. 13 Aralık 1959’da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini 71.753 oya karşı 144.501 oyla Başpiskopos Makarios kazandı ve aynı gün büyük bir törenle Cumhurbaşkanı ilan edildi⁶⁹.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın son biçimini almasından ve Kıbrıs’taki İngiliz üsleri sorunun çözümünden sonra, İngiliz parlamentosu Kıbrıs’ın bağımsız bir Cumhuriyet olması ile ilgili kanun tasarısını 21 Temmuz 1960’ta kabul etti. Bu kanun tasarısı, 29 Temmuz 1960’ta Kraliçe tarafından da onaylandı. “1960 Kıbrıs Kanunu” adını taşıyan bu metne dayanılarak Kraliyet Özel Konseyi’nin tavsiyesi ile Kraliçe tarafından 3 Ağustos 1960’ta “1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnâmesi” çıkarıldı ve bu emirname 10 Ağustos 1960’ta yürürlüğe girdi. Emirnameye göre Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası 16 Ağustos 1960’ta yürürlüğe girecekti⁷⁰.

Kıbrıs’taki son İngiliz Valisi Hugh Foot, İngiliz yönetiminin son günü olan 15 Ağustos akşam haberlerinden sonra, Kıbrıs radyosunda yaptığı konuşmada “Bu gece bir İngiliz kolonisinde uyuyacak, ama sabah bağımsız bir Cumhuriyette uyanacaksınız.” demekteydi⁷¹.

Lefkoşe’de Temsilciler Meclisi olarak ayrılan Vekiller Konseyi binasının önünde 15/16 Ağustos 1960 gecesi yapılan resmi törenle İngiliz Vali Hugh Foot, Kıbrıs’ın bağımsızlığını uygun bulan Kraliçenin emirnamesini okumuş ve böylece Kıbrıs, hukuken İngiliz sömürge statüsünden çıkmış oldu. Bunun ardından Zürih-Londra Antlaşma metinleri Türkiye temsilcisi Başkonsolos Vecdi Gürel, Yunanistan temsilcisi Büyükelçi

⁶⁸ Gazioğlu, 1960: 208; Sarıca v.d., 1975: 15.

⁶⁹ Gazioğlu, 1960: 205; Tahsin, 1999: 127; İsmail, 1992: 26.

⁷⁰ Gazioğlu, 1960: 209-210; Sarıca v.d., 1975: 15; Yılmaz, 2000: 11.

⁷¹ Sarıca v.d., 1975: 16.

Hristopoulos, İngiliz Vali Hugh Foot, Cumhurbaşkanı seçilen Başpiskopos Makarios ve Cumhurbaşkanı Yardımcılığına getirilen Dr. Fazıl Küçük tarafından imzalandı ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle Cumhuriyet resmen ilan edildi⁷².

Vekiller Konseyi'nin binasına 16 Ağustos 1960 sabahının erken saatlerinde, Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı çekildi. Öğleye doğru da İngiliz Valisi Hugh Foot, Magosa'dan bir İngiliz muhribiyle ayrılırken, İttifak Antlaşması uyarınca, 650 kişilik Türk Alayı ve 950 kişilik Yunan Alayı Magosa'ya çıktı⁷³.

B. KANLI NOEL OLAYLARI

1. CUMHURİYETİN KURULMASINDAN KANLI NOEL OLAYLARINA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER (1960-1963)

a. Kıbrıslı Rumların Cumhuriyetin Kurulmasını Kabul Etme Nedenlerinin Ortaya Çıkması

Kıbrıs Cumhuriyeti, iki eşit toplumun; Rumların ve Türklerin ortak kuruculuğu esasına dayanmaktaydı. Egemenlik, iki topluma birlikte devredilmekteydi. Bu cumhuriyetin yaşayabilmesi için, her şeyden önce ortakların iyi niyetine, birbirlerinin haklarına saygı göstermelerine ihtiyaç vardı⁷⁴.

Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu Kıbrıs meselesinin nihai çözümü olarak gördü ve kendisine düşen görevi samimiyetle yerine getirdi. Buna mukabil Kıbrıs Rum toplumu, hiçbir zaman dürüst hareket etmedi. Kıbrıs Türk toplumunun anayasa ve antlaşmalarla sahip bulunduğu haklardan istifade etmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yaptı. En önemlisi başta Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere, Rum toplumunun ileri gelenleri, Enosis için mücadeleye devam edeceklerini, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis için bir sıçrama tahtası olarak kullanacaklarını, nihai hedefin Enosis olduğunu yaptıkları çeşitli açıklamalarla ifade ettiler⁷⁵. Örneğin, Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, 1 Nisan 1960 tarihinde;

“Bu neticeler muhakkak ki, tam değil, fakat hali hazır realite bizim peşinde koştuğumuz emellerin yolunu tamamıyla kapamış değildir. Londra ve Zürih

⁷² Sarıca v.d., 1975: 16; Gazioğlu, 1960: 211-212; İsmail, 1992: 26.

⁷³ Sarıca v.d., 1975: 16; Tarkan, 1975: 90.

⁷⁴ Pierre Oberling, (1987): *Bellapais'e Giden Yol*, (Çeviren: Mehmet Erdoğan), Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara: s. 51; Bedevi, 1966: 197.

⁷⁵ Pierre Oberling, (1990): “Kıbrıs Faciası”, (Çeviren: Fahir Armaoğlu), *Belleten*, Cilt:LIV, Sayı:210, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s. 826-827; Rauf Denктаş, (2004): *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 121; Erim, (Tarihsiz): 172; Bozkurt, Demirel, 2004: 26.

Antlaşmaları ile ümit ve emellerimiz tam olarak gerçekleşmiş değildir. Sulh yoluyla kampanyamıza devam etmek için bir tabya ve bir başlangıç noktası elde edildi. Bu tabya ve başlangıç noktasından zafer elde etmek üzere mücadelemize devam edeceğiz.” demiştir⁷⁶.

Makarios, 12 Ağustos 1962’de Kykko Manastırında yaptığı konuşmasında ise;

“Kıbrıs Rumları, EOKA kahramanları tarafından başlatılan işi tamamlamak için çalışmalıdırlar. Mücadele yeni bir şekilde devam ediyor ve hedefimize ulaşınca kadar devam edecektir.” ifadelerini kullanmıştır⁷⁷.

Makarios, 4 Eylül 1962’de doğduğu köy olan Panaya’da yaptığı daha tehditkar konuşmasında ise;

“Helenizmin korkunç bir düşmanı olan Türk ırkının bir parçasını teşkil eden küçük Türk toplumu kovulmadıkça, EOKA kahramanlarının görevi hiçbir zaman bitmiş olmayacaktır.” sözlerini sarf etmekten kendisini alamamıştır⁷⁸.

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin İçişleri Bakanı olan Polikarpos Yorgacis ise, 29 Temmuz 1963’te yaptığı konuşmasında; Kıbrıslı Rumların Enosis’e olan özlemlerini dile getirdi⁷⁹.

Cumhurbaşkanı Makarios başta olmak üzere Rum toplumunun ileri gelenleri tarafından her vesile ile Kıbrıs’ın üniter bir devlet olduğu iddia edilmekte, Kıbrıs’ın iki eşit toplumun ortak kuruculuğuna dayanan bir “Cumhuriyet” olduğu göz ardı edilmekteydi⁸⁰.

b. Bağımsız Belediyeler Meselesi

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 173. maddesine göre Lefkoşa, Limasol, Magosa, Baf ve Larnaka’ da, bu beş büyük şehirde, Türklerin ve Rumların ayrı belediyeler kurmaları öngörülmekteydi. Lakin bu belediyelerin sınırlarını çizmek ve yetki alanlarını tespit etmek Kıbrıslı Rumların uzlaşmaz tavırları yüzünden mümkün olamadı. Cumhurbaşkanı Makarios, 1962 yılı Mart ayında, bu beş büyük şehirde de tek belediye kurulmasını ve belediyelerde Türklerin nüfusları nispetinde temsil edilmesini ileri sürdü.

⁷⁶ Fazıl Küçük, (2002): *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs’ta Rum Vahşeti*, Devlet Basımevi, Lefkoşe: s. 14.

⁷⁷ Sebahattin İsmail, (1988): *Kıbrıs Barış Harekati’nin Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul: s. 35; Alasya, 1988: 197; Tarakçı, 1998: 25.

⁷⁸ Ahmet Tolgay, (1993): *Kanlı Noel*, Kastaş Yayınları, İstanbul: s. 27; İsmail, 1988: 35-36; Denктаş, 2004: 121.

⁷⁹ Küçük, 2002: 15.

⁸⁰ Ahmet C. Gazioğlu, (2003): *Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu (1960-1964)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe: s. 96.

Kıbrıslı Türkler, Cumhurbaşkanı Makarios'un bu isteğini kabul etmediler⁸¹.

Cumhurbaşkanı Makarios ve Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'ndan rahatsız oldukları tavırlarından belli olmaktaydı. Nihayet Cumhurbaşkanı Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda değişiklik yapılması meselesini Türkiye ile görüşmek üzere 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde Ankara'yı ziyaret etti. Yapılan müzakerelerde Cumhurbaşkanı Makarios' un bütün değişiklik teklifleri Türkiye tarafından reddedildi. Çünkü bu değişiklik tekliflerinin tümü Kıbrıslı Türklerin yaşama teminatı ile alakalı idi. Kıbrıslı Türkler, Cumhurbaşkanı Makarios'un bu tutumu karşısında 29 Aralık 1962' de yaptıkları bir açıklamada, 1 Ocak 1963'ten itibaren beş büyük şehirde kendi belediyelerini işletmeye karar verdiklerini belirttiler. Buna karşılık Cumhurbaşkanı Makarios, Türklerin kuracağı belediyeleri tanımayacağını ve beş büyük şehir belediyesinin hükümet kontrolü altına alındığını bildirdi. Cumhurbaşkanı Makarios'un bu kararı, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na resmen aykırıydı. Bunun üzerine Kıbrıslı Türkler, Anayasa Yüksek Mahkemesi'ne başvurdular⁸².

Cumhurbaşkanı Makarios, 11 Şubat 1963'de Sunday Express gazetesi muhabiri Law Gardner'a verdiği demeçte; Anayasa Yüksek Mahkemesi, bu davranışlarının anayasaya aykırı olduğuna ilişkin karar verse dahi, bu karara asla saygı göstermeyeceğini belirtti⁸³.

Alman Prof. Dr. Ernst Forsthoff başkanlığında bir Türk ve bir Rum üyeden kurulu olan Anayasa Yüksek Mahkemesi, 25 Nisan 1963'de Kıbrıslı Türkler lehinde karar verdi. Bu karar Cumhurbaşkanı Makarios başta olmak üzere tüm Kıbrıslı Rumlara büyük bir darbe oldu. Bu malubiyeti bir türlü kabullenemeyen Kıbrıslı Rumlar, Anayasa Yüksek Mahkemesi Başkanının sekreteri Dr. Heinze'yi tehdit ederek Kıbrıs'tan uzaklaştırdılar ve istifaya zorladılar. Yaşanan bu gelişme üzerine Anayasa Yüksek Mahkemesi Başkanı Prof. Dr. Ernst Forsthoff, Cumhurbaşkanı Makarios'a bir mektup göndererek 15 Temmuz 1963'ten itibaren geçerli olmak üzere istifa ettiğini bildirdi. Anayasa Yüksek Mahkemesinin tarafsız başkanının ve sekreterinin bu suretle görevinden uzaklaştırılması, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na ne kadar uyduklarını açık bir şekilde ortaya koymaktaydı⁸⁴.

⁸¹ Fahir Armaoğlu, (1986): 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, İş Bankası Yayınları, Ankara: s. 785; Yılmaz, 2000: 26.

⁸² Armaoğlu, 1986: 785-786; Bedevi, 1966: 198-199.

⁸³ Küçük, 2002: 14-15; Tolgay, 1993: 24; İsmail: 1992: 104.

⁸⁴ Denkaş, 2004: 122; Bedevi, 1966: 200; Alasya, 1988: 217; İsmail: 1992: 112.

c. Cumhurbaşkanı Makarios'un Anayasa Değişikliği Teklifi

Cumhurbaşkanı Makarios, 30 Kasım 1963'te İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 13 maddesinde değişiklik yapılması gerektiğini bildirdi. Bu anayasa değişikliği teklifini Kıbrıslı Türkler derhal ve Türkiye de 6 Aralık 1963'te reddetti. Çünkü bu anayasa değişikliği teklifinin kabulü halinde Kıbrıslı Türkler basit bir azınlık statüsüne düşecekti. Bu arada İngiltere ve Yunanistan ise, anayasa değişikliği teklifine herhangi bir tepki göstermedi⁸⁵.

Cumhurbaşkanı Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda yapmak istediği 13 madde ile sınırlanan değişiklikler;

- 1- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın veto hakkının kaldırılması,
- 2- Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkan Yardımcısının vekalet edebilmesi,
- 3- Temciler Meclisi Başkan ve Yardımcısı, toplumlar tarafından ayrı ayrı değil, Temsilciler Meclisi tarafından bütün millet vekillerinin katılması ile seçilebilmesi,
- 4- Temsilciler Meclisi Başkanı'na Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı'nın vekalet edebilmesi,
- 5- Bazı kanunların yapılması için Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması,
- 6- Belediyelerin birleştirilmesi,
- 7- Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi,
- 8- Polis ve Jandarma teşkilatının birleştirilmesi,
- 9- Ordunun miktarının Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na bağlı olarak değil, özel bir kanuna göre tayin edilmesi,
- 10- Memurların nüfus oranlarına göre toplumlar arasından alınması,
- 11- Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun 10(7 Rum ve 3 Türk)'dan 5(4 Rum ve 1 Türk)'e indirilmesi,
- 12- Kamu Hizmetleri Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması ve
- 13- Rum Cemaat Meclisi'nin lağvedilmesinden meydana gelmekteydi⁸⁶.

⁸⁵ Denктаş, 2004: 122; Armaoğlu, 1986: 786; Çay, 1989: 51.

⁸⁶ Tolgay, 1993: 25-26; Çay, 1989: 51-55; Erim, (Tarihsiz): 193-199; Gazioğlu, 2003: 74-75; İsmail, 1992: 123-125.

2. AKRİTAS PLANI

Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasa değişikliği teklifinin Türkiye tarafından reddi üzerine Rum yönetimi tarafından Akritas Planı uygulamaya kondu. Adını IX. yüzyıllarda geçen bir Bizans destanından alan plan, Cumhurbaşkanı Makarios'un direktif ve onayı ile İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis tarafından, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı Tasos Papadopoulos, EOKA komutanlarından Nikos Koçiş ve Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides'in yardım ve katkıları ile hazırlandı. Akritas Planının askeri yönleri ve kuvvet kullanılmasını içeren bölümlerinin hazırlanmasında Kıbrıs'taki Yunan subaylarıyla da işbirliği yapıldı ve onların da bu planda katkıları oldu⁸⁷.

Patris Gazetesi'nde 21 Nisan 1966 tarihinde açıklanan ve Türkleri imha planı olarak da bilinen Akritas Planı ile ilgili, aynı gazetenin 7 Şubat 1967 tarihli sayısında yapılan yeni açıklamalara göre; planın uygulanmasında, Başkan olarak İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis, Başkan Vekili olarak Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı Tasos Papadopoulos, Kurmay olarak EOKA komutanlarından Nikos Koçiş ve Kurmay Daireleri Müdürü olarak Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides görevlendirilmişlerdir⁸⁸.

Akritas Planı'nın temel amacı; Zürih ve Londra Antlaşmaları'ndan kurtularak Enosis yolunu açmak, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı değiştirerek Türkleri basit bir azınlık haline indirgemek, bu değişikliklere karşı çıktıkları taktirde, Kıbrıslı Türkleri derhal ve zor kullanarak, fakat dış müdahalelere de fırsat vermeyecek ölçüler içinde dağıtmak ve ezmek, eğer çatışmalar yaygınlaşır ve uzarsa, Kıbrıslı Türkleri derhal yok etmek ve Enosis'i ilan etmek biçiminde özetlenebilir⁸⁹.

Akritas Planı'nın uygulamaya konması için 20.000 kişilik EOKA mensubu en modern silahlarla donatılarak saldırıya hazır duruma getirildi. Kıbrıslı Rumların bu saldırı hazırlığı hakkındaki değerlendirmeler Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı Rauf Denктаş tarafından günü gününe Lefkoşe'deki Türk Büyükelçiliği'ne verilmekteydi. Lakin Türk Büyükelçisi Emin Dırvana, bunları gerçeklik payı olmayan spekülasyonlar olarak görmekteydi. Türk Büyükelçisi Emin Dırvana, görevde kaldığı 26 Eylül 1962 tarihine kadar, Ankara'dan aldığı talimata da uygun olarak, Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasındaki işbirliğini sağlamak, "Zürih ve Londra" Antlaşmaları'nı yürütebilmek ve toplumlararası gerginliğe yol açabilecek gelişmeleri önlemek amacıyla, ancak yanlış bir bakış açısı sonucu Kıbrıslı Rumların saldırı hazırlığıyla ilgili değerlendirmeleri gerçeklik

⁸⁷ Çay, 1989: 57; Gazioğlu, 2003: 160; Yılmaz, 2000: 28.

⁸⁸ Çay, 1989: 72; Gazioğlu, 2003: 160-161; Tolgay, 1993: 55; İsmail, 1992: 126; Karadal, 2001: 18-19.

⁸⁹ Gazioğlu, 2003: 161.

payı olmayan spekülasyonlar olarak görmeye devam etti⁹⁰.

Rauf Denктаş, o günlerle ilgili hatıralarında Türk Büyükelçisi Emin Dırvana'dan sonra onun yerine Mahzar Özkol'un geldiğini, yeni büyükelçinin etrafını görüp tanıyınca kadar Akritas Planı uyarınca Rum saldırılarının başlaması üzerine bu saldırılara Türk tarafının hazırlıksız yakalandığını anlatmaktadır⁹¹.

3. KANLI NOEL OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

Akritas Planı uyarınca Kanlı Noel Olayları, 20/21 Aralık 1963 gecesi başlatıldı. Aynı gece Lefkoşe'nin Tahtakale semtindeki evlerine gitmekte olan bir grup Türk'ün otomobillerine açılan ateş sonucunda Zeki Halil ve Cemaliye Emirali adlı iki Türk öldü, dört Türk de yaralandı. 21 Aralık 1963'te bu saldırıyı kınamak için Lefkoşe Türk Lisesi bahçesinde toplanan Türk öğrencilerin üzerine EOKA mensubu Rum polisler tarafından açılan ateş sonucunda iki Türk öğrenci yaralandı. Bununla da kalmayan Rumlar, adı geçen tarihte Lefkoşe'deki Atatürk büstüne saldırdılar. Bir gün sonra da Lefkoşe'deki Türk Büyükelçilik binası ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ün ikâmetgâhına ateş açıldı⁹².

Rum saldırılarının asıl hedefi Lefkoşe idi. Rumlar, Lefkoşe'ye hakim olmakla bütün Kıbrıs'a hakim olacaklarını sanmaktaydılar. Bunun için de kendilerine en büyük engel Lefkoşe'ye bağlı Küçük Kaymaklı kasabası idi. 1960 nüfus sayımına göre kasabada 5126 Türk, 1133 Rum yaşamaktaydı. Küçük Kaymaklı'da yaşayan Türklere karşı Rum saldırısı 22 Aralık 1963'te başladı. 23 Aralık 1963'ten itibaren yeni takviye alan Rum saldırganların başına EOKA mensubu Nikos Sampson geçti. Rum saldırısı karşısında Türk Mücahitleri, kasabada yaşayan Türklerin büyük bölümünü Lefkoşe'nin güvenli bölgelerine sevk ettiler. Geride kalan Türklerden 80 yaşındaki imam Hüseyin İğneci ve yatalak 18 yaşındaki oğlu, Rum saldırganlar tarafından vahşice katledildiler⁹³.

⁹⁰ Melek M. Fırat, (1997): *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara: s. 74-75; Rauf Denктаş, (2000): *Hatıralar-Toplayış*, Cilt:X, Boğaziçi Yayınları A.Ş., İstanbul: s. 165-167; Gazioğlu, 2003: 97.

⁹¹ Denктаş, 2000: 168.

⁹² Mehmet Bahadır, (2002): *Kıbrıs'ta Katliamlar*, Cilt:I, Rüstem Kitabevi, Lefkoşe: s. 107-108; Tolgay, 1993: 57-58; Çay, 1989: 73; Gazioğlu, 2003: 426; Erım, (Tarihsiz): 207-208; Alasya, 1988: 221; *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Aralık 1963): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (22 Aralık 1963): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (22 Aralık 1963): s. 1.

⁹³ Harry Scott Gibbons, (2003): *Kıbrıs'ta Soykırım*, (Çeviren: Erol Fehim), Özyurt Matbaası, Ankara: s. 141-142; Çay, 1989: 73-74; Tolgay, 1993: 60-61; Gazioğlu, 2003: 428-429; İsmail, 1992: 127.

Bu gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Aralık 1963'te İngiltere ve Yunanistan'a çağrıda bulundu ve Rum saldırılarının önlenmesi için birlikte harekete geçilmesini istedi. Türkiye'nin bu teşebbüsü üzerine, 24 Aralık 1963'te Lefkoşe'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına ortak bir bildiri yayınlanarak ateş kesilmesi istendi. Bu bildiriye rağmen Rum saldırıları durmadı. Rumlar, 24 Aralık 1963'te Lefkoşe ve diğer bölgelerde yaşayan Türklere karşı saldırılarına devam ettiler. Kumsal bölgesine de 24 Aralık 1963'te saldıran Rumlar, Kıbrıs'taki Türk Alayı'nda doktor olarak görev yapmakta olan Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ile üç çocuğunu vahşice katlettiler⁹⁴.

Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türkiye, garantörlük hakkını tek başına kullanmaya karar verdi. Kıbrıs'taki Türk Alayı, 25 Aralık 1963'te garnizonundan ayrılarak gerekli mevzilere yerleşti. Bu sırada Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçakları da Lefkoşe üzerinde ihtar uçuşlarına başladılar. Türkiye'nin Kıbrıs'taki duruma tek başına müdahale etmesi üzerine Yunanistan ve İngiltere, Türkiye ile birlikte müdahale etmeye karar verdiler. İngiliz General Peter Young komutasında oluşturulan üçlü barışı koruma kuvveti 27 Aralık 1963'te görevine başladı⁹⁵.

İngiliz Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys, başkanlığında Lefkoşe'de 30 Aralık 1963'te toplanan ve Kıbrıs Türk ve Rum Temsilcileri ile Türk ve Yunan Büyükelçileri ve Kıbrıs'taki İngiliz, Türk ve Yunan birlikleri komutanlarının katıldıkları komisyon, Lefkoşe'de karşılıklı ateşkesin uygulanacağı "yeşil hattı" belirlediler. Bu hat Lefkoşe'nin Türk ve Rum kesimlerini birbirinden ayıran bir hattı ve yeşil bir kalemle çizildiği için adına "yeşil hat" denildi. Uygulamada, "yeşil hat" Kıbrıs'ta iki ayrı yönetimin fiilen kurulmasının başlangıcı oldu. Silah zoru ile hükümeti tamamen ele geçirmiş olan Cumhurbaşkanı Makarios ve Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerin haklarını yok saymaya başladılar. Türk Bakanlar ve Milletvekilleri ile 4.000 Türk memur işlerinden kovuldu. Bakanlar Kurulu ve Temsilciler Meclisi tamamen Kıbrıslı Rumların eline geçti. Bunun neticesinde Türk yöneticiler ve memurlar ancak kendi kesimlerinde görevlerini sürdürmek mecburiyetinde kaldılar⁹⁶.

⁹⁴ Kemal Savcı, (1976): *Özgürlüğün Zaferi Kıbrıs*, Ayyıldız Matbaası, Ankara: s. 79-80; Çay, 1989: 75; Bahadır, 2002: 230-231; Alasya, 1988: 221; Gazioğlu, 2003: 438.

⁹⁵ Çay, 1989: 75-76; Sarıca v.d., 1975: 55.

⁹⁶ Çay, 1989: 76; Sarıca v.d., 1975: 56; Yılmaz, 2000: 29; Karadal, 2001: 19; *Tercüman Gazetesi*, (31 Aralık 1963): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (31 Aralık 1963): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (31 Aralık 1963): s. 1.

Cumhurbaşkanı Makarios, 1 Ocak 1964'te Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nı feshettiğini bildirdi. Ancak İngiliz Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys'in, antlaşmaların tek taraflı feshedilemeyeceğini, söz konusu antlaşmaların tek taraflı feshe elverişli olmadığını hatırlatması üzerine, Cumhurbaşkanı Makarios dönüş yaparak, antlaşmaları feshetmediğini, antlaşmaların müsait yollardan feshinin samimi arzuları olduğunu bildirmek zorunda kaldı⁹⁷.

Diğer taraftan 20/21 Aralık 1963 gecesi başlayan Kanlı Noel Olayları, Türkiye'de büyük bir tepkiye yol açtı. Türk gençliğinin temsilcileri, 22 Aralık 1963'te basın toplantısı yaparak ve bildirimler yayımlayarak Kanlı Noel Olaylarını protesto ettiler. Türkiye Milli Talebe Federasyonu Genel Başkanı Nafiz Duru ile Milli Türk Talebe Birliği Genel Başkanı Yüksel Çengel, 22 Aralık 1963'te birlikte yaptıkları basın toplantısında Cumhurbaşkanı Makarios'u Türk düşmanı ilan ettiler ve yayınladıkları ortak bildiride; Kıbrıs'ta cereyan eden son hadiseler karşısında Türk yüksek öğrenim gençliğinin sabrının taşmış olduğunu ve Cumhurbaşkanı Makarios'un açıkça EOKA'ya liderlik ettiğini belirttiler⁹⁸.

Türk yüksek öğrenim gençliği, 24 Aralık 1963'te İstanbul'da düzenlediği Kıbrıs Mitinginde, Kanlı Noel Olaylarını ve bunları yaratanları şiddetle protesto ettiler. Binlerce yüksek öğrenim öğrencisinin katıldığı miting saat 15'te İstanbul Üniversitesi bahçesindeki Atatürk Anıtı önünde, Kıbrıs şehitlerine yapılan 3 dakikalık saygı duruşu ile başladı. Dolmabahçe yoluyla gelen Teknik Üniversite ve Teknik Okul öğrencilerinin İstanbul Üniversitesine girmesiyle tüm öğrenciler hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı söylediler. Ayrıca Diyarbakır, Kırşehir, İzmir ve Konya'da da yüksek öğrenim gençliğinin düzenlediği Kıbrıs Mitinglerinde Kanlı Noel Olayları ve bunları yaratanlar protesto edildi⁹⁹.

Kıbrıs Anayasa Yüksek Mahkemesi eski başkanı Prof. Dr. Ernst Forsthoff, Kanlı Noel Olayları ile ilgili olarak, 27 Aralık 1963 tarihinde Die Welt Gazetesine ve 30 Aralık 1963 tarihinde ise United Press International Ajansına yaptığı açıklamalarda; Cumhurbaşkanı Makarios'u yaşanan olaylardan sorumlu tutarak Makarios'un amacının Kıbrıs Türk toplumunu anayasal haklarından mahrum bırakmak olduğunu söyledi¹⁰⁰.

⁹⁷ Sarıca v.d., 1975: 56; Savcı, 1976: 80-81; *Tercüman Gazetesi*, (2 Ocak 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (2 Ocak 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (2 Ocak 1964): s. 1.

⁹⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (23 Aralık 1963): s. 1.

⁹⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (25 Aralık 1963): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (25 Aralık 1963): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (25 Aralık 1963): s. 1.

¹⁰⁰ Denктаş, 2004: 124.

Diğer taraftan Kıbrıs'taki Rum vahşetinin çirkin yüzü, 13 Ocak 1964'de Ayvasıl köyünde ortaya çıkarılan toplu mezarda daha da açıklık kazandı. Bu toplu mezardan, 120 Türk'ün yaşadığı Ayvasıl'dan Yılmazköy'e gidebilenler dışında köyde kalanlardan savunmasız 21 Türk'ün cansız bedeni ortaya çıkarıldı. Bunlardan kimisi ellerini havaya kaldırmış, kimisi de vücutları halka oluşturacak şekilde bağlanmış vaziyetteydi. Rumlar tarafından kurşuna dizilen ve toplu halde gömülen 21 Türk'ün cansız bedenlerinden, katliamın ateşkesin kabulünden sonra gerçekleştirildiği anlaşılmaktaydı. Toplu mezar İngiliz askerleri, St. John Ambulans örgütü temsilcileri, yerli ve yabancı basın mensupları önünde açıldı. Toplu mezar açılırken orada hazır bulunan 3 Rum gazeteci, yabancı gazetecilerin bu barbarlık ve vahşet örneğini görüntülemelerini engellemek istedilerse de başarılı olamadılar. Böylece o feci görüntüler tüm dünya kamuoyuna yansıtıldı¹⁰¹.

C. LONDRA KONFERANSI

İngiltere, Kıbrıs meselesine çözüm bulunması için 3 Ocak 1964'te Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve Rum toplum temsilcilerinin katılacağı beşli bir konferans toplanmasını önerdi. İngiltere'nin konferansı toplamaktaki amacı, kendisini büyük bir yükten kurtarmak, muhafazakar hükümetin seçimler öncesinde karmaşık bir sorunun içine girmesini önlemek idi. Üçlü garanti sisteminde kendi üzerine düşen sorumluluğu İngiltere artık taşımak istememekteydi. Kaldı ki, Kıbrıs'ta İngiliz General Peter Young'ın komutasındaki üçlü barışı koruma kuvvetinin güvenliği sağlayamadığı da açıkça görülmekteydi. İngiltere, meselenin Londra'da görüşülmesini sağlamaya çalışırken, garantör üç devletin müdahale hakkının da Birleşmiş Milletlere verilmesini istediğini belli etmekteydi. Oysa, Türkiye, üçlü garanti sistemin de ısrar etmekte, en fazla NATO'nun müdahalesine razı olabileceğini belirtmekte, Kıbrıs meselesine bir çözüm aranması veya Kıbrıs'ta barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğunun Birleşmiş Milletlere devrine kesinlikle karşıydı¹⁰².

¹⁰¹ Bahadır, 2002: 277; Gibbons, 2003: 178; Gazioğlu, 2003: 491-492; *Cumhuriyet Gazetesi*, (14 Ocak 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (14 Ocak 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (14 Ocak 1964): s. 1.

¹⁰² Sarıca v.d., 1975: 56-57; *Hürriyet Gazetesi*, (4 Ocak 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (4 Ocak 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (4 Ocak 1964): s. 1.

Londra'ya hareket etmeden önce, 11 Ocak 1964'te bir demeç veren Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Türkiye'nin ana hedefinin Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal emniyeti ile birlikte bütün hak ve menfaatlerinin tam ve kesin sağlanması olduğunu belirtti¹⁰³.

Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Kipriyanu ise, aynı gün Londra'da verdiği demeçte, tam bağımsız bir Kıbrıs istediklerini belirtti. "Tam bağımsızlık" ile söylenilmek istenen, Türk toplumunun basit bir azınlık haline getirilerek Rum çoğunluğun hakimiyeti altına sokulması, Türkiye'ye Kıbrıs üzerinde haklar veren bütün antlaşmaların ortadan kaldırılması ve Enosis yolundaki engellerin temizlenmesi idi¹⁰⁴.

Kıbrıs Türk toplum temsilcisi Rauf Denktaş ise;

1-Türklerle Rumlar arasındaki maddi temasa son verilmesini, Türklerin kendi Rumların kendi bölgelerinde yaşamasını,

2- Türk Alayının Kıbrıs'ta kalmasını ve asker sayısının arttırılmasını Kıbrıslı Türklerin kabul edebileceği asgari garantiler olarak sıralamaktaydı¹⁰⁵.

Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, Kanlı Noel Olaylarından sonra görmüşlerdi ki, Kıbrıs'taki Türk unsurun hayatını devam ettirebilmesi için daha fazla garantiye ihtiyaç vardı. Bu garantilerden biri, Kıbrıs'ta federal bir sistemin kurulması ve Türk toplumunun Rumlardan bağımsız olarak kendini idare etmesi, diğeri ise Rum saldırılarına karşı daha müessir tedbirlerin alınması, yani Türkiye'nin Kıbrıs'a daha sağlam bir şekilde ayak basmasıydı¹⁰⁶.

Beşli konferans, 15 Ocak 1964'te Londra'da başladı. Çalışmalarını gizli yürüten bu konferansta, Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıslı Rumların bugünkü hazin durumu yaratan Enosis kampanyasını belgeleriyle kanıtlarken, Yunan Dışişleri Bakanı Palamas'ın, Kıbrıslı Türklerin de buna karşı Taksim'i savunduklarını iddia etmesi üzerine, bu iddiaları "Sorumlu Türk sözcülerinin halen Taksim'i savunduklarına dair tek bir belge gösterin, sözlerimi geri alacağım" diyerek cevaplandırmış ve bunun neticesinde Yunan Dışişleri Bakanı Palamas susmak zorunda kalmış bulunmaktaydı. Ayrıca Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Londra'da tatminkar bir çözüm bulunmadığı takdirde, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edebileceğini belirterek "Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün Kıbrıs'a gelme fikrini ihtiyatla karşılıyoruz. Milletlerarası bir kuvvete

¹⁰³ Sarıca v.d., 1975: 57; Yılmaz, 2000: 30.

¹⁰⁴ Armaoğlu, 1986: 787; Sarıca v.d., 1975: 57.

¹⁰⁵ Sarıca v.d., 1975: 57-58; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Ocak 1964): s. 1.

¹⁰⁶ Armaoğlu, 1986: 786-787.

mensup askerlerin kendi memleketlerinin politikalarını izledikleri tecrübe ile sabittir.” dedi¹⁰⁷.

Londra Konferansı, bir anlaşmaya varılamaması üzerine, 21 Ocak 1964'te fiilen kesildi. İngiltere, 24 Ocak 1964'te, Kıbrıs'ta barış ve güvenliğin sağlanması görevinin NATO üyesi devletlerin verecekleri kuvvetlerden oluşan bir barış kuvvetine devredilmesini önerdi. Ancak bu öneri Cumhurbaşkanı Makarios tarafından kabul edilmedi. Kıbrıslı Rumlar, kurulacak barış kuvvetinin Birleşmiş Milletlerin otoritesi altında olmasında ısrar ettiler¹⁰⁸.

Londra Konferansı'nda son olarak, 31 Ocak 1964'te İngiltere ve Amerika tarafından ortak bir plan açıklandı. Amerikan-İngiliz Planı'na göre; 10.000 kişiden az olmamak üzere isteyen NATO devletleri kuvvetlerinden oluşacak bir kuvvet, Kıbrıs'taki Türk ve Yunan birlikleriyle beraber, İngiliz birliğin kumandası altında bulunacak ve siyasi bakımdan Londra'da ilgili tarafların temsilcilerinden kurulacak bir heyet tarafından yönetilecek ve üç aylık bir süre için görevlendirilecekti. Bu süre içinde, garantör devletler tek taraflı müdahale hakkını kullanmayacaklar ve ayrıca kendilerinin dışındaki bir NATO devletinden bir arabulucunun seçilmesini kabul edeceklerdi¹⁰⁹.

Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilen bu plan Cumhurbaşkanı Makarios tarafından reddedilince, Londra Konferansı başarısızlıkla neticelenmiş oldu¹¹⁰.

Bundan sonra, Londra Konferansı'nda Kıbrıslı Türkleri temsil eden Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a girişi Cumhurbaşkanı Makarios tarafından yasaklandı¹¹¹. Cumhurbaşkanı Makarios, Kıbrıslı Türklerin Enosis'e karşı mücadelesini bu yasak ile bitirebileceğini sanmaktaydı¹¹².

¹⁰⁷ Sarıca v.d., 1975: 58-59; *Hürriyet Gazetesi*, (16 Ocak 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (16 Ocak 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (16 Ocak 1964): s. 1.

¹⁰⁸ Toluner, 1977: 110; *Hürriyet Gazetesi*, (22 Ocak 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Ocak 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (22 Ocak 1964): s. 1.

¹⁰⁹ Erim, (Tarihsiz): 241; Toluner, 1977: 110; Armaoğlu, 1986: 787.

¹¹⁰ Armaoğlu, 1986: 787.

¹¹¹ Çay, 1989: 77-78.

¹¹² Denktaş, 2000: 294-295.

D. KIBRIS MESELESİNİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NDE GÖRÜŞÜLMESİ

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 4 MART 1964 TARİHLİ KARARI

Kıbrıs'ta Türklere karşı Rum saldırıları devam etmekteydi. Rumlar, 6 Şubat 1964'te Arpalık köyüne, 13 Şubat 1964'te Limasol'un Türk kesimine saldırdılar¹¹³.

Rum saldırılarını durdurmak isteyen Türkiye, 15 Şubat 1964'te Kıbrıs'a müdahalede bulunmayı düşündü. Bu durum karşısında İngiltere, Amerika ile istişareden sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırıldı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs meselesini 18 Şubat 1964'te incelemeye başladı ve uzun tartışmalardan sonra, Bolivya, Brezilya, Fildişi, Fas ve Norveç'in 2 Mart 1964'te sunmuş oldukları uzlaştırıcı bir karar tasarısı, 4 Mart 1964'te oybirliği ile kabul edildi¹¹⁴.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararında;

1- Bütün devletlere, Kıbrıs'ta durumu güçleştirip karışıklığa sebebe olacak ve milletlerarası barışı tehlikeye düşürecek davranışlardan kaçınmalarının hatırlatılması,

2- Kıbrıs Hükümetinden şiddet ve kan dökme hareketlerine son verecek tedbirler almasının istenmesi,

3- Kıbrıs'taki toplumlara itidalli ve temkinli hareket etmeleri için çağrıda bulunulması,

4- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne karşı sorumlu ve Komutanının Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce atanacağı bir barış gücünün kurulması,

5- Barış gücünün Kıbrıs'ta barış ve sükunu sağlayarak, milletlerarası barışı tehdit edecek hareketleri önlemesi,

6- Barış gücünün üç ay süre ile Kıbrıs'ta kalması, masraflarının birliği sağlayacak devletlerce ve Kıbrıs Hükümeti tarafından karşılanması,

7- Kıbrıs meselesine barışçı yollardan bir çözüm bulunmasını sağlamak için, bir arabulucunun seçilmesi ve bu arabulucunun yapacağı girişimler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne düzenli rapor sunması ve

8- Arabulucunun ödeneğinin uygun bir biçimde Birleşmiş Milletlerce sağlanması hükümleri yer almaktaydı¹¹⁵.

¹¹³ *Hürriyet Gazetesi*, (7,14 Şubat 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (7,14 Şubat 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (7, 14 Şubat 1964): s. 1.

¹¹⁴ Toluner, 1977: 111-112; Armaoğlu, 1986: 787.

¹¹⁵ Toluner, 1977: 112-113; Sarıca v.d., 1975: 62-63; Tarakçı, 1998: 30-31.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı, en çok Kıbrıslı Rumları memnun etti. 5 Mart 1964'te Cumhurbaşkanı Makarios, "Milletlerarası alandaki mücadelemizin ilk safhasında bir karar kazandık." açıklamasını yaptı. Bilindiği gibi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki ortağı vardı. Kıbrıslı Rumlar, diğer ortak Kıbrıslı Türklerin haklarını 20/21 Aralık 1963 gecesi başlatmış oldukları silahlı saldırılar ile gasp etmiş ve iki ortaklı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni fiilen yıkmış bulunmaktaydılar. Türkiye'nin tamamen barışçı amaçlarla olumlu karşıladığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı Kıbrıs Rum yönetimini "Kıbrıs Hükümeti" olarak tanımakta idi. Nitekim kararın barış gücü ile ilgili dördüncü paragrafında, "Kıbrıs Hükümeti'nin kabulü ile Kıbrıs için bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü kurulmasını tavsiye eder." denmekteydi¹¹⁶.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ KARARI VE AMERİKA BAŞKANI JOHNSON'IN MEKTUBU

a. Rum ve Yunan İkilisine Karşı Türkiye'nin Tavrı

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararından cesaret alan Kıbrıslı Rumlar, Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kıbrıs'a gelmeden önce, 9 Mart 1964'te Baf'ın Türk kesimine saldırdılar. Bunun üzerine Türkiye, Cumhurbaşkanı Makarios'a sert bir ultimatoma verdi. Türkiye, 13 Mart 1964 tarihli bu ultimatomunda; "Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün Kıbrıs'a gelmesinden önce Rumlar tarafından Kıbrıs'ta kesin netice almağa yönelik bir savaş hareketi" ve "İnsanlığa karşı milletlerarası bir suç" olarak nitelendirdiği Rum saldırılarının durdurulmaması halinde, Garanti Antlaşması uyarınca tek taraflı olarak harekete geçeceğini bildirdi. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ile İngiltere ve Amerika durumdan haberdar edildi. Türk hükümeti, 16 Mart 1964'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden gerektiğinde Kıbrıs'a müdahale etme yetkisi aldı. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Barış Gücü, 17 Mart 1964'te acele teşkil edildi ve 27 Mart 1964'te Hintli General Gyani komutasında Kıbrıs'taki görevine başlatıldı. Bu arada Birleşmiş Milletler adına arabuluculuk yapacak olan Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja da 24 Mart 1964'te görevine başladı¹¹⁷.

¹¹⁶ Çay, 1989: 77; Denктаş, 2004: 128.

¹¹⁷ Toluner, 1977: 114; Sarıca v.d., 1975: 63-64; Çay, 1989: 38; *Hürriyet Gazetesi*, (10 Mart 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (10 Mart 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (10 Mart 1964): s. 1.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün Kıbrıs'a gelmesi Rumların hareketlerinin önüne kısmen geçmişse de, Cumhurbaşkanı Makarios 4 Nisan 1964'te İttifak Antlaşmasını feshettiğini açıkladı. Cumhurbaşkanı Makarios, Türkiye'nin Kıbrıs'la olan bütün bağlarını birer birer koparmak istemekteydi. Tabii olarak Türkiye bu feshi kabul etmedi. Lakin bu hadisenin arkasından, Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu yayınladığı bir bildiriye; Yunanistan'ın, helenizmin Kıbrıs'taki halk mücadelesini kayıtsız şartsız desteklediğini, Züriç ve Londra Antlaşmalarının yürümediğini, bu antlaşmaların Kıbrıs'taki durumu çıkmaza sürüklediğini ifade etti ve Cumhurbaşkanı Makarios'un İttifak Antlaşmasını feshetmesini destekledi. Kısacası Yunanistan, Cumhurbaşkanı Makarios'un bütün kanunsuzluklarına arka çıkmaktaydı¹¹⁸.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Nihat Erim, İttifak Antlaşması'nın tek taraflı olarak feshedilmesine devletler hukuku yönünden imkan olmadığını belirterek İttifak Antlaşması'nın tek taraflı olarak feshinin hukuk dışı olduğunu söyledi. Böyle zamanlarda milletçe, parti farkı gözetmeksizin hükümete yardımcı olmak gerektiğini de sözlerine ekleyen Nihat Erim, Kıbrıs meselesinin Akdeniz'in doğu kesiminde Yunanistan ile Türkiye arasında Lozan Antlaşması ile kurulan dengeyi bozduğunu ve bunun sorumluluğunun ise Yunanistan ve Cumhurbaşkanı Makarios'a ait olduğunu belirtti¹¹⁹.

Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş da, Cumhurbaşkanı Makarios'un tek taraflı olarak İttifak Antlaşması'nı feshedemeyeceğini belirtti. Bu gibi durumlar karşısında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesinin zaruret haline geleceğine de işaret eden Rauf Denktaş, Cumhurbaşkanı Makarios'un antlaşmalara ve anayasaya isyan etmiş, kendi kendisini bunların dışına çıkarmış bir suçlu olduğunu ifade etti¹²⁰.

¹¹⁸ Armaoğlu, 1986: 788; Sarıca v.d., 1975: 64-65; Toluner, 1977: 115; *Hürriyet Gazetesi*, (5 Nisan 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (5 Nisan 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (5 Nisan 1964): s. 1.

¹¹⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (6 Nisan 1964): s. 1,7.

¹²⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, (6 Nisan 1964): s. 1,7.

b. Amerika Başkanı Johnson'ın Mektubu ve Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün Cevabı

Cumhurbaşkanı Makarios, 1964 yılı Mayıs ayında havayı gerginleştiren yeni adımlar attı. Bir yandan 18 Mayıs 1964'te savaş ve bombardıman uçakları, ağır silahlar, torpido gemileri ve uçaksavar toplarının alınması için girişimlerde bulunduğunu açıklarken, öte yandan da 27 Mayıs 1964'te 18-59 yaş arasındaki tüm Rum erkeklerin, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı olarak kurduğu Rum Milli Muhafız ordusunda altı aylık silahlı askerlik hizmeti görmelerini bir yasayla zorunlu hale getirmekteydi. Bu yeni gelişmeler üzerine Türkiye, Kıbrıs'a müdahaleye karar verdi. Kıbrıs'a Türk askerinin çıkması 7 Haziran 1964 için planlandı. Lakin 5 Haziran 1964'de Amerika Başkanı Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye ifadesi ağır ve tehdit dolu bir mektup gönderdi¹²¹. Amerika Başkanı Johnson, mektubunda;

“1- Türkiye, Garanti Antlaşmasını tam işletmeden Kıbrıs'a müdahale kararı almıştır. Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz.

2- Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale, kendisini Sovyetler Birliği ile bir çatışma durumuna sokabilir. Türkiye NATO'lu müttefiklerine danışmadan, onların rızasını almadan böyle bir harekete giriştiğine göre, acaba NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü var mıdır? Türkiye bu hususu herhalde düşünmedi.

3- Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli antlaşmanın 4. maddesine göre, Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amaçlı verilmiştir.

4- Ayrıntılı görüşmeler için Türkiye Başbakanı Washington'a gelirse, Başkan Johnson bundan memnun olacaktır.” demektedir¹²².

Amerika Başkanı Johnson'ın mektubu Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Amerika Başkanı Johnson'ın mektubundan sonra Türk kamuoyunda Amerika'ya güven çok sarsıldı ve ilk defa olarak Amerika'ya karşı olumsuz bir kamuoyu meydana gelmeye başladı. Bundan sonraki yıllarda bu daha da kuvvetlendi¹²³.

¹²¹ Armaoğlu, 1986: 788; *Cumhuriyet Gazetesi*, (6 Haziran 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (6 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (6 Haziran 1964): s. 1.

¹²² Armaoğlu, 1986: 789; Sarıca v.d., 1975: 73; Toluner, 1977: 117; Erim, (Tarihsiz): 304-309.

¹²³ Erim, (Tarihsiz): 303; Armaoğlu, 1986: 790.

Amerika Başkanı Johnson'ın mektubu ve NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı Orgeneral Lyman L. Lemintzer'in Türkiye'ye gelerek yaptığı bazı girişimler neticesinde Türkiye, Kıbrıs'a müdahale kararını erteledi¹²⁴.

Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Amerika Başkanı Johnson'ın mektubuna 13 Haziran 1964'de cevap verdi. Başbakan İsmet İnönü cevabında;

“1- Mektubun “gerek yazılış tarzı gerek muhtevası” Amerika'nın Türkiye gibi bir müttefiki için “hayal kırıcı” olmuştur.

2- Bu son teşebbüs ile birlikte 1963 sonundan beri Kıbrıs'a askeri müdahale ihtiyacı dördüncüdür ve Türkiye bu işin başından beri Amerika ile danışma halinde bulunmuştur.

3- Kıbrıs Rum Hükümeti açıkça silahlanmaya başlamış, anayasa dışı faaliyetlere girişmiş, Türklere karşı “zulmünü” arttırmış ve bütün bunlar Yunanistan tarafından kendisinin imzaladığı milletlerarası antlaşmalara aykırı olduğu halde desteklenmiş, lakin Türkiye'nin bütün uyarmalarına rağmen Amerika bir şey yapmamıştır.

4- Birbirlerine karşı antlaşmalardan doğan zorunluluklarını, yükümlülüklerini, istediği zaman reddeden devletler arasında bir ittifaktan söz edilebilir mi?

5- NATO müttefiklerinde herhangi birine yapılacak saldırı, saldırgan tarafından tabiatı ile daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıf ise, tedaviye muhtaç demektir.

6- Türkiye'nin anlayışına göre, NATO, saldırıya uğrayan bir üyeye derhal yardımı mecburi kılmaktadır. Üyelerin takdirine bırakılan husus, yardımın mahiyeti ve genişliğidir.” demektedir¹²⁵.

Başbakan İsmet İnönü, 14 Haziran 1964'te yaptığı açıklamada; Kıbrıs meselesinin sulh yolu ile halli için Türkiye'nin her türlü çareye başvurduğunu ve şimdiki halde bir süre aynı tutumunu devam ettireceğini belirterek meselenin tesirinin Kıbrıs içinde kalmayacak kadar vahim olduğunu ifade etti¹²⁶.

¹²⁴ Sarıca v.d., 1975: 72; *Cumhuriyet Gazetesi*, (6 Haziran 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (6 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (6 Haziran 1964): s. 1.

¹²⁵ Armaoğlu, 1986: 790-791; Sarıca v.d., 1975: 75; Erim, (Tarihsiz): 310-321; Toluner, 1977: 118-119.

¹²⁶ *Hürriyet Gazetesi*, (15 Haziran 1964): s. 1,7.

Başbakan İsmet İnönü, Amerika Başkanı Johnson'ın mektubundaki daveti kabul ederek, 21 Haziran 1964'te Washington'a gitmeye karar verdi. Lakin Washington'a gitmeden önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden Kıbrıs politikası konusunda güven oyu istedi¹²⁷.

Amerika gezisinin halk oyunda olumlu karşılandığı söylenemezdi. Türk halkının çoğunluğu bu gezinin faydasız olacağı kanısındaydı ve sonuç alınmayacak bir görüşmede Türkiye'nin prestijinin daha fazla harcanmaması gerektiğini düşünmekteydi. Bu düşünce ve kamuoyunun tavrı Kıbrıs meselesinde değişmeyecek havası verilen kararlı politikaya karşı beliren inanca dayanmaktaydı. Daha açıkçası, Türkiye, en sonunda Kıbrıs meselesini kendi insiyatifiyle halletmek zorunda kalacağından ve Amerika da insiyatifin tek taraflı olarak kullanılmasına karşı olacağından görüşmenin gereği yoktu¹²⁸.

Başbakan İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güven oyu istemesi üzerine 16 Haziran 1964 sabahı siyasi partilerin grupları ayrı ayrı toplandı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 166 üyesi bulunan Adalet Partisi, yaptığı grup toplantısında, güven oyuna ihtiyaç duyulmadığı gerekçesiyle güven oyu vermemeyi kararlaştırdı. Millet Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin kararları da güven oyu vermemek yönündeydi. Yeni Türkiye Partisi ise kararsızdı¹²⁹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde güven oylaması yapılmadan önce siyasi parti liderlerine bir mektup gönderen Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Kıbrıs meselesinin hal yoluna girebileceği bir sırada, hükümete güven oyu verilmeyerek hükümet buhranına gidilmesini asla doğru bulmadığını belirtti¹³⁰.

Türk Hükümetinin, Kıbrıs meselesinde takip ettiği politikanın tasvip olunup olunmadığını anlamak için istediği güven oyu oylaması 19 Haziran 1964'te saat 15:00'te toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapıldı ve 6 oy farkla hükümet güven oyu aldı. Oylamaya 396 milletvekili katılmış, bunlardan 200'ü hükümete güven oyu vermiş, 194'ü hükümete güven oyu vermemiş, 2'si ise çekimser kalmış bulunmaktaydı¹³¹.

¹²⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, (16 Haziran 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (16 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (16 Haziran 1964): s. 1.

¹²⁸ Ecvet Güresin, (16 Haziran 1964): "Amerika'ya Doğru", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.

¹²⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Haziran 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (17 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (17 Haziran 1964): s. 1.

¹³⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, (19 Haziran 1964): s. 1,7; *Hürriyet Gazetesi*, (19 Haziran 1964): s. 1,7; *Tercüman Gazetesi*, (19 Haziran 1964): s. 1,7.

¹³¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (20 Haziran 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (20 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (20 Haziran 1964): s. 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güven oyu alan Başbakan İsmet İnönü, 21 Haziran 1964'te Washington'a gitti. Amerika Başkanı Johnson, herhalde münasebetsiz mektubunun Türk hükümeti üzerinde yarattığı kötü tesiri silmek için olacak, Başbakan İsmet İnönü'nün bu seyahati için kendi özel uçağını tahsis etti¹³².

Türk-Amerikan görüşmeleri 22-23 Haziran 1964'te yapıldı. Türk Hükümetinin bu görüşmelerdeki hareket noktası şuydu; Züriç ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Türk toplumuna tanınan hakların korunması ve bunu sağlamak için de, daha sağlam güvenlik ve garanti tedbirlerinin elde edilmesi. Bu görüş Amerika tarafından esas itibariyle kabul edildiği gibi, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesine karşılık, Ege'deki Yunan adalarından birisinin Türkiye'ye verilmesi söz konusu olduysa da Türkiye bu görüşü kabul etmedi. Bununla beraber, Washington görüşmelerinde Kıbrıs meselesini nihaî bir çözüme ulaştırmak üzere Amerika'nın eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un aracı olarak tayin edilmesine karar verildi¹³³.

Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Washington'dan ayrılırken gazetecilere yaptığı açıklamada, Amerika Başkanı Johnson'ın mektubuna karşı olan kızgınlığını “Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de oradaki yerini alır.” sözüyle ifade etti¹³⁴.

Diğer taraftan dost ve kardeş ülke; Pakistan'ın Cumhurbaşkanı Muhammed Eyüp Han, Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in resmi davetlisi olarak 3 Temmuz 1964'te Ankara'ya geldi. Büyük bir karşılama merasiminden sonra gazetecilere verdiği beyanatta; Pakistan milletinin her meselede kardeş Türk milleti ile beraber olduğunu ve iki millet arasındaki bu dostluğun kalplerde perçinleşmesini temenni ettiğini belirtti¹³⁵.

Pakistan Cumhurbaşkanı Muhammed Eyüp Han, Türkiye'ye gelişiyle ilgili olarak 4 Temmuz 1964'de yaptığı açıklamada; Pakistan'ın kayıtsız-şartsız Kıbrıs meselesinde ve diğer meselelerinde Türkiye'yi desteklediğini söyledi. Türkiye'ye geliş maksadının Türkiye, Pakistan ve İran arasında tam bir işbirliğine gidilmek üzere bazı tedbirlerin alınması olduğunu söyleyen Cumhurbaşkanı Muhammed Eyüp Han, günün birinde Türkiye'ye bir şey olursa, bunun tesirlerinin İran ve Pakistan'da da görüleceğini

¹³² Armaoğlu, 1986: 791; *Cumhuriyet Gazetesi*, (21 Haziran 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (21 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (21 Haziran 1964): s. 1.

¹³³ Armaoğlu, 1986: 791; *Hürriyet Gazetesi*, (23, 24 Haziran 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (23, 24 Haziran 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (23, 24 Haziran 1964): s. 1.

¹³⁴ Artuç, 1989: 81.

¹³⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, (4 Temmuz 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (4 Temmuz 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (4 Temmuz 1964): s. 1.

belirtti¹³⁶.

Türkiye'den önce İran'ı ziyaret etmiş olan Pakistan Cumhurbaşkanı Muhammed Eyüp Han, Tahran'da basına yaptığı açıklamada; Türk halkının, Kıbrıslı Türklerin ortadan kaldırılması gibi zor bir durumla karşı karşıya bulunduğunu belirterek "Kalplerimiz Kıbrıslı Türklere duyduğumuz sempati hisleriyle doludur." dedi¹³⁷.

Amerika eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un Kıbrıs meselesine kesin bir çözüm bulmak için arabuluculuk faaliyeti 10 Temmuz 1964'de Cenevre'de başladı ve 1 Eylül 1964'e kadar devam etti. Cenevre görüşmelerinde Magosa'nın Kuzeyindeki Boğaz ile Kıbrıs'ın Kuzey kıyılarındaki Akantu geçidi arasında çizilen çizginin doğusunda kalan Karpas Yarımadasının Türkiye'nin egemenliğine bırakılması prensip olarak Türkiye tarafından kabul edildi. Türkiye'nin tek itirazı Akantu noktasının, arazinin askeri yararlılığını daha müsait hale getirmek için, biraz daha batıya kaydırılmasıydı. Acheson Planı adını alan bu tekliflerin diğer bir tarafı da, Kıbrıs Rum kesiminde kalan Türkler, yoğun oldukları bölgelerde en az beş mahalli muhtariyet bölgesine sahip olacaklardı. Acheson Planı, Karpas Yarımadasını Türkiye'ye vermekle, Kıbrıs'ın %11'ini Türkiye'nin egemenliğine terk etmiş bulunmaktaydı. Mahalli muhtariyet bölgelerini de hesaba katınca, Kıbrıs'ın %25-30'u Türkiye'nin kontrolü altına girmekteydi¹³⁸.

Acheson Planı, Yunanistan ve Cumhurbaşkanı Makarios tarafından reddedildi. Yunanistan, El Greco Burnu'nda 32 kilometre karelik bir bölgenin 25-30 yıl süre için yalnız hava ve deniz üssü olarak kullanılması amacıyla Türkiye'ye kiralanmasını ve Kıbrıslı Türklere de Batı Trakya Türklerine tanınan azınlık haklarının tanınmasını önerdi. Bu öneri, Türkiye tarafından reddedildi¹³⁹.

¹³⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, (5 Temmuz 1964): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (5 Temmuz 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (5 Temmuz 1964): s. 1.

¹³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, (4 Temmuz 1964): s. 1.

¹³⁸ Armaoğlu, 1986: 791-792; Sarıca v.d., 1975: 79-80; Toluner, 1977: 120-121; Yılmaz, 2000: 33; *Hürriyet Gazetesi*, (4 Ağustos 1964): s. 1,7.

¹³⁹ Toluner, 1977: 121; Alasya, 1988: 236.

E. RUMLARIN ERENKÖY SALDIRISI

1. SALDIRININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

Cenevre görüşmeleri devam ederken Kıbrıs'taki durum yeni bir krize girdi. 3 Temmuz 1964'te Atina'ya giderek Yunan Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanları ile temaslarda bulunan Albay Georgios Grivas, 6 Ağustos 1964'te Lefkoşe döndü ve Rum Milli Muhafız kuvvetlerine Erenköy'e saldırı emri verdi. Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü bu saldırı karşısında hareketsiz kalınca, Türk Hava Kuvvetlerine bağlı 34 savaş uçağı 8 Ağustos 1964'te Rum mevzilerini bombaladı. Ertesi gün 9 Ağustos 1964'te Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin saldırıya devam etmesi üzerine bu kez 64 Türk savaş uçağı, Rum mevzilerini tekrar bombaladı. Bunun sonucunda Rum Milli Muhafız kuvvetleri, saldırıyı durdurmak zorunda kaldılar¹⁴⁰.

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesi üzerine Cumhurbaşkanı Makarios, Suriye, Mısır ve Sovyetler Birliği'nden yardım istedi. Bunun üzerine Sovyetler Birliği Başbakanı Kruşçev, 9 Ağustos 1964'de, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mesaj göndererek oldukça yumuşak bir ifadeyle, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmakla üzerine sorumluluk aldığını bildirdi ve askeri hareketin durdurulmasını istedi. Başbakan İsmet İnönü, 13 Ağustos 1964'de verdiği cevapta ise Rumların gayri insani ve ahlaki davranışlarını anlatarak, Sovyetler Birliği'nin durumu anlayacağını ve nüfuzunu bu istikamette kullanacağı ümidini ifade etti¹⁴¹.

Türk savaş uçaklarının 9 Ağustos 1964'te üslerine dönmelerinden sonra, Yunan Hava Kuvvetlerine bağlı 5 uçak, kısa bir süre, Erenköy'ü bombaladı. Bunun üzerine Türkiye, bir daha böyle bir saldırı girişiminde bulunmaması yönünde Yunanistan'ı uyardı ve bundan sonra yapılacak her hangi bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayacağını Yunanistan'a bildirdi. Ayrıca bu girişiminden Birleşmiş Milletleri haberdar eden Türkiye, gerekli tedbirlerin alınması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin acele toplanmasını talep etti. Bunun üzerine 9 Ağustos 1964'te toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, taraflara ateşkes çağrısında bulundu ve 10 Ağustos 1964'te taraflar ateşkesi kabul etti¹⁴².

¹⁴⁰ Mütercimler, 1990: 105-106; Artuç, 1989: 85; Sadrazam, 1990: 56-57; Çay, 1989: 80; Toluner, 1977: 122; *Hürriyet Gazetesi*, (9,10 Ağustos 1964): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (9,10 Ağustos 1964): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (9,10 Ağustos 1964): s. 1.

¹⁴¹ Erim, (Tarihsiz): 385-389; Armaoğlu, 1986: 792; Çay, 1989: 80-81; *Hürriyet Gazetesi*, (10,14 Ağustos 1964): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (10,14 Ağustos 1964): s. 1,7; *Tercüman Gazetesi*, (10,14 Ağustos 1964): s. 1,7.

¹⁴² Toluner, 1977: 122-123.

Erenköy, Türkiye’den gelen 650 kadar Kıbrıslı Türk yüksek öğrenim öğrencisi ile 350 kadar Kıbrıslı Türk köylüsünden oluşan Mücahitler tarafından savunulmaktaydı¹⁴³.

Erenköy, Türkiye’de “Türk Kalesi” olarak bilinmekteydi. Erenköy sahası 20 km² bir sahayı kapsamakta idi. Kilometrelerce uzayan bir sahile sahipti. 5 Türk köyü bu bölgenin içinde tam bir güvenlik içinde yaşamakta idi. Erenköy, Kıbrıslı Türklerin Türkiye’ye açılan yegane irtibat kapısı idi. Kıbrıslı Rumlar bu bölgenin etrafında yığınak yapmaktaydılar. Bölgenin durumu, Rumların birkaç güne kadar hücumu geçebilecekleri ve takviye gönderilmesi Türk hükümetine duyuruldu. Ancak Türk hükümeti Birleşmiş Milletler kanalı ile aldığı bilgiye inanmaktaydı. Cumhurbaşkanı Makarios, bu bölgeye hücum etmek niyetinde olmadığını bildirmekteydi. Yığınak, muhtemel bir Türk çıkarmasına karşı bir hazırlıktan ibaretti. Türkler, çıkarma yaparlarsa Rumlar da Erenköy bölgesindeki yerli Türklere hücum edecek değildiler. Mücahitlere endişe etmemeleri Türk hükümeti tarafından bildirilmekteydi. Lakin çok geçmeden Rum hücumu başladı. 20 km² araziye korumak imkanından yoksun Mücahitler dört gün dört gece Rumların uzun menzilli silahlarına göğüs gererek yerlerinde durdular. Ancak bu mücadele çok sürmezdi. Denizden ve karadan yapılan yaylım ateşi desteğinde Rumlar büyük bir rahatlıkla ilerlemekteydiler. Albay Rıza Vuruşkan, her tarafa hakim olmaya çalışmakta ve zayıf verdirmeksizin Mücahitlerini Erenköy’e çekmekteydi. Neticede Türk hükümeti, Rumların saldırısına gereken cevabı vermek kararını aldı. Son cephe düşmeden alınan bu karar 2000 Türkün canını kurtardı. Fakat büyük bir bölümü Rumların eline geçen Erenköy bir “Türk Kalesi” olmaktan çıktı ve Kıbrıslı Türklerin Türkiye’ye açılan yegane irtibat kapısı bu şekilde kapandı¹⁴⁴.

8 ve 9 Ağustos bombardımanları, 1963 yılı Aralık ayından beri Türkiye’nin yapmak istediği dört müdahale niyetinin ilk defa fiili bir şekilde gerçekleşmesiydi. Bu bombardımanlar Yunanistan’ı geriletip Türk-Yunan münasebetlerine nispeten bir yumuşaklık getirdiyse de, Yunanistan bu bombardımanlardan sonra Kıbrıs’a asker göndermeye devam etti. İlk elde 5.000 Yunan askeri Kıbrıs’a gönderildiyse de bu miktar daha sonra giderek arttı ve 12.000’e kadar çıktı¹⁴⁵.

¹⁴³ Çay, 1989: 80.

¹⁴⁴ *Hürriyet Gazetesi*, (16 Kasım 1967): “Rauf Denктаş’ın Hatıraları”, s. 1,9.

¹⁴⁵ Armaoğlu, 1986: 792; Çay, 1989: 83; Tarakçı, 1998: 36.

20/21 Aralık 1963 gecesi başlayıp 10 Ağustos 1964'te sona eren süre içinde, Kıbrıslı Türkler 103 köyü terk etmek zorunda kaldılar. Bu Türklerin sayısı 18.667'dir. Birleşmiş Milletler aracılığı ile köylerini terk etmek zorunda kalan Türklerle ilgili yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, Lefkoşe'de 39, Girne'de 7, Baf'ta 49, Larnaka'da 21 ve Magosa'da 21 köy olmak üzere toplam 124 köy zarar görmüş, yüzlerce Türk yaşamını yitirmiş ve binlerce Türk de yaralanmış bulunmaktaydı. Erenköy saldırısından sonra Kıbrıslı Türklere tam bir ekonomik abluka uygulayan Cumhurbaşkanı Makarios, stratejik madde olduğunu ileri sürerek çimento, demir, çivi, kereste, akaryakıt gibi maddelerin Türk bölgelerine girişini yasakladı¹⁴⁶.

Erenköy saldırısından sonra Cenevre'de başlayan ikinci tur görüşmelerde, 20 Ağustos 1964'te, değiştirilmiş bir Acheson Planı sunuldu. Bu plan uyarınca, Karpas Yarımadası'nda batı sınırı Komi-Kebir'in iki kilometre batısından kuzey ve güney istikametinde çizilecek bir hattın doğusunda kalan bölgede, Türkiye, 50 yıl süre ile bir askeri üs bulundurma hakkına sahip olacak ve ayrıca Magosa Limanı'ndan serbestçe yararlanabilecekti. Bu plan, Türkiye tarafından reddedildi¹⁴⁷.

2. SALDIRIYA DIŞ BASININ YAKLAŞIMI

Erenköy saldırısı, dış basında büyük yankı uyandırdı. İngiliz Daily Mail Gazetesi, Cumhurbaşkanı Makarios'un suçlanması gereken ilk insan olduğunu belirtmekteydi. Amerikan New York Times Gazetesi ise, Türkiye'nin savaşmadan Enosis'e müsaade etmeyeceğini yazmaktaydı. Amerikan New York Heral Tribune Gazetesi ise, Erenköy saldırısının bütün mesuliyetinin Cumhurbaşkanı Makarios ve hükümetine ait olduğunu belirtmekteydi. İngiliz Daily Telegraph Gazetesi ise, Türkler nihayet harekete geçti başlığı altında "Cumhurbaşkanı Makarios, inatçılığı ve hataları yüzünden adanın kuzeyinde meydana gelmesine sebep olduğu ölümlerden ve tahribattan sorumludur. Her hafta biraz daha felakete yaklaşıldı. Önce, bir blöf telakki ettiği Türk uyarılarını hiç hesaba katmadı. Bu uyarılar daha belirgin hale geldiği zamanda, Türkiye'nin Kıbrıslı Türkler lehinde müdahalede bulunmasına Amerika'nın engel olacağını hesapladı. Geçen Haziran ayında meydana gelen buhran sırasında Washington'un Ankara hükümetine itidal tavsiyeleri de, onun bu yanlış görüşünü kuvvetlendiriyordu. Daha sonra Yunan hükümetinin suç ortaklığı ile Makarios ve Grivas,

¹⁴⁶ Çay, 1989: 81-82.

¹⁴⁷ Toluner, 1977: 121; Çay, 1989: 81.

askeri hazırlıklarını daha da ileri götürdüler.” demektedir. İngiliz Daily Sketch Gazetesi ise, “Elleri kana bulanmış papaz” başlıklı yazısında Cumhurbaşkanı Makarios’u suçlamaktaydı¹⁴⁸.

Alman Morganbladet Gazetesi ise, Kıbrıs’taki olayların aldığı vahim durumun sorumlusunun Cumhurbaşkanı Makarios olduğunu belirtmekte ve “Türkiye’nin misilleme hareketi ne kadar üzücü de olsa haklıdır. Türkiye, Kıbrıs’taki Türklerin kitle halinde imha edilmesini durdurmak istemektedir.” demektedir¹⁴⁹. Alman Die Welt Gazetesi ise, Kıbrıs Rum hükümetinin Rumların lehine, Türklerin aleyhine birçok tertiplere girişmiş olduğunu ve Türkiye’nin bu duruma müdahale etmek zorunda kaldığını belirterek “Barış Gücü, Kıbrıs’ta barışı korumayı başaramadı.” demektedir. Alman Frankfurter Allegmeine Gazetesi ise, “Aylarca bekledikten sonra Türklerin sabrı nihayet taşıtı.” demektedir. İngiliz Daily Express Gazetesi ise, İngiltere’nin Kıbrıs’taki Türk toplumunu diplomatik bakımdan desteklemesini ve meseleye adil bir çözüm yolu bulunabilmesi için bütün nüfuzunu kullanmasını istemektedir. İngiliz Daily Mirror Gazetesi ise, ateşkes çağrısını kabul eden Cumhurbaşkanı Makarios’tan artık boş laf yerine olumlu girişimler bekleme zamanının geldiğini belirtmekteydi¹⁵⁰. İngiliz The Guardian Gazetesi ise, “Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Kıbrıs’ta barışı sağlayamadı. Bunun sebebi Makarios’tur.” demektedir¹⁵¹. Amerikan The New York Journal Gazetesi ise, “Cumhurbaşkanı Makarios, Sovyetler Birliği’nden adanın meselelerine karışmasını istemekle son derece tehlikeli bir oyun oynuyor. Mısır ve Suriye’den askeri yardım istemiş olması yangını körüklemekten başka bir anlam taşımamaktadır.” demektedir¹⁵². İsveç Susenka Dahbladet Gazetesi ise, Cumhurbaşkanı Makarios’un Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye’den yardım istemesini propaganda olarak nitelendirmektedir. İsveç Dagens Nyheter Gazetesi ise, Türkiye’nin Kıbrıs’a bozulan dengeyi yeniden kurmak için müdahale ettiğini yazmaktaydı¹⁵³.

¹⁴⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (11 Ağustos 1964): s. 1,7.

¹⁴⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (12 Ağustos 1964): s. 1,7.

¹⁵⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, (12 Ağustos 1964): s. 3.

¹⁵¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (13 Ağustos 1964): s. 3.

¹⁵² *Hürriyet Gazetesi*, (13 Ağustos 1964): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (13 Ağustos 1964): s. 3.

¹⁵³ *Cumhuriyet Gazetesi*, (13 Ağustos 1964): s. 3.

F. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI

1. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

a. Galo Plaza'nın Raporu

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı uyarınca arabulucu olarak atanan Fillandiya'lı diplomat Sakari Tuomioja peşpeşe gelen hadiseler içinde pek fazla bir şey yapmadan 9 Eylül 1964'de öldü. Bunun üzerine, yerine, arabulucu olarak Ekvatorlu diplomat Galo Plaza tayin edildi. Galo Plaza, 1964 yılı Ekim ayından 1965 yılı Şubat ayına kadar, Kıbrıs meselesiyle ilgili taraflarla yapmış olduğu temas ve görüşmeler sonunda 66 sayfalık bir rapor hazırladı. Bu rapor Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 26 Mart 1965'de yayınlandı. Ancak Galo Plaza'nın raporu Türkiye tarafından reddedildi. Çünkü rapor, çelişkilerle dolu olduğu gibi, Kıbrıs Türk toplumunu Kıbrıs Rum toplumunun hakimiyeti altına sokan teklifler de raporda bulunmaktaydı. Galo Plaza raporun başında Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının, tarihi ve ırki ve diğer her çeşit hususiyetleri ile birbirinden ayrı iki toplum olduğunu belirttiği halde, Türk toplumunu Kıbrıs'ta basit bir azınlık haline getiren, Rumca'yı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dili yapan teklifler ileri sürdü. Görülmekteydi ki, Galo Plaza meseleyi anlamadığı gibi, milletlerarası hukuk kurallarına aykırı olarak yetkilerini de aşmış bulunmaktaydı. Bunun dışında Galo Plaza, Türkiye'nin federal sistem tezini terk etmesi ve Kıbrıs'taki Türklerin Türkiye'ye göç etmelerinin kolaylaştırılması gibi Türkiye tarafından kabulü mümkün olmayacak teklifler de ileri sürmekteydi¹⁵⁴.

b. Yunanistan'daki Hükümet Buhranları

Türkiye'nin Galo Plaza'nın raporunu reddetmesinden sonra Kıbrıs Meselesi, 1965 yılı Mayıs ayından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerin konusu oldu. Lakin bu ikili görüşmeler 1966 yılı sonuna kadar bir takım kesintilerle yapılabildi. Bunun iki sebebi vardı. Birinci sebep, Galo Plaza'nın raporundan cesaret alan Cumhurbaşkanı Makarios ve Kıbrıslı Rumların, Türk-Yunan görüşmelerine karşı çıkıp meseleyi Birleşmiş Milletler çerçevesinde yürütmek istemeleriydi. İkinci sebep ise Yunanistan'daki hükümet buhranlarıydı¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Armaoğlu, 1986: 793; Toluner, 1977: 214-216; Çay, 1989: 82.

¹⁵⁵ Armaoğlu, 1986: 793; Çay, 1989: 83; Artuç, 1989: 97.

Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu, Yunan ordusunda bir takım temizlik hareketlerine girişmek isteyince, 1965 yılı Temmuz ayında Kral II. Konstantin tarafından başbakanlıktan azledildi. Yunanistan'da 28 Mayıs 1967'de genel seçimlerin yapılması kararlaştırıldı. Ancak görünen oydu ki, Yorgo Papandreu liderliğindeki Merkez Birliği Partisi'nin seçimleri kazanma ihtimali fazlaydı. Yorgo Papandreu'nun iktidara gelmesini istemeyen bir grup albay, 21 Nisan 1967'de Yunanistan'da bir darbe ile yönetime el koydu¹⁵⁶.

Darbe üzerine, Başbakanlığa getirilen eski Yargıtay Başsavcısı Konstantin Kollias, 21 Nisan 1967'de verdiği bir demeçte, Kıbrıs meselesine barışçı bir çözüm yolu bulmaya çalışacaklarını söyledi. Fakat 22 Nisan 1967'de açıklanan hükümet programında, barışçı çözüm deyiminin ne anlama geldiği daha iyi anlaşıldı. Zira yeni hükümetin programında; Kıbrıs'taki azınlık haklarının dikkate alınması suretiyle, Enosis'in barışçı müzakerelerle sağlanacağı ifade edilmekteydi. Bunun manası şuydu ki, Yunan askerî hükümetinin Kıbrıs politikasının esası Enosis'ti. Enosis'in kuvvete başvurarak değil, müzakerelerle, yani Türkiye ile pazarlıkla gerçekleştirilmesi planlanmaktaydı. Yunan askerî hükümetinin Batı Trakya Türklerine karşı 1967 yılı Haziran ayından itibaren yoğun bir baskı politikasına giriştiği ve bu baskıların Temmuz ayında da devam ettiği görüldü. Yunan askerî hükümetinin Kıbrıs konusundaki tasarılarını kolaylaştıran ve Batı Trakya'yı Kıbrıs'a karşı bir koz olarak kullanmaya sevk eden hadise, 5 Haziran 1967'de patlak veren Arap-İsrail savaşı oldu. Türkiye'de 10 Ekim 1965'de yapılan genel seçimlerden sonra iktidara gelen Adalet Partisi, bu savaştan yararlanarak Türkiye'nin Ortadoğu ve Arap-İsrail politikasına yeni bir yön vermeye çalışırken, Yunan askerî hükümeti de bu savaşın yarattığı havayı kendi lehine çevirmeye çalıştı¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Armaoğlu, 1986: 793; Toluner, 1977: 229; Artuç, 1989: 97; Mütercimler, 1990: 114; Çay, 1989: 83; Sarıca v.d., 1975: 132; Yılmaz, 2000: 33-34.

¹⁵⁷ Armaoğlu, 1986: 795; Yılmaz, 2000: 34.

c. Keşan ve Dedeğaç Görüşmeleri

Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan 6 Eylül 1967'de yapılan açıklamada, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Kollias'ın 9 Eylül 1967'de Keşan'da ve 10 Eylül 1967'de Dedeğaç'ta buluşarak Kıbrıs meselesi dahil, Türk-Yunan münasebetlerini ilgilendiren bütün meseleleri görüşecekleri bildirildi. Başbakan Süleyman Demirel'in sonradan 12 Eylül 1967'de Ankara'da yaptığı basın toplantısından anlaşıldığına göre, ikili görüşme isteği Yunan tarafından gelmiş bulunmaktaydı¹⁵⁸.

Türk-Yunan Başbakanları, önceden tespit edildiği üzere, heyetler halinde, 9 Eylül'de Keşan'da ve 10 Eylül'de Dedeğaç'ta görüşmeler yaptılar. Keşan görüşmeleri başlar başlamaz, Yunan tarafı yazılı bir teklifte bulundu. Bu teklife göre, Türkiye, Enosis'e razı olacak, buna karşılık Türkiye'ye Batı Trakya sınırlarında bazı tavizler verilecekti. Bu teklif Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel tarafından tereddüt edilmeden reddedilince görüşülecek pek bir şey kalmamış bulunmaktaydı. Fakat Yunan tarafının ricası üzerine, görüşmelere göstermelik de olsa, Dedeğaç'ta devam edildi. 10 Eylül 1967'de yayınlanan ortak bildiriye Kıbrıs meselesinin Türk-Yunan münasebetlerinin temel unsuru olduğu, tarafların Kıbrıs'ta gerginliğin artmasına sebep olacak hareketlerden kaçınacakları ve antlaşmalara riayet hususunda da tarafların görüşleri arasında uygunluk bulunduğu belirtilmekteydi¹⁵⁹.

Keşan ve Dedeğaç görüşmeleri ile daha sonraki günlerde Türkiye'nin Enosis karşısındaki kararlı tutumunu gören ve bir pazarlığa yanaşmayacağını anlayan Yunan askerî hükümeti, 10 Eylül 1967'de yayınlanan ortak bildiriye gerginlikten kaçınmayı vaat ettiği halde, bir Enosis teşebbüsü için hazırlıklarını arttırdı. Kıbrıs'ı ziyaret etmekte olan Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis, 21 Ekim 1967'de verdiği demeçte; Kıbrıs meselesine, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesinden başka bir çözüm yolunun bulunamayacağını açıkladı¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Armaoğlu, 1986: 796; Sarıca v.d., 1975: 136.

¹⁵⁹ Armaoğlu, 1986: 796-797; Sarıca v.d., 1975: 136-137; Toluner, 1977: 229-230; Mütercimler, 1990: 115; Yılmaz, 2000: 34.

¹⁶⁰ Armaoğlu, 1986: 798.

d. Denктаş Meselesi

Kıbrıs'a girişı Cumhurbaşkanı Makarios tarafından yasaklandığı için Türkiye'de bulunan Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, 1967 yılı Ekim ayının son haftasında, Nejat Konuk ve Erol İbrahim ile birlikte bir balıkçı teknesi ile Türkiye'den ayrılmış ve 30 Ekim 1967'de Kıbrıs'a çıkmış bulunmaktaydı. Lakin Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ve arkadaşları Kıbrıs'a çıktuktan bir süre sonra Rum Milli Muhafız askerleri tarafından yakalanıp tutuklandılar¹⁶¹. Bu durum Türkiye'de büyük yankı uyandırdı. Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ve arkadaşlarının tutuklanmasını protesto etmek amacıyla 10 Kasım 1967'de Eskişehir ve Diyarbakır'da, 11 Kasım 1967'de ise Ankara ve İstanbul'da mitingler düzenlendi. Milli Türk Talebe Birliği tarafından Ankara'da düzenlenen mitingde bir konuşma yapan Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş'ın eşı Aydın Denктаş, "Üzüntüm ve heyecanım çok büyük olduğu için konuşamayacağım. Evvel Allah'a sonra Türk milletine güveniyorum. Onu kurtarınız." dedi. Milli Türk Talebe Birliği ile çeşitli gençlik kuruluşları tarafından İstanbul'da düzenlenen ve 20.000 kişinin katıldığı miting Hürriyet meydanından başlayıp Taksim meydanında sona erdi¹⁶².

Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ve arkadaşlarının tutuklanmasından sonra Türkiye'nin yoğun baskısı üzerine Birleşmiş Milletler araya girdi ve "Türkiye'ye geri dönmeleri" şartıyla Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ve arkadaşlarının 12 Kasım 1967'de serbest bırakılması sağlandı¹⁶³.

Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, 13 Kasım 1967'de düzenlediği basın toplantısında "Kıbrıs'ta bugün askeri bir Enosis gerçekleşmiştir. Kıbrıs'ı Yunan Genelkurmayına bağlı Yunan ordusu yönetmektedir." dedi¹⁶⁴.

¹⁶¹ Denктаş, 2000: 297-314; Toluner, 1977: 232; Çay, 1989: 84.

¹⁶² *Hürriyet Gazetesi*, (12 Kasım 1967): s. 1,9; *Cumhuriyet Gazetesi*, (12 Kasım 1967): s. 1,7; *Tercüman Gazetesi*, (12 Kasım 1967): s. 1,7.

¹⁶³ Toluner, 1977: 232; Çay, 1989: 84; *Hürriyet Gazetesi*, (13 Kasım 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (13 Kasım 1967): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (13 Kasım 1967): s. 1.

¹⁶⁴ *Hürriyet Gazetesi*, (14 Kasım 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (14 Kasım 1967): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (14 Kasım 1967): s. 1.

2. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

a. Türkiye'nin Müdahale Kararı

Erenköy saldırısından sonra Sovyetler Birliği'nden ağır silahlar satın alan Cumhurbaşkanı Makarios, 1966 yılı Aralık ayında, bu kez Çekoslovakya'dan ağır silahlar satın aldı. Bu ağır silahlar ve Yunanistan'dan getirilen askerler ile takviye edilmiş olan Rum Milli Muhafız kuvvetleri, Albay Georgios Grivas komutasında, Türklere ait Geçitkale ve Boğaziçi köylerine karşı 15 Kasım 1967'de saldırıya geçtiler ve iki köyü işgal ettiler. Saldırıyı önlemeye çalışan Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerleri silahları alınarak ve telsizleri kırılarak Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından etkisiz hale getirildi. Saldırı sırasında 28 Türk şehit edildi, çok sayıda Türk de yaralandı¹⁶⁵.

Geçitkale ve Boğaziçi köylerinin Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından saldırıya uğraması üzerine Türk hükümeti, 15/16 Kasım 1967 gecesi bir durum değerlendirmesi yaptı ve 16 Kasım 1967'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden, anayasanın savaş ilanına ve Türk silahlı kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine dair 66. maddesine dayanarak, Kıbrıs'a müdahale etme yetkisini, 18 saat süren gizli toplantı sonunda 435 üyenin 432 oyu ile aldı. Bu karar üzerine İskenderun'da Türk donanması çıkarma hazırlıklarına başladı. Bu sıralarda Kıbrıs'ta, muhtemel bir Türk müdahalesinden çekinen Rum Milli Muhafız kuvvetleri, işgal ettikleri Geçitkale ve Boğaziçi köylerini boşaltmış bulunmaktaydılar¹⁶⁶.

Geçitkale ve Boğaziçi köylerinin Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından saldırıya uğraması Türkiye'de büyük yankı uyandırdı. Bu iki köye yapılan saldırı 16 Kasım 1967'de İstanbul, Ankara ve Erzurum'da yapılan mitinglerde protesto edildi. İstanbul ve Ankara'da yapılan mitinglerde gençler polisle çatıştılar. İstanbul'daki mitingde 700 kadar Kıbrıslı öğrenci ellerinde "Yunan katillerin destekçisi Amerika" ve "Son söz için 100 bin Türk tükensin mi" yazılı pankartlar taşıdılar. Ankara'daki mitingde ise Başbakan Süleyman Demirel istifaya davet edildi¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Denктаş, 2000: 202; Sarıca v.d., 1975: 127; Çay, 1989: 83; Alasya, 1988: 238; *Hürriyet Gazetesi*, (17,18 Kasım 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17,18 Kasım 1967): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (17,18 Kasım 1967): s. 1.

¹⁶⁶ Armaoğlu, 1986: 798-799; Sarıca v.d., 1975: 143; Toluner, 1977: 233; Mütercimler, 1990: 120; Çay, 1989: 85; *Hürriyet Gazetesi*, (17,18 Kasım 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17,18 Kasım 1967): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (17,18 Kasım 1967): s. 1.

¹⁶⁷ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Kasım 1967): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Kasım 1967): s. 1,7.

Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın 16 Kasım 1967'de yayınladığı bildiri; Rumların Türklere ait Geçitkale ve Boğaziçi köylerini işgal teşebbüsüne Adalet Partisi iktidarının seyirci kaldığı belirtilmekteydi¹⁶⁸.

İstanbul Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti'nin 16 Kasım 1967'de yayınladığı bildiri ise; Kıbrıslı Rumların Enosis'i gerçekleştirmeye her geçen gün biraz daha yaklaştıkları ve bu durum karşısında Türkiye'nin bir an önce harekete geçmesinin gerektiği belirtilmekteydi¹⁶⁹.

Diğer taraftan diplomatik temaslarını sürdüren Türk hükümeti, 17 Kasım 1967'de Yunan askerî hükümetine verdiği ultimatoma ile çıkarma yapma niyetini açıkladı. Türkiye, bu çıkarmanın durdurulması için, İttifak Antlaşmasına aykırı olarak Kıbrıs'a sokulan Yunan askerlerinin geri çekilmesini, Albay Georgios Grivas'ın Kıbrıs'tan çıkarılmasını, Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin dağıtılmasını, Türk toplumuna Kıbrıs içinde ve dışında seyahat serbestliğinin tanınmasını, son olaylardan ötürü Türklerin uğramış oldukları zararın karşılanmasını ve Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü birliklerinin sayısının artırılmasını istemekteydi¹⁷⁰. Lakin önce bir gerçeğin fark edilmesi lazımdı. Kıbrıs meselesi bu isteklerin yerine getirilmesiyle çözümlenecek bir mesele değildi. Bu mesele değişmeyecek bir hedefin tayini ile çerçevelenebilirdi.

Yunanistan'ın değişmeyen hedefi Enosis idi. Ancak değişmeyen hedef Enosis'e karşı Türkiye'nin hedefi neydi? 1950'li yılların ortalarından Geçitkale ve Boğaziçi olaylarına kadar geçen dönemde Türkiye, Enosis'e karşı net bir hedef belirlemedi. Kıbrıs'ın kendisine verilmesini, taksim edilmesini veya federatif sistemle yönetilmesini istemesi gibi değişik hedeflere sahip oldu. Kısacası başlanılan nokta ile halen bulunan nokta arasında çizilecek grafik zigzaglarla doluydu. Fakat zigzaglar çıkışı değil, inişi göstermekteydi. Ayrıca bu noktanın nihai hedefinin ne olduğu da belli değildi¹⁷¹.

Diğer taraftan Türkiye'nin müdahale kararının kesinlik kazanması üzerine Amerika Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'i bölgeye gönderirken, Birleşmiş Milletler de gerginliği önlemek amacıyla harekete geçti. Bunların olacağı, daha önceki tecrübelerden dolayı tahmin edilmekteydi. Ancak tahmin edilenler, Türkiye'nin insiyatifi ele alışından sonra mı olmalıydı, yoksa önce mi? Türkiye, geçen hafta 24 saatlik bir ultimatoma insiyatifi ele alabilir, sınırlı bir hareketle duruma hakim olabilirdi. Ancak bu

¹⁶⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Kasım 1967): s. 7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Kasım 1967): s. 7.

¹⁶⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Kasım 1967): s. 7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Kasım 1967): s. 7.

¹⁷⁰ Toluner, 1977: 235; Armaoğlu, 1986: 799; Çay, 1989: 85.

¹⁷¹ Ecvet Güresin, (17 Kasım 1967): "Hedefsiz" *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.

fırsat kaçırdı¹⁷². Türkiye, askeri yönden karada, denizde ve havada mutlak bir üstünlüğe sahipti. Moral ve eğitim yüksekti. Yapılacak işin inancına komutanlardan erine kadar herkes varmış bulunmaktaydı. Müdahale Türkiye'nin kara yollarında bir yılda meydana gelen kazalardaki can kaybına bile uğramayacak asgari bir kayıpla yapılacak şartlara sahipti. Dünyada böylesine müsait ve askeri şartlara sahip bir ortam az bulunurdu. Yunanistan tecavüze cesaret göstermedikçe Yunanistan'la bir çatışma söz konusu değildi.

Türk hükümeti, işin başından itibaren pek yerinde olarak müdahale hazırlıklarına geçmekle beraber diplomatik hedeflerinde, olaylardan bir ferdi, Albay Georgios Grivas'ı sorumlu tutarak Kıbrıs'tan çıkarılmasını istedi, zımnen sorumluluğu Kıbrıs Rum hükümetinden şahsa yönelterek oldukça yanlış bir yöne kaydı ve Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin geri çekilmesi üzerinde durdu. Oysaki esas mesele ne Albay Georgios Grivas ne de Kıbrıs'taki Yunan askerleriydi. Mesele, Kıbrıs'taki Türkün güvenliği ve çiğnenen haklarıydı. Dolayısıyla mesele Kıbrıs'ta çözümlenecek, Yunanistan muhatap alınmayacak, belki diğer bir garantör devlet olarak kendisi ile istişarede bulunabilecek ve hazırlıkları müteakip Kıbrıs'a karşı müdahale hakkı kullanılacaktı. Tamamen hukukî ve kanunî bu hak, garantör devletlere, Kıbrıs'ta tehlikeye düşen ve diplomasi yolu ile temin edilemeyen haklarının çözümünü sağlamak üzere verilmiş, bu suretle diplomasinin silahla desteklenmesini gerektirecek şartların oluşabileceği de antlaşmada göz önünde tutulmuş ve bu durum da kabul edilmiş bulunmaktaydı.

Kıbrıs'ta işlenen toplu katliamlar, dünya kamuoyu tarafından kabul edilmiş, Türkiye'nin fiili müdahalesi vicdanlarda gerekli desteğini bulmuştu. Türk Silahlı Kuvvetleri bir hafta içinde hazırlıklarını yaparak görevi ifa emrini beklemeye geçtiler. Bu emir maalesef hiçbir zaman verilmedi ve tereddütlerle Birleşmiş Milletlerin, Amerika'nın kısmen de NATO'nun diplomatik müdahalesine zemin hazırlanmış oldu¹⁷³.

Diğer taraftan 22 Kasım 1967'de İstanbul'da yapılan mitingde 100.000 genç "Barış için savaş" diye haykırdı. 23 Kasım 1967'de ise Amerika Başkanı Johnson'ın özel temsilcisi Cyrus Vance ve beraberindeki heyeti getiren uçak, gençlerin Esenboğa Havaalanı'nı işgal etmesi nedeniyle iniş yapamadı ve Mürted Askeri Havaalanı'na inmek zorunda kaldı. Cyrus Vance'in şehre geldiği haberi alınınca Ankara'da olaylar çıktı. Amerikan Haberler Merkezi önünde çıkan olayda büyük bir kalabalık genç topluluğu

¹⁷² Sadrazam, 1990:67; Armaoğlu, 1986:799; Çay, 1989: 85; Ecvet Güresin, (24 Kasım 1967): "Neden", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.

¹⁷³ Sezai Orkunt, (9 Aralık 1967): "Müdahale Hakkı", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 2.

zaman zaman polisle çatışarak binayı taşladılar ve camlarını kırdılar¹⁷⁴. Bu arada İzmir, Trabzon, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Balıkesir, Antalya, Hakkari, Kayseri ve Kütahya'da 25 Kasım 1967'de mitingler düzenlendi. Amerika'nın da protesto edildiği İzmir'deki mitingde gençliği sakinleştirmek zor oldu. Trabzon ve Kütahya'daki mitinglerde Cumhurbaşkanı Makarios'un maketi yakıldı¹⁷⁵. Şu bir gerçektir ki, barışı sağlamak, milli çıkarları korumak için sadece barışçı olmak yeterli değildi. Aynı zamanda kuvvetli olmak ve kuvvetin kullanıldığı, hiç değilse kullanılabileceğini göstermek gerekiyordu. Türkiye, kuvvetini çeşitli nedenlerle zamanında kullanamadı. Kullansaydı hem bu kadar olay çıkmayacak, hem de masa başına sağlam geçecekti¹⁷⁶.

b. Türkiye ile Yunanistan Arasında Anlaşmaya Varılması

Amerika Başkanı Johnson'ın özel temsilcisi Cyrus Vance'in arabulucu olarak Ankara, Atina ve Lefkoşe arasında gerçekleştirdiği mekik diplomasisi neticesinde Türkiye ve Yunanistan arasında 29 Kasım 1967'de anlaşmaya varıldı ve bu anlaşma Kıbrıs Rum hükümeti tarafından da kabul edildi. Bu anlaşmanın basına yansıyan hususlarına göre;

1- Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960'ta Lefkoşe'de imzalanan antlaşmaları teyit ettiler. Taraflar Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü kabul ettiler.

2- Kıbrıs'ta İttifak Antlaşması'na aykırı olarak bulunan yabancı askerler 1,5 ay içinde kademeli olarak geri çekilecekti.

3- Çekilen yabancı askerlerin geri çekilmesi işi takviye edilmiş ve yetkilendirilmiş Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altında yapılacaktı.

4- Anlaşmaya varıldığını, ilk olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant bir çağrı ile dünya kamuoyuna açıklayacaktı.

5- Bu çağrıya ilk önce Yunanistan ve dört saat sonra Türkiye uyduklarını bildireceklerdi.

6- Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra Türkiye almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracaktı. Ancak, Türkiye bu şartı Yunan askerleri Kıbrıs'tan çekilmeye başladıktan sonra uygulamaya başlayacaktı.

¹⁷⁴ *Hürriyet Gazetesi*, (23 Kasım 1967): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (23 Kasım 1967): s. 1,7.

¹⁷⁵ *Hürriyet Gazetesi*, (26 Kasım 1967): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (26 Kasım 1967): s. 1,7.

¹⁷⁶ Ecvet Güresin, (26 Kasım 1967): "Çatışmaların Galibi", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.

7- Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki tahribat tazmin edilecek ve ölenlerin ailelerine gerekli ödemeler yapılacaktır.

8- Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altında ve taraflarında katıldığı bir komite, Kıbrıs'taki kanun dışı silahlara el koyacaktı.

9- Albay Georgios Grivas* herhangi bir sebeple Kıbrıs'a dönmeyecekti.

10-Kıbrıs'ta toplumların kurdukları milli kuvvetler de kademeli olarak dağıtılacaktı¹⁷⁷.

Bu anlaşma Türkiye'de büyük tartışmalara neden oldu. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, 30 Kasım 1967'de anlaşmayla ilgili olarak yaptığı açıklamada; anlaşmayı tatminkâr bulmadığını, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların hiçbir zaman sözlerinde durmadıklarını belirtti. Hükümetin silahlı müdahalede bulunmamakla, Türkiye'nin milli menfaatlerine karşı hareket etmiş olduğunu da belirten Alpaslan Türkeş, bu nedenle Başbakan Süleyman Demirel hakkında bir gensoru önergesi hazırladığını ve Meclis Başkanlığına verdiğini ifade etti¹⁷⁸. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in gensoru önergesi 4 Aralık 1967'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşüldü ve oy çoğunluğuyla reddedildi¹⁷⁹.

Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı İrfan Aksu ise, 30 Kasım 1967'de anlaşmayla ilgili olarak yaptığı açıklamada; anlaşmayı bir aldatmaca olmadığı takdirde iyi bir anlaşma olarak nitelendirdi¹⁸⁰.

Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Rıza Kuaş, 30 Kasım 1967'de anlaşmayla ilgili olarak yaptığı açıklamada; hükümeti "taviz vermekle" suçladı. Hükümetin en önemli şartlarından taviz vermiş olduğunu belirten Rıza Kuaş, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki askerlerini derhal çekmesini şart koşan hükümetin bu şarttan vazgeçerek, taviz vermek suretiyle 1,5 ay süre tanımış olduğunu söyledi¹⁸¹.

Güven Partisi, 30 Kasım 1967'de yaptığı toplantıda, Türk-Yunan münasebetleri ve Kıbrıs meselesi konusunda Başbakan Süleyman Demirel'e bir muhtıra verilmesini kararlaştırdı ve yeni tedbirler istedi. Muhtıra hakkında bir açıklama yapan Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, geçmiş hatalar üzerinde durmadıklarını, alınmasını

* Albay Georgios Grivas 19 Kasım 1967'de Kıbrıs'ı terk ederek Yunanistan'a gitti.

¹⁷⁷ Sarıca v.d., 1975: 148-149; *Hürriyet Gazetesi*, (30 Kasım 1967): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (30 Kasım 1967): s. 1,7.

¹⁷⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 1,7.

¹⁷⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (5 Aralık 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (5 Aralık 1967): s. 1.

¹⁸⁰ *Hürriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 7.

¹⁸¹ *Hürriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 7.

gerekli gördükleri tedbirleri belirttiklerini ve Türk-Yunan münasebetlerinin seyri, Kıbrıs'ta nihai çözüm yoluna ulaşmak için izlenmesi gereken milli politika ile üzerinde durulan anlaşmanın unsurları hakkında görüşlerini açıkladıklarını dile getirdi¹⁸².

Cumhuriyet Halk Partisi Başkan Vekili Hıfzı Oğuz Bekata ise, 1 Aralık 1967'de yaptığı açıklamada; Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kıbrıs meselesinde hükümetin davranışına anlayış gösterdiğini ve başarılar dilediği ancak bu tutumun hükümetin her yaptığını tasvip etmek anlamına gelmeyeceğini ifade etti¹⁸³. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, 7 Aralık 1967'de yaptığı açıklamada; Amerika'nın düşüncesinin ne olduğunu hiçbir zaman öğrenemediğini ve Cumhurbaşkanı Makarios oldukça Kıbrıs meselesinin halledilemeyeceğini söyledi. Cumhurbaşkanı Makarios'un güvenilir bir insan olmadığını da sözlerine ekleyen İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Makarios'un orta çağ zihniyeti ile hareket ettiğini ve emrivakiler yarattığını belirtti¹⁸⁴.

Şunu belirtmek gerekir ki, Adalet Partisi'nin olayların bütün süresi boyunca kuvvet kullanmaya niyetli olmadığını, amacının yalnızca zaman kazanmak ve durumu kurtarmaktan öteye gitmediğini, 17 Kasım 1967'de Yunanistan'a verilen ultimatoma açıkça ortaya koymaktaydı. Adalet Partisi, iktidarda bulunduğu iki yıl içinde, önüne çeşitli fırsatlar çıktığı halde, kuvvete başvurmadan dikkatle kaçınmış bulunmaktaydı. Adalet Partisi'nin bu davranışının başlıca iki nedeni vardı. Birincisi, iktidara geldiği günden itibaren, Kıbrıs meselesine İnönü hükümetleri döneminde kaybedilmiş bir dava gözüyle baktı. İkincisi, kendisine kesin ve kararlı bir Kıbrıs politikası çizmedi¹⁸⁵.

Diğer taraftan Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis'in Yunanistan'ın İttifak Antlaşması'nın dışında Kıbrıs'a gönderdiği askerleri çekeceğini 2 Aralık 1967'de açıklamasından sonra, Kıbrıs'taki Yunan askerleri 8 Aralık 1967'den itibaren Kıbrıs'tan çekilmeye başladı. Bu askerlerin geri çekilmesi 16 Ocak 1968'de tamamlandı¹⁸⁶. Şu bir gerçektir ki, Yunan askerlerinin Kıbrıs'tan çıkartılması konusunda Türkiye tarafından gösterilen titizlik ve hassasiyetin Kıbrıs Türk toplumunu ezmekte olan diğer hususlarda da aynen gösterildiği taktirde Kıbrıs meselesine en yakın zamanda şerefli bir hal çaresi bulunması için gereken imkanlar çoğalacaktı¹⁸⁷.

¹⁸² *Hürriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (1 Aralık 1967): s. 7.

¹⁸³ *Hürriyet Gazetesi*, (2 Aralık 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (2 Aralık 1967): s. 1.

¹⁸⁴ *Hürriyet Gazetesi*, (8 Aralık 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (8 Aralık 1967): s. 1.

¹⁸⁵ Haluk Ülman, (8 Aralık 1967): "Açık Konuşalım", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 2.

¹⁸⁶ Çay, 1989: 86-87; *Hürriyet Gazetesi*, (9 Aralık 1967): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (9 Aralık 1967): s. 1.

¹⁸⁷ Rauf Denктаş, (7 Aralık 1967): "Mesele Halledilmedi", *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 2.

3. GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI OLAYLARI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

a. Cumhurbaşkanı Makarios ile Yunan Askerî Hükümetinin Arasının Açılması

Geçitkale ve Boğaziçi olayları sonrasında Kıbrıs Türk toplumu, 29 Aralık 1967’de kendi işlerini kendileri görmek üzere ve 16 Ağustos 1960’da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın bütün kuralları uygulanıncaya kadar Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi’ni kurdular. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi bir süre devam ettikten sonra, ismindeki “Geçici” ifadesi düşürülerek adı “Kıbrıs Türk Yönetimi” ne dönüştürüldü. Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş’ın 13 Nisan 1968’de Kıbrıs’a dönmesinden sonra toplumlararası görüşmeler de başladı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant’ın aracılığıyla Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968’de Lefkoşe’de ilk görüşmeyi yaptıktan sonra, 5 Haziran 1968’de Beyrut’ta tekrar buluştular ve bunu 24 Haziran 1968’de Lefkoşe’de Ledra Palas otelindeki buluşma takip etti. Bu görüşmelerin başarısını sağlamak amacı ile, Türkiye ve Yunanistan, görüşmelerin kamuoyunun tesir ve baskısı altında kalmaması için, bunların gizli yapılmasını ve basına herhangi bir açıklama yapılmamasını kararlaştırdılar¹⁸⁸.

Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Makarios, Enosis’i uzun vadeli bir mücadele taktiği ile gerçekleştirme politikasını sürdürmeye devam etmekteydi. Cumhurbaşkanı Makarios, 18 Ekim 1970’de muhabir Albert Coerant’a verdiği beyanatında; “Ben daima Yunanistan ile birleşme taraftarı oldum. Böyle olmakla beraber, bunun bugün için gerçekleşmesinin fazlasıyla güç olduğunu idrak etmiş bulunmaktayım.” demektedir¹⁸⁹.

Cumhurbaşkanı Makarios’un Enosis’i zamana bırakması, Yunan askerî hükümeti ile arasını gittikçe açmaktaydı. Yunan askerî hükümeti, en kısa zamanda Enosis’i gerçekleştirerek Yunan halkının desteğini kazanmak istemekteydi. Bu nedenle Yunan askerî hükümeti, 1971 yılı Eylül ayında, Albay Georgios Grivas’ı tekrar Kıbrıs’a gönderdi ve ona, Enosis mücadelesini daha fazla körüklemek amacıyla EOKA-B adı verilen yeni bir terör örgütü kurdurdu. EOKA-B’nin militan ihtiyacı, Yunan subayların yönettiği Rum Milli Muhafız kuvvetlerinden karşılandı. 1972 yılında Yunan askerî

¹⁸⁸ Sebahattin İsmail, (1998): *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul: s. 115; Armaoğlu, 1986: 799-800; Toluner, 1977: 241-242; Sarıca v.d., 1975: 157-158; Çay, 1989: 87-88.

¹⁸⁹ Oberling, 1987: 119.

hükümeti, Enosis taraftarı olmayan ve Yunan askerî hükümetinin politikasını desteklemeyen kişilerin bakanlıktan azledilmesini isteyen bir notu Cumhurbaşkanı Makarios'a gönderdi. Cumhurbaşkanı Makarios, Yunan askerî hükümetinin nedensiz olarak iç işlerine müdahale etmek anlamına gelen ve kabinesinin yeniden kurulması demek olan bu isteğe şiddetle karşı çıktı. EOKA-B tarafından 1973 yılı Aralık ayında bir Kıbrıslı Rum çoban öldürüldüğünde Cumhurbaşkanı Makarios ilk defa Albay Georgios Grivas'ı "adi bir cani ve kana susamış" bir kişi olarak halka ilan etti. Albay Georgios Grivas, saklandığı yerde 24 Ocak 1974'te ani olarak kalpten ölünce, Cumhurbaşkanı Makarios da bundan cesaret alarak 25 Nisan 1974'te EOKA-B örgütünü kanun dışı ilan etti ve 4 Mayıs 1974'te de gayri kanuni şekilde silaha sahip olanların bunları teslim etmelerini, aksi taktirde haklarında kanuni işlem yapılacağını ilan etti. Bundan sonra, şüpheli 200 kadar EOKA-B üyesi tutuklandı¹⁹⁰.

Bir tarafta Cumhurbaşkanı Makarios ve Yunan askerî hükümeti arasındaki gerginlik bu şekilde tehlikeli bir tırmanış içindeyken, diğer tarafta 1968 yılı Haziran ayında başlayan ve Kıbrıs'a yeni bir düzen getirme amacını taşıyan toplumlararası görüşmeler, altı yıl devam etmesine rağmen en küçük bir mesafe dahi almış değildi. Çünkü Kıbrıslı Rumların gayesi, Kıbrıslı Türklere 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'ndaki hakları dahi vermemek ve onları bir azınlık statüsü içinde tutmaktı. Böyle bir gayenin ilerisi ise şüphesiz Enosis idi. Buna karşılık Kıbrıslı Türkler ve Türkiye ise, geçmiş tecrübelerin ışığında, Kıbrıs'taki Türk varlığının korunabilmesini, ancak 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'ndakinden daha fazla haklar ve yetkilerde görmekteydiler. Sonuç olarak Türk görüşlerinin, Rum görüşleriyle uyuşması mümkün değildi. Durum böyle iken, 1974 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir anlaşmazlık gelişti. Türkiye'nin Çandarlı adlı araştırma gemisinin, 1974 yılı Mayıs ayında, Ege Denizi'nin milletlerarası sularında petrol araştırmalarına başlaması üzerine, Yunanistan, bu suların kendisinin kıta sahanlığı içinde bulunduğu iddiası ile ortaya çıktı¹⁹¹.

Kıta sahanlığı anlaşmazlığı Haziran ve Temmuz aylarında devam ederken, Kıbrıs Rumları içinde sürtüşmeler ve Cumhurbaşkanı Makarios'un da Yunan askerî hükümetiyle arasındaki gerginlik iyice arttı. Yunan askerî hükümeti, Enosis zamanının geldiğine inanmaktaydı. Ancak Cumhurbaşkanı Makarios'u da Enosis'e engel olarak

¹⁹⁰ Oberling, 1987: 119-120,125; Çay, 1989: 93; Sarıca v.d., 1975: 258-259.

¹⁹¹ Armaoğlu, 1986: 801.

görmekteydi. Bu sebeple Yunan askerî hükümeti, Kıbrıs'taki Yunan subayları vasıtasıyla, Cumhurbaşkanı Makarios'un aleyhindeki faaliyetlerini arttırarak, onu iktidardan düşürmeye karar verdi. Tutucu Enosis taraftarı Kıbrıslı Rumları Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı kışkırttı. Buna karşılık Cumhurbaşkanı Makarios, 1 Temmuz 1974'te Yunan subaylar tarafından yönetilen ve EOKA-B örgütünün militan ihtiyacını karşılayan Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin askerlik hizmetini 24 aydan 14 aya indirdi. Bu işlem Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin mevcudunu bir hayli azalttı¹⁹².

b. 15 Temmuz Darbesi

Cumhurbaşkanı Makarios, 2 Temmuz 1974'de Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e, Kıbrıs'taki terör kampanyasına Yunan askerî hükümetinin hakim olduğunu belirten sert ve suçlayıcı bir mektup gönderdi. Cumhurbaşkanı Makarios, mektubunda; EOKA-B terör örgütünün faaliyetlerinin Yunanistan'daki askerî hükümetin ileri gelenleri tarafından desteklenip yönetildiğini belirterek devletin yıkılmasını amaçlayan faaliyetleri askerî hükümetin teşvikiyle destekleyen Rum Milli Muhafız kuvvetlerinde görevli Yunanlı subayların geri çekilmesini istedi¹⁹³.

Cumhurbaşkanı Makarios, 6 Temmuz 1974'de Lefkoşe'de düzenlediği bir basın toplantısında da Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e gönderdiği bu mektubu basına açıklayarak Yunan askerî hükümetinin amacının, kendisini iktidardan uzaklaştırarak Kıbrıs'ta bir dikta yönetimi kurmak olduğunu söyledi¹⁹⁴.

Cumhurbaşkanı Makarios'un, Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e gönderdiği mektubu basına açıklaması, bardağı taşıran son damla oldu. Yunan askerî hükümeti, iktidarı ele geçirmeleri ve Cumhurbaşkanı Makarios'u öldürmeleri için Yunan subayların yönettiği Rum Milli Muhafız kuvvetlerine emir verdi. Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı Yunan hükümet darbesi "Başkanlık Harekatı" kodu altında 15 Temmuz 1974 Pazartesi günü sabahı Lefkoşe'de başladı. Başlıca hedefler Başkanlık Sarayı, Uluslararası Havaalanı, Haberleşme Merkezi ve Kıbrıs Radyo-Televizyon İstasyonu idi. Ancak harekatın en önemli kısmı Cumhurbaşkanı Makarios'un yok edilmesiydi. Saat 13:00'de Lefkoşe'deki direnişin çoğu ortadan kalktı. Cumhurbaşkanı Makarios'un

¹⁹² Oberling, 1987: 126; Çay, 1989: 94-95.

¹⁹³ Çay, 1989: 94; Artuç, 1989: 110; İsmail, 1998: 122; Yılmaz, 2000: 41.

¹⁹⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, (7 Temmuz 1974): s. 1,7; *Tercüman Gazetesi*, (7 Temmuz 1974): s. 1,7; *Milli Gazete*, (7 Temmuz 1974): s. 1,7; *Hürriyet Gazetesi*, (7 Temmuz 1974): s. 1,7; *Milliyet Gazetesi*, (7 Temmuz 1974): s. 1,7.

ölüsünü Başkanlık Sarayı'nda göremeyen Rum Milli Muhafız kuvvetleri, sarayda geri kalan ne varsa hepsini yaktılar. Darbe neticesinde saat 14:50'de, Cumhurbaşkanlığına getirilen Nikos Sampson, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etti. Bu durum örtülü bir şekilde Enosis'in hayata geçirilmesi demektir. Bundan maksat Türkiye'nin müdahalesini engellemek ve dünya kamuoyunu aldatmaktır. Makarios, Rum Milli Muhafız kuvvetlerinden kaçmayı başardı ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne sığındı. Daha sonra helikopterde Ağrotur'daki İngiliz egemenliğindeki deniz-hava üssüne kaçtı¹⁹⁵.

Makarios'un devrilmesinin üzerinden çok uzun bir zaman geçmeden onu destekleyenlerin çoğu Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından öldürüldüler. Lefkoşe'deki Rum Ortodoks Mezarlık Memuru Papatsestos adındaki bir Rum papazı darbeden hemen sonra 127 kişiyi gömüğünü ve sadece 17 Temmuz 1974'de 77 kişiyi birden toplu olarak gömmeye zorlandığını; gömülenlerden birinin hayatini muhafaza ettiğini, Atina'da yayınlanan Tanea Gazetesinin Muhabiri Giorgios Lianis ile yaptığı röportajda açıkladı. Bu röportaj, 28 Şubat 1976 tarihli Kıbrıs Rum gazetelerinde yayınlandı. Kıbrıslı Türklere karşı 1963-1964 yıllarında yapılan saldırılarda Omorfa Kasabı diye ünlenen ve 1969 yılında Türklere ölüm sloganı ile Rum Temsilciler Meclisi'ne seçilen Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirilmesi, Kıbrıslı Türkler tarafından büyük endişeyle karşılandı¹⁹⁶. Çünkü Nikos Sampson'un başlıca amacı Enosis'i gerçekleştirmektir. Bu husus dikkate alındığında böyle birinin başkanlığında kurulan bir yönetimin er geç Kıbrıs Türk toplumuna ve yürürlükteki antlaşmalara aykırı girişimlerde bulunması beklenebilirdi¹⁹⁷. Nitekim, 1973 yılında yapılan genel seçimlerle Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı seçilen Rauf Denktaş, Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirilmesinin Kıbrıslı Türkler için kabul edilemez bir şey olduğunu ifade etti¹⁹⁸. Ayrıca Kıbrıslı Türklere bir çağrı yapan Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş, Kıbrıslı Rumlar arasında yaşanan olaylar karşısında Kıbrıslı Türklere düşen görevin, kendi iç emniyetlerini korumak, savunma tedbirlerini almak ve herhangi bir şekilde Kıbrıslı Rumlar arasında yaşanan olaylara karışmamak olduğunu söyledi¹⁹⁹.

¹⁹⁵ Oberling, 1987: 128; Alasya, 1988: 242; Yılmaz, 2000: 42; Karadal, 2001: 24; Hürriyet Gazetesi, (16 Temmuz 1974): s. 1.

¹⁹⁶ Oberling, 1987: 129; Yılmaz, 2000: 45.

¹⁹⁷ Abdi İpekçi, (16 Temmuz 1974): "Kıbrıs'taki Darbe ve Türkiye" *Milliyet Gazetesi*, s. 1.

¹⁹⁸ Oberling, 1987: 129; Artuç, 1988: 113.

¹⁹⁹ *Milliyet Gazetesi*, (16 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (16 Temmuz 1974): s. 8.

Yunan askerî yönetiminin Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği darbe, aslında Türklere karşı bir zafer kazanmak amacına dönüktü. Makarios'un yerine Nikos Sampson geçince, Kıbrıs, fiilen bir Yunan toprağı oldu. Bundan sonraki aşamada Kıbrıslı Türkler kendiliğinden "azınlık" statüsüne düşecek ve daha sonra da sessizce tazyik, imha veya göçe mecbur edileceklerdi²⁰⁰.

Türkiye, ne Makarios'un bir darbe ile yönetimden uzaklaştırılmasını ne de Kıbrıs'ta kan dökülmesini arzu etmekteydi. Lakin Türkiye, milletlerarası antlaşmalarla kurulan düzenin sürekliliğini sağlamayı, bu düzene karşı doğrudan yada Yunan askerî hükümetinin gerçekleştirdiği darbe gibi dolaylı bir saldırı vuku bulduğunda anayasal düzeni yeniden kurmayı taahhüt etmiş bulunmaktaydı. Milletlerarası hukuk bakımından Türkiye bu düzeni sağlamak zorundaydı. Türkiye'nin bu durum karşısındaki takdir hakkı yalnız ve yalnız Kıbrıs'ta cereyan eden olayların doğrudan yada dolaylı bir saldırı teşekkül edip etmediğı konusuna ilişkin olabilirdi. Türkiye, milletlerarası antlaşmalardan ve milletlerarası hukuktan doğan yetkilerini kullanmakta gecikir ve süratle karar almazsa Sovyetler Birliğı yada Amerika yada diğeri bir devletin meseleyi Birleşmiş Milletlere getirerek Türkiye'nin inisiyatifini engellenmesi kuvvetle muhtemeldi.

Garanti Antlaşması hükümlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere, Yunanistan veya Kıbrıslı Rumların o zamanki niyet ve eğilimleri bilindiğinden, eğilimler su üstüne çıkar çıkmaz taraflara bu eğilimleri ortadan kaldırma yetki ve görevi verilmiş bulunmaktaydı. Garanti Antlaşması ile verilen bu yetkiyi kullanırken veya bu görevi ifa ederken taraflar aralarında istişare ile beraberce hareket edemezlerse antlaşmanın 4. maddesi antlaşmanın taraflarına tek başına harekete geçme hakkını vermektedir²⁰¹.

²⁰⁰ Ahmet Kabaklı, (17 Temmuz 1974): "Kıbrıs'ta Yunan İntiharı", *Tercüman Gazetesi*, s. 2.

²⁰¹ İzzettin Doğan, (18 Temmuz 1974): "Kıbrıs Olayları ve Türkiye" *Milliyet Gazetesi*, s. 2.

II. BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKATI

A. 15 TEMMUZ DARBESİ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

1. POLİTİK GELİŞMELER

Kıbrıs'ta bir darbe yapıldığı haberi Ankara'da 15 Temmuz 1974 Pazartesi günü saat 10.30'a doğru haber alındı. Lefkoşe'de bulunan Türk Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen şifreli mesajda; saat 08.30 sıralarında Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı bir darbe yapıldığının öğrenildiği ve Başkanlık Sarayı'nın etrafından ateş seslerinin geldiği bildirilmekteydi²⁰².

Başbakan Bülent Ecevit bu darbeden Ankara Etimesgut Havaalanı'ndayken haberdar oldu. Türkiye'de 14 Ekim 1973'de yapılan genel seçimlerden sonra Bülent Ecevit Başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi koalisyon hükümeti, 29 Ekim 1971'de Nihat Erim hükümetince yasaklanan haşhaş ekimini, geçimini buna bağlayan büyük bir çiftçi kitlesinin zarara uğraması nedeniyle 1 Temmuz 1974'de serbest bırakmıştı. Bu nedenle Başbakan Bülent Ecevit, haşhaş ekimini başlatma konusunda Afyon çiftçisi ile görüşmek ve onları kaçakçılık yasakları hakkında uyarmak için, Afyon'a gitmek üzere Ankara Etimesgut Havaalanı'na gelmişti²⁰³.

Dışişleri Bakanlığı'nda Türk-Yunan Dairesi Müdürü olan Ecmel Barutçu, Kıbrıs'ta bir darbe yapıldığı haberini Başbakan Bülent Ecevit'e havaalanında ilettili. Bu haber üzerine Başbakan Bülent Ecevit, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a bakanları toplayıp, durumu izlemelerini, kendisinin erken döneceğini belirtti ve altı saat sonra da Başbakan Bülent Ecevit Ankara'ya döndü²⁰⁴.

Başbakan Bülent Ecevit ile Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün de katıldığı ve 15 Temmuz 1974, saat 19:30'da başlayan Bakanlar Kurulu toplantısına saat 21:45'te ara verilerek, Milli Güvenlik Kurulu toplantısına geçildi. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu, Bakanlar Kurulu'na "Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin ve güvenliğinin korunması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması" tavsiyesinde bulundu. Bunun üzerine saat 01:00'de Bakanlar Kurulu yeniden toplandı. Bakanlar Kurulu, Başbakan Bülent Ecevit'e İngiltere ve diğer

²⁰² Mehmet Ali Birand, (1984): *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul: s. 27; Artuç, 1989: 117; Yılmaz, 2000: 43.

²⁰³ Sarıca, v.d., 1975: 180; Toluner, 1977: 265; Artuç, 1989: 117-118; *Cumhuriyet Gazetesi*, (2 Temmuz 1974): s. 1.

²⁰⁴ Mütercimler, 1990: 138; Sadrazam, 1990: 76.

devletlerle diplomatik ilişkileri yürütmek ve Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiyesine uymak hususunda tam yetki verdi²⁰⁵.

Başbakan Bülent Ecevit, o gece görüşülen konularla ilgili olarak bir gazetecinin kendisi ile yaptığı röportajda; Milli Güvenlik ve Bakanlar Kurulu'nda, hiç kimsenin harekate karşı olma gibi bir tavır takınmadığını ifade ederken, Türkiye'nin Garantör Devlet olarak askeri gücünü Kıbrıs'ta bulundurmasının zorunlu olduğunu, ancak böyle bir askeri varlığın sağlayacağı güvenlik duygusu içinde, Kıbrıs meselesine barışçı bir çözüm yolunun aranabileceğini, Kıbrıs'taki Türklerin durumunun güvenceye bağlanabileceğini ve bir Enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı) teşebbüsünün önlenebileceğini açıklamaktaydı²⁰⁶.

Başbakan Bülent Ecevit, 16 Temmuz 1974'de muhalefet partilerinin başkanlarıyla üç saate yakın bir toplantı yaptı. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim ve Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek, Başbakan Bülent Ecevit tarafından verilen, Kıbrıs'taki durum ve hükümetin tutumu ile ilgili açıklamaları dinleyip kendi görüşlerini açıkladılar. Başbakan Bülent Ecevit toplantıdan sonra yaptığı açıklamada; Türkiye'nin bir milli meselesi olan Kıbrıs meselesi konusunda bütün parlamentonun tam bir birlik ve beraberlik içinde davranabileceği yolundaki umudun pekişmiş ve güçlenmiş olduğunu belirtti²⁰⁷.

Yaptığı bu açıklamadan sonra Başbakan Bülent Ecevit, hükümetin 16 Temmuz 1974'te yaptığı teşebbüsler hakkında bilgi vererek, İngiltere'ye işbirliği talebinde bulunulduğunu ve Birleşmiş Milletler ile NATO nezdinde teşebbüse geçildiğini ifade etti²⁰⁸.

Kıbrıs'ta meydana gelen darbeyi Türkiye, anayasa düzeninin yıkılması, gayri meşru bir iradenin kurulması, Kıbrıs konusundaki antlaşmaların ihlali saydı ve yeni idareyi tanımadığını dünya kamuoyuna açıkladı. Keza İngiltere'de sert bir şekilde yeni idareyi tanımadığını dünya kamuoyuna açıkladı. Birleşmiş Milletler ve NATO'da, Kıbrıs'taki darbenin Akdeniz de ve dünyada barışı sağlama çabaları yönünden büyük bir

²⁰⁵ Sarıca, v.d. , 1975: 180; Toluner, 1977: 265; Artuç, 1989: 119-120,123; Sadrazam, 1990: 76; *Tercüman Gazetesi*, (16 Temmuz 1974): s. 7.

²⁰⁶ Birand, 1984: 46.

²⁰⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (17 Temmuz 1974): s. 7; *Hürriyet Gazetesi*, (17 Temmuz 1974): s. 9.

²⁰⁸ *Tercüman Gazetesi*, (17 Temmuz 1974): s. 7.

tehlike yaratacak nitelikte olduğunu belirttikten sonra Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla her türlü çabanın sarf edileceğini dünya kamuoyuna açıkladılar²⁰⁹.

Diğer taraftan Sovyetler Birliği, kendisiyle yakın ilişki içinde olan Cumhurbaşkanı Makarios'un bir darbe ile devrilmesinden rahatsız olmuştu. Sovyetler Birliği, Yunan askerî hükümetini sert bir şekilde suçlayarak, Kıbrıs'taki yeni idareyi tanımadığını dünya kamuoyuna açıkladı²¹⁰.

Amerika ise daha yumuşak tonda yaptığı bir açıklama ile Kıbrıs'taki darbeyi tasvip etmediğini ifade etmekle birlikte Yunan askerî hükümetini açıkça kınamadı. Kıbrıs'taki yeni idareyi tanımadığına dair bir açıklama yapmadı. Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş çıkmaması için görüşme yolunu önermekteydi²¹¹.

Türkiye'nin, Garanti Antlaşması'nın IV. maddesi uyarınca istişarede bulunmak isteği, İngiltere tarafından olumlu karşılandı ve Başbakan Bülent Ecevit, 17 Temmuz 1974'te, Londra'ya gitti²¹². Londra'da, garantör devlet sıfatıyla İngiltere Başbakanı Harold Wilson, İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan ve Kıbrıs meselesini görüşmek üzere Londra'ya gelen Amerika Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'ın yardımcısı Joseph Sisco ile ayrı ayrı görüşmeler yaptı.

İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan ile yapılan görüşmelerde ileri sürülen Türk tezine göre; Nikos Sampson idaresiyle Kıbrıs'taki denge Yunanistan lehine bozulmuş, Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun hakları ihlal edilmiş bulunmaktaydı. Nikos Sampson'un uzaklaştırılması ve Kıbrıs'ta yeni bir düzenin kurulması ise, ancak askeri bir müdahale ile gerçekleşebilirdi. Bu tür bir müdahale yapılırken, İngiltere'nin Türk ordusunun Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden faydalanmasına rıza göstermesi, olayların kansız bir biçimde gelişmesi için gerekli olduğu kadar, garantör devlet olması nedeniyle İngiltere için de bir yükümlülüktü²¹³.

²⁰⁹ Hamza Eroğlu, (1975): *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara : s. 49-50; Armaoğlu, 1986: 802; *Milliyet Gazetesi*, (17 Temmuz 1974): s. 1.

²¹⁰ Eroğlu, 1975: 50; Sarıca, v.d. , 1975: 181; Artuç, 1989: 128; *Milliyet Gazetesi*, (17 Temmuz 1974): s.1.

²¹¹ Sarıca, v.d., 1975: 186; Eroğlu, 1975: 50.

²¹² *Tercüman Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (18 Temmuz 1974): s. 1.

²¹³ Toluner, 1977: 267-268.

İngiltere ise, Garanti Antlaşması'nın kendisine silahlı müdahale hakkı vermediğini düşünmekteydi. Kıbrıs'taki üslerin hukuki statüsünün Türkiye tarafından bu amaç için kullanılması imkanını vermediği görüşünü ileri sürerek, silahlı bir müdahaleyi durdurmak çabası içine girdi. Adı geçen devlet, Kıbrıs'taki ekonomik çıkarlarını tehlikeye atmak istememekte, Kıbrıs'taki yüzlerce askerini ve onların Kıbrıs Rum şehirlerinde oturan ailelerini rahatsız etmemek için harekate karşı çıkmaktaydı. Ayrıca, Kuzey İrlanda'da ayaklanan İRA ile meşgul olduğundan diğer bir sorunla uğraşmak istememekteydi²¹⁴.

Diğer taraftan NATO, 17 Temmuz 1974'te yaptığı toplantıda Kıbrıs'ta darbeyi düzenleyen Yunan subaylarının Kıbrıs'ı terk etmelerini ve Makarios'u yeniden Cumhurbaşkanlığına getirmelerini istedi²¹⁵.

Başbakan Bülent Ecevit'in 18 Temmuz 1974'te Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile Londra'da yaptığı görüşmelerde, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir savaş ihtimali, bunun NATO üzerindeki etkileri, Sovyetler Birliği'nin tepkisi ve buna bağlı gelişebilecek olaylar tartışıldı. Amerika, Türkiye'nin bir Türk-Yunan savaşına ve Sovyetler Birliği'nin işe karışmasına neden olabilecek bir silahlı müdahaleden uzak durmasını istemekteydi. Yunanistan'a iletilmek üzere Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'ya verilen ve Türkiye'nin silahlı müdahale kararından dönmek için ileri sürmüş şartlara göre; dengenin kurulması ve Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması için Türk askerinin Kıbrıs'taki varlığı kabul edilmeli, Nikos Sampson değiştirilmeli, Yunan subaylar çekilmeli, Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölge tanınmalı ve Kıbrıs'a giriş çıkışı kontrol altına alacak bir sistem kurulmalıydı²¹⁶.

Başbakan Bülent Ecevit, Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile yaptığı görüşmelerden sonra bir açıklama yaparak durumun çok vahim olduğunu, Yunanistan'ın Kıbrıs'a devamlı asker yığdığını ve zaman faktörünün fevkalade önemli bir hale geldiğini belirtti²¹⁷.

²¹⁴ William Hale, (2003): *Türk Dış Politikası (1974-2000)*, (Çeviren:Petek Demir), Mart Matbaası, İstanbul: s. 161; Oberling, 1987: 130; Toluner, 1977: 268.

²¹⁵ *Tercüman Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (18 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (18 Temmuz 1974): s. 1.

²¹⁶ İsmail, (1988): 136; Toluner, 1977: 268.

²¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, (19 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (19 Temmuz 1974): s. 7; *Hürriyet Gazetesi*, (19 Temmuz 1974): s. 1.

Bu arada Kıbrıs'ta Yunan subayların yönettiği Rum Milli Muhafız kuvvetleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayraklarını resmi binalardan indirerek yakmakta ve bunların yerine Yunan bayrakları asmaktaydılar²¹⁸.

Diğer taraftan Ankara'da 18 Temmuz 1974 sabahı Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve Maliye Bakanı Deniz Baykal, muhalefet partilerinin başkanlarıyla bir toplantı yaptı. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim ve Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek'e Kıbrıs'a müdahalenin kaçınılmazlığı anlatıldı. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim dışında herkes müdahalede hemfikirdi. Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim, kişiliğinin, bir savaşı kabul edemeyeceği noktasından hareket etmekte, diplomatik yollara önem verilmesini istemekte ve en önemlisi, Amerika'ya iyice danışmakta yarar görmekte idi. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ise, Kıbrıs'a yapılacak bir müdahaleye macera gözüyle bakmaktaydı. Toplantı bittiği zaman tüm muhalefet parti başkanları, hükümetin Kıbrıs'a müdahalede kararlı olduğunu gördüler ve buna destek verdiler²¹⁹.

İngiltere'nin başkenti Londra'da yoğun diplomatik temaslarda iki gün geçiren Başbakan Bülent Ecevit ve beraberindeki Türk heyeti 19 Temmuz 1974'te saat 02:00'de Ankara'ya döndü. Başbakan Bülent Ecevit, Ankara'ya döner dönmez doğruca Genelkurmay Başkanlığı'na giderek hazırlıklar hakkında bilgi aldı ve gelişmeleri komutanlara açıkladı. İngiltere'nin Garantör Devlet olarak Kıbrıs'taki üslerinden yararlanılmasını ve birlikte askeri bir hareket yapmayı kabul etmediklerini söyledi. Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco aracılığıyla Yunan askerî hükümetine iletilen Türk isteklerinin kabul edilme ihtimalinin az olduğunu belirtti. Başbakan Bülent Ecevit'in komutanlar ile yaptığı bu toplantıda hareketin amacı ve adının " Barış Harekatı" olduğu belirtildi. Bu hareketin amacı Kıbrıs'ın bağımsızlığını sağlamak ve Kıbrıs Türk toplumunu korumaktı²²⁰.

²¹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, (19 Temmuz 1974): s. 7; *Tercüman Gazetesi*, (19 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (19 Temmuz 1974): s. 1.

²¹⁹ Mehmet Arslan, (1990): *Kıbrıs Barış Harekatı'nın Perde Arkası*, Akabe Yayınları:78, İstanbul: s. 68; Birand, (1984): 79-84.

²²⁰ Artuç, 1989: 143-144; Oberling, 1987: 132; Sadrazam, 1990: 77.

Genelkurmay Başkanlığı'ndaki bu toplantıdan sonra Bakanlar Kurulu toplandı ve Bakanlar Kurulu oy birliği ile Kıbrıs'a müdahale kararı aldı. Bakanlar Kurulu'nun yazılı kararı, bir kurye aracılığı ile 19 Temmuz 1974 sabahının ilk ışıklarında Genelkurmay Başkanlığı'na ulaştırıldı. Kararda; "Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'ta denize çıkışı olan bir bölgeyi elde etmek ve Ada'daki Türk toplumunun güvenliğini sağlamak üzere yarın sabah (20 Temmuz 1974) Kıbrıs'a çıkacaktır." denmekteydi²²¹.

Bakanlar Kurulu, ayrıca, 20 Temmuz 1974'te toplanacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 66. maddesi uyarınca izin istemek kararını aldı²²². Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 20 Temmuz 1974'te toplanmasının nedeni, dünya kamuoyuna "işte Meclis kararını cumartesi alacak, o zamana kadar bir şey olmaz" kanısını yaymaktı. Harekatın "baskın" niteliği için bu bir aldatmacaydı²²³. Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denктаş'a harekat tarihi, Türkiye'nin Kıbrıs Büyükelçisi Asaf İnhan tarafından 19 Temmuz 1974 akşamı saat 21.00'e doğru bildirildi²²⁴.

Bu arada Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco, 19 Temmuz 1974'te, saat 22:00'de Atina'dan Ankara'ya eli boş döndü. Başbakan Bülent Ecevit ve Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco arasındaki görüşmeler ancak saat 02:00'de başlayabildi. Bu görüşmelerde, bir Amerikan formülünün hazırlanması amacıyla istenen 48 saatlik süre, Türk hükümeti tarafından tanınmadı²²⁵.

Diğer taraftan 19 Temmuz 1974'te New York'ta toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde konuşan Makarios, Yunan askerî hükümeti tarafından Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbenin açıkça dışarıdan bir işgal olduğunu ve bunun sonuçlarından tüm Kıbrıs halkının; Türklerin ve Rumların zarar göreceğini ifade etti²²⁶.

²²¹ Artuç, 1989: 146.

²²² Sarıca, v.d., 1975: 191.

²²³ Birand, 1984: 83-84.

²²⁴ Rauf Denктаş, (1999): *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, Cilt:9, Boğaziçi Yayınları:255, İstanbul: s. 368; Artuç, 1989: 159; Mesut Günsev, (1999): *20 Temmuz Şafak Vakti Kıbrıs'ta*, Kastaş Yayınevi, İstanbul: s. 103.

²²⁵ Toluner, 1977: 268.

²²⁶ Artuç, 1989: 137-138; *Milliyet Gazetesi*, (20 Temmuz 1974): s. 7; *Tercüman Gazetesi*, (20 Temmuz 1974): s. 7.

2. TÜRK GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN HAREKAT HAZIRLIKLARI

Kıbrıs Barış Harekatı, Konya'daki II. Ordu Komutanı Orgeneral Suat Aktulga'nın sorumluluğuna verildi. Kıbrıs'a II. Ordu Komutanlığına bağlı VI. Kolordu'nun gönderilmesi kararlaştırıldı. VI. Kolordu Komutanı Nurettin Ersin'in emrine verilen birlikler; Çakmak Özel Görev Kuvveti, Komando Tugayı, Hava İndirme Tugayı, 39. Piyade Tümeni, 28. Piyade Tümeni, Kıbrıs Türk Alayı ve Bayraktarlık emrindeki tüm Kıbrıs Mücahitleriydi²²⁷.

Genelkurmay Başkanlığı'nın Kıbrıs Barış Harekatı için hazırladığı iki aşamalı planın birinci safhasında;

Lefkoşe ve Boğaz Sancaklarının Mücahitleri ile Kıbrıs Türk Alayı, Girne Boğazı- Gönyeli- Lefkoşe bölgesini güven altına alacaklardı. Hava İndirme Tugayı paraşütle ve Komando Tugayı helikopterle bu bölgeye indirilecekti. Çakmak Özel Görev Kuvveti, Girne'nin Batısındaki Pladini plajından kıyıya çıkarılacak ve bu çıkarma hava indirmesi ile birleşecekti*.

İkinci safhasında ise;

Eğer ihtiyaç hissedilirse Kıbrıs Türk toplumu için güvenlik sağlayacak olan Lefke-Lefkoşe-Magosa hattına kadar Kuzey Kıbrıs, daha sonra yapılacak takviyeler ile ele geçirilecekti²²⁸.

Deniz çıkarma birliği, Tuğgeneral Süleyman Tuncer'in emrindeki Çakmak Özel Görev Kuvvetiydi. Bu deniz çıkarma birliği 50. Piyade Alayı ve Deniz Piyade Alayı ile Mersin'de oluşturuldu. İki taburlu Deniz Piyade Alayının Ertuğrul Gemisine, bir topçu ve bir tank bölüğü ile takviyeli 50. Piyade Alayının da çıkarma araçlarına bindirilmesiyle 19 Temmuz 1974 sabahı Çakmak Özel Görev Kuvveti, Mersin'den harekete hazır hale geldi²²⁹.

Tuğgeneral Sabri Demirbağ'ın emrindeki Komando Tugayı, 16 Temmuz 1974'te 280 araçla Bolu'dan yola çıktı. 1100 kilometrelik yol boyunca tek bir kazaya yol açmadan 19 Temmuz 1974 sabahı Taşucu'nun Güneyinde Kıbrıs'a en yakın Ovacık'a geldi. Bu 1100 kilometrelik yol boyunca böylesine büyük bir askeri konvoyun hiç kaza yapmadan Ovacık'a varmış olması büyük bir başarıydı. Yıllardır Kıbrıs'a asker

²²⁷ Mütercimler, 1990: 150; Tarakçı, 1998: 59; Artuç, 1989: 167,169.

* Deniz aşırı hareket tüm uzmanlara göre zorun ötesinde olanaksız gibi bir şeydir. Çünkü deniz aşırı hareket, havadan indirmeyle denizden çıkarmanın birleşmek zorunda olduğu bir üçlü harekattir. Yani deniz-hava-kara kuvvetlerinin çok iyi bir biçimde işbirliği yapması gerekmektedir.

²²⁸ Tarakçı, 1998: 60,62; Artuç, 1989: 169.

²²⁹ Mütercimler, 1990: 171-172; Tarakçı, 1998: 61; Artuç, 1989: 189-190.

göndermenin özlemini çekmiş olan Türk halkı, Bolu'dan Ovacık'a kadar yalnız geceleri yol alan bu konvoya elinden geldiğince katkıda bulunmaktaydı. Bazıları askeri araçlara üzüm dolu küfeler, sandıklarla domatesler getirmekte, kimisi de ayranını, sütünü paylaşmaktaydı. Halkın göz yaşartıcı ilgisi ve desteğiyle büyük güç kazanan Komando Tugayı, Ovacık'ta konakladı. Ovacık'ta Nevşehir Jandarma Komando Taburu ile 230. Piyade Alayının 1. Taburu, Komando Tugayı'na katıldı. Komando Tugayı, 19 Temmuz 1974 akşamı "aş kazanı" kaynayan tek birlikti. Komando Tugayı askerleri, kuru fasulye, pilav ve halkın armağan ettiği meyvelerden oluşan akşam yemeklerini karagahta yemektedirler²³⁰.

Tuğgeneral Sabri Evren'in emrindeki Hava İndirme Tugayı, hazırlıklarına 16 Temmuz 1974 sabahı Kayseri'deki kışlasında başladı ve 20 Temmuz 1974 sabahı Kayseri Erkilet havaalanından harekete geçmek üzere tüm hazırlıklarını tamamladı²³¹.

Lefkoşe'de bulunan Türk Mukavemet Teşkilatı Bayraktarı Kurmay Albay Arif Eryılmaz'a Genelkurmay Başkanlığı'nın hareket emri 18 Temmuz 1974 akşamı ulaştı. Bu sırada Türk Mukavemet Teşkilatı, Kıbrıs'ın değişik yerlerinde Sancaklar halinde tertiplenmiş bulunmaktaydı. Bu sancaklar, Türk yerleşim bölgelerinin güvenliğini ve savunmasını sağlamaktaydılar. Bütün Kıbrıs'a yayılmış on Sancak vardı. Bunlar Lefkoşe, Boğaz, Serdarlı, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf, Lefke, Erenköy ve Yeşilırmak sancaklarıydı. Sancaklar Lefkoşe'deki Bayraktarla bağlıydı. Bayraktar emrindeki on Sancaktar vasıtasıyla Mücahit denen Türk Mukavemet Teşkilatı mensuplarına komuta etmekteydi. Bayraktar Arif Eryılmaz, Genelkurmay Başkanlığının emrine alınca, Sancaktarları uyardı ve onlardan tüm Mücahitlerin 19/20 Temmuz 1974 gecesini görev yerlerinde geçirmelerini ve hazırlıklı bulunmalarını istedi²³².

Lefkoşe'nin Kuzeyindeki Kıbrıs Türk Alayı'nda, Temmuz ayı içerisinde haftada bir gün istihbarat toplantısı yapılmaktaydı. Bu toplantılarda son gelişen siyasi olaylar ve artan gerginlik hakkında bilgi verilirdi. Kıbrıs Rum kesiminde bir darbe yapıldığı haberi alınınca Kıbrıs Türk Alayı'nda gerginlik arttı, bekleme dönemi başladı. Kıbrıs Türk Alayı Komutanı Albay Mustafa Katırcıoğlu'na da Genelkurmay Başkanlığının hareket emri 18 Temmuz 1974 akşamı ulaştı. Bunun üzerine Kıbrıs Türk Alayı, Hava İndirme Tugayı'nın inme ve Komando Tugayı'nın atlama yerlerini havadan görünecek şekilde

²³⁰ Mütercimler, 1990: 153; Tarakçı, 1998: 60; Artuç, 1989: 187.

²³¹ Artuç, 1989: 183.

²³² Artuç, 1989: 174,178.

işaretledi ve bölgeyi Lefkoşe ve Boğaz Sancaklarının Mücahitleri ile birlikte güvenlik altına aldı²³³.

B. BİRİNCİ BARIŞ HAREKATI

1. HAREKATIN BİRİNCİ GÜNÜ (20 TEMMUZ 1974)

a. Askeri Harekatın Başlaması Ve Gelişimi

Tınaztepe, Adatepe, Çakmak, Kocatepe muhripleri ile Berk firkateyni himayesindeki Ertuğrul gemisi ve 33 çıkarma aracından kurulu Türk çıkarma filosu 19 Temmuz 1974'te saat 11:30'da Mersin'den hareket etti. Türk çıkarma filosu Girne'nin Batısına doğru yol alırken, 6 tane boş Türk ticaret gemisinden oluşan sahte çıkarma filosu Magosa'ya doğru yol almaktaydı²³⁴.

Türk çıkarma filosu 6 millik bir hızla 21 saat süren uzun yolculuk neticesinde, 20 Temmuz 1974 sabahı Girne'nin Batısındaki Pladini plajına vardı. Türk jet uçakları, çıkarma harekatı başlamadan önce çıkarma mevki olan Pladini plajının ilerisindeki dağlarda önceden belirlenen hedefleri bombaladılar²³⁵.

Su Altı Arama Timi'nin Pladini plajında mayın ve su altı engeli aramasından sonra ilk çıkarma aracı saat 08:50'de sahile kapak attı. Ertuğrul gemisi sahile 45 dakikalık bir uzaklığa ulaştığında, zaman kazanmak için Deniz Piyade Alayı, gemi hareket halindeyken sarkıtılan ağlarla boş çıkarma araçlarına bindirilmiş ve böylece 2 saatlik bir süre kazanılmış bulunmaktaydı. Deniz Piyade Alayını taşıyan çıkarma araçlarının arkasından 50. Piyade Alayını taşıyan çıkarma araçları gelmekteydi. Yarbay Neşet İkiz'in emrindeki Deniz Piyade Alayının sahile çıkmasından sonra, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu'nun emrindeki 50. Piyade Alayı sahile çıktı²³⁶.

Çakmak Özel Görev Kuvvetini oluşturan birliklerin bu şekilde sahile çıkmaları sırasında uygulanan sahte çıkarma harekatı Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin dikkatini Magosa'ya kaydırıldı. Çıkacak birliklerin Magosa kalesine çekilmiş bulunan Magosa Sancağı Mücahitleri ile birleşeceğini sanan Rum Milli Muhafız kuvvetleri buraya oldukça büyük bir güç yığdılar²³⁷.

²³³ Tarakçı, 1998: 59; Artuç, 1989: 179-180.

²³⁴ Günsev, (1999): 159; Tarakçı, 1998: 61; Artuç, 1989: 190; Gibbons, 2003: 359.

²³⁵ Artuç, 1989: 190.

²³⁶ Artuç, 1989: 190-191.

²³⁷ Mütercimler, 1990: 198; Tarakçı, 1998: 73; Gibbons, 2003: 359.

Çakmak Özel Görev Kuvvetine başlangıçta tepkisiz kalan Rum Milli Muhafız kuvvetleri ilk ciddi karşı koymalarını saat 13:00'den sonra gösterdiler. Rum Milli Muhafız kuvvetleri topçu ve havan ateşleriyle Çakmak Özel Görev Kuvvetini durdurmaya çalıştılar. Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin topçu ve havan ateşlerine açıldıkta Türk Muhriplerinden yapılan bombardımanla karşılık verildi. Saat 14:00'de doğuda Girne'den, batıda Lapta'dan gelen Rum Milli Muhafız kuvvetleri tanklar ile Pladini plajına hücum başlattılar. Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin 3 tankı tank savar ve geri tepmesiz topla saf dışı edildi ve bunun neticesinde Rum Milli Muhafız kuvvetleri geri çekildi. Çakmak Özel Görev Kuvveti toparlanır toparlanmaz doğu, batı ve güney yönünde harekete geçti²³⁸.

Çıkarma hareketına paralel olarak gerçekleştirilen hava indirme hareketi 20 Temmuz 1974 sabahı saat 06:05'ten itibaren gerçekleştirildi. Kıbrıs'a ilk ayak basan Türk askeri onlardı. Uçakların taşıma kapasitesi yeterli olmadığından dolayı ancak iki tabur inebildi. Hava İndirme Tugayının 1. Paraşüt Taburu Pınarbaşı'ya, 2. Paraşüt Taburu Gönyeli'ye indi. İlk taburlar inerken ciddi bir ateşle karşılaşmadılar. Uçakların ikinci kafiye getirmesi beş saat sürmekteydi. Saat 11:15'te 3. Paraşüt Taburu Pınarbaşı'ya, 4. Paraşüt Taburu Gönyeli'ye indi. 3. ve 4. Paraşüt Taburları ilk inen taburlar kadar şanslı değillerdi. Yoğun topçu ve havan ateşine tutuldular. Bu nedenle dağınık olarak inebilen taburlar bir hayli zor şartlarda toparlanabildiler. 1. Paraşüt Taburu Dağ Yolu ile Karatepe arasındaki bölgeyi savunurken, 2. Paraşüt Taburu yoğun ateş nedeniyle Pınarbaşı'nda kalarak bir bölümünü Kıbrıs Türk Alayı'nın emrine verdi. 3. Paraşüt Taburu gece yarısından önce Türk Bozdağı'nı ele geçirdi²³⁹.

Komando Tugayı da 20 Temmuz 1974 sabahı harekete geçti Komando Tugayı'nın 1. Komando Taburu saat 07:40'da Ovacık'tan 72 helikopterle havalandı. Dünya tarihinde ilk kez bu denli çok helikopter havalanarak hareket yapmaktaydı. Vietnam'da bile Amerika bu kadar çok helikopter havalandırarak hareket yapamamıştı. Kırk dakikalık bir yolculuktan sonra 1. Komando Taburu saat 08:20'de Pınarbaşı'ya indi. Ovacık'a gidip 2. Komando Taburu'nu yükleyen helikopterlerin tekrar Kıbrıs'a dönmesi üç saati buldu. 2. Komando Taburu da Pınarbaşı'ya saat 11:45'de indi. 3. Komando Taburu dört saat sonra saat 15.45'de Gönyeli'ye indi. Nevşehir Jandarma Komando Taburu saat 18:45'de Hamitköy'e indi. 3. Komando Taburu'nun bir bölümü Kıbrıs Türk

²³⁸ Günsev, 1999: 161; Mütercimler, 1990: 201-202.

²³⁹ Tarakçı 1998: 66; Artuç, 1989: 189.

Alayı emrine girdi. Nevşehir Jandarma Komando Taburu Lefkoşe-Girne yolundaki Dikmen Köyü istikametine yerleştirildi²⁴⁰.

Hava kararmak üzereyken tank ve zırhlı araçlarla takviyeli Yunan Alayı, Kıbrıs Türk Alayı'na karşı taarruza başladı. Yunan Alayı'nın Kıbrıs Türk Alayı'nı Kuzeyden, Gönyeli üzerinden kuşatarak imha etmeye çalıştığı anlaşılmaktaydı. Bu durum üzerine 4. Paraşüt Taburu, Kıbrıs Türk Alayının emrine verildi. Ancak bu tabur sabaha karşı Kıbrıs Türk Alayının emrine girebildi. Buna rağmen Kıbrıs Türk Alayı savunmasını başarıyla sürdürdü ve Yunan Alayı'nın taarruzunu geriye püskürttü²⁴¹.

Diğer taraftan Rum Milli Muhafız kuvvetleri, Girne Boğazı'nın Batısındaki Doruyol tepesini yirmi dokuz Mücahidi şehit ederek ele geçirdiler ve Girne Boğazı'na hakim oldular. Kuzey Kıbrıs kıyıları boyunca uzanan yüksek, ormanlık ve yol vermez Beşparmak Dağları, inen birliklerle çıkan birlikleri bir duvar gibi ayırdığından, Lefkoşe – Girne yolunun geçtiği Beşparmak Dağları'nın o bölgedeki tek geçiti olan Girne Boğazı'nın önemi çok fazlaydı. Bu sebeple 1. Komando Taburu, Doğruyol tepesine karşı taarruza başladı ve sabaha kadar Doğruyol Tepesini ele geçirerek Girne Boğazı'nı kontrol altına aldı. 2. Komando Taburu da Girne Boğazı'nın Kuzey sırtlarını temizleyerek güvenlik altına aldı²⁴².

b. Harekatın İçte Yarattığı Tepkiler

Harekatı tüm Kıbrıs'a ve dünya'ya ilk duyuran Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş oldu. 20 Temmuz 1974 sabahı saat 05.00'te Bayrak Radyosu'ndan Kıbrıslı Türklere hitaben yaptığı açıklamada; harekatın 11 yıldır şerefli ve haysiyetli bir şekilde yaşamak için mücadele veren Kıbrıslı Türklere hayırlı olmasını diledi²⁴³.

Başbakan Bülent Ecevit, saat 06:10'da TRT'den harekat ile ilgili olarak yayınlanan demecinde; harekatın Türk milletine, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı olmasını diledi. Türk Silahlı Kuvvetlerinin aslında savaş için değil, barış için yalnız Türklere değil, Rumlara da barışı getirmek için Kıbrıs'a gittiğini belirten Başbakan Bülent Ecevit, harekat kararının ancak tüm politik ve diplomatik yolların denenmesinden sonra mecbur kalınarak alındığını açıkladı²⁴⁴.

²⁴⁰ Tarakçı, 1998: 67; Mütercimler, 1990: 187,193; Sadrazam, 1990: 82.

²⁴¹ Tarakçı, 1998: 66; Sadrazam, 1990: 85-86; Artuç, 1989: 199-200.

²⁴² Mütercimler, 1990: 207; Artuç, 1989: 201-202.

²⁴³ Denktaş, 2000: 387; *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁴⁴ Birand, 1984: 128; *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6; *Tercüman Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 7.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da hareket ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; hareketin barış maksadıyla yapıldığını ifade etti. Harekatın Türk milletine ve bütün insanlığa hayırlı olmasını dileyen Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, tarihi bir görevi yerine getirmenin memnuniyeti ve bahtiyarlığı içinde olduğunu belirtti²⁴⁵.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar da hareket ile ilgili olarak yayınladığı mesajda; Türk Silahlı Kuvvetlerinin milletlerarası antlaşmaların kendisine tanıdığı haklara dayanarak Kıbrıs'ta ve bölgede barışı sağlamak, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin güvenliğini sağlamak maksadıyla birleşik bir harekatta bulunduğunu açıkladı²⁴⁶.

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel de hareket ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün mensuplarına başarı temenni ettiğini söyledi²⁴⁷.

Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli de hareket ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; Demokratik Partinin, bütün teşkilatıyla millet yolunda yapacağı hayırlı hizmetlerde Türk hükümetinin yanında olacağını dile getirdi²⁴⁸.

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu da hareket ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; milli hedefin Kıbrıs'a barış getirmek olduğunu ve Türkiye'nin haklarını tam teminat alıncaya kadar milletçe tek vücut halinde mücadeleye azimle devam edilmesi gerektiğini ifade etti²⁴⁹.

Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim de hareket ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; Kıbrıs'ta çiğnenen Türk haklarını ve milletlerarası antlaşmaları korumak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirmekte olduğu harekatı derin bir heyecanla karşıladığını ve bu harekatın Kıbrıs'ta yıllardır hakları çiğnenmiş durumda yaşatılan Türklerin acılarına artık son vereceğini belirtti²⁵⁰.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş de hareket ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; hareket kararını alan başta Cumhurbaşkanı ve Türk hükümeti olmak üzere Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarını kutladı²⁵¹.

²⁴⁵ *Tercüman Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 7; *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁴⁶ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁴⁷ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁴⁸ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁴⁹ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁵⁰ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁵¹ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

Türk hükümetinin Kıbrıs'a yapılan hareketin nedenlerini ortaya koyan 20 Temmuz 1974 tarihli bildirisinde;

1- Kıbrıs'ta bulunan Yunan Alayı ile anayasa dışı bir kuruluş olan Rum Milli Muhafız kuvvetlerini kontrol altında bulunduran Yunan subayları idaresinde Kıbrıs'ta bir hükümet darbesi yapıldığı ve hükümet darbesini yapan kuvvetlerin doğrudan doğruya dış devlete (Yunanistan'a) bağlı askeri güçler olduğu,

2- Kıbrıs'ta hükümet darbesi ile Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve ülke bütünlüğünün tehlikeye düştüğü,

3- Kıbrıs'ta vukuu bulan olaylardan sonra 16 Ağustos 1960 tarihli Garanti Antlaşmasının öngördüğü şekilde garantör devletlerden biri olarak Türkiye'nin yaptığı istişarelerden ve giriştiği gayretlerden bir sonuç alamadığından, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak yaşamasını sağlamak ve ülkenin bütünlüğü ile Türk toplumunun can ve mal güvenliğini korumak için Garanti Antlaşmasının 4. maddesinin 2. fıkrasından doğan vecibelerini yerine getirmeye karar verdiği,

4- Harekatın amacının, Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığına ve tüm Kıbrıs halkının haklarına yönelik tehlikeyi bertaraf etmek ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleriyle ihdas edilen düzeni yeniden kurmak olduğu belirtilmekteydi²⁵².

Bu arada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3. birleşiminde aldığı 303 nolu kararında; dış siyasi olayların ortaya çıkardığı ağır şartlar sonunda ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 16/03/1964 gün ve 93 sayılı; 17/11/1964 gün ve 148 sayılı kararları ile verilen izne dayanılarak Kıbrıs'a yapılan indirme ve çıkarma hareketinin meydana gelmesi muhtemel anlaşmazlıklar karşısında, gerekliliği, sınırı ve miktarı hükümetçe taktir ve tayin olunacak şekilde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine Anayasa'nın 66. Maddesi uyarınca izin verildiği belirtilmekteydi²⁵³.

Diğer taraftan hareket, Türkiye genelinde coşku ve sevinç içinde karşılandı. Gazeteler, çıkarma haberlerini ilk sayfalarından tüm Türk halkına duyurdular. Birçok dükkan, sokak ve evlere bayraklar asıldı. Harekatın başlamasıyla bütün yurttan gönüllü olarak askere gitmek isteyenler, askerlik şubelerine ve gazetelere telefon ederek askere gitmek isteklerini belirttiler ve nasıl hareket edilmesi gerektiğini sordular. Bütün il ve ilçelerde kan vermek isteyen vatandaşlar hastanelerin önlerinde uzun kuyruklar

²⁵² Eroğlu, 1975: 52-53; Yılmaz, 2000: 59; *Tercüman Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 7.

²⁵³ *T.C. Resmi Gazete*, Sayı:14.952, (21 Temmuz 1974): s. 1.

oluşturdular. Bütün sağlık kuruluşları hazır hale getirildi, izinler kaldırılarak sağlık personeli görev başına çağrıldı. Birçok sendika ve dernek Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduklarını belirten bildirimler yayınladılar²⁵⁴.

c. Harekatın Dışta Yarattığı Tepkiler

Harekat, dışta büyük yankı uyandırdı. Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Başbakan Bülent Ecevit'e harekat ile ilgili olarak gönderdiği mesajda "Pakistan'ın Türkiye'nin tecavüzü durdurmak için giriştiği barış hareketinde tamamen desteklediğini" belirtti. Mesajda; Pakistan halkı ve hükümetinin Türklere karşı daima kardeşlik duyguları besledikleri ve bütün Pakistanlıların bu güç anda Türkiye'nin tamamen yanında bulunduğu ifade edilmekteydi²⁵⁵. Suriye Devlet Bakanı Hafız Esat da harekat ile ilgili olarak yaptığı açıklamada; Türk hükümetinin tutumunu desteklediğini ve harekatı anlayışla karşıladığını belirtti²⁵⁶. Hollanda Dışişleri Bakanlığı da harekatı anlayışla karşıladıklarını bildirdi²⁵⁷. Paris'te düzenlenen Ortak Pazar Dışişleri Bakanları toplantısında da Kıbrıs olaylarının tek sorumlusunun Yunanistan olduğu Batı Almanya Dışişleri Bakanı Dieter Genscher tarafından yapılan açıklamada belirtildi²⁵⁸.

Bu arada harekat ile ilgili haberler de dış radyolarda büyük yer buldu. Berlin Radyosu, "Türklerin çıkarma planı şahane" diyerek yaptığı canlı yayında; "Türk ordusu çıkardığı 30 tank ve 32 gemiden müteşekkil filosuyla bu harekatı gerçekleştirdi. Tanklar Lefkoşe'ye doğru hızla ilerliyor. Rum Milli Muhafız gücünün bunlara karşı çıkaracağı birkaç model eski tanktan başka hiçbir şeyi yok. Stratejik bakımdan mükemmel bir plan uygulayan Türkler, çıkarma birliklerinin Lefkoşe ile sahil arasındaki dağlık arazi yüzünden başkente çabuk ulaşamayacaklarını hesaplayarak kente iki dalga halinde paraşütçü birlikleri indirdi." demekteydi. Moskova Radyosu ise, yaptığı canlı yayında; "Türkler, şafakla birlikte Kıbrıs'a geldiler. Türkiye, barışçı yollardan yaptığı temaslardan olumlu bir sonuç alamadığından son çare olarak bu en tabii hakkını kullandı ve Ada'ya çıkarma yaptı." demekteydi. Tiran Radyosu ise, yaptığı canlı yayında; Arnavutluk devletinin ve milletinin tüm dünya milletleri gibi Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi desteklediğini ve Türkiye'nin giriştiği harekatı çok olumlu karşıladığını söyleyerek, Arnavutluk'un kardeş ülke Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmekteydi. Hür Avrupa

²⁵⁴ Yılmaz, 2000: 62.

²⁵⁵ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 3.

²⁵⁶ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁵⁷ *Milliyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 3.

²⁵⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

Radyosu ise, yaptığı canlı yayında; “Cuntanın silahı geri tepti, oyun bozuldu.” deyimini kullanarak, Türkiye’nin yaptığı çıkarmanın Kıbrıs’taki Cuntacılar arasında tam bir panik havası yarattığını ve Yunanistan’daki maceracı subayların da büyük bir şaşkınlığa uğradıklarını açıklamaktaydı. Varşova Radyosu ise, yaptığı canlı yayında; Amerika’nın Kıbrıs’taki Cuntacıların giriştiği maceralara göz yumduğunu ve dünyanın kınadığı albaylara karşı çıkmamakla hata işlediğini ifade etmekteydi²⁵⁹.

Diğer taraftan Kıbrıs’ta meydana gelen darbe üzerine pek bir şey yapmayan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, hareketin başlaması üzerine birden bire hareketlendi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, aldığı 353 sayılı kararla tarafları ateşkese davet etti. Oysa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, hiç bu kadar çabuk ateşkes kararı çıkartmaz ve gelişmeleri beklerdi. Bu kadar çabuk ateşkes kararı alınmasının sebebi Amerika ve Sovyetler Birliği’nin anlaşmasıydı. Amerika, bir Türk-Yunan savaşını engellemek istemekteydi. Sovyetler Birliği ise, Türkiye’nin genişlemesini durdurmak çabasıındaydı. Bu iki etken kararı çabuklaştırdı. Bu karar, her iki devletin aynı yönde oy verdikleri nadir kararlardan biriydi²⁶⁰.

353 sayılı kararda; Güvenlik Konseyi’nin

1- Bütün Devletleri, Kıbrıs’ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeğe çağırdığı,

2- Bu çatışmanın bütün taraflarını, ilk adım olarak ateş kesmeğe çağırdığı ve bütün Devletlerden itidal ile hareket etmelerini ve durumun daha da kötüleşmesine yol açacak her türlü davranıştan kaçınmalarını rica ettiği,

3- Kıbrıs Cumhuriyeti’nde, 1. paragraf hükmüne aykırı olacak bütün askeri müdahalelere derhal son verilmesini istediği,

4- Milletlerarası antlaşmalar uyarınca bulunanlar dışındaki bütün askeri personelin, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios’un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda istediği de dahil olmak üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti’nden çekilmesini rica ettiği,

5- Yunanistan, Türkiye ve İngiltere’yi, bölgede barışın ve Kıbrıs’ta anayasal hükümetin yeniden iadesi için gecikmeksizin görüşmelere başlamaya ve bundan Genel Sekreter’i haberdar etmeğe çağırdığı,

²⁵⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Temmuz 1974): s. 6.

²⁶⁰ Birand, 1984: 169.

6- İlgili tarafları, görevini yapabilmesine olanak sağlamak üzere Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile tam bir işbirliğine davet ettiği,

7- Durumu sürekli bir inceleme altında tutmağa karar verdiği ve Genel Sekreterden, barışçı şartları mümkün olan en kısa zamanda yeniden sağlamak amacıyla alınmasını önereceği tedbirler konusunda kendisine bilgi vermesini istediği belirtilmekteydi²⁶¹.

Bu arada Yunanistan'da durum karma karışıktı. Askerî hükümet ve Genelkurmay toplantı üstüne toplantı yapmaktaydı. Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco, Yunan askerî hükümetinin Dışişleri Bakanı veya Başbakanı ile görüşme imkanı aramaktaydı. Sonunda Başbakan Androçopulos tarafından kabul edildi. Toplantıda Dışişleri Bakanı Kiprios ve Yunan askerî hükümetinin kuvvetli adamlarından General Yuannides de vardı²⁶². Toplantı sonunda Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'ya, Türk hükümetine ileilmek üzere bir ateşkes teklifi verildi. Ateşkes teklifinde;

1- Kıbrıs'a çıkmış Türk askerlerinin, Türklerin yaşadığı bölgelere onların korunması için dağıtılmasına Yunanistan'ın izin vereceği,

2- Nikos Sampson'un yerine daha uygun bir Cumhurbaşkanı getirileceği,

3- Darbeyi gerçekleştiren Yunan subayların geri çekileceği,

4- Yunanistan'ın Türkiye ile Londra da yapılacak bir konferansa katılacağı belirtilmekteydi²⁶³.

Ancak Özel Temsilci Joseph Sisco'nun Ankara'ya hareketinden sonra Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis, Genelkurmay Başkanı General Bonanos ve General Yuannides bir toplantı yaptılar. Toplantıda General Yuannides'in tavsiyesi üzerine Türkiye'ye savaş açılması kararlaştırıldı. Nikos Sampson, 1983 yılı Şubat ayında yayınlanan anılarında; toplantıda alınan savaş kararının Cumhurbaşkanı General Gizikis tarafından kendisine bildirildiğini ve kendisinden Enosis'i (Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını) açıklamak için hazırlanmasının istendiğini anlattı²⁶⁴.

²⁶¹ Yılmaz, 2000: 78-79; Toluner, 1977: 278-279; Sarıca, v.d., 1975: 195-196; Bozkurt, Demirel, 2004: 73-74.

²⁶² Artuç, 1989: 208.

²⁶³ Gibbons, 2003: 374.

²⁶⁴ Mütercimler, 1990: 279; Artuç, 1989: 231; Tarakçı, 1998: 84.

Buna mukabil Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Trakya ve Ege'deki birlikleri muhtemel bir Yunan saldırısına karşı zaten hazır vaziyette beklemekteydiler. Savaşı gerektirecek durumun baş göstermesi nedeniyle Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay illeri sınırları içersinde de sabah saat 07.00'den itibaren bir ay süre ile, Anayasa'nın 12. maddesi hükmüne dayanarak sıkıyönetim ilan edilmiş bulunmaktaydı²⁶⁵.

2. HAREKATIN İKİNCİ GÜNÜ (21 TEMMUZ 1974)

a. Askeri Harekatın Gelişimi

Kıbrıs'ta Çakmak Özel Görev Kuvveti, Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin yoğun topçu ve havan ateşleri nedeniyle ilerleyememekteydi. Çakmak Özel Görev Kuvveti, daracak bir alanda sıkışık bir vaziyetteydi. Çakmak Özel Görev Kuvveti, Beşparmak Dağları'ndaki Rum koruganlarından yapılan ateşin altındaydı. Rumların harekatı; havadan inen birliklerle, denizden çıkan birliklerin birleşmesini engellemek ve bu birlikleri imha etmektir. Çakmak Özel Görev Kuvvetini takviye edecek olan Tuğgeneral Hakkı Borataş'ın emrindeki Bora Özel Görev Kuvveti saat 13.30'da Mersin'den Kıbrıs'a hareket etti. Bora Özel Görev Kuvveti, eldeki çıkarma araçlarıyla bir defada ancak bir tugaylık bir kuvvet taşınabildiği için, 39. Piyade Tümeni'nde oluşturulmuş bir tugaydı²⁶⁶.

Hava İndirme Tugayının 2. Paraşüt Taburunun Girne Boğazı-Ozanköy istikametindeki taarruzları Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin yoğun top ve havan ateşleri nedeniyle gelişemedi. 1. Paraşüt Taburu Dağyolu ile Karatepe arasındaki bölgeyi savunmaya devam ederken, 3. Paraşüt Taburu Rum Bozdağı doğrultusunda taarruza başladı ve Rum Bozdağı'nı ele geçirdikten sonra Dikmen Tepe'ye Türk bayrağını dikti. 3. Paraşüt Taburu bölgenin kayalık ve ormanlık oluşu nedeniyle fazla ilerleme imkanı bulamadı. Helikopterlerle Pınarbaşı'ya getirilen 230. Piyade Alayının 1. Taburu Hava İndirme Tugayının emrine verildi. Bu tabur ancak akşama harekete hazır hale gelebildi. Komando Tugayının 1. Komando Taburu, Rum Milli Muhafız kuvvetlerine karşı yan ve geri güvenliği sağlarken 2. ve 3. Komando Taburları çıkan kuvvetlerle birleşmek üzere Zeytinlik – Girne istikametinde taarruza geçtiler. Taarruzlar Zeytinlik – Edremit ulaştı. Ancak haberleşme kurulamadığından çıkan birliklerle birleşme sağlanıp sağlanılmadığı

²⁶⁵ T.C.Resmi Gazete, Sayı:14.951, (20 Temmuz 1974): s.1.

²⁶⁶ Artuç, 1989: 239; Mütercimler, 1990: 277; Tarakçı, 1998: 71.

öğrenilememekteydi. Birleşme haberleri gelmesine rağmen bunlar doğrulanmamakta idi²⁶⁷.

b. Harekatın İçte Yarattığı Tepkiler

Harekat ile ilgili olarak çeşitli kurum ve kuruluşlar Türk Donanma Vakfı ile Türk Hava Kuvvetleri Vakfı'na bağış kampanyaları açtılar. Bağış kampanyalarına en fakirinden en zenginine kadar tüm Türk halkı büyük ilgi göstererek daha harekatın ilk gününde milyonlarca lira bağışta bulundu. Ayrıca Almanya, Hollanda, İsviçre, İsveç ve hatta Avustralya'da çalışan Türk işçileri, Türk Donanma Vakfı ile Türk Hava Kuvvetleri Vakfı'na iletilmek üzere bir günde beş milyon markı Türk Konsolosluklarına teslim ettiler²⁶⁸.

Bir tarafta bağış kampanyalarına katılımlar giderek artarken, diğer tarafta binlerce kişi de gönüllü askere gitmek için askerlik şubelerine başvuruyordu. Bingöl'ün Kığı ilçesinde 500, Mardin'de 10.000, Mardin'in Musaybin ilçesinde 700, Diyarbakır'da 30.000, Siirt'te 8.000, Şanlıurfa'da 16.000, Malatya'da 20.000, genç askere gönüllü gitmek için askerlik şubelerine başvurdu. Ayrıca Almanya, Hollanda, İsviçre, İsveç ve hatta Avustralya'da çalışan binlerce Türk işçisi de Türk Konsolosluklarına başvurarak Kıbrıs'ta çarpışmak için izin istediler²⁶⁹.

Tunceli'de de 2.000 kadar genç Garnizon Komutanlığı önünde gösteri yaparak “Kıbrıs'a gönüllüyüz, bizi de gönderin” diye tempo tuttu. Gençlerin gösterilerine gaziler de katıldı. Garnizon Komutanı Albay Necati Kurt, garnizon önünde toplanan gençlere teşekkür ederek “Olayları soğuk kanlılıkla izliyoruz. Bizler de sıra geldiği zaman hiç şüphesiz Kıbrıs'ta olacağız. Türkün milli şuuru karşısında hiçbir kuvvet tutunamaz.” dedi²⁷⁰.

Günün erken saatlerinden itibaren Ankara'da, Başbakanlığın önünde toplanan yüzlerce genç, Başbakan Bülent Ecevit ve Genelkurmay Başkanı Semih Sancar lehinde coşkun tezahüratta bulundu. Kıbrıs Türkü bir grup kız öğrencinin söylediği Kıbrıs Marşı, topluluğun heyecanını bir kat daha arttırdı. Bir gencin Atatürk'ün gençliğe hitabesini okuması ve topluluğun da buna hep bir ağızdan katılması Başbakanlığın önünü bir anda

²⁶⁷ Artuç, 1989: 217-218; Sadrazam, 1990: 83-84; Tarakçı, 1998: 76-77.

²⁶⁸ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 3; *Tercüman Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 3; *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 6.

²⁶⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5; *Milli Gazete*, (22 Temmuz 1974): s. 8; *Tercüman Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 3.

²⁷⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5; *Milli Gazete*, (22 Temmuz 1974): s. 8.

büyük heyecana boğdu²⁷¹.

c. Harekatın Dışta Yarattığı Tepkiler

Harekatın dışta yarattığı büyük yankı devam etmekteydi. Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Türkiye'nin barış hareketinde "Türk askeri ile omuz omuza çarpışmak üzere Türkiye'ye gönüllü sevk etmeye hazır olduğunu" açıkladı. Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Pakistan'ın Hindistan ve Afganistan birliklerinin sınır boyundaki yığınakları ile meşgul olmasına rağmen "Türkiye'nin karşılaştığı soruna kayıtsız kalamayacağımı" kaydetti. Bu arada Türkiye'ye petrol vermeyi taahhüt eden Libya Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Süleyman Ataika da Dışişleri bakanlığına gelerek görüşmeler yaptı. Başbakanlık önündeki gençler, Türkiye'ye petrol verecek olan Libya için sevgi gösterilerinde bulundular. Ankara'da oturan bir grup Pakistanlı da Kıbrıs Türk toplumunun haklarının korunması hususunda Türk kardeşlerinin yapmış oldukları girişimi desteklediklerini belirtmek üzere gösteri yaptılar. Pakistanlıların ellerinde Türkçe, Urduca ve İngilizce yazılı "Biz, Türk Milletinin yanındayız.", "Bizim kanımız Türk Milleti içindir.", "Pakistan ve Türkiye kardeşdir.", "Pakistan Milleti Türk Milletinin yanındadır." gibi pankartlarla yaptıkları gösteri, halk tarafından alkışlarla karşılandı²⁷².

Bu arada hareket ile ilgili haberler dış basında büyük yer bulmaktaydı. İngiliz The Sunday Times Gazetesi, "Tehlikeli fakat haklı bir hareket" başlığı altında yayınladığı makalesinde "Türkiye'nin Kıbrıs'ta giriştiği hareket, antlaşmalardan doğan vecibelerin yerine getirilmesi ve milli çıkarların korunması için haklı bir davranıştır. Türkiye, niçin bu şekilde davrandığını izah edebilecek durumdadır. Ancak İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan'ın hareketi tasvip etmediğini belirten ilk beyanları, İngiliz hükümetini hiç de iyi bir durumda bırakmamıştır. Bakanın bu sözleri, Kıbrıs'ta toplumlararası hakların korunmasında İngiltere'nin özel bir sorumluluk taşıdığını kabul eden bir bakanın sözleri değil, olaylardan kaygı duyan bir gözlemcinin hislerini dile getirmektedir." demektedir²⁷³. İngiliz The Observer Gazetesi ise, Türk müdahalesinin, Makarios'u deviren kanlı darbeye karşı "anlaşılır ve kabul edilebilir bir davranış olduğunu" yazdı. Atina'daki Yunan cuntasını inanılmaz derecede sorumsuz olarak niteleyen The Observer Gazetesi, "Bütün hata Atina'dadır. Cunta, uzun süre iktidarda kalamayacaktır."

²⁷¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5; *Tercüman Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 1.

²⁷² *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 3; *Tercüman Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 6.

²⁷³ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5; *Tercüman Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 2.

demektedir.²⁷⁴ İngiliz The Sunday Telegraph Gazetesi ise, Türk müdahalesinin ne kadar üzüntü verici olursa olsun anlayışla karşılanması gerektiğini belirtmektedir. The Sunday Mirror Gazetesi ise, “Türkiye, kanuni hükümeti yerine yerleştirmek için hakkını kullanmıştır.” demektedir.²⁷⁵

Kuveyt’in yüksek tirajlı gazetesi Kuveyt Times Gazetesi ise, baş yazısında Kıbrıs’a yapılan Türk müdahalesinin bir saldırı olmadığını, Kıbrıslı Türklerin haklarını koruyacak başka bir yol kalmadığı için girişilmiş meşru ve tamamen haklı bir davranış olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Kuveyt ve diğer Arap ülkelerinin Türkiye’yi desteklemesinin sadece Türkiye’nin Müslüman bir ülke oluşu gibi bir nedene bağlı olmadığını, fakat hak ve adaletin Türkiye’nin yanında olması gerçeğine dayandığını kaydetmektedir.²⁷⁶

Fransız Le Monde Gazetesi ise, “Türkiye’nin gayesi Yunanistan ile savaşmak değil, Ada’ya hak ve adaletin gelmesidir.” demektedir.²⁷⁷

Amerikan New York Times Gazetesi ise, Nixon yönetiminin izlediği Kıbrıs politikasını sert bir dille eleştirerek “Amerika, Kıbrıs’ın dışında kalıyor.” demektedir. Ayrıca, “Washington’un hala Atina’daki despotları ve bu despotların Kıbrıs’taki kana susamış kuklalarını küstürmemek için hareket ettiğini, oysa daha mantıklı gerçeklere uygun şekilde hareket edilebileceğini” yazmaktaydı. New York Times Gazetesi’ne göre; son güne kadar Kıbrıs’taki kanlı darbeden Yunanistan’ı sorumlu tutmaktan kaçınarak garip bir politika örneği veren Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale etmesinden sonra ağız değiştirerek, Türkiye’nin davranışını üzüntü ile karşıladığını ve Yunanistan’ı kınadığını açıklamaya başladı.²⁷⁸

²⁷⁴ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5; *Tercüman Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 2.

²⁷⁵ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5.

²⁷⁶ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5.

²⁷⁷ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5.

²⁷⁸ *Milliyet Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 5; *Tercüman Gazetesi*, (22 Temmuz 1974): s. 2.

d. Kocatepe'nin Batışı

Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile Dışişleri Bakanlığında 21 Temmuz 1974 sabahı bir toplantı yaptı. Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'nun elinde Yunan askerî hükümetinin ateşkes teklifi vardı. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliği konusunda uygun bir garanti vermediği için bu teklifi reddetti. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'ya karşı bir teklif verdi. Bu teklifte;

1- Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin Türk yerleşim bölgelerini tamamen terk etmelerinin gerektiği,

2- Rum Milli Muhafız kuvvetleri, ancak Türk askerlerine ateş açmayı durdukları takdirde bir ateşkese gidilebileceği,

3- Bir konferans düzenlenmesinin ihtimal dahilinde olmakla birlikte, bunun yerinin Londra olmayacağı belirtilmekteydi²⁷⁹.

Diğer taraftan 20 Temmuz 1974 akşamından beri Türk Genelkurmay Başkanlığı'na ulaşan hava keşif raporlarına göre Ege Denizi'nde savaş gemilerinin korumasında Kıbrıs'a doğru yol almakta olan bir Yunan gemi konvoyu vardı. Böyle bir konvoyun taşıdığı yardımın Kıbrıs'a ulaştırması durumu Türkiye'nin aleyhine çevirebilirdi. Bu sebeple Yunan gemi konvoyunun geri dönmediği takdirde batırılacağı, Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'nun yaptıkları toplantıya sonradan katılan Başbakan Bülent Ecevit tarafından Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'ya kesin bir dille belirtildi. Bu ise kuşkusuz bir Türk-Yunan savaşı demektir²⁸⁰.

Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco, Atina'ya gider gitmez ilk iş olarak Yunan gemi konvoyunu durdurmak için girişimlerde bulundu. Yunan askerî hükümetinin kuvvetli adamlarından General Yuannides, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Arapakis aracılığıyla Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'ya ilettiği mesajında Kıbrıs'a doğru giden hiçbir Yunan gemisinin bulunmadığını belirtti. İşin ilginç yanı Amerikan haber alma kaynaklarının da bu mesajı doğrulamasıydı. Amerikan 6. Filosundan ve diğer Amerikan haber alma kaynaklarından Amerika'nın Atina Büyükelçiliğine ulaşan raporlara göre, Ege'de Güneye doğru gitmekte olan tek tük birkaç ticaret gemisinin dışında bir şey yoktu. Bunun üzerine Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco, bu bilgiyi Amerika'nın Ankara

²⁷⁹ Gibbons, 2003: 375.

²⁸⁰ Artuç, 1989: 214.

Büyükelçisi Macomber aracılığıyla Başbakan Bülent Ecevit'e ilettili. Lakin Türk Genelkurmay Başkanlığı'na ulaşan keşif raporları bunun tam tersini söylemekteydi. Neticede Yunan gemi konvoyunun varlığına inanıldı. Zaten Türk Genelkurmay Başkanlığında hazırlıklar başlamış bulunmaktaydı. Yunan gemi konvoyuna hem havadan hem de denizden taarruz edilmesi planlandı²⁸¹.

Kurmay Albay İrfan Tınaz komutasında Pladini plajı açıklarından Batıya hareket eden Adatepe, Çakmak, Kocatepe muhripleri Arnavut Burnunu dönünce Rum Milli Muhafız kuvvetlerine bağlı üç hücumbotun saldırısına uğradılar. Türk muhriplerinden yapılan top atışlarıyla üç hücumbottan ikisi batırıldı. Diğer hücumbot ise hızla geri çekildi. Yapılan hesaplara göre Arnavut Burnunu dönen Türk muhriplerinin Yunan gemi konvoyunu görmeleri lazımdı. Fakat ortalıkta ne bir Yunan gemi konvoyu ne de bir Yunan gemisi vardı. Bunun üzerine Türk muhripleri Arnavut Burnu ile Baf arasında beklemeye geçtiler²⁸².

Kıbrıs'a doğru yaklaşmakta olan Yunan gemi konvoyunu durdurma görevi alan Ankara-Mürted, Eskişehir ve Antalya askeri hava üslerinden kalkan Türk jet uçakları müşterek parolanın anlaşılmasını ve tecrübesizlik nedeniyle Türk muhriplerini bombaladılar. Saat 15.05'te başlayan bombardıman neticesinde Kocatepe muhribinin batması ve 57 Türk denizcinin şehit olması büyük üzüntü yarattı²⁸³.

Zaman zaman puslu ve yer yer bulutlu bir havada, silahsız oldukları için yükseklerden gözetleme yapmak zorunda kalan Türk keşif uçaklarının birerli, ikişerli giden değişik gemileri bir konvoy sandıkları sonradan anlaşıldı. Kocatepe olayı üzerine Pakistan, seyyar bir hastaneyi hemen Türkiye'ye gönderdi. İran'da bir seyyar hastaneden başka bir vagon dolusu çeşitli sağlık malzemesini Türkiye'ye gönderdi²⁸⁴. Libya İhtilal Komite Konseyi Başkanı Albay Kaddafi de Libya Türk Maslahatgüzarı'nı telefonla arayarak, Türkiye'ye başta yedek parça olmak üzere her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildirdi²⁸⁵. Bu gelişmenin ardından Türkiye için gerekli yedek parça ihtiyacı Libya tarafından karşılandı²⁸⁶.

²⁸¹ Tarakçı, 1998: 79-80; Artuç, 1989: 221-222; Mütercimler, 1990: 224-225.

²⁸² Tarakçı, 1998: 80; Artuç, 1989: 223.

²⁸³ Tarakçı, 1998: 80.

²⁸⁴ Birand, 1984: 220; Karadal, 2001: 54.

²⁸⁵ Birand, 1984: 220.

²⁸⁶ *Hürriyet Gazetesi*, (9 Eylül 1974): s. 3.

e. Yunan Askerî Hükümetinde Meydana Gelen Görüş Ayrılıkları

Harekatın ikinci günü sona ererken Yunanistan'da bir iktidar boşluğu vardı. Kimin ne yaptığı, kimin kime emir verdiği belli değildi. Bu sebeple Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco, konuşmak için Yunan askerî hükümetinden hiç kimseyi bulamamaktaydı. Yunanistan'da, komutanlar arasında Türkiye'ye savaş açma kararıyla ilgili fikir ayrılıkları oluşmuş bulunmaktaydı. Bir tarafta Türkiye'ye savaş açma kararını savunan General Yuannides, diğer tarafta Türkiye'ye savaş açma kararının bir macera olduğu konusunda fikir birliğine varmış bulunan Genelkurmay Başkanı General Bonanos ile kuvvet komutanları vardı. Cumhurbaşkanı General Gizikis ile Trakya'daki 3. Ordu Komutanı General Davos'un Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının tarafını tutmaları, kilit mevkilerdeki birliklere komuta eden subayların desteklediği General Yuannides'in amacına ulaşmasını engelledi²⁸⁷.

3. HAREKATIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (22 TEMMUZ 1974)

a. Harekatın İçte ve Dışta Yarattığı Tepkiler

Türk Donanma Vakfı ile Türk Hava Kuvvetleri Vakfı'na yapılan bağışlar artarak devam etmekteydi. Bu arada Almanya'da çalışan 12 bin Türk işçisi de Kapıkule sınır kapısından "Bizde cepheye gitmeye hazırız" diyerek Türkiye'ye giriş yaptı²⁸⁸.

Bu arada harekatın dışta yarattığı büyük yankı devam etmekteydi. İran Hükümeti adına bir açıklama yapan Dışişleri Bakanı Ali Rıza Pehlevi, Türk harekatını desteklediklerini belirterek "Hükümetim Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunması ve Kıbrıslı Türklerin Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla teminat altına alınan haklarının korunması gerektiğine inanmaktadır." dedi²⁸⁹.

Diğer taraftan harekat ile ilgili haberler de dış basında yer almaya devam etmekteydi. İngiliz The Times Gazetesi, baş yazısında Türk harekatını trajik bir gelişme olarak nitilemekte, ancak Türkiye'nin amaçlarının tamamıyla haklı, hatta alkışlanacak şeyler olduğunu belirtmekteydi. Ayrıca, ne İngiliz ve ne de Amerikalı devlet adamlarının bu harekatı eleştirmeye hiçbir haklarının bulunmadığını kaydetmekteydi. İngiliz Daily Mail Gazetesi ise, Amerika ve İngiltere'yi suçlamakta ve Türkiye'nin İngiltere'ye birlikte harekete geçmek için başvurduğunu, fakat İngiltere'nin kılını bile kıpırdatmadığını

²⁸⁷ Artuç, 1989: 230-233.

²⁸⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 3.

²⁸⁹ *Milliyet Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 3.

yazmaktaydı. İngiliz Daily Telegraph Gazetesi ise, Türk hareketının birçok tehlikeyi de beraberinde getiren NATO için büyük bir darbe olduğunu yazmaktaydı²⁹⁰.

b. Ateşkesin Kabulü

Ateşkes için dış baskılar Türk hükümeti üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktaydı. Özellikle Birleşmiş Milletler, NATO, Amerika ve Sovyetler Birliği bu yöndeki baskılarını arttırdı. Dış baskıların artması neticesinde, Türk hükümeti, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararını kabul ederek 22 Temmuz 1974 saat 17:00'den itibaren ateş kesmeye karar verdi. Yunan askerî hükümeti de Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Arapakis aracılığıyla, Atina'da bulunan Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco'ya ateş kesmeye razı olduklarını bildirdi²⁹¹.

Türk hükümetinin ateşkes kararı Başbakan Bülent Ecevit tarafından saat 10:00'da düzenlenen basın toplantısında açıklandı. Başbakan Bülent Ecevit, basın toplantısında; Birleşmiş Milletler kararlarına saygılı, barışçı bir ülke olan Türkiye'nin Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs için alınan ateşkes kararına uymayı kabul ettiğini ve ateşkesin Türkiye saati ile 17'de yürürlüğe gireceğini söyledi. Türk Silahlı Kuvvetleri ile Kıbrıslı Türk Mücahitlerin el ele iki günde büyük bir başarı elde ettiklerini ve Türkiye'nin dünyada iki gün öncesine oranla başka bir yerinin bulunduğunu da sözlerine ekleyen Başbakan Bülent Ecevit, elde edilen başarının Kıbrıslı Türklere, bütün Kıbrıslılara, Türk Milletine ve insanlığa hayırlı olmasını diledi²⁹².

Başbakan Bülent Ecevit, Türk hükümetinin ateşkes kararını açıkladığı sırada Kıbrıs'ta inen birlikler ile çıkan birlikler birleşmiş bir durumda değildi. Pladini plajına çıkacak olan Bora Özel Görev Kuvveti'nin yardımıyla bu birleşmenin saat 17:00'ye kadar gerçekleşmesi ve güvenli bir askeri bölgenin ele geçirilmesi beklenmekteydi. 22 taşıma aracı ve Donatan ile Truva gemilerine binmiş olan Bora Özel Görev Kuvveti, Pladini plajına 21 saatlik bir yolculuk sonrasında 22 Temmuz 1974'de, saat 10:30'da varabildi²⁹³.

²⁹⁰ *Milliyet Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 5.

²⁹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 7.

²⁹² Birand, 1984: 230; *Tercüman Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 7.

²⁹³ Mütercimler, 1990: 281; Artuç, 1989: 234,239.

39. Piyade Tümeni Komutanı Bedrettin Demirel de Bora Özel Görev Kuvveti'nin başındaydı. Tümgeneral Bedrettin Demirel, Tuğgeneral Hakkı Borataş'a kıyıya ayak basılır basılmaz Bora Özel Görev Kuvveti'ni komutası altına alarak Girne istikametinde taarruz etmesi emrini verdi²⁹⁴.

Bora Özel Görev Kuvveti, Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin top ve havan ateşleri altında saat 10:30'da başlattığı çıkartmayı saat 15:30'da tamamladı. Bu çıkartma sırasında Çakmak Özel Görev Kuvveti'nin Kıbrıs'taki tek topçu taburu ve diğer silahları Bora Özel Görev Kuvveti'ni korumaktaydı. Bora Özel Görev Kuvveti'nin taarruzları neticesinde Girne Boğazında 3. Komanda Taburu ile birleşme sağlandı. Böylece inen birliklerle çıkan birlikler birleşmiş oldu. Bora Özel Görev Kuvveti, 3. Komanda Taburu ile birlikte saat 17:00'de Girne'ye girdi²⁹⁵.

Kıbrıs'ta saat 17:00'de ateş kesilmesi gereken sırada, iki taraf arasındaki çatışmalar tüm şiddeti ile sürmekteydi. 11 yıl önce Kanlı Noel Olayları sırasında Kıbrıs Türk toplumunun elinden zorla alınan Küçük Kaymaklı köyü, Kıbrıs Türk Alayının bir piyade bölüğü ile takviye ettiği Lefkoşe Sancağı Mücahitleri tarafından saat 18:30'da ele geçirildi²⁹⁶.

c. Ateşkes Sonrası Kıbrıs'ta Durum

Kıbrıs'ta ateşkes sağlandığında Türk birliklerinin eline geçen Girne ile Lefkoşe arasında dar bir bölgeydi. Bu dar bölgenin dışında kalan Türk yerleşim bölgeleri Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin saldırısına uğramış bulunmaktaydı. Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin eline geçen Limasol'da 1.750 Türk erkeği tutuklanarak şehrin açık futbol stadyumuna doldurulmuş bulunmaktaydı. Larnaka'da ise yaşları 12 ile 90 arasında değişen kadın, çocuk, yaşlı 873 Türk, 100 öğrenciyi barındıracak şekilde yapılmış olan bir okula hapsedilmiş bulunmaktaydı²⁹⁷. Baf'ta ise şehri ele geçiren Rum Milli Muhafız kuvvetleri, 14 masum Türk'ü kurşuna dizdiler²⁹⁸.

²⁹⁴ Mütercimler, 1990: 283; Tarakçı, 1998: 82.

²⁹⁵ Artuç, 1989: 241, 243.

²⁹⁶ Artuç, 1989: 245.

²⁹⁷ Oberling, 1987: 340; *Tercüman Gazetesi*, (28 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (28 Temmuz 1974): s. 1.

²⁹⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (23 Temmuz 1974): s. 3.

Londra’da yaşayan Kezban Derviş’in tanık olduğu olaylar ile ilgili olarak 23 Temmuz 1974 tarihinde basına yansıyan haberlerden;

“Limasol’a amcamı ziyarete gitmişim. Cumartesi öğleden sonra evimize baskın yapan Rumlar amcamı, yengemi ve bütün ailesini öldürdüler. Kaçmayı başarmıştım. Rum askerleri arkamdan koşuyor ve devamlı olarak ateş ediyorlardı.

Rum askerlerin Türk rehinelere bir meydana toplayarak makineli tüfek ateşiyle öldürdüklerini gördüm. Öldürülenlerin çoğunun kadın, çocuk ve yaşlı kimseler.” olduğu anlaşılmaktadır²⁹⁹.

Rum vahşeti sadece Türklerin anlattıklarından değil, yabancıların şahitlikleriyle de ortaya çıkıyordu. Nitekim Alman turist Ingrid Hebil’in tanık olduğu olaylar kendi ağzından 30 Temmuz 1974 tarihinde Almanya’nın Sesi Radyosundan;

“Magosa etrafındaki köylerde Rum Milli Muhafızları, vahşetin eşsiz örneklerini gösterdiler. Türk evlerine girdiler; acımasızca kadın ve çocuklara mermi sıktılar; birçok Türkü gırtlığından kestiler; Türk kadınları toplayarak ırzlarına geçtiler.” şeklinde dünya kamuoyuna yansımaktaydı³⁰⁰.

Rumların verdiği dehşeti gören Fransız muhabir Jean Meuvecelle ise 24 Temmuz 1974 tarihli France Soir Gazetesinde;

“Son derece utandırıcı olayları kendi gözlerimle gördüm. Rumlar Türk camilerini yaktılar ve Magosa civarındaki köylerde bulunan Türk evlerini ateşe verdiler. Silahı ve savunması olmayan Türk köylüleri Rum çapulcular tarafından yaratılmış vahşet içinde yaşamaktadırlar... Ellerinde bazukaları olan Rumlar, Türk köylerinde büyük kargaşalıklara sebep olmaktadır. Rumların bu hareketleri insanlık namına utanç vericidir.” demekteydi³⁰¹.

Bir tarafta, Türk birliklerinin elinde bulunan Girne ile Lefkoşe arasındaki dar bölgenin dışında kalan Türk yerleşim bölgeleri kötü bir durumda bulunurken diğer tarafta, Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından Türk birliklerine ateş açılması nedeniyle ateşkes ihlalleri yaşanmaktaydı. 22 Temmuz’dan 30 Temmuz’a kadar geçen süre içinde yaşanan ateşkes ihlalleri sonucunda, Türk birlikleri, Yukarı ve Aşağı Dikmen(Dikomo), Kaynakköy(Sihari), Taşkent(Vuno), Akçiçek(Siskilip) bölgelerini ele geçirdiler ve ayrıca Lefkoşe Havaalanı çevresinde de ilerleme kaydettiler. Lefkoşe Havaalanı’nın Türk birliklerinin eline geçmesinin önlenmesi amacıyla Lefkoşe Havaalanı’nın kontrolünü ele

²⁹⁹ Yılmaz, 2000: 80; *Hürriyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 3.

³⁰⁰ Oberling, 1987: 133.

³⁰¹ İsmail, 1988: 218.

alan Birleşmiş Milletleri Barış Gücü'ne mensup İngiliz askerleriyle Türk birlikleri arasında bir çatışma olasılığını ortadan kaldırmak için, Türk hükümeti, 24 Temmuz 1974 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında Lefkoşe Havaalanı'nı kuvvet kullanmak suretiyle ele geçirmek için girişimde bulunmamayı kabul etti³⁰².

Birinci Barış Harekatı ile ilgili olarak 23 Temmuz 1974'te Başbakan Bülent Ecevit tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde açıklanan resmi rakamlara göre; Türk Silahlı Kuvvetleri, hareket sırasında 57 şehit, 184 yaralı, 242 kayıp vermiş bulunmaktaydı³⁰³. Kayıplara Kocatepe sokulmamış ve rakamlar Genelkurmay Başkanlığı'na gelen listelere dayandırılmış bulunmaktaydı. Nitekim, 25 Temmuz 1974'te yapılan açıklamada kayıp sayısının 16'ya düştüğü belirtildi.³⁰⁴

4. HAREKATIN DEĞERLENDİRMESİ

a. Harekatın Olumlu Yönleri

Birinci Barış Harekatı, bir savaş ilanı değildi. Bu hareket zaten milletlerarası antlaşmaya göre var olan bir hakkın kullanılması, meşruluğun savunulmasıydı. Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi antlaşma hükümlerine riayetsizlik halinde müşterek veya anlaşarak hareket etmek mümkün olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her birine bu antlaşma ile ihdas edilen nizami yeniden kurmak amacıyla harekete geçme hakkını vermektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri de bu amaçla, aynı zamanda Doğu Akdeniz'de muhtemel bir patlamayı önlemek, o zamana dek Türkiye'nin barış için ödediği yüklü faturalara son vermek amacıyla harekete geçmiş bulunmaktaydı³⁰⁵. Türk hükümeti de aldığı hareket kararıyla verdiği sözü tutan, imzasına ve kendisine saygılı bir devletin hükümeti olduğunu göstermiş, hukuksal düzen içinde hukuksal düzenin koruyucusu olarak hareket etmiş bulunmaktaydı. Milletlerarası antlaşmalarla kurulan düzen, iç hukuk düzeninde olduğu gibi, kurallara uyulduğu sürece bir anlam taşır. Bu antlaşmaları imzalayan devletler, haysiyetli ve sorumluluklarını bilen devletlerse, imzaladıkları antlaşmaların getirdiği kurallara uyarlar veya bu kurallar ihtiyacı karşılayamaz hale gelmişlerse, değiştirilmeleri için hukuksal yollardan gerekli hareketlere girişirler. Ancak

³⁰² Toluner, 1977: 284-285; Artuç, 1989: 269.

³⁰³ *Hürriyet Gazetesi*, (24 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (24 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (24 Temmuz 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (24 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (24 Temmuz 1974): s. 1.

³⁰⁴ Birand, 1984: 247; *Hürriyet Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (26 Temmuz 1974): s. 1.

³⁰⁵ Ecevit Güresin, (21 Temmuz 1974): "Haklıyız" *Hürriyet Gazetesi*, s. 5.

antlaşmalar yürürlükte olduğu sürece, yapmamayı taahhüt ettiklerini yapan devletlerin veya bu tür tutumları önlemeyi kendilerine görev olarak bildiklerini beyan ettikleri halde bu görevi yerine getirmekten kaçınan devletlerin, dünya barışına hizmet ettiklerini savunmak mümkün değildir³⁰⁶.

Diğer taraftan, elli yıldır savaşmayan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, dünyanın uygulamadığı usulleri kullanarak Birinci Barış Harekatı'nı gerçekleştirmesi güvenç ve sevinç vericiydi. İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonra denizden çıktılar, paraşütle indiler, ama helikopterler vasıtasıyla bir diğer indirme usulünü hiç kimse gerçekleştiremedi³⁰⁷. Türk Deniz, Kara ve Hava Kuvvetlerinin ortak bir eseri olan Birinci Barış Harekatı, tam bir "ders kitabı" örneği idi³⁰⁸. Başarılı bir harekattı. Bu başarı sadece askeri değil aynı zamanda bir politik koordinasyon içinde oldu.

Birinci Barış Harekatı, hiçbir zaman bir hava harekatı olarak ortaya çıkmadı. Hava harekatı sadece destek harekatı oldu. Birinci Barış Harekatı'nın yapıldığı Kıbrıs'ın kuzey kesimi çok dağlıktı. Dağlık bölgelere çekilen Rum Milli Muhafız kuvvetleri, Türk kara birliklerine ağır kayıplar verdirmek istediler. Türk birliklerinin aylarca uğraşacakları var sayılırken, Türk birlikleri bu dağlık bölgeleri hemen temizleyi verdiler. Bunun başarısı ilk önce Türk Hava Kuvvetleri'ne aitti. Türk uçakları bombalarını gayet iyi kullandılar ve karşı direnci kırdılar. Bu gibi savaşlarda hava kuvvetleri "Anahtar" rolü oynarlar. Türk Hava Kuvvetleri, bunu başarı ile yürüttü³⁰⁹.

Türk çıkarma harekatı da askeri yönden büyük bir başarı oldu. Kıbrıs'a çıkarma hazırlıkları gizli kalmadığı için, dünya kamuoyu esasen böyle bir müdahalenin yapılacağını ve Türk taarruzunun başarıya ulaşacağını tahmin etmekteydi. Çünkü, Türk birliklerinin çok yüksek olan savaş ve mücadele gücü ile dayanıklılığı bir yana, hareketin başlangıç noktası da, Türk çıkarması için çok uygun şartlar taşımaktaydı. Kıbrıs'ı Türkiye'den ayıran deniz 80 ila 100 kilometreden ibaretti. Türk birlikleri için müsait bir bindirme limanı(Mersin) hazır bulunmaktaydı. Türk donanması herhangi bir engelle karşılaşmadan savaşa katılabilmekte, hava kuvvetleri ise sadece çıkarma harekatını desteklemekle kalmayıp, kısa uçuş mesafesi nedeniyle deniz harekatını da koruyabilmekte ve Kıbrıs'taki askeri hedefleri de saf dışı bırakabilmekteydi. Uçaklar kısa

³⁰⁶ Hicri Fişek, (25 Temmuz 1974): "Türkiye Kıbrıs'a Verdiği Sözü Tuttu", *Milliyet Gazetesi*, s. 2.

³⁰⁷ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): "Cüneyt Arcayürek'in Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı İle Yaptığı Röportaj", s. 1,9.

³⁰⁸ Mehmet Altay Köymen, (12 Ağustos 1974): "Türk Ordusu ve Kıbrıs", *Tercüman Gazetesi*, s. 2.

³⁰⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (6 Ağustos 1974): "İngiliz Daily Telegraph Gazetesi'nin Askeri Yazarı Tuğgeneral Donaldson'ın Harekat İle İlgili Değerlendirmeleri", s. 9.

zamanda yakıt ikmalı yapabilmekte ve aynı gün içinde birkaç hava hareketına katılma imkanına sahip bulunmaktaydılar. Aynı şekilde, mesafenin kısa oluşu nedeniyle helikopterler de üsleri ile hareket alanı arasında büyük bir hareket serbestisine sahiptiler.

Türk çıkarma birlikleri, Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin bir mukabil hareketi ile karşılaşabilirlerdi. Ancak Yunan gemileri, Yunanistan limanlarından hareket ettikten sonra, en geç Kıbrıs'a 150 mil kala Türk Hava Kuvvetleri'nin uçuş alanına gireceklerdi. Bu durumda, Yunan donanması olsa olsa gece karanlığında yol alabilirdi. Bu durum ise onların karşı operasyonlarında ister istemez gecikmelere yol açacak, bir Yunan çıkarması da Türk Hava Kuvvetleri'nin aralıksız bombardımanı ve hava üstünlüğü sayesinde başarıya ulaşamayacaktı. Yunanlıların Kıbrıs üzerinde bir hava üstünlüğü kurmaları ise imkansızdı.

Bütün bunlar, Türk çıkarmasının mutlak bir başarı ile sonuçlanmasında önemli rol oynamış faktörlerdi. Çıkarmanın gerçekleşmesinden sonra, Türk birliklerinin ilerlemeleri milletlerarası askeri gözlemcilerin bekledikleri gibi oldu. Çıkarma hareketinin biraz yavaş yürütülmesinin tek sebebi ise, Türk birliklerinin ağır malzeme çıkarabilecek bir limana sahip olmamalarındandı. Çıkarma yeri, kısa bir süre içinde yüzlerce top, tank ve askeri araç ve gereç indirilebilecek nitelikte değildi. Bu sebeple bir çok askeri araç ve gereç önce, nakliye gemilerine yüklenmekte, sonra çıkarma araçlarına aktarılmaktaydı. Bu durum ise zaman kaybına yol açmakta ve çok komplike olan bir ikmal organizasyonunu gerektirmekteydi.

Türk Silahlı Kuvvetleri, Birinci Barış Harekatı'nda gayet tabii olarak "üçüncü boyut" diye adlandırdıkları imkandan faydalandılar. Paraşütçü birlikleri ve helikopterlerle nakledilen piyadelerle, savaş alanının derinliklerine, çıkarma alanının çok ötesine nüfuz ettiler. Takviye birlikler, teknik nedenlerle biraz yavaş ilerlediği için, Lefkoşe hemen alınamadı. Lefkoşe'nin çıkarma ve indirmenin ilk gününde alınabilmesi için, bölgeye daha çok asker sevk edilmesi gerekmekteydi. Zira şehir içinde çarpışmak, evden eve çarpışmak demektir ki, bu da ancak daha çok sayıda asker ile başarıya ulaşabilirdi³¹⁰. Türk birlikleri, Lefkoşe Havaalanı'nı kullanılmaz hale getirmekle Yunan Hava Kuvvetleri'nin buraya inmesini önlediler. İki pistinden birini ellerinde tutarak da denetimlerini güçlendirdiler. Yönetimini de Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne bırakmakla alanı tarafsız hale getirdiler. Bu alanı elde tutmakta ısrar, her türlü bombaya açık hedef

³¹⁰ *Hürriyet Gazetesi*, (7 Ağustos 1974): "Alman Frankfurter Allegemeine Zeitung Gazetesi'nin Askeri Yazarı Kurmay Albay Adelbert Weinstein'ın Harekat İle İlgili Değerlendirmeleri", s. 1,9.

olması nedeniyle asla akla yakın bir şey değildi. Alanı ele geçirmek ve tutmak, zayıf vermekten başka bir işe yaramazdı³¹¹.

Alman askeri gözlemcileri, Türk hükümetinin iki amaç güttüğünü kabul etmekteydi. Birincisi, Türk birliklerinin Kıbrıs'taki mevcudiyeti ile Türk toplumunun durumunu düzeltmekti.

İkincisi, Kıbrıs'ta bir köprü başının kurulmasıyla Türkiye'nin Yunanistan tarafından çepeçevre sarılmasının önlenmesiydi. Yunan adaları Türk topraklarının adeta burnunun dibindedir. Bu adalar Türkiye'nin güvenliği için her zaman tehdit unsurudur. Tamamen Yunanlıların hakimiyetinde bulunan bir Kıbrıs, Türkiye açısından çağımızın stratejik alan ve hacim tanımayan silahları karşısında, Türkiye'nin Güneyine doğru yönelmiş bir mızrak ucu olacaktır. Birinci Barış Harekatı, bu ters durumu düzeltti³¹². Türk hükümetinin Birinci Barış Harekatı'nı sınırlı tutması politik bir başarıydı. Eğer tüm Kıbrıs'ı ele geçirmeye kalkmış olsaydı, dünya kamuoyunda var olan kısmî olumlu bakış açısını da kaybeder, hatta düşmanlık beslenmesine yol açardı³¹³.

Diğer taraftan, her Türk askeri Birinci Barış Harekatı'na katılmak istemekteydi. Örneğin; İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Suat Aktulga, Ovacık'ta birliklerin helikoptere bindirilmesini denetlemekteydi. Bir ara helikopterlerin bir kısmının boş gören Suat Paşa, kaçanlar olup olmadığını öğrenilmesi için arama yapılmasını emretti. Yapılan arama sonucunda helikopterlerin üst üste askerler ile dolu olduğu görüldü. Her helikopter sekiz asker alabilecek kapasitede olduğu halde, Konyalı hemşerisini bırakmamak bahanesiyle bir helikoptere on bir asker binmiş bulunmaktaydı. Sonradan açıklama yapan askerler “bizi burada bırakır, götürmezseniz diye üst üste binmeyi yeğledik”. dediler. Bu, Türk askerinin cesaretini ortaya koyan göz yaşartıcı bir olaydı³¹⁴.

Günümüzde, tabii olarak sivil-asker ayrımı vardır. Ancak geleneklerinin etkisiyle sivil ve askerler ileri derecede kaynaştığı Türkiye'den başka bir ülke göstermek zordur. Birinci Barış Harekatı bunun canlı bir delilidir³¹⁵.

³¹¹ *Hürriyet Gazetesi*, (6 Ağustos 1974): “İngiliz Daily Telegraph Gazetesi'nin Askeri Yazarı Tuğgeneral Donaldson'ın Harekat İle İlgili Değerlendirmeleri”, s. 9.

³¹² *Hürriyet Gazetesi*, (7 Ağustos 1974): “Alman Frankfurter Allegemeine Zeitung Gazetesi'nin Askeri Yazarı Kurmay Albay Adelbert Weinstein'in Harekat İle İlgili Değerlendirmeleri”, s. 9.

³¹³ *Hürriyet Gazetesi*, (6 Ağustos 1974): “İngiliz Daily Telegraph Gazetesi'nin Askeri Yazarı Tuğgeneral Donaldson'ın Harekat İle İlgili Değerlendirmeleri”, s. 9.

³¹⁴ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): “Cüneyt Arcayürek'in Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı İle Yaptığı Röportaj”, s. 9.

³¹⁵ Aydın Taneri, (31 Temmuz 1974): “Kara Kuvvetlerimiz” *Tercüman Gazetesi*, s. 2.

b. Harekatın Olumsuz Yönleri

Birinci Barış Harekatı'nın tenkit edilmesi gereken bazı yönleri de bulunmaktaydı. Tuğgeneral Donaldson'a göre; Türk Genelkurmayı, harekatı planlarken karşısındaki kuvvetin gücünü küçümsedi. Türk Genelkurmayı'nı yanıltan husus ise Kıbrıslı Rumların muharip bir topluluk olduğuna dair inanışın olmayıştıydı. Belki gerçekten de öyleydi. Fakat Kıbrıs'ta Türk birliklerinin karşısındakiler Rumlar değil, Yunanlılardı. 11 seneden beri Yunanlılar, Kıbrıs'ta asker yetiştirip, her türlü savunma hazırlığını yapmaktaydılar. Çok sağlam Yunan koruganları bulunmakta ve bunların yerlerinin Türk Genelkurmayı'nca bilinmesi gerekmektedir. Türk Genelkurmayı, harekatı sınırlı tutarak ilk dalgada az birlik ve zırhlı araç sevk etti. İlk tenkit noktası buydu.

İkinci tenkit noktası “Haberleşme” idi. Haberleşme koordinasyonu iyi işlememekteydi. Yunan koruganları donanma toplarıyla ilk anda mahvedilebilir veya ağır tanklarla ateş altında tutulup alev makineleriyle susturulabilirdi. Türk havacıları, hedeflerini yerden aldıkları yönetimlerle değil, havadan görebildikleri kadarıyla tahrip etmekteydiler.

İlk darbeye ayrılan kuvvet az idi. Kara-Hava haberleşmesi de olmadı. Fakat son derece iyi direnç gösteren kuvvet karşısında bu eksiklikler ile kısa sürede ulaşılan başarıya gölge düşürebilecek söz söylenemez³¹⁶.

C. CENEVRE KONFERANSLARI

1. BİRİNCİ CENEVRE KONFERANSI

Birinci Barış Harekatı'ndan sonra, Kıbrıs'ta, Nikos Sampson 23 Temmuz 1974'te Cumhurbaşkanlığından çekildi ve onun yerine Rum Temsilciler Meclisi başkanı Glafkos Klerides geçti. Yunanistan'da da askerî hükümet idareyi sivillere devretme kararı aldı ve yedi yıldır Fransa'da sürgünde bulunan Konstantin Karamanlis'i hükümeti kurması için Yunanistan'a çağırdı. Konstantin Karamanlis, 24 Temmuz 1974'te hükümeti kurdu ve Dışişleri Bakanlığına Yorgo Mavros'u getirdi. Böylece Yunanistan'da 1967'den beri devam eden askerî rejim son bulmuş oldu³¹⁷.

³¹⁶ *Hürriyet Gazetesi*, (6 Ağustos 1974): “İngiliz Daily Telegraph Gazetesi'nin Askeri Yazarı Tuğgeneral Donaldson'ın Harekat İle İlgili Değerlendirmeleri”, s. 9.

³¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, (25 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (25 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (25 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (25 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (25 Temmuz 1974): s. 1.

Başbakan Bülent Ecevit, Yunanistan ve Kıbrıs'ta yaşanan bu gelişmelerle ilgili olarak 24 Temmuz 1974'te Ankara'da gazetecilere verdiği bir beyanatta; Birinci Barış Harekatı'nın Yunanistan'da ve Kıbrıslı Rumlar arasında demokrasiye dönüş yolunu açtığını ifade etti³¹⁸.

Birinci Barış Harekatı, Kıbrıslı Rumların birbirleri vurmalarını da sona erdirdi. Lefkoşe'deki Rum Ortodoks Mezarlığı Memuru Papaz Papatsestos, Birinci Barış Harekatı'nın Kıbrıslı Rumlar arasında çıkan savaşa son verdiğini açık bir şekilde belirtmekteydi³¹⁹.

Yunan hükümetleri, Birinci Barış Harekatı'nın yasal olduğunu hiçbir zaman kabul etmedi. Böyle olmakla beraber, Atina Yargıtay Mahkemesi'nin 21 Mart 1979'da aldığı 2658/79 sayılı kararda; Birinci Barış Harekatı'nın yasal olduğu belirtilmekteydi³²⁰.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının 5. maddesi, Kıbrıs'ta anayasa düzeninin yeniden kurulması amacıyla, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin derhal görüşmelere başlamasını istemekteydi. Bu sebeple Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, İsviçre'nin Cenevre kentinde toplanarak Birinci Cenevre Konferansı'nı düzenlediler. 25 Temmuz 1974'te toplanan konferans 6 gün sürdü. Bu konferansta Birleşmiş Milletler, Sovyetler Birliği ve Amerika birer gözlemci bulundurdular³²¹.

Yunanistan'a göre; Birinci Cenevre Konferansı'nın amacı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının, ateşin kesilmesi, yabancı askeri kuvvetlerin çekilmesi ve anayasal hükümetin yeniden iadesini öngören hükümlerinin uygulanması biçimini saptamaktan ibaretti³²².

Türkiye'ye göre; Birinci Cenevre Konferansı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının bölgede barışın ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden iadesi hükmünü içeren 5 inci paragrafının uygulanması amacıyla yapılan bir konferans değildi. Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının yalnız ateşkes hükmünü (2 inci paragraf) kabul etmiş bulunmaktaydı. Bu nedenle, konferansın

³¹⁸ Tarakçı, 1998: 94; *Cumhuriyet Gazetesi*, (25 Temmuz 1974): s. 1.

³¹⁹ Oberling, 1987: 137; İsmail, 1988: 262.

³²⁰ Oberling, 1987: 137; İsmail, 1988: 292.

³²¹ Eroğlu, 1975: 69; Armaoğlu 1986: 804; *Cumhuriyet Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (26 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi* (26 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (26 Temmuz 1974): s. 1.

³²² Toluner, 1977: 286.

amacına ilişkin olarak 5 inci paragrafta öngörülen sınırlamalara bağlı değildi. Amaç, 15 Temmuz darbesi öncesindeki fiili duruma dönüş şartlarının saptanması değil, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini garanti altına alacak ve Kıbrıs Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölgenin verilmesini sağlayacak, coğrafi ayrılık esasına dayalı federatif bir Kıbrıs devletinin kurulması prensibinde anlaşmaya varılmasıydı. İki ayrı bölge ve iki otonom idareden meydana gelecek olan federal yapıdaki devletin statüsü saptanana kadar, Kıbrıs Türk toplumunun ve Kıbrıs'taki Türk birliklerinin güvenliğini sağlamak için bazı tedbirlerin alınması gerekiyordu. Kıbrıs'ta devlet otoritesi boşluğunu karşılamak için önce, idare, Türk bölgelerinde Türklere, Rum bölgelerinde Rumlara bırakılmalı; karma köylerde düzen, Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından gerçekleştirilmeliydi. Ayrıca, devlet başkanlığının meşruiyet kazanabilmesi için Cumhurbaşkanı Yardımcısı sıfatıyla Rauf Denktaş'ın temsil yetkisi kabul edilmeliydi. Kıbrıs'ta bulunan Türk birliklerinin etrafında bunları top menzili dışında bırakacak genişlikte bir güvenlik kuşağı oluşturulmalıydı. Bu birliklerin ikmali ve takviyesi konusundaki Türkiye'nin yetkilerinin sınırlandırılması kabul edilemezdi. Kıbrıs devletinin yeni statüsünü saptayacak olan antlaşmada, garanti eden devlet sıfatıyla Türkiye'nin haiz olduğu haklar saklı tutulmalıydı³²³.

Birinci Cenevre Konferansı, 80 saat süren çetin tartışmalardan sonra, 30 Temmuz 1974 akşamı Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan tarafından imzalanan Cenevre Antlaşması ile sona erdi. Cenevre Antlaşması ile Türkiye'nin isteklerinin büyük kısmı taraflarca kabul edilmekteydi. Türkiye, Birinci Barış Harekatı'nın hukuki temellerini bu antlaşmayla daha da pekiştirdi ve Kıbrıs'ın yeni statüsünün kurulmasına doğru bir adım daha atıldı³²⁴.

Cenevre Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs'taki karşıt kuvvetler 30 Temmuz 1974'te Cenevre saati ile saat 22:00'de kontrollerinde bulundukları yerlerde kalacaklar ve genişlemeyeceklerdi. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 22 Temmuz 1974 saat 17:00'den sonra ele geçirilen yerlerin mevcudiyeti ilgili taraflarca tanınmaktaydı.

³²³ Toluner, 1977: 288; *Milliyet Gazetesi*, (29 Temmuz 1974): s. 1,10.

³²⁴ Sarıca, v.d.; 1975: 200; *Cumhuriyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (31 Temmuz 1974): s. 1.

2- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta ele geçirdiği bölgenin etrafında oluşturulacak güvenlik bölgelerine Birleşmiş Milletler Barış Gücü hariç hiçbir kuvvet girmeyecekti.

3- Kıbrıs' ta Yunan ve Rum kuvvetlerince işgal edilen Türk yerleşim bölgeleri derhal tahliye edilecekti. Bu bölgeler Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından korunmaya devam edilecekti.

4- Kıbrıs'ın karma köylerindeki güvenlik ve polis görevleri Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından yürütülecekti.

5- Bütün esirler değiştirilecek veya serbest bırakılacaktı.

6- Kıbrıs'taki silahlı kuvvetlerin mühimmatın ve diğer harp materyalinin zamanlı ve safhalı olarak indirimi için-bütün taraflarca kabul edilebilen adil ve sürekli çözüm çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde barış, güvenlik ve karşılıklı itimat tesis edildiği ölçüde-ayrıntılı tedbirler alınacaktı.

7- Bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden tesisi için görüşmelere 8 Ağustos 1974'te başlanacak ve bu görüşmelere Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri de katılacaklardı. Kıbrıs'ta anayasal düzen yeniden tesis edilinceye kadar Rauf Denktaş, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevlerini yürütecekti.

Üç Dışişleri Bakanı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türk ve Rum olmak üzere iki otonom idarenin mevcut olduğunu kabul ettiler ve bundan doğan sorunları gelecek görüşmelerde görüşmek için anlaştılar³²⁵.

Cenevre Antlaşması, genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda iki sonuç ortaya çıkmaktaydı. Birincisi, açık ve seçik bir şekilde Türkiye'nin askeri gücünün Kıbrıs'taki mevcudiyetinin taraflarca hukuki bir temele dayandırılmış olmasıydı. İkincisi, Kıbrıs Türk toplumunun otonom bir idareye sahip olması gerektiğinin Yunanistan tarafından açık bir şekilde benimsenmiş olmasıydı³²⁶.

Cenevre Antlaşması, dış basında büyük yankı uyandırdı. United Press International Ajansı, 31 Temmuz 1974 tarihli yayınında Birinci Cenevre Konferansı'nda kazançlı ülkenin Türkiye olduğunu, bütün dünyaya ilan etti. Ajansın bu konudaki yorumunda; Cenevre Antlaşması'nda gerçek galibin Türkiye olduğu ve altı gün, altı gece süren sert tartışmalarda hemen hemen her istediğini elde eden Türkiye'ye karşılık,

³²⁵ Armaoğlu, 1986: 804-805; Oberling, 1987: 141; Sarıca, v.d., 1975: 202-203; Yılmaz, 2000: 85-87; *Cumhuriyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1,5; *Tercüman Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1,7; *Milliyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1,4,6; *Hürriyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 1,9; *Milli Gazete*, (31 Temmuz 1974): s. 1.

³²⁶ Esat Çam, (4 Ağustos 1974): "Cenevre Antlaşması ve Kıbrıs", *Milliyet Gazetesi*, s. 6.

Yunanistan'ın hemen hemen hiçbir şey elde edemediği belirtilmekteydi. Lakin Dışişleri Bakanlarının gelecekte önlerinde çok zorlu ve uzun siyasi tartışmalar bulunduğu da hatırlatılmaktaydı³²⁷.

İngiltere'nin ünlü yorumcularından Economist Dergisi Yazarı Kenneth Mc Kenzie ise BBC Televizyonu'nda yaptığı yorumda; kazançlı tarafın Türkiye olduğunu belirtmekle birlikte, Kıbrıs'ta otonom bölge fikrinin kabul edilmesinin Türkiye için büyük bir zafer olduğunu ifade etmekteydi. Kıbrıs meselesine kesin bir çözüm yolunun bulunacağına ihtimal vermeyen Kenneth Mc Kenzie, Kıbrıslı Rumların kabul edilen antlaşmaya gösterecekleri tepkinin de göz önünde tutulmasının gerekli olduğunu belirtmekteydi³²⁸. New York Times Gazetesi Muhabiri Flora Lewis ise, konferansın başından beri geliştirilen Türkiye'nin temel isteklerinin hemen hemen tamamının gerçekleştiği fikrindeydi. Japon Asahi Radyosu Muhabiri Hara Ryoichi ise, Türkiye'nin ana hedeflerine ulaştığı fikrindeydi. BBC Yorumcusu Antony Paynting ise, antlaşmanın Türkiye'nin zaferi olarak yorumlanabileceğini, fakat ufak bir darbeye kırılacak bir nitelikte olduğunu söylemekteydi. DDP Alman Radyoları Muhabiri Maya Jurt ise, antlaşmayı Türkiye'nin zaferi olarak karşılamakta ve Kıbrıs için en iyi hal çaresinin federasyon olduğunu ifade etmekteydi. AFB Fransız Haber Ajansı'nın Diplomatik Yorumcusu M. Willa ise, Türkiye'nin askeri galibiyetini diplomatik galibiyetiyle perçinleştirmiş olduğunu açıklamaktaydı. Fransız Le Monde Gazetesi Muhabiri Jean Scheonde ise, Türk diplomasisinin başarısının büyük olduğunu dile getirmekteydi³²⁹.

Diğer taraftan, muhalefet partilerinin başkanları Cenevre Antlaşması için farklı değerlendirmelerde bulundular. Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, 2 Ağustos 1974'de yaptığı açıklamada; Cenevre Antlaşması'nın önemli bir başlangıç olduğunu, fakat bu antlaşmayı büyük gösterme gayretlerinden kaçınılması gerektiğini belirtmekteydi³³⁰. Cumhuriyetçi Güven Partisi Başkanlık Divanı'nın 2 Ağustos 1974'te yayınlanan bildirisinde ise, Kıbrıs'la ilgili nihai çözümün coğrafi temele dayandırılması istenmekte ve "federasyon formülü ancak coğrafi bir temele dayandırılırsa beklenen yararları sağlayabilir" denmekteydi³³¹. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ise, 4 Ağustos 1974'te yaptığı açıklamada; Kıbrıs'a verilecek yeni statünün Türkiye'nin milli güvenliğini ihlal edici değil, aksine pekiştirici nitelikte olması gerektiğini söyledi.

³²⁷ *Hürriyet Gazetesi*, (1 Ağustos 1974): s. 10; *Tercüman Gazetesi*, (1 Ağustos 1974): s. 1,7.

³²⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (1 Ağustos 1974): s. 10; *Milliyet Gazetesi*, (1 Ağustos 1974): s. 7.

³²⁹ *Milliyet Gazetesi*, (31 Temmuz 1974): s. 7.

³³⁰ *Milliyet Gazetesi*, (3 Ağustos 1974): s. 10.

³³¹ *Milliyet Gazetesi*, (3 Ağustos 1974): s. 10.

Zürich ve Londra Antlaşmaları'na dönülmesinin bir çözüm olamayacağı da sözlerine ekleyen Süleyman Demirel'e göre; federasyon, Türkiye'nin üzerinde hassasiyetle durduğu Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğine bir çare değildi³³². Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş ise, 4 Ağustos 1974'te yaptığı açıklamada; en adil çözüm yolunun Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi olduğunu ifade etti. Alpaslan Türkeş'e göre; Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde tarihi hakları vardı ve Kıbrıs, Türkiye'nin hayati güvenliğiyle ve ekonomik bütünlüğüyle ilgiliydi³³³.

2. İKİNCİ CENEVRE KONFERANSI

Bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden tesisi için düzenlenen İkinci Cenevre Konferansı, daha başlamadan başarısızlığa mahkum edilen bir konferans oldu. Bunun başlıca nedeni Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının, daha mürekkebi dahi kurumadan, 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Antlaşması ile üstlenmiş oldukları yükümlülükleri reddeden bir tutum içine girmiş olmalarıydı. Ateşkes ihlal edilmekte ve gerçekte bunların önlenmesi amacıyla kabul edilmiş olan güvenlik bölgesinin saptanmasına yanaşılmamakta, işgal altındaki Türk köyleri boşaltılmamakta, esirler serbest bırakılmamaktaydı. Ateşkes hattının ve güvenlik bölgesinin saptanması sorunu, bu yoldaki çalışmalara daha 2 Ağustos'ta başlanmış olmasına rağmen, ancak İkinci Cenevre Konferansı başladıktan sonra, 9 Ağustos'ta, uyuşmazlık konusu olan bir iki bölge dışında anlaşmaya varılmasıyla, kısmen çözümlenebildi. İşgal altındaki Türk köylerinin boşaltılmaya başlanacağı 11 Ağustos'ta açıklandığı halde, Larnaka, Limasol ve Baf'taki bir iki girişim dışında, Türk köylerinin boşaltılması gerçekleştirilmedi³³⁴.

30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Anlaşması'nda kararlaştırdığı gibi, 8 Ağustos 1974'te, İsviçre'nin Cenevre kentinde, Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan'ın katılımıyla başlayan İkinci Cenevre Konferansı'na, 10 Ağustos 1974'te Kıbrıs Türkleri adına Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rumları adına Glafkos Klerides'in de katılımıyla görüşme tarafları beşe çıkmış olmaktadır³³⁵.

³³² *Hürriyet Gazetesi*, (5 Ağustos 1974): s.10; *Tercüman Gazetesi*, (5 Ağustos 1974): s.1,7; *Milliyet Gazetesi*, (5 Ağustos 1974): s. 10.

³³³ *Tercüman Gazetesi*, (5 Ağustos 1974): s. 1,7; *Milliyet Gazetesi*, (5 Ağustos 1974): s. 10.

³³⁴ Toluner, 1977: 303-305.

³³⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, (11 Ağustos 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (11 Ağustos 1974): s. 1; *Milliyet Gazetesi*, (11 Ağustos 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (11 Ağustos 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (11 Ağustos 1974): s. 1.

İkinci Cenevre Konferansı'nda beşli görüşmeler 10 Ağustos 1974'te, saat 17:30' da başladı. Bu görüşmelerde söz alan Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Glafkos Klerides, "1960'a dönelim" önerisi yaptı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros da Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Glafkos Klerides'i destekledi. İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan da 16 Ağustos 1960 tarihinde yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın devam ettirilmesinden yana tavır aldı³³⁶.

Kıbrıs Türk toplum temsilcisi Rauf Denктаş ise bir saatlik konuşmasında, Kıbrıs Türk toplumunun geçen 11 yıl boyunca çektiklerini ayrıntılı şekilde dile getirdi. Rauf Denктаş'a göre; yıllardır Türklerin ezilmesine yol açan 1960 düzenine geri dönülemezdi. Kıbrıs'ı ve toplumu koruyamayan bir Anayasa kağıttan ibaretti. Kıbrıslı Türkler, coğrafi esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabilecekleri bir bölge ve idarede taksim istemekteydiler³³⁷.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Glafkos Klerides, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını gözetecek bir anlaşmaya kesinlikle yanaşmak niyetlisi değillerdi. Amaçları zaman kazanmak, meseleyi diplomasinin dolambaçlı yollarına sokmak ve milletlerarası baskıyla yeniden eski durumu diriltmekti. Birkaç ay sonra Makarios yine başa geçer, Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki baskı da hiçbir şey olmamış gibi sürerdi. Bu amaçlar doğrultusunda ne Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ne de Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Glafkos Klerides hiçbir uzlaşmaya yanaşmadılar. Sözlü olarak kabul ettikleri birçok şeyi bile yazılı olarak tanımaktan kaçındılar. İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan da buna göz yummakta, görüşmelerin hiçbir sonuç alınmadan devamında bir neden görmemekteydi. Bu arada Kıbrıs'taki Türk birliklerinin etrafına süratli bir şekilde Rum askeri yığınağı yapılmaktaydı³³⁸.

Türk tarafı, son bir uzlaşma sağlamak için, 12 Ağustos 1974'te federasyonla ilgili iki öneriyi Yunan-Rum tarafına verdi. Bu önerilerden birincisi, iki bölgeyi kapsayan bir federasyondur. Türk bölgesi aşağı yukarı şimdiki duruma benzer şekilde Kuzey Kıbrıs'ı kapsamaktaydı. İkincisi ise, altı kantonlu bir Türk bölgesi ile iki kantonlu bir Rum bölgesini kapsayan bir federasyondur. Asıl Türk önerisi birincisi; iki bölgeyi kapsayan bir federasyondur. Ama başta Amerika Dışişleri Bakanı Henry Kissinger olmak üzere, kısa bir zamanda anlaşmaya varılmasını isteyen yabancıların istekleri üzerine ikinci öneri; kantonlu

³³⁶ Denктаş, 1999: 390-391.

³³⁷ Denктаş, 1999: 391-392; Birand, 1984: 416; Güvenç, 1984: 181-182.

³³⁸ Denктаş, 1999: 392; Güvenç, 1984: 181; Çay, 1989: 100; Oberling, 1987: 144.

federasyon önerisi de bir alternatif olarak önerilmekteydi. Her iki öneride de Kıbrıs Türk toplumuna Kıbrıs'ın %34'ü bırakılmakta ve ayrıntılar üzerinde tartışma yolu açık tutulmaktaydı. Türk tarafı, önerilerine cevap için Yunan-Rum tarafına 13 Ağustos 1974 akşamına kadar süre tanıdı³³⁹.

İkinci Cenevre Konferansı'nın son toplantısı 13 Ağustos 1974 akşamı saat 19:00'da başladı. Toplantıda federasyonla ilgili Türk önerilerine, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Glafkos Klerides'in cevap vermesi gerekmekteydi. Ancak Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros 36 saat, Kıbrıs Rum toplum temsilcisi Glafkos Klerides ise 48 saat süre istediler. Bunun üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, "Bence buradaki görevimiz artık bitmiştir." dedi. Konferans, Perşembe günü toplanmak üzere saat 02:20'de sona erdi. Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Perşembe günü toplantıya katılıp katılmayacağı yönündeki soruya cevap dahi vermeden konferans salonunu terk etti³⁴⁰. Özel telefon hattından Başbakan Bülent Ecevit'i arayarak İkinci Barış Harekatı'nı başlatacak olan parolayı verdi. Bu parola, "Ayşe artık tatile çıkabilir." idi. Ayşe, Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in 17-18 yaşlarındaki kızıydı³⁴¹.

D. İKİNCİ BARIŞ HAREKATI

1. HAREKATIN BİRİNCİ GÜNÜ (14 AĞUSTOS 1974)

Birinci Barış Harekatı'ndan sonra, 39. Piyade Tümeni'nin geri kalanı ve 28. Piyade Tümeni Kıbrıs'a gönderilmiş bulunmaktaydı. Bu birliklerin Kıbrıs'a gönderilmesinin başlıca iki nedeni vardı. Birinci neden, Girne ve Lefkoşe arasındaki dar bölgede sıkışık vaziyette olan Türk birliklerinin güvenliklerini sağlamaktı. İkinci ve asıl önemli neden ise, Cenevre Konferansları'ndan bir sonuç alınamazsa, Kıbrıs Türk toplumu için güvenlik sağlayacak olan Lefke – Lefkoşe – Magosa hattına kadar Kuzey Kıbrıs'ın ele geçirilmesini sağlamaktı³⁴².

İkinci Cenevre Konferansı'nın sonuçsuz dağılmasının hemen ardından 14 Ağustos 1974 sabahı saat 04:30'da Kıbrıs'taki Türk birlikleri harekete geçtiler. Tümgeneral Bedrettin Demirel'in emrindeki 39. Piyade Tümeni ve Tümgeneral Fazıl Polat'ın emrimdeki 28. Piyade Tümeni Girne kıyısından Magosa'ya doğru ilerlediler.

³³⁹ Toluner, 1977: 310-311; Denктаş, 1999: 394; Artuç, 1989: 290,292; İsmail, 1998: 134,136.

³⁴⁰ Sarıca, v.d., 1975: 207; Denктаş, 1999: 398; Birand, 1984: 463; İsmail, 1988: 166.

³⁴¹ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 3.

³⁴² Artuç, 1989: 302.

39. Piyade Tümeni Karatepe, Minareliköy ve Serdarlı'yı ele geçirdi. 28. Piyade Tümeni de Timbu Havaalanı, Kırklarköy ve Paşaköy'ü ele geçirdi. Girne kıyısında bulunan Çakmak Özel Görev Kuvveti de Arapköy, Gözübüyük ve Esentepe'yi ele geçirdi. Bu sırada Rum Milli Muhafız kuvvetleri, hızla geri çekilmekteydiler. Ancak Türk birliklerinin uzağında kalan ve kuşatma altında bulundurdıkları Türk yerleşim bölgelerine de tüm güçleriyle saldırmaktaydılar. Özellikle Magosa Kalesi'ne sığınmış olan sivil Türklere ve onları koruyan Magosa Sancağı Mücahitlerine, Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından yapılan saldırı çok şiddetliydi. Magosa Sancağı Mücahitleri, durumları çok kritik bir hal almasına rağmen mücadelelerine devam ettiler. 39. ve 28. Piyade Tümenleri'nin Güney yanını koruyan Kıbrıs Türk Alayı, düz ovada bulunduğundan Yunan Alayının yoğun ateşine maruz kaldı. Buna rağmen Kıbrıs Türk Alayı, Yunan Alayını güneybatıdan kuşatmayı başardı³⁴³.

İkinci Barış Harekatı'nın başlamasından altı saat sonra bir basın toplantısı düzenleyen Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs'ın meselelerine müzakere yoluyla çözüm aranabilmesi için durdurulan hareketin, bu arayışlardan sonuç alınamayacağı belli olunca, tekrardan başlatıldığını açıkladı. Başbakan Bülent Ecevit'e göre; İkinci Barış Harekatı'nın amacı Kıbrıs'ı kurtarmak ve bağımsızlığını korumaktı. Bu hareket amacına ulaştığında, Kıbrıs'ın Türk halkıyla birlikte Rum halkı da güvenliğe ve sürekli barışa ulaşmış olacaktı. Bu hareket Yunanistan'a ve Kıbrıslı Rumlara karşı değildi. Amaç, Kıbrıs'ta kurulacak dengeyi tekrar Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlara eşit şartlar altında işbirliği yaparak beraberce sürdürmek, güçlendirmektir³⁴⁴.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da İkinci Barış Harekatı ile ilgili olarak verdiği demecinde; garantörlük vazifesini diplomatik yollardan ifayı deneyen Türkiye'nin, ilk teşebbüsünde olduğu gibi bu noktada da Yunanistan ve İngiltere'den gerekli anlayışı göremediğini belirtti. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a göre; İkinci Barış Harekatı, Kıbrıslı Türklerin ve aynı zaman da Kıbrıslı Rumlara can ve mal emniyetlerini temin etmek, Kıbrıs'a huzur, sükun ve barış getirmek gayesini gütmekteydi³⁴⁵.

³⁴³ Tarakçı, 1998: 106; Sadrazam, 1990: 90; Artuç, 1989: 306-308; Mütercimler, 1990: 323.

³⁴⁴ Tarakçı, 1998: 104; Denктаş, 1999: 400; *Milliyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 4; *Cumhuriyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (15 Ağustos 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 7.

³⁴⁵ *Tercüman Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 7.

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel de İkinci Barış Harekatı ile ilgili olarak verdiği demecinde; Kıbrıs meselesinin, İkinci Barış Harekatı ile şartları çok daha çetin olan yeni bir safhaya ulaşmış bulunduğunu belirtti ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bu harekatta başarılar diledi. Genel Başkanı Süleyman Demirel'e göre; Birinci Barış Harekatı'nın erken durdurulması, müzakere masasında sonuç alınmasını güçleştirdi³⁴⁶.

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu da İkinci Barış Harekatı ile ilgili olarak verdiği demecinde; Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletlerarası antlaşmalardan doğan hakların çiğnenmemesi ve Kıbrıs meselesine adil ve devamlı çözüm yolu bulunması için harekete geçmiş olduğunu ifade etti. Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'na göre; coğrafi temele dayanan federasyon formülü, Kıbrıs'a barış ve huzur getirecekti³⁴⁷.

Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle de Başbakan Bülent Ecevit'i ziyaret ettikten sonra gazetecilere verdiği demecinde; hükümeti tebrik ederken, Türk Silahlı Kuvvetlerinin önüne engel çıkarılmamasını istemekteydi³⁴⁸.

Diğer taraftan, Türk hükümetinin 15 Ağustos 1974 tarihli bildirisi, Kıbrıs'a yapılan İkinci Barış Harekatı'nın nedenlerini ortaya koymaktaydı. Bu bildiriye göre;

1- Birinci Barış Harekatı'ndan sonra Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararına uygun olarak Kıbrıs'ta bir anayasal düzenin ve huzur ve barışın kurulabilmesi için kendisine düşen görevi yerine getirmek üzere elinden geleni yaptı. Fakat Cenevre'de bu amaçla ilgili taraflar arasında mutabık kalınarak imzalanan 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Anlaşması ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış hususlardan hiçbirine diğer taraflar uymadı. Bu da yetmiyormuş gibi, nezaret altına alınıyor kisvesi ile silahsız ve savunmasız insanlar, medeni vicdanları isyana sevk eden şartlar içerisinde tutsak veya rehine tutulmağa devam edildi.

2- Yunanistan, 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Antlaşmasıyla kabul ettiği, altına imza attığı yükümlülüklerden hiçbirine uymadı. Yunanistan 8 Ağustos 1974'te toplanan İkinci Cenevre Konferansı'nda da altı gün süre ile ciddi müzakerelerden kaçındı ve hatta sorunları görüşmeye bile yanaşmayan uzlaşmaz bir tutum içinde bulundu.

3- Bu koşullar karşısında bugüne kadar Türkiye tarafından büyük bir iyi niyet ve sabırla sürdürülen barışçı girişimlerin hiçbir olumlu sonuca varmayacağı açıkça ortaya çıktı.

³⁴⁶ *Milliyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 4.

³⁴⁷ *Milliyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 4.

³⁴⁸ *Milliyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 4.

4- Türkiye, diğer ilgili ülkelerle mutabık kalınacak bir hal çaresi bulmak hususundaki gayretlerinin Yunanlılar ve Rumlarca ısrarla engellenmesi dolayısıyla, Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilemeyeceği ve Kıbrıs Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunacağı bir hukuk düzeninin kurulmasını tek başına sağlamak yoluna başvurmak zorunda kalmış bulunmaktaydı.

5- Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs'ta bir imtiyaz istememekteydi, fakat esir veya hakları kısılmış bir azınlık muamelesine tabi tutulmağa da razı değildi. Tek isteği hak, vecibe ve sorumlulukları bakımından Kıbrıs'taki Rumlarla eşit olanaklara sahip olabilmektir.

6- Türkiye, birçok kez açıkladığı üzere, Kıbrıs'ın silahlandırılması gibi bir amaç gütmemekteydi. Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin bir toprak talebi de yoktu. Ancak Türkiye, garantör devlet sıfat ve yetkileriyle Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü, Kıbrıslı Türklerin hak ve yararlarını korumayı kendisine görev bilmekteydi ve bundan sonra da bilecekti.

7- Bu hareket Yunanistan'a karşı değildi. Bu hareket Kıbrıs Rum toplumuna da karşı değildi. Bu hareket, Kıbrıs'ın bağımsızlığını güvence altına almaya, Kıbrıs'ta barış ve sükun sağlamaya ve bölgede sürekli bir barışın yerleşmesine yönelikti³⁴⁹.

Diğer taraftan, İkinci Barış Harekatının başlaması üzerine Yunanistan ve İngiltere tarafından toplantıya çağrılan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 357 sayılı kararı aldı. Bu karara göre;

Güvenlik Konseyi,

1- Bütün hükümleriyle 353 sayılı kararını teyit etmekte ve ilgili tarafları gecikmeksizin bu hükümleri uygulamaya çağırmaktaydı.

2- Halihazır çatışmanın bütün taraflarının, her türlü silah atışını ve askeri hareketi durdurmalarını istemekteydi.

3- 353 sayılı karar uyarınca, bölgede barışın ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden iadesi için görüşmelerin yeniden başlaması çağrısında bulunmaktaydı³⁵⁰.

Bu arada Yunanistan, iki NATO üyesi arasındaki anlaşmazlığı çözemediği gerekçesiyle NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıkladı. Yunanistan, böyle bir politik tutumu izlemekle, NATO'yu Türkiye üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmak

³⁴⁹ Tarakçı, 1998: 102-104; Eroğlu, 1975: 94-97; *Milliyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 4.

³⁵⁰ Toluner, 1977: 314-315.

istemekteydi³⁵¹.

2. HAREKATIN İKİNCİ GÜNÜ (15 AĞUSTOS 1974)

Harekatın ikinci günü 39. Piyade Tümeni, Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin önemli bir deniz üssü olan Magosa'nın kuzeyindeki Boğaz'ı ele geçirirken, 28. Piyade Tümeni de Magosa'yı ele geçirdi. Magosa'nın ele geçirilmesiyle Magosa kalesine sığınmış olan 12.000 Kıbrıslı Türk kurtulmuş oldu. Komando Tugayı da Güzelyurt istikametinde taarruza başladı. Ancak tankların bir kısmının Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından hazırlanmış olan mayın tarlasına düşmesi ve arazinin de dolaşmaya uygun olmaması nedeniyle taarruz durduruldu³⁵².

Diğer taraftan, tekrar toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 357 sayılı karar doğrultusunda 358 ve 359 sayılı kararları aldı³⁵³.

İkinci Barış Harekatı da dış basında büyük yer buldu. Amerikan The New York Daily News Gazetesi, İkinci Barış Harekatı'yla ilgili haberlere geniş yer vererek Türkiye'nin Kıbrıslı Türkleri korumak için Kıbrıs'a yeniden müdahaleye mecbur kaldığını belirtmekteydi. Bu arada Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesine de değinen The New York Daily News Gazetesi, "Kıbrıs'taki çatışmalar özellikle NATO açısından Amerika'yı kuşkuya düşürmektedir. Türkiye ve Yunanistan NATO'nun Güneydoğu kanadını oluşturan iki unsurdur. Bu iki ülkenin kavgasından çıkarı olan tek ülke ise Sovyetler Birliği'dir." demektedir³⁵⁴.

İngiliz The Guardian Gazetesi ise, Türkiye'nin haklı davasını savunduğunu, fakat isteklerini silah zoruyla elde etmeye çalışmasının barış ümitlerini söndürebileceğini belirtmekteydi. İngiliz The Times Gazetesi ise, Türkiye'nin haklı olmasına rağmen bu davranışının Türkiye ile Yunanistan arasında yıllardan beri süren anlaşmazlığın düzelmesi yolundaki son şansı da ortadan kaldırdığını belirtmekteydi. İngiliz Daily Mirror Gazetesi ise, büyük devletlerin Türkiye'yi yatıştırmasının ve tekrar görüşme masasına oturmaya razı etmesinin gerektiğini belirtmekte ve Türkiye'nin Ada'da askeri

³⁵¹ *Milliyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (15 Ağustos 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (15 Ağustos 1974): s. 1.

³⁵² Denктаş, 1999: 401; Tarakçı, 1998: 107; Mütercimler, 1990: 224; Artuç, 1989: 313; Oberling, 1987: 147; *Milliyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 1; *Hürriyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 1; *Milli Gazete*, (16 Ağustos 1974): s. 1.

³⁵³ Bozkurt, Demirel, 2004: 75; Toluner, 1977: 315; İsmail, 1988: 160.

³⁵⁴ *Milliyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 3; *Hürriyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 2.

harekatını sürdürmekle hata ettiğini yazmaktaydı. İngiliz Daily Telegraph Gazetesi ise, Türkiye'nin Cenevre'de görüşme masasına tekme attığını ve arkasından Kıbrıs'ta askeri harekate giriştiğini yazarken, bu harekatı esefle karşıladığını bildirdi. İngiliz Daily Mail Gazetesi ise, taksimın Kıbrıs için en iyi çözüm yolu olacağını belirtmekte ve bir Türk-Yunan savaşının önlenmesi için büyük devletlerin müdahale etmesini istemekteydi. İngiliz Financial Times Gazetesi ise, Türkiye'nin bir hafta öncesine kadar dünyanın büyük ölçüde sempatisini kazanmış olduğunu, fakat son davranışıyla da bu sempatiyi kaybettiğini belirtmekteydi. İngiliz Daily Express Gazetesi ise, Türkiye'nin batıda dostlarının çok olduğunu, lakin bu dostluğu kaybetmemesi için dikkatli davranması gerektiğini belirtmekte ve Türkiye'nin Ada'ya ikinci harekatı yapmakla büyük hata ettiğini yazmaktaydı³⁵⁵.

Fransız Le Figaro Gazetesi ise Türkiye'nin Amerika'ya hayır demek cesaretini göstermiş olduğunu ve konferans masasında kendisine verilmeyenleri bileğinin gücüyle almak kararlılığında olduğunu belirtmekteydi. Fransız Le Wuestien de Paris Gazetesi ise, Sovyetler Birliği ve özellikle Amerika'nın Kıbrıs uyuşmazlığını, hiç değilse geçici olarak istedikleri gibi kontrol altına alamadıklarının ortada olduğunu ifade etmekteydi³⁵⁶.

Alman Die Welt Gazetesi ise Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çıkmasıyla NATO'nun sarsıldığını belirterek, NATO'nun Türkiye ile Yunanistan'ı tekrar masa başına getirmesinin gerektiğini söylemekteydi. Alman Frankfurter Allgemeine Gazetesi ise, Yunanistan'ın NATO'nun askeri bütünlüğünden ayrılmasının çok tehlikeli olduğunu belirtmekteydi³⁵⁷.

Lübnan gazetesi El Muharrer ise "Türkler nihayet dünyanın anladığı dilden konuşmaya başladılar." başlıklı makalesinde, "Türkiye, daha baştan bütün Ada'yı birden ele geçirip, istediği çözümü kabul ettirebilirdi. Oysa, Türkiye iyi niyet gösterip Yunanistan, Amerika ve İngiltere'ye taraflarca kabul edilebilir bir çözüm yolu bulmaları olanağı vermek için, askeri harekatını sınırlı tuttu. Türkiye, bütün Kıbrıs buhranı boyunca tam bir gerçekçilikle davrandı. Çünkü ne istediğini iyi biliyordu. Fakat Yunanistan mütereddit ve yanlış adımlar atmaktan başka bir şey yapmadı." demekteydi. Bir diğer Lübnan gazetesi El Sabah ise, "Bileğinin gücüyle hakkını elde eden Türkiye, bütün dünyanın gözlerini üzerine çekmiştir. Bir teslimiyet politikasına son vermiş olan Türkiye,

³⁵⁵ *Milliyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 3; *Hürriyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 2.

³⁵⁶ *Milliyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 3.

³⁵⁷ *Hürriyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 2.

bu tutumundan geri dönerse hata etmiş olur.” demektedir³⁵⁸.

Ürdün gazetesi El Rey ise, “ Türkiye ne vaatlerin ne de diplomatik faaliyetlerin tuzağına düşmemiş ve soydaşlarını kurtarmak için ordusunu Kıbrıs’a göndermiştir. Yoğun bir diplomatik faaliyetten sonra askeri teşebbüse geçen Türkiye, kendisinin ve soydaşlarının çıkarlarını koruyacak güçte olduğunu ispatlamıştır.” demektedir³⁵⁹.

Başbakan Bülent Ecevit, saat 20:45’te BBC Televizyonu’na verdiği demecinde; İngiltere’de vicdanlarda büyük bir yük duyuluyorsa, bu yükün Türkiye’ye ağır ve haksız eleştiriler yükletilerek hafifletilmeye kalkışılmaması gerektiğini belirtti³⁶⁰.

3. HAREKATIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (16 AĞUSTOS 1974)

Harekatın üçüncü günü, 39. Piyade Tümeni Karpas Yarımadasını güvenlik altına alırken, 28. Piyade Tümeni de Magosa çevresini güvenlik altına almaktaydı. Komando Tugayı ise, mayın tarlasının temizlenmesinden sonra yeniden taarruza başladı. Hızla ilerleyen Komando Tugayı Güzelyurt, Lefke ve Yeşilirmak’ı ele geçirdi. Diğer taraftan Kıbrıs Türk Alayı ile Yunan Alayı arasında harekatın ikinci günü azalan çatışmalar, harekatın üçüncü günü yeniden şiddetlendi. Kıbrıs Türk Alayı taarruza geçerek Yunan Alayı’nın komuta merkezini ele geçirdi. Böylece Yunan Alay Sancağının da içinde bulunduğu birçok mühimmat Kıbrıs Türk Alayının eline geçti³⁶¹.

Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar ile görüştüktan ve Bakanlar Kurulu’nu topladıktan sonra saat 14:30’da düzenlediği basın toplantısında, Türkiye açısından İkinci Barış Harekatı’nın hedeflerine vardığını ve saat 19:00’den itibaren ateşkesin uygulanacağını bildirdi. Ayrıca Başbakan Bülent Ecevit, İkinci Barış Harekatıyla çıkmaza saplanmış olan müzakerelerin önündeki engellerin ortadan kaldırıldığını, uzun sürebilecek bu müzakerelere Kıbrıslı Türklerin güvenliği sağlam esaslara bağlandığı için rahatça zaman ayrılabilceğini ve coğrafi esasa dayanan iki otonom idareden oluşan federal bir Kıbrıs devletinin temelini atılmış olduğunu belirtti. Başbakan Bülent Ecevit, basın toplantısı düzenlediği sırada, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de 357 sayılı karar doğrultusunda 360 sayılı kararı alarak Kıbrıs’ta

³⁵⁸ Yılmaz, 2000: 110; *Milliyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 3.

³⁵⁹ *Milliyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 3.

³⁶⁰ *Hürriyet Gazetesi*, (16 Ağustos 1974): s. 2.

³⁶¹ Tarakçı, 1998: 108; Mütercimler, 1990: 324-325; Sadrazam, 1990: 90; Artuç, 1989: 316-317.

ateşkesin sağlanması ve tarafların derhal görüşmelere başlaması için dördüncü defa çağrıda bulunmaktaydı³⁶².

Kıbrıs'taki Türk birlikleri saat 19:00'da ateş kestiklerinde, Kıbrıslı Türkler için güvenlik sağlayacak olan Lefke-Lefkoşe-Magosa hattına kadar Kuzey Kıbrıs'ı ele geçirmiş bulunmaktaydılar³⁶³.

Bu arada Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ı İkinci Barış Harekatı nedeniyle teşekkür etmek için ziyaret eden Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş, gazetecilere verdiği demecinde; federe bir Türk devletinin kurulduğunu, Türk askerinin ulaştığı yerin ise sınır olduğunu ifade etti³⁶⁴.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş'ın bu sözlerini dinledikten sonra gazetecilere verdiği demecinde; "Biz Ada'nın ayrılmasını arada kesin bir çizgi bulunmasını istiyoruz. Eşit fedakarlık, bizim yapabileceğimizin azamıdır." dedi³⁶⁵.

İkinci Barış Harekatı ile ilgili olarak gazetecilere bir demeç veren Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Türkiye'nin Kıbrıs'taki soydaşlarına tatbik edilmeye kalkışılacak insanlık dışı muamelelere seyirci kalamayacağını, herkesin görmüş ve öğrenmiş olduğunu açıkladı³⁶⁶. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, gazetecilere verdiği diğer bir demecinde ise; İkinci Barış Harekatı'nın büyük bir başarı ile neticelenmiş olduğunu ve bu başarının Kıbrıs'ta devamlı sulhu sağlamak için yeterli ölçüde bulunduğunu belirtti³⁶⁷.

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu da gazetecilere verdiği demecinde; İkinci Barış Harekatı'ndan duyulan memnuniyeti belirterek Kıbrıs meselesine bulunacak addan ziyade bu çözümün muhtevasının önemli olduğunu ifade ederken, Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin güvenliği açısından çözümün kesin bir coğrafi temele dayanmasının, Türk bölgesinde Türklerin çoğunlukta olmasını sağlayacak ve Kıbrıs'ın Rum kesiminin ileride Türkiye'ye karşı bir Yunan üssü haline gelmesini

³⁶² Eroğlu, 1975: 101-102; Toluner, 1977: 209; İsmail, 1988: 160-161; *Milliyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1.

³⁶³ Denktaş, 1999: 401; Tarakçı, 1998: 109; Mütercimler, 1990: 325; Yılmaz, 2000: 110; *Milliyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1; *Tercüman Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s.1; *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s.1; *Milli Gazete*, (17 Ağustos 1974): s.1.

³⁶⁴ *Milliyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1,7; *Milli Gazete*, (17 Ağustos 1974): s. 1,7.

³⁶⁵ *Milliyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1,7; *Milli Gazete*, (17 Ağustos 1974): s. 1,7.

³⁶⁶ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1,9.

³⁶⁷ *Milliyet Gazetesi*, (20 Ağustos 1974): s. 10; *Tercüman Gazetesi*, (20 Ağustos 1974): s. 7.

önleyecek tedbirlerin alınmasının lüzumlu olduğunu dile getirmekteydi³⁶⁸. Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, gazetecilere verdiği diğer bir demecinde ise; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta sağladığı sonucun, Türkiye'nin güvenliği ve Kıbrıslı Türklerin geleceği bakımından en iyi çözüm yolunun bulunmasına imkan verecek ölçüye varmış olduğunu belirtti³⁶⁹.

Diğer taraftan hareketin üçüncü günü de Kıbrıs ile ilgili haberler dış basında yer almaya devam etmekteydi. İngiliz Daily Telegraph Gazetesi, Kıbrıs için iki çözüm yolu bulunduğunu ileri sürmekteydi. Bunlardan birincisi Kıbrıs'ın taksimi, ikincisi ise Kıbrıs'ın otonom bölgeler halinde yönetimi³⁷⁰. İngiliz Daily Express Gazetesi ise, Türkiye'nin başarılı bir askeri hareket ile dilediği çizgiye ulaştığını ve "Türkiye kazandı." diye attığı büyük bir başlık altında, artık Yunanistan'ın evet demek zorunda olduğunu belirtmekteydi³⁷¹. İngiliz The Times Gazetesi ise, "Türkiye saldırgan bir ülke olmuştur. Türkiye, İkinci Cenevre Konferansı'ndaki anlaşmazlığı bahane ederek askeri bir çözüm peşinde koşmaktadır. Bu davranışı, Atlantik Antlaşması'na zarar vermekte ve Yunanistan ile bir uzlaşmanın ümidini kaybettirmektedir. Dünya kamuoyunda saldırgan bir ülke durumuna düşen Türkiye'ye ceza olarak Amerika, yaptığı silah ve yedek parça yardımını derhal durdurmalıdır." demektedir³⁷². İngiliz The Guardian Gazetesi ise, "Artık bir geçektir ki, hemen her şey sonuna gelmiştir. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar kaybetmişlerdir." demektedir³⁷³.

Kahire'de yayınlanmakta olan Ahbar El Yevm Gazetesi ise "Son alevlenme hatalı bir başlangıcın sonudur. Hatalardan ilki Yunanistan'ın eliyle Makarios'un devrilmesidir. İkincisi ise Cenevre görüşmelerindeki anlamsız ısrar olmuştur." demektedir³⁷⁴.

Birinci ve İkinci Barış Harekatı sırasında; Türk Silahlı Kuvvetleri 498 şehit ve 1.200 yaralı verirken Kıbrıs Türk toplumu da 70'i Mücahit olmak üzere 340 şehit ve 1.000 dolayında yaralı verdi³⁷⁵. Yunan-Rum tarafının ise 4.000 ölü ve 12.000 yaralı verdiği Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Glafkos Klerides tarafından 19 Ağustos 1974'te

³⁶⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 9.

³⁶⁹ *Milliyet Gazetesi*, (20 Ağustos 1974): s. 10; *Tercüman Gazetesi*, (20 Ağustos 1974): s. 7.

³⁷⁰ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 2; *Tercüman Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1.

³⁷¹ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 2.

³⁷² *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 2; *Tercüman Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 1.

³⁷³ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 2.

³⁷⁴ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Ağustos 1974): s. 2.

³⁷⁵ Artuç, 1989: 318.

açıklandı³⁷⁶.

4. HAREKATIN DEĞERLENDİRMESİ

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta yeniden başlamak zorunda kaldıkları askeri hareket başlıca iki nedene dayanmaktaydı;

1- Kıbrıs'taki tehlikeli gerginliği bir an önce ortadan kaldırmak için köklü bir çözüm üzerinde derhal anlaşmak gerekirdi. Türkiye, bu amaçla Cenevre'ye planlar götürmüştü. Ama öteki delegasyonlar bu planları, verilen ve iki kez uzatılan süreye rağmen görüşmeye yanaşmadılar. Bir haftalık oyalamadan sonra nihayet oturulan masadan, yine hiçbir karara varmadan kalkmak istenince, konferanstan olumlu bir sonucun gerekli sürede alınamayacağı anlaşıldı. Bu durumda, Kıbrıs'taki tehlikeli ortamı ortadan kaldıracak ve özellikle Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini sağlayacak bir çözümün, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin girişimleriyle gerçekleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıktı.

2- Böyle bir zorunluluğu ortaya çıkaran başka nedenler de vardı. Birinci Cenevre Konferansı'nda imzalanan antlaşmanın hükümleri yerine getirilmemiş, Türk köyleri muhasara altında tutulmaya devam edilmiş, rehin olarak tutulan masum insanlar serbest bırakılmamış, Türklerin mal ve canlarına saldırılar sürdürülmüştü. Daha bir hafta önce atılan imzalar böylesine hiçe sayılırken, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini sağlayacak bir çözümü geciktirecek oyalamalar durumu daha da ciddileştirmekte, müdahale zorunluluğunu arttırmaktaydı³⁷⁷.

Türkiye'nin davranışı maceracı değildi. Hiçbir devlet, teminat verildiği halde kendi soydaşlarının gözler önünde imhasına rıza gösteremezdi. Kıbrıs'ta ilgili diğer devletler çıkarları, birkaç yüz veya bir görevlisi ve turistinin güvenliği için telaşa düşerken, o toprağın insanı olan Türklerin doğal haklarının ve güvenliklerinin Türkiye tarafından korunmasını hiçbir kimse kınayamazdı³⁷⁸.

³⁷⁶ *Tercüman Gazetesi*, (20 Ağustos 1974): s. 1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (20 Ağustos 1974): s. 1.

³⁷⁷ Abdi İpekçi, (15 Ağustos 1974): "Müdahale'yi Zorunlu Kıldılar", *Milliyet Gazetesi*, s. 1.

³⁷⁸ Sezai Orkunt, (19 Ağustos 1974): "Son Olaylar ve Kıbrıs" *Tercüman Gazetesi*, s. 2.

Diğer taraftan, Yunanistan için Kıbrıs son olmayacak ve tıpkı Girit ve 12 Adalar gibi başka gayeleri gerçekleştirmek için bir sıçrama tahtası vazifesi görecekti. İşte bu sebeple İkinci Barış Harekatı, Türkiye için, Dandanakan, Malazgirt, Miryakefalon, Sakarya ve Başkumandanlık Meydan Muharebeleri kadar önemlidir³⁷⁹.

Bu arada İkinci Barış Harekatı, askeri açıdan bir zorunluluktur. 22 Temmuz geceye doğru, Girne-Lefkoşe yolu tutulmuş, deniz ve karadan gelen birliklerin irtibatları kesinleşmiş, fakat dar bir bölge içinde sıkışık bir durumda kalınmış bulunmaktaydı. Yirmi binin üzerinde asker Girne-Lefkoşe hattı üzerine yığılmıştı. Eğer bir düşman uçak filosu gelseydi, orada bulunan askerlerin yüzde 30-40'ı kaybedilirdi. İkinci Barış Harekatı, bu olasılığın gerçekleşmesini engelledi.

İkinci Barış Harekatı'nda ilk hedef Kıbrıs'ın doğusundaki Serdarlı ile birliklerin birleşmesiydi. Bu gerçekleştikten sonra Magosa planı hazırlandı ve uygulamaya konuldu. Planlar tam zamanında işledi. Lefke ve Magosa'ya ateşkesin başlamasından iki saat önce girildi³⁸⁰.

---

³⁷⁹ Mehmet Altay Köymen, (16 Ağustos 1974): “Kıbrıs Meydan Muharebesi'nin Mana ve Mahiyeti”, *Tercüman Gazetesi*, s. 2.

³⁸⁰ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): “Cüneyt Arcayürek'in Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı İle Yaptığı Röportaj”, s. 9.

III. BÖLÜM

İKİNCİ BARIŞ HAREKATI SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER

A. KIBRISLI TÜRLERE KARŞI YAPILAN TOPLU KATLIAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI

1. ATLILAR KATLIAMI

Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin, 14 Ağustos 1974 sabahı Magosa'nın Atlılar köyüne baskın yaparak çocuk, yaşlı, kadın ayırt etmeksizin köyde yaşayan 60 Türk'ten 57'sini barbarca katlettikleri ve buldozerlerle açtıkları bir çukura gömdükleri 20 Ağustos 1974'te ortaya çıkarıldı.³⁸¹ Aynı tarihte basına bilgi veren Türk Hükümet Sözcüsü Turizm ve Tanıtma Bakanı Orhan Birgit, açıklamasında;

“Lefkoşe’de Amerikan Büyükelçisi’ni* gündüz gözü ile öldürenlerin, Baf’ta ve başka yerlerde Türkleri kurşuna dizenlerin bu yeni marifeti, Ada’daki Türk Barış Kuvvetinde görevli Yüzbaşı Dr. Ayhan Çekiç tarafından gün ışığına çıkarılmıştır. Dr. Çekiç, kendisine bu katliamdan sağ kurtulan üç soydaşımızın ihbarı üzerine olay yerine gelmiştir.

Olay elbette Birleşmiş Milletlere duyurulmuştur. Ama hala Cenevre Antlaşması’nın kendisine yüklediği görevleri yerine getiremeyen, dün Lefkoşe’de bir diplomatın gözleri önünde katledilmesine seyirci kalan Barış Gücü’nün bu son olay karşısında ne tür hareket edeceğini ben şahsen bilmiyorum.

Olayı meydana çıkartan Dr. Çekiç, bölgeye Rum hastaları tedavi için gelmişti. Soydaşlarına karşı, insanlığa karşı işlenen bu cinayet ortaya çıkartıldıktan sonra da bakım ve tedavi işlemine devam etti. Baktıkları arasında, bu cinayetin failleri yada yakınları olup olmadığını bir hekim ve her şeyden önce bir Türk olarak düşünmedi bile. Bunu bunun için söylüyorum; dün Lefkoşe’de Amerikan Büyükelçisi öldürülürken olayı görüntüleyen bir BBC muhabiri, bir Rum kadın doktorundan yardım istemiş ve beyaz önlüklü kadından “Ölmelidir.” cevabını almıştır. İşte fakültelerini bitirdikten sonra Hipokrat yemini eden iki hekim, iki zihniyet. Dünya kamuoyu, bu iki örnek üzerinde artık vicdanının sesini dinlemeli ve hükmünü vermelidir.

³⁸¹ *Milliyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 1,10; *Tercüman Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 1,7; *Cumhuriyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 1,7; *Milli Gazete*, (21 Ağustos 1974): s. 1,8; *Hürriyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 1,9.

*Amerika’nın Lefkoşe Büyükelçisi Roger Davies, İkinci Barış Harekati’na engel olmadığını düşündükleri Amerika’ya kızgın olan Kıbrıslı Rumlar tarafından 19 Ağustos 1974’te Lefkoşe’de düzenlenen Amerikan aleyhtarı gösteride Rum Milli Muhafızları tarafından açılan ateş sonucu öldürüldü.

Bay Klerides, belki bu olay karşısında da, yüzüne bir maske takacak ve “iğrenç bir cinayet” diyecektir. İğrenç cinayetin işlendiği gözler önündedir. Fakat merak ediyoruz, katiller kimlerdir? Hele onların, bütün dünyaya yayılmış destekleyicileri, koruyucuları kimlerdir?” demektedir³⁸².

Başbakan Bülent Ecevit de, 20 Ağustos 1974’te, Yugoslav Dışişleri Bakanı Miliç’i kabul ettikten sonra basına verdiği beyanatta; Türk Milletinin Kıbrıs’taki zulme, haksızlığa, katliama daha fazla tahammül edemeyeceğini açıkladı³⁸³.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü Temsilcisi Lars Hakanson, Atlılar köyünde yapılan bu katliam ile ilgili olarak yaptığı açıklamasında; daha önce böyle bir barbarlıkla karşılaşmadığını belirtti³⁸⁴.

Bu arada merkezi Cenevre’de bulunan Dünya Üniversiteli Kadınlar Derneği’nin bir üyesi olan Türkiye Üniversiteli Kadınlar Derneği’nin Ankara Şubesi, 21 Ağustos 1974’te Cenevre’deki merkeze İngilizce, Almanca ve Fransızca bir telgraf çekti. Çekilen telgrafta; Kıbrıs’taki Türklerin bütün dünyanın gözleri önünde vahşice katledilmesine dünya kadınlarının seyirci kalamayacağı belirtildi. Mezara kadar Türk düşmanlığı ile eğitilen Kıbrıslı Rumların son olarak Larnaka, Limasol ve Baf’ın savunmasız Türk halkına yaptıkları barbarca davranışların bütün Türk kadınlarının haklı nefret ve isyanlarına sebep olduğu da belirtilen telgrafta, bu isyan ve nefretin zihinlerde yüzlerce örnek arasından yalnız üç yaşındaki masum bir Türk kızıyla* sembolleştiği açıklandı. Bu üç yaşındaki masum Türk kızı 14 Ağustos 1974’te Kıbrıslı Rumlar tarafından katledildi³⁸⁵.

³⁸² *Tercüman Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 8; *Milliyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 10.

³⁸³ *Milliyet Gazetesi*, (21 Ağustos 1974): s. 10.

³⁸⁴ İsmail, 1988: 220.

* Birleşmiş Milletler dokümanına (S/11458) göre; Baf’ın Türk kesiminde Rum Milli Muhafız kuvvetleri, 14 Ağustos 1974’te birisi üç yaşında çocuk olmak üzere beş kişiyi katletti. Üç yaşındaki çocuğun vücudunda 30’dan fazla mermi bulundu.

³⁸⁵ *Hürriyet Gazetesi*, (22 Ağustos 1974): s. 9.

2. MURATAĞA VE SANDALLAR KATLIAMI

Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından 14 Ağustos 1974 sabahı gerçekleştirilen ikinci bir katliam, Magosa'nın Muratağa köyünde 1 Eylül 1974'de ortaya çıkarıldı. Bu katliamda Muratağa ve yakınındaki Sandallar köyünden toplanan ve çoğunluğunu kadın, çocuk ve yaşlıların oluşturduğu 88 den fazla Türk, Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından barbarca katledildi ve Muratağa köyünün çöplüğünde buldozerlerle açılan çukura gömüldü³⁸⁶.

Bu arada Muratağa ve Sandallar Katliamı'na ait film, 3 Eylül 1974'te BBC ve İsveç Televizyonu'nda gösterildi. Katliam filmi BBC Televizyonu'nda gösterilirken, BBC Televizyonu'nun spikeri, “dehşet verici resimler göreceksiniz, tüyleriniz ürperebilir.” diyerek seyircileri uyardı. İsveç Televizyonu'nun spikeri de “Şimdi Kıbrıs'tan aldığımız katliam filmi göstereceğiz, midesine ve sinirlerine hakim olamayanlar bakmasınlar.” uyarısında bulundu. Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi Türklere yapılan katliamın şiddeti açıkça ortaya çıkmaktadır³⁸⁷.

Diğer taraftan Kıbrıs'taki katliam hareketleri Ankara'da bulunan bazı İslam ülkelerinin diplomatları tarafından şiddetle kınandı. Libya Maslahatgüzarı Süleyman Ataika, Anka Ajansı'na verdiği beyanatında; Kıbrıslı Türklere karşı girişilen katliam hareketini şiddetle kınadı ve Libya'nın Kıbrıs olaylarının başından beri Türkiye'nin yanında yer aldığını belirtti³⁸⁸. Tunus Maslahatgüzarı M. Anki de Anka Ajansı'na verdiği beyanatta; katliam hareketlerini kınadı ve Tunus'un Türkiye'nin yanında yer aldığını bildirdiğini ifade etti³⁸⁹. Pakistan Basın Ataşesi M. Naser Ed Deen de Anka Ajansı'na verdiği beyanatta; bu katliam olaylarını lanetlediklerini açıkladı³⁹⁰. Afganistan Büyükelçisi Korgeneral Muhammed Said de Anka Ajansı'na verdiği beyanatta; Afganistan'ın Birinci Barış Harekatı'nın başından beri Türkiye'yi desteklediğini ve Kıbrıs'ta Müslüman Türk toplumuna karşı işlenen katliamın, sadece Müslümanlık değil, bir insanlık meselesi olduğunu söyledi³⁹¹.

³⁸⁶ *Milliyet Gazetesi*, (2 Eylül 1974): s.1; *Cumhuriyet Gazetesi*, (2 Eylül 1974): s. 1,7; *Tercüman Gazetesi* (2 Eylül 1974): s. 1,7; *Milli Gazete*, (2 Eylül 1974): s. 1,8; *Hürriyet Gazetesi*, (2 Eylül 1974): s. 1,9.

³⁸⁷ Tarakçı, 1998: 117; *Tercüman Gazetesi*, (4 Eylül 1974): s. 6.

³⁸⁸ Tarakçı, 1998: 117; *Tercüman Gazetesi*, (4 Eylül 1974): s. 6.

³⁸⁹ Tarakçı, 1998: 117; *Tercüman Gazetesi*, (4 Eylül 1974): s. 6.

³⁹⁰ Tarakçı, 1998: 117; *Tercüman Gazetesi*, (4 Eylül 1974): s. 6.

³⁹¹ Tarakçı, 1998: 117; *Tercüman Gazetesi*, (4 Eylül 1974): s. 6.

3. TAŞKENT KATLIAMI

Rum Milli Muhafız kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen üçüncü bir katliam, bundan yaralı olarak kurtulan Suat Hüseyin'in verdiği ifade doğrultusunda ortaya çıkarıldı. Buna göre; 14 Ağustos 1974'te 30 kadar Rum Milli Muhafız, Limasol ile Larnaka arasındaki Taşkent köyüne gelerek, yaşları 13 ile 74 arasında olan ve aralarında Suat Hüseyin'in de bulunduğu 70 kadar Türk erkeğini köy okulunda topladılar. Ertesi gün, 15 Ağustos 1974'te komşu köylerden; Tatlısu ve Terazi'den topladıkları 15 Türk erkeğini de Taşkent köyüne getirdiler. Daha sonra, Türk erkeklerini iki gruba ayırarak otobüslere bindirdiler. Suat Hüseyin'in de içinde bulunduğu 50 kişilik grubu Limasol civarında daha önce kazılan iki çukurun bulunduğu ıssız bir yere götürdüler³⁹². Üzerlerini arayıp saat, para, yüzük gibi ne bulurlarsa topladılar. İstedikleri taktirde sigara bile içebileceklerini söylediler. Hatta sigarası olmayanlara ikramda bulundular ve sonra mevzilenerek makineli tüfeklerle taramaya başladılar. Suat Hüseyin, kolundan ve kalçasından yaralandı ve diğer vurulan köylülerinin üzerine yığıldı. Silahlı Rumlar, onu da öldü sandılar. Aralarından Yunan şivesi ile konuşan birisinin “işleri tamam, buldozeri getirip gömelim” dediğini duydu. Tümü oradan ayrılınca hemen yakındaki ağaçlar arasında saklandı. Yarası ağır değildi. Dağlarda 6 gün kadar saklanarak yol aldı. Sonunda Mutluyaka köyüne ulaşmayı başararak katliamın ortaya çıkarılmasını sağladı³⁹³.

Diğer taraftan 35 kişilik diğer grup hakkında herhangi bir bilgi sağlanamadı. Onların da 15 Ağustos 1974'te kurşuna dizildiği kabul edilmektedir. Kıbrıs'ın değişik yerlerinde gerçekleştirilen toplu katliamlar İkinci Barış Harekatı'nın ne derece yerinde bir karar olduğunu gösteren en açık örneklerdi³⁹⁴.

³⁹² Oberling, 1987: 150; İsmail, 1988: 199-200; Tarakçı, 1998: 119.

³⁹³ *Hürriyet Gazetesi*, (8 Eylül 1974): s. 7.

³⁹⁴ Oberling, 1987: 150.

B. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU'NUN 1 KASIM 1974 TARİHLİ TOPLANTISI

1. TOPLANTI ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

a. Pakistan'ın Türkiye'ye Destek Vermesi

İkinci Barış Harekatı'ndan sonra Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Dışişleri Genel Sekreteri Agha Shahi'yi Özel Temsilci olarak Ankara'ya gönderdi. Ankara'ya 22 Ağustos 1974'te gelen Özel Temsilci Agha Shahi, Türkiye'nin bütün isteklerini öğrenerek Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto'ya iletteceğini açıkladı. Bütün Pakistanlıların Türkleri çok sevdiğini belirten Özel Temsilci Agha Shahi, "Türkiye'ye elimizdeki bütün imkanları kullanarak yardım etmeye hazırız." dedi ve Pakistan'ın gerekirse elinde mevcut olan bütün MİG savaş uçaklarını Türkiye'nin emrine vermeye hazır olduğunu ifade etti*. Özel Temsilci Agha Shahi, Ankara'daki temaslarını tamamladıktan sonra Atina'ya geçerek Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto'nun iyi niyet mesajını Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis'e ilette ve Pakistan'a geri döndü³⁹⁵.

b. Sovyet Deklarasyonu

İkinci Barış Harekatı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin gerek Türkiye'ye karşı tutumunda gerek Kıbrıs politikasında mühim değişiklikler meydana geldi. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi Sovyetler Birliği'ni son derece sevindirdi ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile münasebetleri bir soğukluk devresine girerken, Yunanistan'la olan münasebetleri gelişme göstermeye başladı. Sovyetler Birliği'nin bu şekildeki tutumunda rol oynayan faktör, Türkiye'nin Kıbrıs'ın üçte birinden fazlasını ele geçirmesi ve Kıbrıs'ın bir bakıma fiilen taksim edilmesi idi. Halbuki, Sovyetler Birliği, Kıbrıs'ta iki ayrı milli toplumun varlığını kabul etmekle beraber, Kıbrıs'ın taksimine daima karşı gelmiş bulunmaktaydı. Sovyetler Birliği'ne göre; taksim demek, Kıbrıs'ın bir NATO üssü haline gelmesi demektir. Sovyetler Birliği, Türkiye ve Kıbrıs konusundaki tutum değişikliğinin ilk işaretini, bir kopyasını Türkiye'ye verdiği, 23 Ağustos 1974

* İkinci Barış Harekatı'ndan sonra Fransa'nın Yunanistan'a silah yardımına başlaması ve süratle 44 Mirage uçağını Yunanistan'a sevk etmesi üzerine Pakistan, elindeki MİG savaş uçaklarını Türkiye'ye vermeye hazır olduğunu belirtti. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın bir yetkilisi, "Pakistan, bütün zor zamanlarda Türkiye'nin yanında yer almış ve en yakın dostlarından biri olduğunu daima ispatlamıştır." dedi.

³⁹⁵ *Hürriyet Gazetesi*, (23 Ağustos 1974): s. 9.

tarihli Deklarasyonu ile ortaya koydu³⁹⁶. Deklarasyonunda, Kıbrıs meselesinin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasından çıkarılıp milletlerarası platformlarda ele alınmasını istemektedir. Ayrıca bu deklarasyona göre;

1- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararı gereğince, yabancı kuvvetler Kıbrıs Cumhuriyeti'nden derhal çekilmeliydi. Yabancı kuvvetler dediği, Türk kuvvetleri idi.

2- Kıbrıs'a verilen garantilerin işlemez olduğu görüldüğünden, Garanti Antlaşması artık geçerli değildi. Dolayısıyla, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın da bundan sonra artık müdahale hakları yoktu.

3- Kıbrıs meselesi bütün milletleri alakadar eden bir mahiyet kazandığı için, meseleyi dünyadaki bütün siyasi eğilimleri temsil eden bir forumda ele almak gerekliydi. Bunun için de, böyle bir forum, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesi ile, Türkiye, Yunanistan ve bağlantısız devletlerden meydana gelmeliydi³⁹⁷.

Sovyetler Birliği'nin teklifi, Türkiye'nin antlaşmalardan doğan haklarını bir kenara itmekte, antlaşmaları saymamakta ve Türkiye'yi, bir sürü devlet arasında herhangi bir devlet statüsüne getirmektedir. Kısacası, Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki kontrolünü tamamen ortadan kaldırmakta, buna karşılık Sovyetler Birliği'ni Kıbrıs meselesinde söz sahibi yapmaktaydı. Bu teklif gayet tabii Yunanistan'ın işine gelmekteydi ve bu sebeple Yunanistan teklifi hemen destekledi. Amerika, Sovyet teklifi için yararı olmayan bir teklif deyimini kullandı ve Kıbrıs meselesinin en iyi şekilde, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında çözümlenebileceğini bildirdi. Türkiye ise, 27 Ağustos 1974'te Sovyetler Birliği'ne verdiği bir notada, Sovyet teklifine karşı görüşlerini bildirdi. Türkiye, notasında; Sovyet teklifini reddederek, Kıbrıs meselesinin böyle kalabalık toplantılarda ele alınmasının işi uzatmaktan başka işe yaramayacağını, Türkiye'nin hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararına ve hem de 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Antlaşmasına bağlı bulunduğunu, Kıbrıs'ta barış ve güvenliğin sağlanmasının Türk kuvvetlerinin asker sayısının azaltılmasını kolaylaştıracağını ve Türkiye'nin “uygun zamanlarda” ve “kademeli şekilde” asker sayısında azaltmaya gidebileceğini belirtti³⁹⁸.

³⁹⁶ Armaoğlu, 1986: 806-807.

³⁹⁷ Armaoğlu, 1986: 807.

³⁹⁸ Armaoğlu, 1986: 807-808.

c. Esirlerin ve Gözaltına Alınanların Mübadelesi

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in girişimleriyle toplumlarını temsil eden Glafkos Klerides ve Rauf Denктаş 26 Ağustos 1974'te Lefkoşe'de bir araya geldiler. Bu toplantıda iki toplumun temsilcisi, 6 Eylül 1974'ten itibaren en az haftada bir kere, öncelikli insancıl sorunları görüşmek üzere buluşmaya karar verdiler. 6 Eylülde başlayıp 20 Eylül'e kadar devam eden bu toplantılarda; esirlerin ve göz altına alınanların karşılıklı olarak değiştirilmesi, köylerde kalan yaşlı ve mecalsiz kişilere yardım edilmesi, hasta olanlarla hamile kadınların tıbbi tedavileri için iki bölge arasındaki sınırı geçebilmeleri, Kıbrıs Türk bölgesinde bulunan Rum üniversite öğrencileri ile Kıbrıs Rum bölgesinde bulunan Türk üniversite öğrencilerinin yurt dışına çıkışlarına izin verilmesi, öğretmenlerin tayin edildikleri yerlere aileleri ile birlikte gitmelerine izin verilmesi, birbirlerinden ayrı düşmüş olan ailelerin birleşmelerine olanak sağlanması, kayıp kişilerin araştırılması için Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin çalışmalarına kolaylık gösterilmesi konularında anlaşma sağlandı³⁹⁹.

Esirlerin ve gözaltına alınanların mübadelesi 31 Ekim 1974'te tamamlandı. Kıbrıslı Rumlar, 3.308 Kıbrıslı Türk ve 12 Türk esiri, Kıbrıslı Türkler de 2.487 Kıbrıslı Rum ve 9 Yunan esirini serbest bıraktılar. Kuzeyde kalan 106 Kıbrıslı Rum ve Güneyde kalan 325 Kıbrıslı Türk öğrenci de eğitimlerine devam etmek üzere Kıbrıs'tan ayrıldı. Glafkos Klerides ile Rauf Denктаş arasında yapılan özel bir anlaşma ile, Taşkent köyündeki 313 Kıbrıslı Türkün hayvanları ve şahsi eşyaları ile birlikte Kuzeydeki Türk bölgesine geçmelerine müsaade edildi. Glafkos Klerides 15 Ağustos 1974'te yapılan Taşkent katliamının telafisi için bu nüfus aktarımını onayladı⁴⁰⁰.

d. Libya'nın Türkiye'ye Destek Vermesi

Libya ihtilalinin yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törenlerde Türkiye'yi temsil eden Maliye Bakanı Deniz Baykal, beraberindeki heyetle birlikte Libya İhtilal Komite Konseyi Başkanı Albay Kaddafi'nin özel uçağı ile 5 Eylül 1974'te Trablus'tan Ankara'ya döndü. Libya dönüşü gazetecilerin sorularını cevaplandıran Maliye Bakanı Deniz Baykal, Libya'nın Kıbrıs meselesinde diplomatik alanda da Türkiye'yi destekleyeceğini açıkladı⁴⁰¹.

³⁹⁹ Oberling, 1987: 151; İsmail, 1988: 230-231; Toluner, 1977: 329.

⁴⁰⁰ Oberling, 1987: 152; İsmail, 1988: 231; Toluner, 1977: 329.

⁴⁰¹ *Hürriyet Gazetesi*, (6 Eylül 1974): s. 1,9.

Maliye Bakanı Deniz Baykal, basına verdiği demecinde; Kıbrıs olayları sırasında Libya'nın Türkiye'yi içtenlikle destekleyen bir tutum içine girmesinin, Albay Kaddafi ile Başbakan Callud'un Türkiye'ye yardım konusunda şahsen ilgilenmelerinin, Türkiye üzerinde olumlu etkiler yaratmış olduğunu ve Libya ihtilalinin beşinci yıldönümünü, bu ülkeye teşekkür etmek için ve o bölgede geliştirmeyi düşündükleri ilişkiler yönünden uygun bir çıkış noktası sayarak değerlendirmek istediklerini belirtti⁴⁰².

Maliye Bakanı Deniz Baykal, "Libya'dan bir yardım isteğinde buldunuz mu?" biçiminde yöneltilen soruya karşılık verdiği cevabında; Türkiye'nin herhangi bir ülkeden tek taraflı bir yardım istemesine neden olmadığını ve yardım talep etmek bir yana, Kıbrıs olayları sırasında Türkiye'ye gönderilen malzemenin karşılığını ödemek kararı ile Libya'ya gidildiğini, fakat bu tediyeyi yapmak imkanını bulamadıklarını, Libyalı yöneticilerin böyle bir konuyu tartışmayacaklarını kesinlikle belirttiklerini açıkladı⁴⁰³.

e. Türkiye'deki Hükümet Buhranı

Türk askerinin Kıbrıs Barış Harekatı'ndaki başarısı, Bülent Ecevit-Necmettin Erbakan ortak hükümetine çok başarılı bir sonuç getirmişti. Lakin Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisi arasındaki görüş ayrılığı, Kıbrıs konusunda Bülent Ecevit'in federal bir Kıbrıs devletinin yaratılmasını, Necmettin Erbakan'ın ise Kıbrıs'ın taksim edilmesi çözümünü istemesi üzerine giderek artmış bulunmaktaydı. Bülent Ecevit'in, 17 Eylül 1974'te Başbakanlık görevinden istifa etmesi, Türkiye'de yeni bir siyasi bunalıma yol açtı. Bülent Ecevit, genel seçimleri mümkün olduğu kadar öne almak ve kazanmak istemekteydi. Böylelikle Kıbrıs meselesine kendi çözüm yolunu uygulama olanağını elde edebilecekti. Fakat Kıbrıs meselesinin, Türk iç siyasetinde kullanılan bir koz durumuna geldiği de bir gerçektir⁴⁰⁴.

Bülent Ecevit'in istifasından önce Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisi arasında ciddi bir anlaşmazlık, Başbakan Bülent Ecevit'in İskandinav ülkelerine yapacağı gezi sırasında Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a kendi vekaletini bırakmayacağını açıklamasından sonra patlak verdi⁴⁰⁵. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan 14 Eylül 1974'te konu ile ilgili olarak verdiği demecinde; geçmişteki

⁴⁰² *Hürriyet Gazetesi*, (9 Eylül 1974): "Selma Tökel'in Maliye Bakanı Deniz Baykal İle Yaptığı Röportaj", s. 3.

⁴⁰³ *Hürriyet Gazetesi*, (9 Eylül 1974): "Selma Tökel'in Maliye Bakanı Deniz Baykal İle Yaptığı Röportaj", s. 3,9.

⁴⁰⁴ Şahinler, 1979: 69.

⁴⁰⁵ Şahinler, 1979: 70.

hükümetlerde ve mevcut hükümetin bugüne kadarki bütün tatbikatında Başbakana, Başbakan Yardımcısının vekalet etmiş olduğunu ve bu sebepten dolayı Başbakan Bülent Ecevit'in bu esasın dışına çıkmasının basit izahlarla geçiştirilecek bir hadise olmadığını ifade etti. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a göre; bütün dünya milletleri önünde hükümetin itibarı bakımından bu hususlara en fazla dikkat edilmesi gereken bir sırada bu hareket siyasi teamüllere, hükümet kuruluşuna, koalisyon protokolüne, hükümet etme anlayışına aykırı ve hissi idi⁴⁰⁶.

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ise, İskandinav ülkelerine yapılacak gezi ile ilgili olarak koalisyon ortakları arasında çıkan anlaşmazlığa ilişkin 16 Eylül 1974'te verdiği demecinde; Cumhuriyet Halk Partisi'nin koalisyonu devam ettirmemek için bir bahane aradığını söyledi. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'e göre; koalisyonun 7 ay içinde bu noktaya gelmesinde Kıbrıs Barış Harekatı'nın başarısının taksimi önemli rol oynadı. Cumhuriyet Halk Partisi, millete ait Kıbrıs başarısını kendisine maletmeye kalkmış ve ortağını rencide etmiş bulunmaktaydı. Kıbrıs gibi milli bir meselenin içi politika konusu yapılmaması lazımdı⁴⁰⁷.

Bülent Ecevit'in 17 Eylül 1974'te Başbakanlık görevinden istifa etmesi üzerine, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, gazetecilere verdiği demecinde; Türkiye'de suni hükümet krizleri çıkartmanın hiç kimseye ve her şeyin üzerinde Türk milletine bir faydasının olmadığını açıkladı⁴⁰⁸.

Milli Selamet Partisi sözcüsü Süleyman Emre'ye göre; Başbakan Bülent Ecevit, Birinci Barış Harekatı'ndan sonra, Zürih ve Londra Antlaşmalarına benzer bir çözüm yolu bulabilmek için Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlarla anlaşmaya varılmasından yanaydı, İkinci Barış Harekatı'nı başlatmak niyetinde değildi. Başbakan Bülent Ecevit, İkinci Barış Harekatı'nı başlatma eğiliminde olmayınca, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Başbakan Bülent Ecevit'e yazılı bir muhtıra vererek Milli Selamet Partisi'nin böyle bir çözüme razı olamayacağını, dökülen kanların heder olmasına göz yumamayacağını ileri sürmüş, meselenin önce Milli Güvenlik Kurulunda, sonra Bakanlar Kurulunda ele alınmasını teklif etmişti. Bunun üzerine teklif, talep edildiği gibi önce Milli Güvenlik Kurulunda görüşüldü. Teklif, Yunanistan ile Cenevre'de görüşülmesi, bu görüşmede Rumların ve Yunanlıların yeşil hattın gerisine çekilip çekilmeyeceklerinin sorulması, çekilmedikleri takdirde İkinci Barış Harekatının başlatılması şeklindeydi. Çok

⁴⁰⁶ *Hürriyet Gazetesi*, (15 Eylül 1974): s. 1,9.

⁴⁰⁷ *Hürriyet Gazetesi*, (17 Eylül 1974): s. 1,9.

⁴⁰⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (18 Eylül 1974): s. 1.

uzun tartışmalardan sonra Milli Güvenlik Kurulu, teklifi tavsiye kararı haline getirmiş ve Cenevre'ye gidecek Dışişleri Bakanı'na sadece bu teklif çerçevesinde müzakere insiyatifi verilmesi kararlaştırılmış, Bakanlar Kurulu da aynen benimsemişti. Cenevre'de yapılan müzakereler neticesinde Yunanlılar yeşil hattın gerisine çekilmeye razı olmayınca, İkinci Barış Harekatı başlatıldı. İkinci Barış Harekatı'ndan sonra, Cumhuriyet Halk Partili yöneticiler, Milli Selamet Partili yöneticileri farklı olarak görmeye başladılar. Hatta şahsi ilişkilerinde bile çok soğuk davranmaktaydılar. Derhal seçim istemelerinde iki sebep vardı. Birincisi, Milli Selamet Partisi'nin sırrını sakladığı ifşaatlarından korkmaktı*. İkincisi ise, iktisadi bunalıma karşı direnmek gücüne sahip olmamak ve kısa vadeli düşünmekti. Askeri masrafların* fiyatları etkileyecekleri açıkça bilinmekteydi. Bununla beraber Cumhuriyet Halk Partisi, ortak hükümetten çekilirken Milli Selamet Partisi'ni kamuoyunda bütün problemlerden dolayı suçlamak istemekteydi⁴⁰⁹.

Bülent Ecevit'in dış ilişkiler danışmanı ve Cumhuriyet Halk Partisi sözcüsü Prof. Dr. Haluk Ülman'a göre; Cumhuriyet Halk Partisi için söz konusu olan, Milli Selamet Partisi Genel Başkanı ile hükümet ortaklığının olanaksız olduğu hükümetten ayrılmaktı. Kıbrıs meselesinin çözümü için iki toplum arasında varolan sınır çizgisi üzerinde görüşme yapılması gerekmekteydi. Lakin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan görüşmeye yanaşmamaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi'ne artık güvenmemekte ve Kıbrıs meselesini çözüme bağlayabilmek için önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çoğunluğu sağlamak zorunda idi. Bu çoğunluk Cumhuriyet Halk Partisi için kaçınılmazdı⁴¹⁰.

Kıbrıs meselesinin çözümlenmesinin muhtemel olduğu bir dönemde, Bülent Ecevit'in Başbakanlık görevinden istifa etmesi çok ciddi sorunlar yarattı. Amerika Dışişleri Bakanı Henry Kissenger, eğer iki parti arasındaki anlaşmazlık olmasaydı ve koalisyon hükümeti dağılmasaydı, Kıbrıs meselesine 1975 yılı Şubat ayından önce mutlaka çözüm getirileceğini Bülent Ecevit'e açıkladı.

---

* Söz konusu ifşaatlarında Milli Selamet Partisi, bazı Cumhuriyet Halk Partili bakanların Kıbrıs'a yapılan askeri müdahaleleri engellemek istediklerini öne sürmektedir.

* Mustafa Tarakçı, Kıbrıs'a yapılan iki askeri müdahalenin masraflarının, o zamanki rayiçlere göre 5 Milyar lira olduğunu belirtmektedir.

⁴⁰⁹ Şahinler, 1979: 71; Arslan, 1990: 69-70.

⁴¹⁰ Şahinler, 1979: 70-71.

Diğer taraftan Cumhuriyet Halk Partisi, erken seçim koşuluyla Demokratik Parti ile geçici bir ortak hükümet kurmayı planlamaktaydı. Fakat Demokratik Parti'nin bu ortaklığı reddetmesi Cumhuriyet Halk Partisi'nin planını altüst etti. Sonuç olarak Türkiye, uzun bir siyasi bunalımın içine girdi⁴¹¹.

2. 1 KASIM 1974 TARİHLİ GENEL KURUL TOPLANTISI VE 3212(XXIX) SAYILI GENEL KURUL KARARI

1 Kasım 1974 tarihli Genel Kurul toplantısında, 117 oyla kabul edilmiş olan 3212(XXIX) sayılı karara göre;

Genel Kurul,

Kıbrıs meselesini inceledikten sonra,

Milletlerarası barış ve güvenlik için Kıbrıs buhranının devam etmesinden ötürü ciddi kaygılanarak,

Bu buğranın Birleşmiş Milletler'in amaç ve prensipleri uyarınca gecikmeksizin barışçı yollarla çözümü gereğini göz önünde bulundurarak,

1- Bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlık siyasetine saygı göstermeye ve bu devlete karşı bütün eylem ve müdahalelerden kaçınmaya çağırıyordu.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı askeri kuvvetlerin ve yabancı askeri varlığın ve personelin süratle geri çekilmesi ve bu devlet işlerine bütün yabancı müdahalelerin durdurulmasında ısrar etmekteydi.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasa sisteminin Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarını ilgilendiren bir sorun olduğunu düşünmekteydi.

4- Genel Sekreter'in iyi mesaisiyle, iki toplum temsilcileri arasında eşitlik esası uyarınca ilişkilerin ve görüşmelerin başlamasını uygun bulmakta ve bu ilişki ve görüşmelerin, bunların temel ve meşru haklarına dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir siyasi çözüme serbestçe ulaşılması amacıyla devam etmesini dilemekteydi

5- Bütün göçmenlerin güvenlik içinde evlerine dönmeleri gerektiğini düşünmekte ve ilgili tarafları bu amaca yönelik acil tedbirler almaya çağırıyordu.

6- Bu kararın uygulanması ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'ne temel hakkı olan bağımsızlık, egemenlik ve ülke bütünlüğünün sağlanması amacıyla, gerekli olduğunda, görüşmeler de dahil olmak üzere diğer çabaların Birleşmiş Milletler çerçevesinde

⁴¹¹ Şahinler, 1979: 72.

gerçekleştirilmesi umudunu açıklamaktaydı.

7- Genel Sekreter'den, Kıbrıs halkının her kesimine Birleşmiş Milletler insancıl yardımını sağlamaya devam etmesini rica etmekte ve bütün devletleri bu çabaya katkıda bulunmaya çağırıyordu.

8- Bütün tarafların, gerekli olduğunda güçlendirilebilecek olan Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile tam olarak işbirliği yapmaya devam etmelerini istemekteydi.

9- Genel Sekreter'den ilgili taraflara iyi mesaisini sunmaya devam etmesini rica etmekteydi.

10- Genel Sekreter'den bu kararı Güvenlik konseyi'nin dikkatine sunmasını rica etmekteydi⁴¹².

3212(XXIX) sayılı Genel Kurul kararı bir noktada Türkiye'nin lehine unsurlar taşımaktaydı. Bu unsurlar; Kıbrıs Türk toplumunun Rum toplumu ile eşit seviyeye getirilmesi ve bulunacak siyasi çözüm içinde Türk toplumunun da kabulünün temel şart yapılmasıydı. Bunun dışında, Garanti Antlaşması'ndan söz etmediği gibi, Türkiye de dahil olmak üzere bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'ne müdahale etmemeye davet etmekteydi. Hatta o kadar ki, anayasa düzeni işi, toplumların kendi işidir, başka devletler, yani Türkiye karışmasın denmekteydi. Nihayet, 3212(XXIX) sayılı Genel Kurulu kararının, aynen 23 Ağustos 1974 tarihli Sovyet Deklarasyonunda olduğu gibi, Kıbrıs'tan daima Kıbrıs Cumhuriyeti diye söz etmek suretiyle, Kıbrıs'ın bağımsızlığının vurgulanması da esasında Türkiye'ye yöneltilmiş bir husustu⁴¹³.

C. AMERİKAN SİLAH AMBARGOSU

1. AMBARGONUN UYGULAMAYA KONMASI

Türkiye ile Amerika arasında 1947 ve 1960 yıllarında imzalanan ikili antlaşmalar ve 1961 yılında yasalaşan Amerikan Dış Yardım Yasası, Türkiye'ye yapılan askeri yardımın savunma veya iç güvenliğin sağlanmasında kullanılabileceğini şart koşmaktaydılar. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatında, Amerika'dan aldığı silahları kullanmakla bu koşulu ihlal ettiğini savunan Yunan lobisi, Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulanması için 1974 yılı Eylül ayından itibaren Amerikan Senatosu ile Temsilciler Meclisinden oluşan Amerikan Kongresi'nde kampanya başlattı.

⁴¹² Toluner, 1977: 344-346; İsmail, 1998: 147-148.

⁴¹³ Armaoğlu, 1986: 809.

Hem Amerika Başkanı Gerald Ford ve hem de Amerika Dışişleri Bakanı Henry Kissenger, Türkiye'nin stratejik önemini çok iyi bildiklerinden, uygulanacak herhangi bir uygulamaya karşıydılar⁴¹⁴. Özellikle Amerika Başkanı Gerald Ford, bu kampanyayı başarısızlığa uğratmak için çok çaba harcadı. Lakin bu çabalarında başarılı olamadı. Çünkü;

1- Türkiye'de haşhaş ekimi yasağının 1 Temmuz 1974'ten itibaren yürürlükten kaldırılması, Amerikan Kongresi'nde büyük tepki ile karşılandı. Bunun ardından Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatını gerçekleştirmesi ve Yunan lobisinin faaliyetleri Amerikan Kongresi'ni daha da Türkiye'nin aleyhine çevirdi.

2- Vietnam savaşı sebebiyle Amerikan Kongresi'nin, Amerikan hükümetine karşı güvenini kaybederek dış politika üzerinde bir kontrol tesis etmiş olması, Amerika Başkanı'nın dış politika üzerindeki etkisini zayıflattı.

3- Amerikan Kongresi'nde önemli bir etkinliği olan Yahudi lobisi, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile Filistinlilere destek vermesi sebebiyle Yunan lobisine destek verdi.

4- Yunan lobisi, Amerika'da yaşayan Yunan asıllı Amerikan vatandaşlarını siyasi alanda aktif hale getirerek Amerikan Kongresi üzerinde baskı kurdu. Yunan asıllı Amerikan vatandaşları Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulanması için Amerikan Kongresi üyelerine mektuplar gönderdiler ve Amerika'nın birçok eyaletinde kitlesel gösteriler düzenlediler⁴¹⁵.

17 Aralık 1974'te Amerikan Senatosu'nun ve 18 Aralık 1974'te de Amerikan Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği 93-559 sayılı kanunla 5 Şubat 1975'ten itibaren Türkiye'ye karşı silah ambargosu Amerikan Kongresi tarafından uygulamaya kondu. Ambargo ile, Türk-Amerikan ilişkileri Kıbrıs meselesine bağlanmış olmakta ve Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vereceği sanılmaktaydı⁴¹⁶.

⁴¹⁴ Hale, 2003: 167; Oberling, 1987: 148; Armaoğlu, 1986: 806.

⁴¹⁵ Nasuh Uslu, (2000): *Türk – Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara: s. 323; Alaeddin Yalçınkaya, (1998): *Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu*, Sakarya Üniversitesi Basım Evi, Sakarya: s. 21-22; Armaoğlu, 1986: 810-811.

⁴¹⁶ Armaoğlu, 1986: 811.

2. TÜRK SİYASETÇİLERİN AMBARGO İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Türkiye Başbakanı Sadi Irmak*, 4 Şubat 1975'te basına verdiği demecinde; “Ne Rumlara, ne Yunanlılara, ne de Amerikalılara verecek tavizimiz yok.” diyerek Türkiye'nin düşüncesini net bir şekilde ortaya koydu⁴¹⁷.

Türk Dışişleri Bakanı Melih Esenbal'a göre; Amerikan yardımı, Türkiye'ye yapılan bir lütf değildi. NATO'nun müşterek savunmasının güçlü olması için üye devletlere ve bu arada Türkiye'ye de verilmiş bir yardımdı. Kıbrıs meselesi ise büsbütün ayrı bir konuydu. Amerikan yardımının işleme ile, Kıbrıs meselesinin barışçı yollarla işleme arasında bir ilişki kurulamazdı. Amerikan Kongresi'nin bu şekilde bir ilişki kurma eğilimlerini Türkiye destekleyemezdi. Onun için yardımın kesilmesinden sadece Türkiye değil, bütün NATO topluluğu da zarar görürdü⁴¹⁸.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, yardımın kesilmesinin en az Türkiye kadar Amerika ve NATO'yu da ilgilendirdiğini, Türkiye'ye yapılan askeri yardımın kesilmesinden sonra ortak güvenlik sisteminin eskisi gibi olamayacağını, Türkiye ve NATO'nun kendi güvenlik sorunlarını yeni baştan ele almak zorunda bulunduğunu ve Türkiye'nin kendi güvenlik sorunlarını bir gün bile askıda bırakamayacağını ifade etti⁴¹⁹.

Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Amerika'nın bu hareketi ile büyük bir hata işlediğini, Amerika'nın bu hatalı hareketi karşısında kendisinin en şiddetli bir şekilde ikaz edilmesinin gerektiğini, Türkiye'ye bu çeşit baskılarla hiçbir tesirin icra edilemeyeceğini ve Türkiye'nin bütün diğer ülkeler gibi kendi milli menfaatlerinin, haklarının bir takım yan tesirlerle, çiğnenmesine müsaade etmesinin mümkün olmadığını belirtti⁴²⁰.

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Kıbrıs'ın sebep gösterilerek yardımın kesilmesinin itici olduğunu ve Türkiye'nin her şart altında kendi savunmasını kendisinin yapacağını dile getirdi⁴²¹.

---

* Bülent Ecevit'in istifasından sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından 17 Kasım 1974'te başbakanlığa atanan kontenjan senatörü Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ın hazırladığı bakanlar kurulu listesinin güven oyu alamayacağı belliydi. Nitekim, Irmak Hükümetine ancak 17 güven oyu verildi. Fakat yerine başka hükümet kurulmadığından aylarca görev yapmak durumunda kaldı.

⁴¹⁷ *Milliyet Gazetesi*, (5 Şubat 1975): s. 1.

⁴¹⁸ *Milliyet Gazetesi*, (5 Şubat 1975): s. 7.

⁴¹⁹ *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1975): s. 7.

⁴²⁰ *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1975): s. 7.

⁴²¹ *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1975): s. 7.

Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Amerikan Kongresi'nin bu son kararının NATO'nun güneydoğu kanadında büyük bir zaaf meydana getireceğini, böyle bir zaaf karşısında NATO'nun harekete geçmesinin gerektiğini ve Amerika'nın Türkiye ile olan münasebetlerine Kıbrıs'ı karıştırmış olmasının büyük bir yanlışlık olduğunu açıkladı⁴²².

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Türkiye'nin barışçı adil bir çözüm yolu bulunması için samimi gayretler sarf ettiğini, ancak baskı altında hareket edildiği kanaatini asla kabul etmeyecek olan Türkiye'nin bundan sonra tutumunu daha da sertleştirirse buna şaşılmamasının lazım geldiğini, Amerikan Kongresi'nin barışa ve anlaşmaya yardımcı olmayan sorumsuz bir davranış takınmış olduğunu, bu durumun yalnız Türkiye'yi değil, NATO savunma ittifakının tümünü ilgilendirdiği için konunun NATO Konseyi'nce de ele alınmasının gerektiğini söyledi. İttifaktan doğan borçların istendiği zaman yerine getirilen, istendiği zaman bir tarafa atılabilen borçlar olmadığını da sözlerine ekleyen Turhan Feyzioğlu, böyle bir kesintili ittifak anlayışını Türkiye'nin kabul edemeyeceğini ve Türkiye'nin dış politikası ile Kıbrıs gibi milli meselelerle ilgili tutumunun Amerikan Kongresi'nin sorumsuz kararlarıyla baskı altına alınamayacağını belirtti⁴²³.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Amerikan Kongresi'nin, Yunanlıların tesiri altında hür ve demokratik Batı Cephesine zararlı olacak bir karar verdiğini, bu kararın NATO ve Ortadoğu barışının zarara uğradığını, Kıbrıs meselesinin çözümünün daha çok güçleştirildiğini ve Amerika'nın 1919 yılındaki İngiliz politikasına saparak gözü kör bir Yunan dostluğu ile akılsızca bir Türk düşmanlığı politikasına yönelmesinin, telafisi imkansız olayların doğmasını hazırlamakta olduğunu ifade etti⁴²⁴.

Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi* Başkanı Rauf Denktaş, Amerikan yardımının kesilmesinin Rumları daha da şımarttığını, bu yardımın kesilmesinden 3 ay sonra Türkiye'nin askeri açıdan felç olmuş hale geleceği kanaati içerisinde gerçeklerle bağdaşmayan yanlış bir tutuma girdiklerini ve amacın Kıbrıs meselesini Güvenlik Konseyi'ne götürüp Birleşmiş Milletler kararının uygulanması için yeni bir karar

⁴²² *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1975): s. 7.

⁴²³ *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1975): s. 7.

⁴²⁴ *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1975): s. 7.

* Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi, 22 Ağustos 1974'te resmen ilan edildi. Rauf Denktaş bu tarihten itibaren evraklara Otonom Türk Yönetimi'nin başkanı olarak imza atmaya başladı.

çıkartmak olduğunu söyledi. Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs konfederasyonunun Türk kanadını teşkil edecek olan bağımsız Türk devletini ilan etmekten yana olduğunu da sözlerine ekleyen Rauf Denktaş, Amerikan yardımının kesilmesinin Kıbrıslı Türkleri bu istikamete teşvik ettiğini belirtti⁴²⁵.

3. AMBARGONUN GELİŞİMİ

NATO içinde müttefik durumunda bulunan iki devletten birinin diğerine silah ambargosu uygulaması, tarihte eşine rastlanmayan bir gariplik örneği oldu. Komünist bir ülke olan Yugoslavya dahil 92 ülkeye silah satan Amerika'nın NATO üyesi Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasının açıklanır yanı yoktu. Türkiye'yi ve Türk kamuoyunu en çok üzen ise, Amerika'nın, yıllardan beri Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların yaptıklarını bir kenara atıp, Kıbrıslı Türkleri kurtarmak için harekete geçen Türkiye'yi suçlu gibi muameleye tabi tutması idi⁴²⁶.

Silah ambargosunun uygulamaya girdiği 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye sevk edilmesi gereken 200 milyon dolarlık askeri malzeme vardı⁴²⁷.

Amerika Başkanı Gerald Ford, silah ambargosu uygulamaya girdikten sonra bu ambargoyu kaldırmak için girişimlerde bulundu. Amerikan Senatosu, Başkan Gerald Ford'un 20 Şubat 1975'te yaptığı bir teklifi, nihayet 19 Mayıs 1975'te ele alarak, 40'a karşı 41 oyla, Başkan Gerald Ford'a silah ambargosunu kaldırma yetkisini verdi. Senatonun bu kararının Temsilciler Meclisi'nde onaylanması gerekmekteydi. Fakat Yunan lobisinin etkisi altında olan Temsilciler Meclisi, yerinden bile kıpırdamadı. Hiçbir harekette bulunmadı. Bunun üzerine Türkiye, 17 Haziran 1975'te Amerika'ya verdiği bir nota ile, Türkiye'deki Amerikan üslerinin statüsü hakkında Türkiye ile 30 gün içinde müzakereye girmediği takdirde yeni bir durum doğacağını bildirdi⁴²⁸.

Türkiye'nin bu teşebbüsü tesirli oldu ve Senatonun 19 Mayıs 1975'te bir oy farkı ile kabul ettiği kanunu, Temsilciler Meclisi 24 Temmuz 1975'te ele aldı. Çok çetin tartışmalardan sonra, Temsilciler Meclisi, silah ambargosunun kaldırılmasını 206 oya karşı 223 oyla reddetti. Bunun üzerine Türkiye, 3 Temmuz 1963 tarihli Türk-Amerikan Savunma Birliği Antlaşmasını 26 Temmuz 1975'ten itibaren yürürlükten kaldırarak Türkiye'deki NATO harici tüm amerikan üs ve tesislerini, kontrol ve gözetim altına

⁴²⁵ *Milliyet Gazetesi*, (6 Şubat 1974): s. 7.

⁴²⁶ Armaoğlu, 1986: 811; Artuç, 1989: 333.

⁴²⁷ Armaoğlu, 1986: 811; Uslu, 2000: 314.

⁴²⁸ Armaoğlu, 1986: 812; Uslu, 2000: 318.

aldı⁴²⁹.

Türkiye'nin bu kararlı tutumu, Temsilciler Meclisi'ni bir dereceye kadar yumuşattı. Temsilciler Meclisi 2 Ekim 1975'te kabul ettiği bir kararla, 5 Şubat 1975'ten önce anlaşması yapılmış ve parası Türkiye tarafından ödenmiş olan 185 milyon dolarlık askeri malzemenin sevkine izin verdi⁴³⁰.

Amerika'da 1976 yılında yapılan başkanlık seçimlerine Jimmy Carter kazandı. Yeni Başkan Jimmy Carter'ın çabaları neticesinde 26 Temmuz 1978'de Amerikan Senatosu ve 1 Ağustos 1978'de Temsilciler Meclisi, silah ambargosunu kaldırma kararı aldılar. Bu husustaki 95-384 sayılı kanun, 26 Eylül 1978'de Başkan Jimmy Carter tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi. Silah ambargosunun, Amerika'nın İran ile ilişkilerinin kopmak üzere olduğu ve bu yüzden Ortadoğu'daki durumunun ciddi şekilde zayıfladığı bir zamanda kaldırılması oldukça ilginçti. 1978 yılında İran'daki kukla Şah Rıza rejiminin gideceği, yerine Amerika karşıtı bir rejim gelme olasılığı fark edilmiş bulunmaktaydı. Amerika, silah ambargosunu kaldırarak Türkiye'yi yanına çekmeliydi. Aksi halde Sovyetler Birliği'ne karşı, bölgede zayıf duruma düşerdi. İran'da ayak sesleri duyulmaya başlayan yeni rejim, ambargonun ister istemez kaldırılmasına yol açmaktaydı⁴³¹.

Türkiye, silah ambargosu sayesinde savunmasının ne derece Amerika'ya bağımlı olduğunu gördü ve bunun sonucunda milli savunma sanayini canlandırmak için çalışmalara başladı⁴³². Ayrıca İslam ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi için yeni arayışlar içine girdi. Türkiye, savunma sanayi konusundaki yeni seçenekleri, dış politikasının belirleyici unsuru olarak düşünmeye başladı⁴³³.

Diğer taraftan İsrail'in Amerika'dan satın aldığı F-15 av uçakları ile Lübnan hava sahasını 27 Haziran 1979'da ihlal ederek Suriye'ye ait yedi veya sekiz MİG-21'i düşürdüğünde Türkiye'ye karşı uygulanan silah ambargosunun tamamen Türk aleyhtarı bir tedbir olduğu ortaya çıktı. Çünkü İsrail'in bu hareketi Amerika ile yaptığı ikili antlaşmaların ihlali olduğu halde, Amerika'nın İsrail'e karşı silah ambargosu uygulamak için bir harekette bulunmadığı görüldü⁴³⁴.

⁴²⁹ Armaoğlu, 1986: 812; Uslu, 2000: 320.

⁴³⁰ Armaoğlu, 1986: 812; Uslu, 2000: 321; Artuç, 1989: 338.

⁴³¹ Armaoğlu, 1986: 814; Uslu, 2000: 321-322; Manisalı, 2003: 65.

⁴³² Uslu, 2000: 323; Manisalı, 2003: 65.

⁴³³ Manisalı, 2003: 95.

⁴³⁴ Oberling, 1987: 148-149.

D. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ'NİN İLANI

Amerika, İngiltere ve Yunanistan'ın anlaşması suretiyle Makarios, 7 Aralık 1974'te Kıbrıs'a döndü ve Cumhurbaşkanlığı görevine başladı. Ancak 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre, 75 günden fazla görev dışı kaldığı için bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılması gerekmekteydi. Glafkos Klerides'in yerine geçen Makarios, toplumlararası görüşmelere yanaşmamakta ve Kıbrıs meselesinin çözümünü zamana bırakmaktaydı. Kıbrıslı Türkler, Makarios'un bu uzlaşmaz tutumuna ve ayrıca 5 Şubat 1975'ten itibaren Türkiye'ye karşı uygulanmaya konan Amerikan silah ambargosuna olan tepkilerini, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ilan ederek gösterdiler⁴³⁵.

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilan edilmesinin nedenleriyle amaçlarını belirten ve Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş tarafından açıklanan 13 Şubat 1975'tarihli bildiriye göre;

Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi'nin Bakanlar Kurulu ve Yasama Meclisi,

13 Şubat 1975'te Lefkoşe'de ortak bir toplantı yaparak ve aşağıdaki gerçekleri göz önünde tutarak,

-Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıslı Rumlar tarafından Anayasa uyarınca haiz olduğu hakları kullanmaktan alıkonulmuştur.

-Kıbrıs Türk toplumu, varlığını korumak ve can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla toplanmış olduğu bölgelerde uzun yıllar bütün iktisadi haklarından ve olanaklarından mahrum edilerek tehdit ve baskı altında tahammül edilemez şartlar içinde yaşamak zorunda bırakılmıştır.

-Kıbrıslı Rumların 1963, 1967 ve 1974 yıllarında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına son vermek girişim ve tehditleri karşısında, Cumhuriyet'in kurucularından birisi olan Kıbrıs Türk toplumu, ağır fedakarlıklar pahasına bu girişimlere karşı koymak zorunda bırakılmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucularından olan Kıbrıslı Rumlar ile bir arada yaşamak olanağının bulunmadığı sonucuna vararak,

Adaya sükunet, güvenlik, devamlı bir barışın getirilmesi için iki toplumun, her birisi kendi bölgesinde kendi iç yapısını düzenleyerek, yan yana yaşamaları gerektiği sonucuna vararak,

⁴³⁵ Oberling, 1987: 153; Artuç, 1989: 326; Yalçınkaya, 1998: 93.

Kıbrıs Rum toplumunun, yukarıdaki esaslar uyarınca bağımsız bir Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulması yolunda herhangi bir yapıcı tutum içine girmediğini dikkate alarak,

Kıbrıs Türk toplumunun sosyal ve iktisadi hayatının yeni ve sağlıklı bir düzene tabi kılınması gereğini göz önünde tutarak,

Kıbrıs'ın bağımsızlığına karşı olan ve bölünmesi veya herhangi bir başka devletle birleşmesi yolundaki her girişime kesinlikle karşı koymak inanç ve kararını teyit ederek,

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağlantısızlık statüsünün gerekliliğine inanarak ve adanın yabancı çıkarlara hizmet etmesine izin vermemek kararını beyan ederek,

Kendi bölgelerinde gelecekteki bağımsız Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açacak düzenin hukuki esasını yaratmak gereğini göz önünde bulundurarak,

Nihai amacın iki bölgeyi bir federasyon çerçevesinde Kıbrıs Rum toplumuyla birleşmek olduğunu teyit ederek,

Temel maddeleri milletlerarası hukuka uygun olarak milletlerarası antlaşmalarla saptanmış olan Cumhuriyet'in 1960 Anayasasının, aynı usulle Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin Anayasası olarak değiştirilmesine ve Federal Cumhuriyet'in kurulmasına kadar, Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi'nin yeniden düzenlenmesi ve teşkilatlanmasının gerekli olduğunu kararlaştırdı⁴³⁶.

Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denктаş'ın bu bildiriye açıklamasından sonra Yasama Meclisi Başkanı Dr. Necdet Ünel, karar tasarisını oylamaya sundu. Salonunda bulunan Bakanlar ve Milletvekilleri topluca ayağa kalkarak büyük bir heyecan içerisinde ve göz yaşları arasında kararı oy birliği ile dakikalarca alkışlayarak kabul ettiler. Kararın oylanmasından sonra, Kıbrıs Türk Federe Devlet Başkanlığına seçilen Rauf Denктаş and içti. Kararın alınmasından sonra, meclis binası önünde toplanan binlerce kişi, sevinç gösterilerine başladı⁴³⁷.

⁴³⁶ Hamza Eroğlu, (1976): *Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara: s. 18-20; Toluner, 1977: 358-359.

⁴³⁷ Eroğlu, 1976: 20-21.

Türkiye Başbakanı Sadi Irmak'a göre; Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanı, Kıbrıslı Türklerin gelecekleri için aldıkları bir karardı. Bu Federe Türk Devletinin iki amacı vardı. Birincisi Kıbrıslı Türklerin güvenliklerini, sosyal, iktisadi varlıklarını kesin bir teminat altına almak, ikincisi ise asıl hedef olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetini teşkil edecek olan kanatlardan birisini fiilen meydana getirmektir. Bir taksim bahis konusu değildi. Enosis bahis konusu değildi. Taksimi ve Enosis'i önleyen bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurmak yolunda atılmış bir adımdır. Hadiselerin, tarihin bir zorlamasıyla buraya gelinmişti⁴³⁸.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit'e göreyse; Kıbrıs Otonom Türk Yönetimince, Federe Türk Devletinin ilanı çok yerinde bir davranıştı. Kıbrıs Barış Harekati'nin amaçları doğrultusunda alınan ve iki milli toplumun barış içinde yan yana yaşayabilmeleri için de gerekli olan bir karardı. Federal Kıbrıs Devleti iki federe devletten oluşacağına göre, Türklerin attığı bu adım, kesin çözüme varılmasını kolaylaştırmış olmaktadır⁴³⁹.

Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın konu ile ilgili görüşü; Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanının daha önce yapmasının gerektiği ve bir müddet gecikmiş olmakla beraber son derece yerinde bir hareket olduğu yönündeydi⁴⁴⁰.

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Kıbrıslı Türklerin yıllardır çektikleri çilenin Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanı ile sona erdiğini, dünyanın bu bölgesinde ve Kıbrıs'ta barış ve sükun isteyen herkesin, bu kararı memnuniyetle karşılamasının lazım geldiğini dile getirdi⁴⁴¹.

Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanı ile bağımsız Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin kurulması yolunda önemli bir adım atıldığını belirtti⁴⁴².

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanı ile Türkiye'nin karşısına Birleşmiş Milletlerde kabul edilen 3212 sayılı kararın çıkıp hiçbir makul çözüme yanaşmayan Kıbrıslı Rumlara en iyi cevabın verilmiş olduğunu ifade etti⁴⁴³.

⁴³⁸ *Hürriyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 11; *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 10.

⁴³⁹ *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 1,10.

⁴⁴⁰ *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 10.

⁴⁴¹ *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 10.

⁴⁴² *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 10.

⁴⁴³ *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 10.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanının çok haklı ve isabetli bir hareket olduğunu, daha bundan 10 yıl önce bağımsız bir Türk devletinin kurulmasının gerektiğini ve bugüne kadar çeşitli hükümetlerin ağır davranışının bu mutlu olayı geciktirdiğini söyledi⁴⁴⁴.

Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanının Anayasa ve Devletler Hukuku açısından yerinde bir karar olduğunu, Kıbrıs'ta yaşayan 120.000 Türkün kendi kaderine özgürce yön verdiğini, nasıl Kıbrıslı Rumlar kendi kaderlerini özgürce çizmek hakkına sahipseler Kıbrıslı Türklerin de aynı hakka sahip bulunduğunu ve Kıbrıs'ta yeni bir dönemin başladığını açıkladı⁴⁴⁵.

E. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ'NİN İLANI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

1. NÜFUS MÜBADELESİ ANTLAŞMASI

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanını, Kıbrıs'ın taksimini amaçlayan bir girişim olarak değerlendiren Makarios, 17 Şubat 1975'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurdu ve konuyu görüşmek üzere toplanmasını istedi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1975'te aldığı 367 sayılı kararında Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanını esefle karşıladığını belirtti. Konsey ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne, "yeni bir iyi niyet girişimi" başlatarak tarafları "yeni ve üzerinde mutabık kalınacak çalışma yöntemi" çerçevesinde bir araya getirmesi, onların hizmetinde olmak suretiyle kapsamlı görüşmeler başlatması görevi verdi⁴⁴⁶.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'ın başkanlığında, toplumlararası görüşmelerin ilki 28 Haziran 1975'te Viyana'da başladı ve 3 Mayıs 1975'te sona erdi. İlk görüşme sonunda yayınlanan ortak bildiri; gelecekte kurulacak federal bir devletin merkez hükümetinin gücü, faaliyetleri, bu devletin yapısı, bu konuyu daha ayrıntılı görüşmek için özel komite kurulması hususunda anlaşmaya varıldığı, mültecilerin evlerine dönme konularının görüşüldüğü, haziran ayında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri gözetiminde yapılacak ikinci görüşmeye, somut planlar getirmelerinin kararlaştırıldığı belirtilerek, insancıl sorunların görüşüldüğü açıklandı. Viyana'da yapılan toplumlararası görüşmelerin ikincisi, 5-7 Haziran 1975 tarihleri arasında gerçekleştirildi.

⁴⁴⁴ *Milliyet Gazetesi*, (14 Şubat 1975): s. 10.

⁴⁴⁵ Eroğlu, 1976: 28-30.

⁴⁴⁶ Tuncer Topur, (2002): *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: s. 146; Cerrahoğlu, 1998: 42-43; Bozkurt, Demirel, 2004: 76-77; Armaoğlu, 1986: 815.

Ancak ikinci görüşmeler, öncelik sorununun halledilememesi nedeniyle olumlu geçmedi⁴⁴⁷.

Makarios'un siyaseti Kıbrıs meselesinin çözümünü geciktirip, doğu ve batı ülkelerinin Türkiye üzerindeki baskılarını arttırma yönündeydi. Diğer yandan, güneyde mahsur kalan Türklere, Rum baskıları devam etmekteydi⁴⁴⁸.

Bu arada İkinci Barış Harekatı sırasında, Ağrotur'daki İngiliz üssüne sığınan 9.396 Kıbrıslı Türk mülteci güvenlikleri için 18-27 Ocak 1975 tarihleri arasında Adana'ya gitmelerine İngilizler tarafından izin verildi. Bu Türkler, sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra Kuzey Kıbrıs'a gönderildi. Şimdiye kadar İngilizler bu Türkleri iade etmeyerek, Türkiye ve Kıbrıs Türk Federe Devleti üzerinde bir politik baskı aracı olarak kullanmaktaydılar.

Ağrotur'daki İngiliz üssünde 6 ay kadar tutsak hayatı yaşadıkdan sonra hürriyetine kavuşan 16 yaşındaki Belgin Fevzi, İngilizlerin üsse sığınan Türklere mülteci olarak davranmadıklarını, harp esiri nazarıyla baktıklarını ifade etti⁴⁴⁹.

Son kafile ile Ağrotur'daki İngiliz üssünde altı aydır bulunan Limasol Milletvekili ve Mülteci Türklerin Temsilcisi Ziya Rıfkı da Adana'ya geldi. Ziya Rıfkı, 27 Ocak 1975'de, saat 13:00'de misafir edildiği otelde bir basın toplantısı yaparak, kamplardaki 9.396 kişinin Türkiye'ye getirildiğini bildirdi. Kıbrıs'ın Rum kesiminde 8 bin kadar Türk kaldığını ve bu Türklerin de tutsak hayatlarının sona ereceği günlerin yakın olduğunu belirten Ziya Rıfkı, Türk ordusunun, hükümetinin ve milletinin azimli tutumu sayesinde 120 bin Kıbrıslı Türk'ten 112 bininin özgürlüğüne, kendi kendini yönetme olanağına kavuştuğunu açıkladı. Ziya Rıfkı, İngiliz kamplarındaki 6 aylık tutsaklık günlerini anlattıktan sonra, kampta bakımsızlık ve beslenme yetersizlikleri yüzünden 400 kişinin hastalandığını ve 40 kişinin de öldüğünü kaydetti⁴⁵⁰.

Diğer taraftan binlerce Kıbrıslı Türk hala zor şartlarda Güneyde yaşam mücadelesi vermekteydi. Kıbrıs Rum Hükümeti, bu Türkleri iade etmeyerek Kıbrıs Türk Federe Hükümeti üzerinde politik bir baskı aracı olarak kullanmaktaydı⁴⁵¹.

⁴⁴⁷ Cerrahoğlu, 1998: 43.

⁴⁴⁸ Cerrahoğlu, 1998: 44.

⁴⁴⁹ *Hürriyet Gazetesi*, (21 Ocak 1975): s. 11.

⁴⁵⁰ *Hürriyet Gazetesi*, (28 Ocak 1975): s. 1,11.

⁴⁵¹ Oberling, 1987: 155-156; İsmail 1988: 231.

Bir grup Kıbrıslı Türk mülteci kuzeye gitmek için 27 Haziran 1979'da Trodos Dağlarını geçerken, Rum Polisler tarafından önleri kesildi. Erkek, kadın ve çocuk olmak üzere 48 kişiden oluşan bu mültecilere Rum Polisler tarafından hunharca saldırıldı. Saldırı sırasında mültecilerin kemikleri dipçiklerle kırıldı ve Baf caddesine akan kanları kendilerine temizletildi. Bu olayı öğrenen Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş çok sinirlenerek 800 kadar Kıbrıslı Rum'u hemen kuzeyden sürdü⁴⁵². Ayrıca, Güneydeki Türklere kötü muamele yapılmaya ve Türklerin Kıbrıs'ın Türk kontrolü altındaki kısmına geçmelerinin önlenmeye devam ettiği takdirde, Türk tarafının Kuzey Kıbrıs'taki bütün Rumları Kıbrıs'ın Rum kesimine transferinden başka alternatifinin olmadığını belirtti⁴⁵³.

Bu bunalımın giderilmesi için Makarios, 25 Haziran 1975'te meydana gelen olayla ilgisi bulunan 13 polisi açığa aldı ve 48 mültecinin güneyi terk etmesine müsaade etti⁴⁵⁴.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş ise, "Geçici Ortak Federal Hükümet" kurularak kesin uzlaşmaya gidilmesini sağlamak amacıyla hazırlanan tekliflerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi L. Weckman aracılığı ile Kıbrıslı Rumları Viyana'da temsil edecek olan Glafkos Klerides'e 18 Temmuz 1975'te gönderdi⁴⁵⁵. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş'ın önerilerinde Geçici Ortak Federal Hükümetin yüklenmesini istediği temel ilkelere göre;

a. Aslında iki milli toplumun ortaklık esasına dayalı olarak kurulmuş bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız, toprağı bütün ve iki bölge federal bir devlet olacaktır. İki milli toplum, her alanda ve hususta eşit hak ve yetkiye sahip olacaktır.

b. Hiç bir şart altında Kıbrıs, bütünüyle veya kısmi olarak herhangi bir biçimde, herhangi bir başka devlet ile birleşmeyecekti.

c. Tarafsız bir siyaset izleyen Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, Bloksuz Devletler arasında yer alacaktı.

ç. Kıbrıs'ın doğrudan veya dolaylı olarak, bölgenin barış ve güvenliğini tehlikeye düşüren herhangi bir faaliyete taraf olmasını önleyecek tüm gerekli tedbirler alınacaktı.

⁴⁵² Oberling, 1987: 155; İsmail 1988: 315.

⁴⁵³ Oberling, 1987: 155.

⁴⁵⁴ Oberling, 1987: 155.

⁴⁵⁵ Cerrahoğlu, 1998: 44.

d. İki Milli Toplum; kendi din, kültür ve geleneklerine sadık kalmakta ve bunları diplomatik yollardan geliştirmek hususunda tam özgür olacaktır. Din, kesinlikle federal devlet yetkisi dışında kalacaktır.

e. Milletlerarası alanda, iki toplumun birbirine karşı her türlü düşmanca eylemleri kesin bir biçimde yasaklanacaktır. Bu arada iki toplum arasında barış, uzlaşma ve işbirliği atmosferinin getirilmesi uğrunda her türlü çaba harcanacaktır⁴⁵⁶.

Belirtilen bu hususlar çerçevesinde Geçici Ortak Federal Hükümetin Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplum başkanlarının ortaklaşa yürütmesi önerilen fonksiyonlara göreyse;

a. Geçici Ortak Federal Hükümet, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin milletlerarası sorunlarını ve ilişkilerini her iki toplumun milli, temel hak ve çıkarlarını koruyacak biçimde tanzim edip yürütecekti.

b. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin milletlerarası ilişkilerini yürütmek ve dış ülkelerde temsil edilmesini sağlamak amacıyla bir Dışişleri Bakanlığı kurulacaktır.

c. Her iki toplumun, ortak çıkarı olduğu üzerinde mutabık kalınan konularda kendi sahalarında faaliyet göstermek amacıyla Maliye, Ulaştırma ve Sağlık Bakanlıkları da kurulacaktır. Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum bölgelerinde görev ifa edecek Geçici Ortak Federal Hükümet memurları genellikle çalışacakları bölgenin milli toplumuna mensup olacaklardı.

d. Bakanlıklar iki toplum arasında eşit olarak paylaşılacaktır. Bir bakan ve yardımcısı aynı toplum mensubu olamayacaktır. Bakan ile yardımcısı görevlerini yaparken birbirleriyle sıkı bir danışma ve işbirliği içinde olacak ve alınan kararlar iki toplum tarafından ortaklaşa karara bağlanacaktır. Ancak Dışişleri ile ilgili kararlar her durumda iki toplum başkanınca imzalanacaktır.

e. Geçici Ortak Federal Hükümete açıkça verilmeyen tüm öteki görev ve yetkiler, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum makamları tarafından kendi ilgili bölgelerinde yapılmaya ve kullanılmaya devam edilecekti. Dışişleri Bakanlığı hariç, Kıbrıs Türk ve Rum yönetimlerinin tüm bakanlıkları kendi ilgili bölgelerinde faaliyet göstermeye devam edeceklerdi.

f. Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkileri ile ilgili konular, Geçici Ortak Federal Hükümet kurma ve ondan doğan gerekli durumlarda güdülen amaçları tamamen dikkate almak suretiyle, iki toplum başkanı arasında bir anlaşmaya varılması yolu ile kararlaştırılacaktır.

---

⁴⁵⁶ Cerrahoğlu, 1998: 44-45.

g. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, müstakbel anayasası konusunda ve iki toplum arasındaki mevcut çözümlenmemiş çeşitli sosyal ve insancıl konularda ve ayrıca iki bölge arasındaki hudutlarla ilgili sorunlarda süratle bir sonuca varmak amacıyla iki toplum başkanının ortaklaşa nezareti altında bir ortak sekreteryaya kurulacaktı. Ortak sekreteryaya yukarıdaki konularda iki toplum başkanı arasında varılan anlaşmaların da uygulanmasında bir vasıta teşkil edecekti.

h. Bu ilkelere uygun olarak kurulan ortak sekreteryaya ile bakanlıklar, iki toplum yetkililerince kolayca kullanılabilen bir yerde bulunmalıydı.

1. Geçici Ortak Federal Hükümetin görev ve yetkileri, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yapıldıktan sonra söz konusu anayasa hükümleri uyarınca gözden geçirilecek ve revizyona tabi tutulacaktı.

i. Geçici Ortak Federal Hükümetin tüm giderleri iki toplum tarafından eşitlik ilkesine göre paylaşılacaktı⁴⁵⁷.

Viyana'da, 31 Temmuz-2 Ağustos 1975 tarihleri arasında gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerin üçüncüsünde önemli bir adım atılarak kapsamlı bir Nüfus Mübadelesi Antlaşması imzalandı. Yapılan bu antlaşma ile Kıbrıs'ta ileride bulunabilecek gerçekçi çözüm yolunun esas olacağı "iki bölgelilik" fikri doğrulandı ve kabul edildi. Ayrıca bu antlaşma sayesinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin fiili bütünlüğü sağlandı⁴⁵⁸.

Rauf Denктаş ile Glafkos Klerides tarafından 2 Ağustos 1975'te Viyana'da imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması'na göre;

1. Halen Kıbrıs'ın güneyinde bulunan Kıbrıslı Türkler istedikleri takdirde, acil gereksinimleri ile birlikte olmak üzere, organize edilmiş bir program uyarınca ve Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün himayesinde Kuzeye geçebileceklerdi.

2. Halen Kıbrıs'ın Kuzeyinde bulunan Kıbrıslı Rumların kuzeyde kalmalarının kendi isteklerine bağlı olacağı ve kalma arzusunda olanların, eğitim ve dini görevlerini yerine getirme, kendi doktorları tarafından tedavi edilme ve kuzeyde hareket serbestisine sahip olma konularına ilişkin kolaylıklar dahil olmak üzere, normal hayatlarını sürdürebilmek için, her türlü yardımın yapılması kabul edildi.

3. Halen Kıbrıs'ın Kuzeyinde bulunan ve hiçbir baskıya tabi tutulmadan kendi istekleriyle güneye geçmek isteyen Kıbrıslı Rumlara izin verilecekti.

⁴⁵⁷ Cerrahoğlu, 1998: 45-47.

⁴⁵⁸ Cerrahoğlu, 1998: 47; Topur, 2002: 147; Oberling, 1987: 155; Çay, 1989: 101.

4. Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü, kuzeydeki Rum köy ve yerleşim yerlerine serbest ve normal giriş hakkına sahip olacaktı.

5. Antlaşmanın uygulanmasında, ailelerin birleştirilmesine öncelik verilecek ve bu, halen güneyde bulunan birkaç Kıbrıslı Rum'un kuzeye geçmesini gerektirebilecekti⁴⁵⁹.

Bu anlaşmanın sonucu olarak 1975 yılının Ağustos ve Eylül aylarında 8.033 Kıbrıslı Türk Kuzeye geçti. Güneyde 22 bölgeye dağılmış 130 Kıbrıslı Türk kaldı.

Kıbrıslı Rumlardan ise 1975 yılında 3.582, 1976 yılında 5.828 ve 1977 yılında da 910 kişi Güneye geçti. Kuzeyde 1.076 Kıbrıslı Rum kaldı⁴⁶⁰.

2. ZİRVE GÖRÜŞMELERİ

a. 1977 Denктаş-Makarios Zirve Görüşmesi

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş, toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatmak ve ilerideki görüşmeler için temel bir yaklaşımda anlaşmak amacıyla buluşma isteğini bildiren mektubunu 9 Ocak 1977'de Makarios'a gönderdi⁴⁶¹. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş, mektubunda; mevcut durumun uzatılmasının, Kıbrıslı Türkler ve Rumlardan için gelecekte iki toplumlu federal bir yapının yeniden kurulmasını daha da zorlaştıracağını belirtti⁴⁶².

Makarios, Rauf Denктаş ile görüşmeyi kabul etmesiyle, iki toplum başkanı, Lefkoşe'de Birleşmiş Milletler karargahında iki defa bir araya geldiler. 27 Ocak 1977'de yapılan ilk toplantıya Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in Özel Temsilcisi Javier Perez De Cuellar da katıldı. 12 Şubat 1977'de yapılan ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in şahsen katıldığı ikinci toplantı beklenmedik ölçüde samimi bir hava içinde geçti. Toplantı sonunda dört maddelik temel bir antlaşma imzalandı⁴⁶³.

İki toplumlu, iki kesimli bir federasyonu ortak amaç olarak ilan eden 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Antlaşması'na göre;

1. İki toplum başkanı, bağımsız, bağlantısız, iki topluma dayalı federal bir cumhuriyet istemekteydi.

⁴⁵⁹ Cerrahoğlu, 1998: 48-49; Oberling, 1987: 155; İsmail, 1998: 159.

⁴⁶⁰ Oberling, 1987: 156.

⁴⁶¹ Cerrahoğlu, 1998: 52.

⁴⁶² Artuç, 1989: 41.

⁴⁶³ Cerrahoğlu, 1998: 52; Topur, 2002: 49.

2. İki topluma ait idarelerin elinde bulunduracağı toprak(bölge); ekonomik yeterlilik, verimlilik ve toprak mülkiyeti esasları ışığında değerlendirilecekti.

3. Hareket ve yerleşim ilkeleri, mülkiyet hakkı ve diğer prensip meseleleri müzakereye açıldı. Bunların görüşülmesinde iki toplumlu federal sistem temel esası ile Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek bazı güçlükler dikkate alınacaktı.

4. Merkezi hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliğine halel getirmemek kaydıyla, ülkenin birliğini koruyacak düzende olacaktı⁴⁶⁴.

b. 1979 Denктаş-Kyprianou Zirve Görüşmesi

Makarios'un 3 Ağustos 1977'de ani ölümü üzerine, onun yerine 31 Ağustos 1977'de Spiros Kyprianou geçti. Spiros Kyprianou, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in "saldırgan" diye nitelendirdiği bir politika izledi. Toplumlararası görüşmelere ilgi göstermedi. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş ile görüşmeyi reddetti. Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ekonomik açıdan yıpratma kampanyaları başlattı⁴⁶⁵.

Birleşmiş Milletler'in, 1978 yılı Mayıs ve Haziran aylarındaki onuncu özel toplantısına katılan, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş ile Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou da iştirak etti. Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou, Gene Kurul'un 27 Mayıs toplantısında yaptığı konuşmada adanın tamamen asker ve silahtan tamamıyla arındırılmasını önerdi. Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou, görüşme önerilerine sürekli kapalı kalırken Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş, iyi niyet gösterisiyle bir anlaşma yapılmasını beklemeden, Maraş'ın eski sakinlerinin yerleşimine açılmasını önererek görüşmeleri samimi bir iyi niyet, barış ve esneklik ortamında sürdürmeyi taahhüt etti⁴⁶⁶.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in, 1978 yılı sonu ve 1979 yılı başlarındaki yoğun çabaları sonucu, Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou'nun ikna edilmesiyle, Zirve Görüşmesi 18 Mayıs 1979'da Lefkoşe'de başladı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'ında katıldığı görüşme, 19 Mayıs 1979'da Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou ile Kıbrıs Türk Federe Devleti

⁴⁶⁴ Cerrahoğlu, 1998: 52-53; Topur, 2002: 150-151; İsmail, 1998: 164.

⁴⁶⁵ Cerrahoğlu, 1998: 54.

⁴⁶⁶ Cerrahoğlu, 1998: 54-55.

Başkanı Rauf Denktaş arasında imzalanan 10 maddelik bir antlaşmayla sonuçlandı⁴⁶⁷. 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Antlaşmasının da teyit edildiği Antlaşmaya göre;

1. Toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979'da başlayacaktı.
2. Toplumlararası görüşmelerin temelini 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Antlaşması ve Kıbrıs meselesine ilişkin Birleşmiş Milletler kararları oluşturacaktı.
3. Cumhuriyetin tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilecekti.
4. Toplumlararası görüşmeler tüm toprak ve anayasa konularını kapsayacaktı.
5. Birleşmiş Milletler himayesinde Maraş'ın yeniden yerleşime açılmasına öncelik verilecek ve bu konudaki çalışmalar, görüşmecilerin etrafı bir çözüm yolunda anayasa ve toprak konularını ele almalarıyla bağıntılı olarak düşünülecekti. Maraş üzerinde antlaşmaya varıldıktan sonra, Kıbrıs meselesinin diğer yönleri konusundaki tartışmaların sona ermesi beklenmeden, antlaşma uygulamaya konacaktı.
6. Taraflar, toplumlararası görüşmeleri tehlikeye sokacak her türlü hareketlerden kaçınacaklar ve iyi niyet, karşılıklı güven ve normal şartlara dönüş için her türlü tedbiri alacaklardı.
7. Toplumlararası görüşmelerde, Kıbrıs'ın askerden arındırılması meselesi de tartışılacaktı.
8. Kıbrıs'ın tümünün veya bir bölümünün başka bir ülke ile birleştirilmemesi, herhangi bir biçimde bölünmemesi ve ayrılmaması için cumhuriyetin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, bağlantısızlığı ve egemenliği garanti altına alınacaktı.
9. Toplumlararası görüşmeler sürekli olarak devam ettirilecek, herhangi bir gecikmeye izin verilmeyecekti.
10. Toplumlararası görüşmeler Lefkoşe'de sürdürülecekti⁴⁶⁸.

Bu antlaşmada ön görüldüğü gibi, toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979'da başladı. Fakat bir uzlaşma olmayınca, görüşmeler 22 Haziran 1979'da kesildi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Genel Sekreter Yardımcısı Javier Perez De Cuellar ve Birleşmiş Milletler Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi, kesilen toplumlararası görüşmeleri yeniden canlandıracak bir formül arayışına başladılar⁴⁶⁹.

⁴⁶⁷ Cerrahoğlu, 1998: 55-56; Topur, 2002: 158; Sadrazam, 1990: 17; Artuç 1989: 342; Armaoğlu, 1986: 816.

⁴⁶⁸ Cerrahoğlu, 1998: 56-57; Armaoğlu, 1986: 817; İsmail, 1998: 164-165.

⁴⁶⁹ Cerrahoğlu, 1998: 62.

Birleşmiş Milletler Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi, 9 Ağustos 1980’de her iki tarafın, görüşmelerin yeni bir oturumu için anlaştıklarını açıkladı. Anlaşmanın temelinde, her iki tarafın da Kıbrıs meselesinin “toprak yönünün iki kesimli” ve “anayasal yönünün federal” çözümünü desteklediklerini bir kere daha yineledikleri bir yaklaşım yatmaktaydı⁴⁷⁰.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim’in yoğun çabaları sonucu toplumlararası görüşmeler yeniden başladı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, her iki tarafın, 1977 ve 1979 Zirve Antlaşmaları’nın geçerliliğini onayladıklarını ve tarafların 1979 Zirve Antlaşması’nı esas alarak; Birleşmiş Milletler gözetiminde Maraş’ın yeniden yerleşime açılması, normal şartlara dönüş için öncelikli önlemleri, anayasa ve toprak konularını tartışacaklarını açıkladı⁴⁷¹. Kıbrıs Türk tarafı, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim’in açıklamaları doğrultusunda, 5 Ağustos 1981’de yapıcı ve kapsamlı bir görüş önerisi sundu. Öneriyle Türk tarafı ilk defa toprak konusunda önemli tavizler verdi.

1. Kokkina Burnu, Limaitis Bölgesi,
2. Lefke’nin batısı,
3. Lefkoşe ve Lefke yolunun ortasında bulunan Avlona köyü ve çevresi,
4. Lurucina ve Pireyi köyleriyle, Lefkoşe-Larnaka karayolunun bölgeden geçen kısmı da dahil Lurucina Burnu,
5. Akna, Akhirita, Kalopsida, Kondrea, Kuklia, Lisi, Makasika, Pergamos ve Türkiyeli köyleri dahil olmak üzere, İngiliz üssü Dikelya’nın kuzeyindeki hilal şeklindeki büyük bir bölge,
6. Magosa’nın güneyindeki Maraş bölgesinin büyük bir kısmı ve Birleşmiş Milletler tampon bölgesinin tamamı verilen tavizler arasındaydı⁴⁷².

Kıbrıs Türk tarafı, verdiği tavizler karşılığında, içinde “Kıbrıs Türk toplumunun eşit kurucu ortaklık statüsünün korunacağı” iki toplumlu, iki kesimli Federal Cumhuriyet kurulmasını talep etti. “Yeni Merkezi Yönetim” federal devleti oluşturan birimlerin yetkileriyle uyuşmayan yetkilere sahip olmayacaktı. İki kesim arasındaki dolaşım özgürlüğüne, “1977 Zirve Antlaşması’nın 3 üncü maddesinin belirttiği ilkelere uygun olarak düzenlenecek” kısıtlamalar getirilecekti⁴⁷³.

⁴⁷⁰ Cerrahoğlu, 1998: 62.

⁴⁷¹ Cerrahoğlu, 1998: 63.

⁴⁷² Cerrahoğlu, 1998: 63.

⁴⁷³ Cerrahoğlu, 1998: 63-64.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Kıbrıs Rum tarafının eşitliğe dayalı çözümü tescil edecek bir anlaşmadan kaçınması üzerine, 1981 yılı Kasım ayında iki tarafın önerileri arasında ortak taraf ve farklılıkları içeren bir değerlendirme belgesini, iki tarafa da sundu. Bu belgeye göre;

1. Federal devlet; bağımsız, egemen, bağlantısız bir federal cumhuriyet olacaktı.
2. Cumhuriyetin arazisi kuzey ve güney iliyle federal ilçeden oluşacaktı.
  - a. Federal hükümet ve federal kamu hizmetleri, federal ilçe toprakları üzerinde yer alacaktı.
  - b. Kuzey ili 2, güney ili de 4 ilçeye bölünecekti.
3. Kıbrıs'ın tümüyle veya kısmen herhangi bir devlete ilhakı yasaklanacak ve bu yöndeki herhangi bir hareket yasal bir suç sayılıp cezalandırılacaktı.
4. Tek bir Kıbrıs vatandaşlığı olacaktı.
5. Polis kuvveti dışında Kıbrıs askerden arındırılacaktı.
6. Resmi dil, Rumca ve Türkçe olacak, İngilizce ise federal konularda resmi dil olarak kullanılabilirdi.
7. Federal cumhuriyetin tarafsız bayrağı ile milli bir marşı, illerin ise kendi özel bayrağı olacaktı.
8. Tüm Kıbrıs toprakları üzerinde egemenlik hakkı federal hükümete ait olacaktı.
9. Federal hükümet, cumhuriyetin tatil günlerini uygulayacak, her il ise federal devlet tatilleriyle kendi yerel tatil günlerine saygılı olacaktı⁴⁷⁴.

Ancak bu öneriler de Kıbrıs Rum yönetimi tarafından olumlu karşılanmadı. 9 Ağustos 1980'de yeniden başlayan toplumlararası görüşmelerde, 1 Aralık 1982'ye kadar, toplam 227 toplantı yapıldı. 7 Ocak 1982'de başlayan görüşmelere 22 Mart 1982'ye kadar haftada iki defa olmak üzere devam edildi⁴⁷⁵.

22 Marttan 14 Nisana kadar Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou'nun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Javier Perez De Cuellar ile görüşmeleri nedeniyle, toplumlararası görüşmelere ara verildi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Javier Perez De Cuellar, Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou ile Roma'da, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş ile Cenevre'de görüştü⁴⁷⁶.

⁴⁷⁴ Cerrahoğlu, 1998: 64-65.

⁴⁷⁵ Cerrahoğlu, 1998: 65; Bozkurt, Demirel, 2004: 111.

⁴⁷⁶ Cerrahoğlu, 1998: 65; Bozkurt, Demirel, 2004: 111.

Yeniden, 14 Nisan 1982’de başlayan toplumlararası görüşmelere, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Javier Perez De Cuellar’ın, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş ve Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou ile New York’ta ayrı ayrı görüşme isteği üzerine ara verildi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Javier Perez De Cuellar, 8 Haziran 1982’de Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou, 9 Haziran 1982’de ise Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş ile ayrı ayrı görüştü⁴⁷⁷.

Yeniden, 24 Haziran 1982’de başlayan toplumlararası görüşmelere, 12 Ağustos 1982’e kadar devam edildi. Kıbrıs Rum görüşmeci Mavromattis’in 12 Ağustos’tan 12 Eylül’e kadar, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi çalışmalarına katılması ve yaz tatili nedeniyle ara verildi⁴⁷⁸.

Şunu belirtmek gerekir ki, 1982 yılı, Kıbrıs Rum tarafının görüşme masasından kaçarak Kıbrıs meselesini sürekli olarak milletlerarası platformlarda gündeme getirmek politikasını uyguladıkları bir yıl oldu. Kıbrıs Rum tarafı, ilgisiz bir takım devletleri de devreye sokarak Birleşmiş Milletlerden lehlerine bir karar çıkartmayı planlamaktaydı. Bunda Yunanistan’daki hükümet değişikliğinin ve Enosis yanlısı Andrea Papandreu’nun Başbakan oluşunun büyük rolü vardı. Andrea Papandreu, Batı Avrupa’daki diğer sosyalist hükümetlerin desteğini sağlayarak, Türkiye’yi Avrupa’da yalnız bırakmak, Türkiye’yi devamlı suretle baskı altında bulundurmak ve hem Ege’de hem de Kıbrıs’ta yayılmacı Yunan emellerine ulaşmak için geniş bir kampanya başlattı. Bu kampanya 1983 yılında hızını daha da arttırdı ve Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou’nun tavır ve davranışlarına yön veren bir durum yarattı⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ Cerrahoğlu, 1998: 65; Bozkurt, Demirel, 2004: 111.

⁴⁷⁸ Cerrahoğlu, 1998: 65-66; Bozkurt, Demirel, 2004: 111.

⁴⁷⁹ Cerrahoğlu, 1998: 66; Armaoğlu, 1986: 817; Çay, 1989: 101-102; Bozkurt, Demirel, 2004: 111.

3. KUZHEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN İLANI

Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Spiros Kyprianou, 1983 yılında toplumlararası görüşmelerden kaçıp, “Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti” olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na başvurdu ve 13 Mayıs 1983 tarihli 37/253 sayılı kararın alınmasını sağladı⁴⁸⁰.

Kıbrıs Türk toplumunun adadaki varlıklarını, Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki kurucu ortaklık haklarını inkar eden, toplumlararası görüşmelerin zeminini oluşturan eşitlik ilkesini çiğneyen, Türkiye’nin “Garantör Devlet” sıfatıyla yasal olarak yaptığı Kıbrıs Barış Harekatı’nı bir istila olarak göstermeye çalışan ve diğer devletlere, gayri meşru Rum yönetiminin Kıbrıs Türk toplumuna kabul ettirilmesi için yardım çağrısında bulunan, özetle; ilgili bütün gerçeklere ters düşen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 37/253 sayılı kararına* göre;

Genel Kurul,

Kıbrıs meselesini görüşerek,

1 Kasım 1974’de aldığı 3212(XXIX) sayılı karar ve müteakip kararları hatırlatarak,

12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 tarihli üst kademe antlaşmalarını hatırlatarak,

Toprakların işgal ve güç yolu ile istimlakları prensiplerinin kabul edilemeyeceğini teyit ederek,

Milletlerarası barış ve güvenliğe, Kıbrıs meselesinin çözümünün gecikmesinin teşkil etmekte olduğu ciddi tehlikeden üzüntü duyarak,

Birleşmiş Milletler’in Kıbrıs hakkında aldığı kararların hala uygulanmamasına üzülen,

Kıbrıs konusunda milletlerarası bir konferans toplanması fikrini hatırlatarak,

Kıbrıs toprağının bir kısmının, hala yabancı güçlerin elinde bulunmasını tel’in ederek,

Toplumlararası görüşmelerde ilerleme kaydedilmemesini tel’in ederek,

Oldu bittiler yaratmak veya demografik yapıyı değiştirme yönünde tek taraflı bütün eylemleri tel’in ederek,

Birleşmiş Milletler antlaşması ve ilgili kararları çerçevesinde barışçı yollarla Kıbrıs meselesinin daha fazla gecikmeden çözümlenmesi gerektiğini tekrarlayarak,

⁴⁸⁰ Cerrahoğlu, 1998: 68; Alasya, 1988: 263.

* Bu karara Türkiye, Pakistan, Bangladeş, Malezya ve Somali aleyhte oy verdi.

1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükümlerlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, birliğı ve tarafsızlığına olan tam desteğı tekrarlamakta ve içişlerine yabancı müdahalesine bir son verilmesi çağrısında bulunmakta,

2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve halkının, Kıbrıs'ın tümü üzerindeki doğa ve diğerkaynaklarında etkin hükümlerlik ve kontrol hakkını tekrarlar ve bütün ölkeleri, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'ne bu haklarını kullanmasında yardımcı olmaya çağırılmakta,

3. Yukarıda belirtilen bu hakları kullanmaya engel olacak çabaları tel'in etmekte,

4. Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın tam silahsızlanma yönünde yaptığı teklifi memnuniyetle karşılamakta,

5. 12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 üst kademe antlaşmalarına destek beyan etmekte,

6. Genel Kurulda oy birliğı ile kabul edilen ve Güvenlik Konseyi'nin 13 Aralık 1974 tarihli 365 sayılı kararı ile teyit edilen 3212(XXIX) sayılı kararını ve daha sonra Genel Kurul ve Güvenlik Konseyince alınan kararların derhal uygulanmasını istemekte,

7. Kıbrıs meselesinin süratli ve kabul edilebilir bir çözümü için Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün işgal kuvvetlerinin derhal geri çekilmesi gerekliliğine inanmakta,

8. Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün işgal kuvvetlerinin derhal geri çekilmesini istemekte,

9. Genel Sekreterin çabalarını arttırmasını tavsiye ederken, toplumlar arasındaki görüşmelerde gelişme kaydedilmemesinden üzüntü duymakta,

10. Genel Sekreterin gözetimi altında manalı sonuç getirici, yapıcı ve kapsamlı görüşmelerin iki toplumun temsilcileri arasında serbestçe ve eşitlik içinde ve ilgili Birleşmiş Milletler kararları ve üst kademe antlaşmaları çerçevesinde, her iki tarafça kabul edilebilecek bir çözüme en erken bir sürede varılması amacı ile devam ettirilmesine çağrıda bulunmakta,

11. Bütün Kıbrıslıların temel hürriyetlerine ve insan haklarına, "hareket serbestisi, yerleşim serbestisi ve emlak edinme hakkı ve göçmenlerin arzu ettikleri taktirde salimen evlerine dönmelerini sağlayacak tedbirlerin" alınmasına saygı gösterilmesi çağrısında bulunmakta,

12. Silah zoruyla meydana gelen oldu bittinin Kıbrıs meselesinin çözümüne herhangi bir şekilde etki yapmasına müsaade edilmemesine inanmakta,

13. İlgili taraflara, Kıbrıs meselesine barışçı yollardan adil ve kalıcı bir çözüm bulunma umutlarını ters yönde etkileyecek tek yanlı hareketlerden kaçınmalarını ve Genel Sekreter ile, “Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde” ve Kıbrıs’ta görev yapan Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile tam bir işbirliği içinde olmaları için çağrıda bulunmakta,

14. İlgili taraflara Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlık, birlik, hükümlanlık ve toprak bütünlüğünü bozacak veya bozmaya ilişkin bütün hareketlerden kaçınmaları için çağrıda bulunmaktaydı⁴⁸¹.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 37/253 sayılı kararı, Kıbrıs Türk halkını “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”ni ilan etmeye iten en önemli etken oldu⁴⁸².

Kıbrıs Türk Federe Meclisi, 17 Haziran 1983’te bir bildiri yayınlarak Kıbrıs Türk halkının “kendi kaderini belirleme hakkını” ilan etti⁴⁸³. Kıbrıs Türk Federe Meclisi’nin bildirisine göre;

1. Kıbrıs’ta iki eşit halktan biri olarak kendi kendini yönetme hakkına sahip bulunan Kıbrıs Türk halkı, kendi topraklarında hür ve demokratik bir düzen içinde, kendi varlığını, milli ve kültürel kişiliğini, bütün insanların doğuştan eşit şekilde sahip oldukları temel hak ve hürriyetlerini korumaya kararlıydı.

2. Kıbrıs Türk halkının güvenliğini tam olarak korumaya yetmeyecek, onu eskiden uğradığı saldırılara, teröre, insanlık dışı ayrımlara ve baskılara yeniden uğrama tehlikesine düşürebilecek herhangi bir çözüm şeklini Kıbrıs Türk halkı reddeder, Kıbrıs meselesine Kıbrıs Türk halkının hür iradesi dışında hiçbir çözüm bulunamazdı.

3. Kıbrıs Türk halkı tarafından seçilmemiş, Kıbrıs Türk halkını hiçbir şekilde temsil etmeyen ve Kıbrıs Türk halkı adına konuşma hakkına hiçbir şekilde sahip olmayan Rum yöneticileri, Kıbrıs Türk halkının gıyabında, hür iradesi dışında alınmış veya alınabilecek herhangi bir kararı ona empoze edemezdi.

4. Kıbrıs Türk halkı kendi kaderini bizzat kendisinin belirlemesi hakkına sahipti. Bu hak hiçbir şekilde ortadan kaldırılamazdı.

5. Kıbrıs Türk halkı, 4. maddedeki hakkını kullanmaya zorlandığı taktirde dahi doğacak sonuç, 12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 tarihli Zirve Antlaşmaları’nda belirtilen esaslar çerçevesinde öngörülen ve iki milli topluma dayalı, iki kesimli, bağımsız, bağlantısız bir Cumhuriyetin eşit şartlarda görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmesine engel

⁴⁸¹ Cerrahoğlu, 1998: 68-71.

⁴⁸² Cerrahoğlu, 1998: 71; Alasya, 1988: 263; İsmail, 1998: 172.

⁴⁸³ Cerrahoğlu, 1998: 72; Alasya, 1988: 263; İsmail, 1998: 172.

teşkil etmezdi⁴⁸⁴.

Kıbrıs Türk halkı, Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin 17 Haziran 1983'te ilan ettiği "kendi kaderini belirleme hakkını" hakkını kullanarak 15 Kasım 1983'te Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin oy birliği ile aldığı 50 sayılı karar ile "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"ni ilan ettiğini tüm dünyaya duyurdu⁴⁸⁵. Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin 50 sayılı kararına göre;

Kıbrıs Türk Halkı'nın özgür iradesini temsil eden,

Doğuştan hür ve eşit olan bütün insanların hür ve eşit yaşamaları gerektiğine inanan,

Bu inanç içinde, Kıbrıs Türk Halkı'nın kendi kaderini tayin etme hakkını 17 Haziran 1983 tarihli kararıyla dünyaya ilan etmiş olan,

İrk, milli menşe, dil ve din gibi farklılıklara dayalı olarak insanlar arasında ayırım gözetilmesini, her türlü sömürgeciliği, ırkçılığı, baskı ve tahakkümü reddeden,

Kıbrıs'ta, Doğu Akdeniz'de, Ortadoğu'da ve dünyada tam bir barış ve istikrarın, özgürlüğün, insan haklarının egemen olmasını isteyen,

Kıbrıs Adası'ndaki iki halkın, kendi milli benliklerini koruyarak, kendi kesimlerinde, huzur ve güven içinde yaşamaya ve kendi kendilerini yönetmeye hakları olduğuna inanan,

Aynı Ada'da yanyana yaşamaya mecbur bulunan bu iki halkın aralarındaki bütün sorunları, eşit düzeyde müzakerelerle, barışçı, adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırmalarının mümkün ve zorunlu olduğu görüşüne sınıksız bağlı bulunan,

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanının iki eşit halk arasında ortaklığın bir federasyon çatısı altında yeniden kurulmasını ve sorunların çözülmesini engellemeyip kolaylaştırabileceğine kani olan,

İki halk arasındaki bütün sorunların barışçı ve uzlaşıcı bir politika ile çözülmesi için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin gözetimi altında eşit düzeyde müzakereler yürütülmesini yürekten dileyen ve önerilmiş bulunan zirve toplantısının bu açıdan yarar sağlayacağına inanan Kıbrıs Türk Federe Meclisi, "Kıbrıs Türk Halkı Adına" Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve "Bağımsızlık Bildirisi"ni onaylamaktaydı⁴⁸⁶.

⁴⁸⁴ İsmail, 1998: 174-175.

⁴⁸⁵ Cerrahoğlu, 1998: 72.

⁴⁸⁶ Alasya, 1988: 277-278.

Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte onayladığı “Bağımsızlık Bildirisi”nin 22. paragrafında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin barışçı amaçları;

“Bu tarihi günde, bir defa daha, Kıbrıs Rum halkına barış ve dostluk elimizi uzatıyoruz.

a. Aynı Ada'da yanyana yaşamaya mecbur bulunan iki halkın aralarındaki bütün sorunları, eşit düzeyde müzakerelerle barışçı, adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırmalarının mümkün ve zorunlu olduğuna inanıyoruz.

b. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı, iki eşit halkın ve onların kurdukları yönetimlerin gerçek bir federasyon çatısı altında yeniden bir ortaklık kurlmalarını engellemez; tam aksine, bir federasyonun kurulabilmesi için gerekli ön şartları tamamlayarak bu yoldaki samimi çabaları kolaylaştırabilir. Bu yolda her yapıcı çabayı göstermeye kararlı olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başka hiçbir devletle birleşmeyecektir.

c. Kıbrıs Türk tarafı olarak, iki halk arasındaki bütün sorunların barışçı ve uzlaşıcı bir yaklaşımla çözülmesi için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevinin devamını ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin gözetimi altında müzakerelerin yürütülmesini istiyoruz.

d. Kıbrıs Rum yönetiminin de Kıbrıs Türk halkını yeniden yabancı bir devletin hakimiyetine sokmayı amaçlayan “Enosis” hayalini kesinlikle terk etmesini, milletlerarası alanda bütün Kıbrıs adına konuşma iddiasından vazgeçerek Kıbrıslı Türkleri temsile yetkili olmadığı gerçeğini kabul etmesini, kısa vadede çözüme kavuşabilecek konularda iki halkı yaklaştıracak iyi niyet adımlarının derhal atılmasına yardımcı olmasını bekliyoruz.” biçiminde ifade edilmekteydi⁴⁸⁷.

Diğer taraftan, Kıbrıs Rum yönetimi ile Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı üzerine derhal Birleşmiş Milletler'e başvurular. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler'in, 17 Kasım 1983'te yaptığı Güvenlik Konseyi toplantısında alınan 541 sayılı kararda; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanının hukuken geçersiz olduğu belirtildi ve Türk tarafının bu karardan vazgeçmesi talep edildi. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu tek taraflı kararı Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından kabul edilmedi⁴⁸⁸.

⁴⁸⁷ Cerrahoğlu, 1998: 72-73.

⁴⁸⁸ Çay, 1989: 102; Alasya, 1988: 279.

SONUÇ

Türkiye, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a müdahale etmeseydi, neler olacağını darbe neticesinde Cumhurbaşkanlığına getirilen Nikos Sampson'un niyet ve fiili hazırlıkları açısından değerlendirmek yerinde olacaktır.

Nikos Sampson da Kıbrıslı Türklere karşı hazırlanmış olan Akritas Planı'nın savunucularından biriydi. Irkçı ve Türk düşmanı olarak Rum çevreleri içinde iyi tanınmaktaydı. Eğer Türkiye 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a müdahale etmese, Enosis'i ilan edilecek ve Kıbrıs'taki Türklere karşı toplu imha hareketi yürütülecekti. Nitekim, 1981 yılı Şubat ayında Elefteriora Gazetesi'ne, Paris'te bir beyanat veren Nikos Sampson "Enosis'i ilan etmekle kalmayacaktım, Türkleri de imha edecektim." dedi.

Ancak Türkiye, bu korkunç sonuçların meydana gelmemesi için, milletlerarası antlaşmalardan doğan haklarını, İngiltere katılmasa da, kullandı ve Kıbrıs'a müdahalede bulundu. Bu müdahalenin adına Birinci Barış Harekatı dendi. Birinci Barış Harekatı ile; Enosis önlendi, Kıbrıslı Türklerin Nikos Sampson yönetimi tarafından zarar görmesi engellendi, Kıbrıs'ta Makarios ve Nikos Sampson taraftarları arasındaki çatışmaların önüne geçildi, Yunanistan'da 1967'den beri devam etmekte olan askeri yönetimin yerine sivil yönetimin gelmesine olanak yaratıldı.

Birinci Barış Harekatı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararına uyularak 22 Temmuz 1974'te durduruldu. Ancak Türk birlikleri, Girne ile Lefkoşe arasında dar bir bölgede kalmış bulunmaktaydı. Bu dar bölgenin dışında kalan Türk yerleşim bölgeleri Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin saldırısı altında idi.

Cenevre'de toplanan ikinci konferansta sonuç alınamadığı için 14 Ağustos 1974'te İkinci Barış Harekatı başlatıldı ve bu hareketin sonucunda Kıbrıs'ta bugünkü Türk-Rum sınırı belirlendi ve Kıbrıs'ın %36'sını kontrol altına alındı. Soydaş Türk halkı burada özgür ve bağımsız olarak yaşamaktadır. Kıbrıslı Rumlar da kendi kontrollerinde tuttıkları bölgede özgür ve bağımsız olarak yaşamaktadırlar. Diğer taraftan İngiltere de Kıbrıs'ın iki ayrı bölgesinde; Ağrotur ve Dikelya'da bulunan üslerinde hakimiyetini devam ettirmektedir.

Kıbrıs Barış Harekatı; Birinci ve İkinci Barış Harekatı'nın, milletlerarası antlaşmalar ve Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasındaki bağlar dışında çok farklı bir anlamı vardı. Şöyle ki; Avrupa ve Amerika'nın özünde, Batı dışında kabul ettiği Türkiye, Batı'nın himayesi altındaki Yunanistan'a ve Helenizm'e karşı milli

menfaatlerini korumaktaydı. Türkiye, Batı'ya karşı milli çıkarlarında “geri adım atmayacağını” Atatürk döneminden beri ilk defa ortaya koymaktaydı.

Türkiye, Kıbrıs Barış Harekatı'nda haklı olmasına rağmen bir konuda hata yapmaktaydı! Batı'nın politikasına ve çıkarlarına karşı çıkmaktaydı. İşte bu, Batı tarafından kabul edilemezdi. Türkiye, ancak Batılı bir ülkenin yapmaya hakkı olan bir şeyi yapmış ve milli menfaatlerini korumuş ve kendini ezdirmemiş bulunmaktaydı. Aynen 1919-1923 döneminde yaptığı gibi.

Kıbrıs Barış Harekatı sırasında, Türkiye içinde büyük bir coşku vardı. Gençlik örgütleri, sivil toplum örgütleri, gazeteler ve halk büyük bir coşku yaşamaktaydı. Aslında bu coşku şovence tanımlanabilecek türden bir coşku değildi. Aksine, ezilmişliğe, Batı dünyası tarafından dayatılmakta olan tek yanlı bağlara, milletlerarası ilişkilerdeki tek yanlılığa karşı bir tepkiydi. Atatürk döneminden beri, Batı'nın dayatmaları karşısında ezilmiş, dış müdahalelerle iç çatışmalara ve 12 Martlara sürüklenmiş bir toplum bu defa, “milli inisiyatif” almakta ve kendi belirlediği biçimde milli menfaatlerini korumaktaydı. Kıbrıs Barış Harekatı, Türkiye'nin milletlerarası antlaşmalara bağlılığını ve kendi milli güvenliği ile Kıbrıslı Türklerin güvenliğini tehlikeye atacak girişimlere hiçbir zaman seyirci kalmayacağını tüm dünyaya hükümeti, muhalefet partileri, halkı, basını ve ordusunun milli bir beraberlik oluşturmasıyla kanıtlamıştır. Bu beraberlik günümüz Türkiye'si için iyi bir ders olmalıdır. Kıbrıs gibi milli meselelerde siyasi, şahsi ve benzeri menfaatler bir kenara bırakılmalıdır. Tıpkı Kıbrıs Barış Harekatı'nda olduğu gibi.

Kıbrıs meselesi bugün halledilememişse bunun nedeni, Kıbrıs Rum yönetiminin “meşru hükümet” muamelesi görmesidir. Bu güçlü silah ellerinde olduğu sürece milli hedeflerini teşkil eden “Kıbrıs'a sahip çıkıp, Kıbrıs'ı Türk'ten arındırma ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki garantörlük haklarından kurtulma” eylemlerini korkusuzca sürdüreceklerdir. Milletlerarası hukuka saygılı ve hukukun üstünlüğüne inanan Batılı ülkelerin, varlığını Züriç-Londra Antlaşmaları'na ve 16 Ağustos 1974'te yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na dayandıran Kıbrıs Rum yönetimini “Züriç-Londra Antlaşmalarına ve 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına” aykırı ve tek yanlı olarak Avrupa Birliği'ne almaları ve Kıbrıs'ın üyeliği konusunda bu kadar çelişkili, bu kadar seviyesiz ve bu kadar ilkesiz bir ahlak bunalımına düşmeleri ciddi üzücüdür.

Kıbrıs meselesi çözülecekse bunun için uzlaşma şarttır. Uzlaşma ise ancak güç dengesi mevcutsa eşitlikçidir. Günümüzde Kıbrıs'taki denge bozulmuştur. Dengeyi bozan ise Kıbrıs Rum yönetiminin Avrupa Birliği'ne alınması olmuştur. Bu arada ortaya çıkmış olan Annan Planı ise Kıbrıs meselesine çözüm olmanın çok uzağında bir görüntü sergilemiştir. Annan Planı'nda 4 ana başlık yer almaktaydı. Bunlar Toprak, Mülteciler, Eşitlik ve Türk askerinin durumu idi. Bunlardan ilk ikisi Rumlar lehine, diğer ikisi ise Türkler lehine bir izlenim oluşturmaktaydı. Toprak konusu belki çözüme kavuşabilirdi. Ancak Mülteciler konusu plandaki en zorlayıcı bölümü oluşturmaktaydı. 50.000 Türk'ün yaşadığı topraklardan çıkarılması ve bu topraklarının Rumlara verilmesinin yanısıra 50.000 kişilik bir Rum nüfusunun da Türk bölgesine yerleştirilmesinden bahsedilmekteydi. Bu sürecin 10-12 yılda tamamlanması istenmekteydi. Planı tehlikeli kılan; bu bahsi geçen 10-12 yıl içerisinde oluşabilecek yapıların bilinmemesi ve bu haliyle “kim tutarsa onun elinde kalacak” izlenimi vermesiydi.

Kıbrıs'ta kalıcı barış, ancak güvenliğin sağlanması ve iki egemen devletin var olduğunun kabul edilmesiyle gerçekleşebilir. Türkiye uzun yıllar tek bir şey istemiştir; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tüm dünya tarafından kabul edilmesi, uygulanan ekonomik ve siyasi ambargonun kaldırılması. Kıbrıslı Türkler bir daha asla soykırıma tabi tutulmayacaksa, huzurlu ve güvenli olarak yaşayacaklarsa Türkiye, askerlerini kademeli olarak Kıbrıs'tan geri çekebilir. Lakin Kıbrıs Rum yönetimi, giderek artan bir şekilde silahlanmaya devam ederek Yunan bir Korgeneralin komutasında bulunan Kolordu seviyesindeki Rum Milli Muhafız kuvvetini güçlendirmektedir. Bu durumda Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini geri çekmesi söz konusu değildir.

Diğer taraftan Yunanistan, yayılcı politikasına engel gördüğü Türkiye'yi nasıl saf dışı bırakacağıının hesabını yapmaktadır. Yunanistan, Kıbrıs meselesini uzun süre Türkiye'nin aleyhine kullanarak Türkiye'ye yapılan dış yardımları ve desteği engellemiştir. Avrupa Birliği'ne tam üye bulunan Yunanistan, bu avantajdan yararlanarak Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Gerek Kıbrıs ve gerekse Avrupa Birliği'ne tam üyelik konularında odaklanan engelleme politikası, önemli desteğe sahip olması nedeniyle etkili olmuştur ve olmaktadır. Bugün Kıbrıs'ta ne yeni bir siyasi yapı oluşmuştur, ne de kalıcı barış için umut edilir gelişmeler kaydedilmiştir. Düne kadar Kıbrıs'ta doğrudan yayılma politikası uygulayan Yunanistan, Kıbrıs Rum yönetiminin Avrupa Birliği'ne tam üye olması ile dolaylı

yoldan yayılma politikasına dönmüştür. Şunu belirtmek gerekir ki, Yunanistan'ın nihaî hedefi olan Enosis değişmemiştir. Ancak Yunanistan'ın bunu gerçekleştirmek için yöntemini değiştirdiği bir gerçektir. Bütün bunlar göz önüne alındığında Türkiye'nin garantörlük hakkına sahip olması ve Kıbrıs'ta askeri kuvvet bulundurması, Kıbrıs meselesinin çözümünde Türkiye'nin milli menfaatlerini gözetecek koşulların başında gelmektedir. Türkiye'nin milli güvenliği ve milli menfaatleri açısından son derece önemli olan Kıbrıs, hiçbir zaman Avrupa Birliği'ne tam üyelik gibi konularda söz konusu edilmemelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Akşin, S. (2000): *Türkiye Tarihi*, Cilt:IV, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Alasya, H. F. (1988): *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.
- Armaoğlu, F. (1986): *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Arslan, M. (1990): *Kıbrıs Barış Harekatı'nın Perde Arkası*, İstanbul: Akabe Yayınları:78.
- Artuç, İ. (1989): *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları.
- Bahadır, M. (2002): *Kıbrıs'ta Katliamlar*, Cilt:I, Lefkoşe: Rüstem Kitabevi.
- Bedevi, V. (1966): *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşe: Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, No:1.
- Berathlı, N. (1999): *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, Cilt:III, Lefkoşe: Galeri Kültür Yayınları.
- Birand, M. A. (1984): *30 Sıcak Gün*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bozkurt, E. – Demirel, H. (2004): *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cerrahoğlu, Z. (1998): *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çay, A. (1989): *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: A13.
- Denktaş, R. (1999): *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, Cilt:9, İstanbul: Boğaziçi Yayınları:255.
- _____, (2000): *Hatıralar-Toplayış*, Cilt:X, İstanbul: Boğaziçi Yayınları A.Ş.
- _____, (2004): *Kıbrıs Girit Olmasın*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____, (2005): *Yeniden 12'ye 5 Kala*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Devellioğlu, F. (2000): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

Erim, N. (Tarihsiz): *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara: Türk Matbaacılık Sanayi.

Eroğlu, H. (1975): *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi.

_____, (1976): *Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı*, Ankara: Türk Devrim Kurumu Yayınları.

Fırat, M. M. (1997): *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gazioğlu, A. C. (1960): *İngilizler İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)*, Cilt:I, İstanbul: Ekin Basımevi.

_____, (1996): *Enosis Çemberinde Türkler-İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)*, Cilt:II, İstanbul: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

_____, (2000): *Kıbrıs'ta Türkler*, Lefkoşe: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

_____, (2000): *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

_____, (2003): *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu (1960-1964)*, Lefkoşe: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

Gibbons, H. S. (2003): *Kıbrıs'ta Soykırım*, (Çeviren: Erol Fehim), Ankara: Özyurt Matbaası.

Günsev, M. (1999): *20 Temmuz Şafak Vakti Kıbrıs'ta*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Gürel, Ş. S. (1985): *Kıbrıs Tarihi(1878-1960)*, Cilt:I,II, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Güvenç, N. (1984): *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları.

Hakeri, B. H. (1993): *Başlangıçtan 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, Ankara: K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, No:28.

Hale, W. (2003): *Türk Dış Politikası(1974-2000)*, (Çeviren:Petek Demir), İstanbul: Mart Matbaası.

İsmail, S. (1986): *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: K.K.T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____, (1988): *Kıbrıs Barış Harekatı'nın Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

_____, (1992): *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar*, Lefkoşe: K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, No:26.

_____, (1998): *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

_____, (Tarihsiz): *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Lefkoşe: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

Karadal, A. (2001): *Çukurova Basınında 74 Kıbrıs Barış Harekatı*, Mersin: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Küçük, F. (2002): *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Lefkoşe: Devlet Basımevi.

Manisalı, E. (2003): *Avrupa Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul: Derin Yayınları:29.

Meray, S. L. (1973): *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Takım:II, Cilt:II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:28, Ankara.

Metin, H. (1959): *Kıbrıs'ın Tarihine Toplu Bakış*, Lefkoşe: Halkın Sesi Basımevi.

Mütercimler, E. (1990): *Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul: Yaprak Yayınevi.

Oberling, P. (1987): *Bellapais'e Giden Yol*, (Çeviren: Mehmet Erdoğan), Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Öksüzoğlu, O. (2003): *Dünüyle Bugünüyle Kıbrıs Türkleri*, İstanbul: Hamle Basın Yayın Organizasyon.

Öztürk, O. M. (2003): *Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Ankara: Altinküre Yayınları:8.

Sadrazam, H. (1990): *Kıbrıs'ta Varoluş Mücadelemiz Şehitliklerimiz ve Anıtlarımız*, İstanbul: Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, No:4.

Sarıca, M. – Teziç, E. – Eskiyyurt, Ö. (1975): *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2071.

Savcı, K. (1976): *Özgürlüğün Zaferi Kıbrıs*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Şahinler, M. (1979): *Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti*, İstanbul: Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları.

Tahsin, A. H. (1999): *Geçmişten Geleceğe Bir Kıbrıs Hikayesi*, Lefkoşe: Işık Kitabevi.

Tarakçı, M. (1998): *Kıbrıs Barış Harekatı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Tarkan, T. (1975): *Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Tolgay, A. (1993): *Kanlı Noel*, İstanbul: Kastaş Yayınları.

Toluner, S. (1977): *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309.

Topur, T. (2002): *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Uslu, N. (2000): *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Üzer, T. (2003): *Kıbrıs'ın Tarihçesi*, Ankara: İhlas Gazetecilik A.Ş.

Yalçinkaya, A. (1998): *Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basım Evi.

Yılmaz, A. (2000): *Türk Basınında Kıbrıs Barış Harekatı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

MAKALELER:

Alasya, H. F. (1964): "İngilizler İdaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika", *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2.

_____, (1971): "Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Tanınan İmtiyazlar" *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36.

Bozkurt, İ. (2001): "Kıbrıs'ın Tarihine Bir Bakış", (Editörler: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, Ankara: Ahşen Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Şti.

Çam, E. (4 Ağustos 1974): "Cenevre Antlaşması ve Kıbrıs", *Milliyet Gazetesi*.

Denktaş, R. (7 Aralık 1967): "Mesele Halledilmedi", *Cumhuriyet Gazetesi*.

Doğan, İ. (18 Temmuz 1974): "Kıbrıs Olayları ve Türkiye", *Milliyet Gazetesi*.

Erzen, A. (1971):“Kıbrıs’ın Tarihine Bir Bakış”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36.

Fişek, H. (25 Temmuz 1974): “Türkiye, Kıbrıs’a Verdiği Sözü Tuttu”, *Milliyet Gazetesi*.

Gazioğlu, A. C. (2001): “Kıbrıs Sorunu, Ortaklık Cumhuriyeti ve AB Üyeliği Girişimlerinin Siyasi ve Hukuki Yönleri”, (Editörler: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu), *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, No:6.

_____, (2002): “Kıbrıs’ta Türk Dönemi (1571-1578) ve Ada Yönetiminin İngiltere’ye Devri”, *Kıbrıs’ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Lefkoşe: Yakınoğu Üniversitesi Eğitim Vakfı.

Güresin, E. (16 Haziran 1964): “Amerika’ya Doğru”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

_____, (17 Kasım 1967): “Hedefsiz”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

_____, (24 Kasım 1967): “Neden?”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

_____, (26 Kasım 1967): “Çatışmaların Galibi”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

_____, (21 Temmuz 1974): “Haklıyız”, *Hürriyet Gazetesi*.

Gürsoy, C. (1964): “Kıbrıs’ın Coğrafi Konumu”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2.

_____, (1971): “Coğrafi Bakımdan Kıbrıs ve Türkiye”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36.

Halaçoğlu, Y. (2001): “Osmanlı Döneminde Kıbrıs’ta İskan Politikası”, (Editörler: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu), *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, No:6.

İnalçık, H. (1964): “Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2.

İpekçi, A. (16 Temmuz 1974): “Kıbrıs’taki Darbe ve Türkiye”, *Milliyet Gazetesi*.

_____, (15 Ağustos 1974): “Müdahaleyi Zorunlu Kıldılar”, *Milliyet Gazetesi*.

Kabaklı, A. (17 Temmuz 1974): “Kıbrıs’ta Yunan İntiharı”, *Tercüman Gazetesi*.

Kuran, E. (1964): “Kıbrıs İdaresinin İngiltere’ye Terki”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: B2.

Köymen, M. A. (12 Ağustos 1974): “Türk Ordusu ve Kıbrıs”, *Tercüman Gazetesi*.

_____, (16 Ağustos 1974): “Kıbrıs Meydan Muharebesi’nin Mana ve Mahiyeti”, *Tercüman Gazetesi*.

Nadi, N. (6 Mart 1959): “İyi Olsun Diyeceğiz”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

Oberling, P. (1990): “Kıbrıs Faciası”, (Çeviren: Fahir Armaoğlu), *Bellekten*, Cilt:LIV, Sayı:210, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Orhonlu, C. (1971): “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Haziran 1969)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36.

Orkunt, S. (9 Aralık 1967): “Müdahale Hakkı”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

_____, (19 Ağustos 1974): “Son Olaylar ve Kıbrıs” *Tercüman Gazetesi*

Önsoy, R. (1993): “Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi”, *Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (28 Ekim–2 Kasım 1991) Gazimagosa*, Ankara: K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yüzyıl Üniversitesi Yayınları, No:8.

Taneri, A. (31 Temmuz 1974): “Kara Kuvvetlerimiz”, *Tercüman Gazetesi*.

Uçarol, R. (2001): “Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı İngiltere’ye Devri (1878)”, (Editörler: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu), *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, No:6.

Ülman, H. (8 Aralık 1967): “Açık Konuşalım”, *Cumhuriyet Gazetesi*.

GAZETELER:

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Şubat 1959.

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Şubat 1959.

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Şubat 1959.

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mart 1959.

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mart 1959.

Cumhuriyet Gazetesi, 22 Aralık 1963.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Aralık 1963.
Cumhuriyet Gazetesi, 31 Aralık 1963.
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ocak 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ocak 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ocak 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ocak 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ocak 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 7 Şubat 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 14 Şubat 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 10 Mart 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 5 Nisan 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 6 Nisan 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 16 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 20 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 23 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 24 Haziran 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ağustos 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ağustos 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1964.
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 18 Kasım 1967.

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 24 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 30 Kasım 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 1 Aralık 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Aralık 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 7 Aralık 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 8 Aralık 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 9 Aralık 1967.
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 7 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 31 Temmuz 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ağustos 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 21 Ağustos 1974.
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Eylül 1974.
Günaydın Gazetesi, 5 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 12 Şubat 1959.
Hürriyet Gazetesi, 20 Şubat 1959.
Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 1959.
Hürriyet Gazetesi, 5 Mart 1959.

Hürriyet Gazetesi, 22 Aralık 1963.
Hürriyet Gazetesi, 23 Aralık 1963.
Hürriyet Gazetesi, 25 Aralık 1963.
Hürriyet Gazetesi, 31 Aralık 1963.
Hürriyet Gazetesi, 2 Ocak 1964.
Hürriyet Gazetesi, 4 Ocak 1964.
Hürriyet Gazetesi, 14 Ocak 1964.
Hürriyet Gazetesi, 16 Ocak 1964.
Hürriyet Gazetesi, 22 Ocak 1964.
Hürriyet Gazetesi, 7 Şubat 1964.
Hürriyet Gazetesi, 14 Şubat 1964.
Hürriyet Gazetesi, 10 Mart 1964.
Hürriyet Gazetesi, 5 Nisan 1964.
Hürriyet Gazetesi, 6 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 15 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 17 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 20 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 21 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1964.
Hürriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1964.
Hürriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1964.
Hürriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 9 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 12 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1964.
Hürriyet Gazetesi, 12 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 13 Kasım 1967.

Hürriyet Gazetesi, 14 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 16 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 17 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 18 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 23 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 26 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 1967.
Hürriyet Gazetesi, 1 Aralık 1967.
Hürriyet Gazetesi, 2 Aralık 1967.
Hürriyet Gazetesi, 5 Aralık 1967.
Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1967.
Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1967.
Hürriyet Gazetesi, 7 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 17 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 21 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 31 Temmuz 1974.
Hürriyet Gazetesi, 1 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974.

Hürriyet Gazetesi, 21 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1974.
Hürriyet Gazetesi, 2 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 6 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 8 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 9 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 15 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 18 Eylül 1974.
Hürriyet Gazetesi, 21 Ocak 1975.
Hürriyet Gazetesi, 28 Ocak 1975.
Hürriyet Gazetesi, 14 Şubat 1975.
Milli Gazete, 7 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 18 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 22 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 24 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 25 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 26 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 31 Temmuz 1974.
Milli Gazete, 11 Ağustos 1974.
Milli Gazete, 15 Ağustos 1974.
Milli Gazete, 16 Ağustos 1974.
Milli Gazete, 17 Ağustos 1974.
Milli Gazete, 21 Ağustos 1974.
Milli Gazete, 2 Eylül 1974.
Milliyet Gazetesi, 7 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 17 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 18 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 20 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 21 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1974.

- Milliyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 24 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 25 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 26 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 29 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 31 Temmuz 1974.
Milliyet Gazetesi, 1 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 3 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 4 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 5 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 11 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 15 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 16 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 21 Ağustos 1974.
Milliyet Gazetesi, 2 Eylül 1974.
Milliyet Gazetesi, 5 Şubat 1975.
Milliyet Gazetesi, 6 Şubat 1975.
Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 1975.
T.C. Resmi Gazete, Sayı: 14.951, 20 Temmuz 1974.
T.C. Resmi Gazete, Sayı: 14.952, 21 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 5 Şubat 1959.
Tercüman Gazetesi, 12 Şubat 1959.
Tercüman Gazetesi, 20 Şubat 1959.
Tercüman Gazetesi, 24 Şubat 1959.
Tercüman Gazetesi, 5 Mart 1959.
Tercüman Gazetesi, 22 Aralık 1963.
Tercüman Gazetesi, 25 Aralık 1963.
Tercüman Gazetesi, 31 Aralık 1963.
Tercüman Gazetesi, 2 Ocak 1964.
Tercüman Gazetesi, 4 Ocak 1964.
Tercüman Gazetesi, 14 Ocak 1964.

Tercüman Gazetesi, 16 Ocak 1964.
Tercüman Gazetesi, 22 Ocak 1964.
Tercüman Gazetesi, 7 Şubat 1964.
Tercüman Gazetesi, 14 Şubat 1964.
Tercüman Gazetesi, 10 Mart 1964.
Tercüman Gazetesi, 5 Nisan 1964.
Tercüman Gazetesi, 6 Nisan 1964.
Tercüman Gazetesi, 6 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 16 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 17 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 19 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 20 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 21 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 23 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 24 Haziran 1964.
Tercüman Gazetesi, 4 Temmuz 1964.
Tercüman Gazetesi, 5 Temmuz 1964.
Tercüman Gazetesi, 9 Ağustos 1964.
Tercüman Gazetesi, 10 Ağustos 1964.
Tercüman Gazetesi, 14 Ağustos 1964.
Tercüman Gazetesi, 12 Kasım 1967.
Tercüman Gazetesi, 13 Kasım 1967.
Tercüman Gazetesi, 14 Kasım 1967.
Tercüman Gazetesi, 17 Kasım 1967.
Tercüman Gazetesi, 18 Kasım 1967.
Tercüman Gazetesi, 7 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 16 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 17 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 18 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 19 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 20 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 21 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 22 Temmuz 1974.

- Tercüman Gazetesi*, 23 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 24 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 25 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 26 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 28 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 31 Temmuz 1974.
Tercüman Gazetesi, 1 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 5 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 11 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 12 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 15 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 16 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 17 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 19 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 20 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 21 Ağustos 1974.
Tercüman Gazetesi, 2 Eylül 1974.
Tercüman Gazetesi, 4 Eylül 1974.

DİZİN

A

- Adana · 10, 93, 151, 152
 Adnan Menderes · 24
 Adriyatik · 4
 Afganistan · 96, 131
 Afrika · 1, 9
 Ağrotur · 31, 73, 151, 152, 169
 Akdeniz · 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 14, 34, 48, 77, 105, 166, 175, 176, 180
 Akritas Planı · 37, 38, 168
 Aleksandır · 3
 Almanya · 16, 90, 94, 95, 100, 103
 Alpaslan Türkeş · 68, 89, 114, 144, 150
 Amerika · 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 64, 65, 66, 67, 69, 75, 78, 79, 80, 86, 91, 97, 99, 101, 110, 116, 121, 122, 123, 126, 128, 129, 134, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 169, 178
 Anadolu · 1, 2, 4, 5, 9, 10, 15, 17
 Ankara · 1, 2, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 22, 23, 33, 35, 38, 39, 52, 57, 61, 62, 64, 66, 67, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 93, 95, 96, 99, 110, 130, 131, 132, 133, 136, 142, 149, 151, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 191
 Antalya · 4, 66, 99
 Arnavutluk · 5, 91
 Asur · 6
 Asya · 1, 5, 13, 14
 Atatürk · 1, 2, 8, 39, 41, 95, 169, 176, 177, 191
 Atlılar · 128, 129
 Averoff · 23
 Avrupa · 1, 2, 4, 5, 11, 13, 91, 162, 169, 170, 171, 174, 176, 178
 Ayvasıl · 41

B

- Bâb-ı Ali · 12, 14
 Balıkesir · 66, 93
 Batı Trakya · 4, 54, 60, 61
 Bedrettin Demirel · 102, 117
 Beyrut · 70
 Birleşmiş Milletler · 20, 22, 28, 44, 45, 46, 47, 54, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 67, 70, 73, 77, 82, 91, 92, 101, 104, 107, 110, 112, 119, 120, 121, 124, 129, 134, 135, 140, 144, 151, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 174
 Bizans · 3, 6, 7, 37
 Boğaziçi · 38, 63, 64, 65, 67, 70, 82, 174
 Bolivya · 45
 Bolu · 83
 Bora Özel Görev Kuvveti · 94, 102
 Brezilya · 45
 Bülent Ecevit · 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 87, 90, 95, 98, 99, 101, 102, 104, 109, 117, 118, 119, 123, 124, 129, 136, 137, 138, 139, 143, 149
 Büyük İskender · 3, 4, 6

C

- Cemal Gürsel · 51, 52
 Ceneviz · 7
 Cenevre · 53, 54, 56, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 122, 125, 126, 129, 134, 138, 161, 168, 178
 Cyrus Vance · 65, 66, 67

Ç

- Çakmak Özel Görev Kuvveti · 82, 83, 86, 93, 102, 117

Çanakkale · 13, 93
 Çekoslovakya · 63

D

Dean Acheson · 52, 53
 Dedeğaç · 60, 61
 Deniz Baykal · 80, 135, 136
 Dikelya · 31, 160, 169
 Divân-ı Hümâyün · 12
 Diyarbakır · 41, 62, 95

E

Ebubekir Paşa · 12
 Edirne · 3, 93
 Emin Dırvana · 38
 Enosis · 4, 16, 19, 20, 21, 23, 29, 33, 34, 37, 43, 45, 57, 60, 61, 62, 64, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 93, 149,
 162, 167, 168, 171, 175
 EOKA · 20, 21, 34, 37, 38, 39, 41, 71, 72
 Erenköy · 54, 55, 56, 57, 63, 84
 Ernst Forsthoff · 35, 41
 Eskişehir · 62, 99

F

Fahri Korutürk · 76
 Fahri Özdilek · 77, 80
 Fas · 45
 Fatih Sultan Mehmet · 3
 Fatih Rüştü Zorlu · 23
 Fazıl Küçük · 23, 24, 31, 32, 34, 39
 Fenike · 6
 Ferruh Bozbeyle · 77, 80, 88, 114, 119, 143, 150
 Fildişi · 45
 Fransa · 3, 109, 133

G

Galo Plaza · 58, 59
 Garanti Antlaşması · 27, 29, 47, 75, 78, 79, 105, 134, 141
 Geçitkale · 63, 64, 65, 67, 70
 Georgios Grivas · 20, 54, 63, 64, 65, 67, 71
 Gerald Ford · 141, 145
 Girit · 4, 33, 127, 174
 Girne · 56, 83, 85, 86, 87, 94, 102, 103, 104, 117, 127, 168
 Gizikis · 72, 73, 93, 100
 Glafkos Klerides · 30, 32, 37, 70, 109, 115, 116, 126, 135, 147, 153, 155

H

Hakkari · 66
 Harold Mac Millan · 24
 Harold Wilson · 78
 Hava İndirme Tugayı · 82, 83, 84
 Henry Kissenger · 78, 139, 141
 Henry Kissinger · 116
 Hitit · 5
 Hollanda · 90, 94, 95

İ

İngiltere · 3, 4, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 39, 40, 42, 44, 45,
 47, 58, 76, 77, 78, 79, 81, 92, 96, 101, 110, 111, 113, 115, 116, 118, 120, 123, 133, 134, 147, 168, 169,
 178, 179, 180

İRA · 79

İran · 53, 99, 100, 146

İskenderun · 1, 2, 13, 63

İsmet İnönü · 17, 18, 29, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 69

İsrail · 1, 60, 146

İstanbul · 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 23, 33, 34, 38, 41, 62, 64, 66, 70, 76, 79, 81, 82, 93, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 191

İttifak Antlaşması · 27, 28, 33, 48, 67, 69

İzmir · 4, 41, 66, 93

J

James Callaghan · 78, 96, 110, 111, 115, 116

Jimmy Carter · 146

Johnson · 48, 49, 50, 51, 52, 65, 66, 67

Joseph Sisco · 78, 79, 80, 81, 82, 92, 93, 98, 100, 101

K

Kaddafi · 99, 136

Kahramanmaraş · 66

Kanlı Noel · 1, 38, 41, 43, 102, 174

Kanuni Sultan Süleyman · 8, 9

Katherina · 3

Katolik · 7, 8, 11

Kayseri · 66, 84

Keşan · 60, 61

Kıbrıs · 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 191

Kıbrıs Cumhuriyeti · 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 46, 59, 70, 71, 80, 92, 112, 115, 141, 147, 149, 162, 164, 170

Kıbrıs Türk Alayı · 82, 84, 86, 87, 118, 123

Kıbrıs Türk Federe Devleti · 147, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 174

Kıbrıslı Rumlar · 11, 16, 19, 20, 35, 40, 46, 47, 55, 74, 110, 126, 130, 135, 147, 148, 150, 169

Kıbrıslı Türkler · 35, 36, 38, 43, 44, 56, 57, 71, 74, 115, 135, 147, 155, 156, 170

Komando Tugayı · 82, 83, 84, 86, 121, 123

Konstantin Karamanlis · 24, 109, 133

Konstantin Kollias · 60, 61

Kurt Waldheim · 135, 151, 156, 157, 158, 159, 160

Kuveyt · 97

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti · 20, 165, 166, 167, 170, 175

L

Lala Mustafa Paşa · 10

Larnaka · 10, 12, 16, 34, 56, 84, 103, 115, 130, 131, 160

Lefkoşe · 3, 6, 8, 10, 13, 17, 19, 21, 23, 29, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 54, 56, 67, 70, 72, 73, 75, 83, 84, 87, 91, 103, 104, 107, 110, 117, 124, 127, 128, 129, 135, 147, 156, 158, 159, 160, 168, 173, 174, 175, 176, 177, 178

Libya · 96, 99, 131, 135, 136

Limasol · 34, 45, 84, 103, 115, 130, 131, 152

Londra · 21, 23, 24, 29, 30, 32, 34, 37, 38, 42, 43, 44, 47, 52, 78, 79, 81, 93, 98, 101, 103, 114, 138, 170

Lozan Barış Konferansı · 17, 176

Lusignan · 7

M

Magosa · 7, 10, 33, 34, 53, 56, 57, 83, 84, 85, 104, 117, 121, 123, 124, 127, 128, 130, 160
 Makarios · 20, 24, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 44, 46, 47, 48, 54, 55, 56, 57, 59, 62, 63, 66, 69, 70,
 71, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 82, 92, 96, 116, 126, 147, 151, 153, 156, 157, 168
 Malatya · 95
 Mardin · 95
 Megali İdea · 3, 4
 Melih Esenbal · 143
 Memluk Devleti · 9
 Mısır · 1, 5, 9, 54, 58
 Muratağa · 130
 Mustafa Katırcıoğlu · 84
 Mustafa Kemal · 4
 Müsellim · 12

N

NATO · 22, 42, 44, 49, 50, 66, 77, 79, 101, 121, 122, 133, 143, 144, 145, 146
 Necmettin Erbakan · 76, 80, 88, 118, 124, 136, 137, 138, 139, 143, 149
 New York · 57, 58, 82, 97, 113, 121, 161
 Nihat Erim · 30, 48, 76, 77, 80, 88, 150
 Nikos Sampson · 39, 73, 74, 78, 79, 93, 109, 168
 Norveç · 45
 Nurettin Ersin · 82

O

Ortadoğu · 1, 2, 6, 7, 13, 60, 144, 146, 166
 Ortodoks · 6, 7, 8, 11, 12, 73, 110, 178
 Osmanlı Devleti · 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 180

P

Pakistan · 52, 53, 90, 95, 99, 131, 132, 133, 163
 Paris · 5, 22, 23, 90, 122, 168
 Pers · 6
 Pladini · 83, 85, 86, 99, 102

R

Rauf Denктаş · 4, 21, 23, 30, 38, 43, 44, 48, 56, 62, 70, 74, 81, 82, 87, 111, 112, 115, 124, 135, 144, 147,
 149, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 174
 Rıza Vuruşkan · 21, 56
 Rum Milli Muhafız · 48, 54, 62, 63, 64, 71, 72, 73, 80, 85, 87, 89, 91, 93, 94, 98, 99, 102, 103, 104, 106,
 117, 121, 128, 130, 131, 168, 171
 Rusya · 13

S

Sabri Demirbağ · 83
 Sabri Evren · 84
 Sadi Irmak · 142, 149
 Sandallar · 130
 Sardunya · 1
 Semih Sancar · 88, 95, 124
 Sicilya · 1
 Siirt · 95
 Sokullu Mehmet Paşa · 9
 Sovyetler Birliği · 49, 54, 58, 63, 75, 78, 79, 91, 101, 110, 121, 122, 133, 134, 146
 Spiros Kyprianou · 157, 158, 161, 162
 Suat Aktulga · 82, 108
 Sultan II. Abdülhamid · 15
 Sultan II. Selim · 10

Suriye · 1, 6, 7, 9, 54, 58, 90, 146
 Süleyman Demirel · 60, 61, 64, 68, 77, 80, 88, 114, 118, 125, 137, 143, 150
 Süleyman Tuncer · 83
 Süveyş · 1

Ş

Şanlıurfa · 66, 95

T

Taksim · 29, 43, 62
 Tanzimat Fermanı · 12
 Tasos Papadopulos · 37
 Templer · 7
 Trabzon · 66
 Tunceli · 95
 Turan Güneş · 98, 110, 111, 115, 116
 Turhan Feyzioğlu · 68, 77, 80, 88, 119, 125, 144, 150
 Türk Mukavemet Teşkilatı · 21, 84
 Türkiye · 1, 2, 3, 4, 5, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 162, 163, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179

V

Venedik · 8, 9, 10
 Viyana · 3, 151, 153, 155

W

Washington · 49, 51, 52, 57, 97

Y

Yavuz Sultan Selim · 9
 Yorgo Mavros · 109, 110, 111, 115, 116
 Yorgo Papandreu · 47, 59
 Yuannides · 92, 93, 98, 100
 Yugoslavya · 145
 Yunanistan · 2, 3, 4, 5, 14, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 48, 50, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 100, 106, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 133, 134, 138, 145, 147, 162, 167, 168, 169, 171, 175

Z

Zürich · 23, 24, 29, 30, 32, 34, 37, 38, 47, 52, 100, 114, 138, 170

EKLER

EK-1:

KIBRIS BARIŞ HAREKATI ŞEHİTLERİ*

1. Piyade Albay İbrahim Karaoğlanoğlu
2. Piyade Binbaşı Bünyamin Kasap
3. Piyade Kıdemli Yüzbaşı Sami Akbulut
4. Piyade Kıdemli Yüzbaşı Tuncer Güngör
5. Piyade Kıdemli Yüzbaşı Dursun Özsaraç
6. Piyade Üsteğmen Nizameddin Songur
7. Piyade Üsteğmen Oğuz Yener
8. Piyade Üsteğmen Nermi Tombul
9. Piyade Üsteğmen Nazmi Saatçi
10. Piyade Üsteğmen Ünal Genç
11. Tank Yüzbaşı Ramiz Turan
12. Tank Kd. Üsteğmen Yavuz Sokullu
13. Tank Üsteğmen Alpay Başaran
14. Tank Üsteğmen Hüseyin Akar
15. Topçu Pilot Albay Fahrettin Aksoy
16. Topçu Pilot Yarbay Selahattin Okbay
17. Topçu Yarbay Refik Cesur
18. Topçu Pilot Yarbay İlhan Akgün
19. Ordudonatım Teğmen Gürkan Işık
20. Tabib Üsteğmen Halil Akçiçek
21. Yedek Piyade Asteğmen İdris Doğan
22. Yedek Piyade Asteğmen Şakir Cezayir
23. Yedek Piyade Asteğmen Şevket Çil
24. Yedek Piyade Asteğmen Sıtkı Toksoy
25. Yedek Piyade Asteğmen Selçuk Ergen
26. Yedek Piyade Asteğmen M. Nafi Kıvanç
27. Yedek Piyade Asteğmen Celal Bekiroğlu
28. Yedek Piyade Asteğmen Mehmet Özel
29. Yedek Piyade Topçu Asteğmen Feyzullah Taşkınsoy
30. Yedek Topçu Asteğmen Mustafa Uygur
31. Yedek Tank Asteğmen Ali Yavuz Yüce
32. Piyade Kıdemli Başçavuş Tahsin Yorgun
33. Piyade Kıdemli Başçavuş Kemal Yapar
34. Piyade Başçavuş A. Haydar Saban
35. Piyade Üşçavuş Cemal Yurdumgüzel
36. Piyade Üşçavuş Ramazan Ergin
37. Piyade Astsubay Çavuş Ahmet Pekdemir
38. Piyade Astsubay Çavuş Muammer Karaağaç
39. Piyade Astsubay Çavuş Hicret Akar

---

* Kaynak: Mustafa Tarakçı, (1998): *Kıbrıs Barış Harekati*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: s. 150-160; Erol Mütercimler, (1990): *Kıbrıs Barış Harekatinin Bilinmeyen Yönleri*, Yaprak Yayınevi, İstanbul: s. 380-395.

40. Piyade Astsubay Çavuş Mehmet Yıldız
41. Piyade Astsubay Çavuş Ali Erdemir
42. Piyade Astsubay Çavuş Enver Erol
43. Tank Kıdemli Başçavuş Mehmet Yavuz
44. Tank Kıdemli Başçavuş Mehmet Macit
45. Tank Kıdemli Başçavuş Halim Şahin
46. Tank Üsçavuş Coşkun Tezelli
47. Top Kıdemli Başçavuş Aslan Demircan
48. Muharebe Başçavuş Kadir Gülseren
49. Muharebe Kd. Başçavuş Bayram Gümüş
50. İstihkam Astsubay Çavuş Bahadır Yalçın
51. Sağlık Kıdemli Başçavuş İ. Hakkı Gedik
52. Piyade Eri Nemci Alimanoğlu
53. Piyade Çavuş Hüseyin Zont
54. Piyade Eri Aycan Aksoy
55. Muharebe Çavuş Zeki Alpsoley
56. Piyade Eri Hasan Aklan
57. Piyade Eri M. Ali Arpa
58. Piyade Eri Nizamettin Aydın
59. Piyade Eri Kaya Afacan
60. Muharebe Eri Ülkü Akbulut
61. Piyade Eri Muharrem Aydın
62. Piyade Eri Hasan Anlatan
63. Piyade Çavuş Ali Alpaslan
64. Piyade Eri Şakir Ağaçkiran
65. Piyade Eri Süleyman Aydın
66. Piyade Eri Sıtkı Acar
67. Piyade Eri Ömer Abdal
68. Piyade Eri Mehmet Akdoğan
69. Piyade Eri Abdullah Altındağ
70. Piyade Eri İlyas Aydın
71. Piyade Eri Hüseyin Atıcı
72. Piyade Eri Mehmet Akbaş
73. Piyade Eri Lütfü Aras
74. Piyade Eri Alaaddin Aslan
75. Piyade Onbaşı Duran Akyüz
76. Piyade Onbaşı Ramazan Alim
77. Piyade Çavuş Kamil Alkan
78. Piyade Eri Cemal Altınok
79. Piyade Eri Ahmet Aydemir
80. Piyade Onbaşı Bekir Aksöz
81. Piyade Eri Mustafa Altınışik
82. Piyade Eri Mevlüt Akça
83. Piyade Eri Rıdvan Artarmaç
84. Piyade Çavuş Mustafa Aydoğdu
85. Piyade Eri Ali Aktaş
86. Piyade Eri Ali Alan
87. Piyade Eri Turan Arda
88. Piyade Eri Mehmet Avcı

89. Piyade Eri Bekir Aktaş
90. Piyade Eri Süleyman Avcı
91. Piyade Eri Muhsin Alptekin
92. Piyade Eri Halil Aslan
93. İstihkam Eri Doğan Aydın
94. Sıhhiye Onbaşı Hüseyin Aydemir
95. Piyade Eri Ahmet Alçıkaya
96. Piyade Eri Ahmet Aydemir
97. İstihkam Onbaşı Ali Alay
98. İstihkam Eri Teslim Aydın
99. İstihkam Eri Mustafa Ay
100. Piyade Eri Salih Altun
101. Piyade Eri Vahap Akbıyık
102. Top Eri Kadir Akdoğan
103. Piyade Eri Mustafa Bakar
104. Piyade Çavuş Ali Beyoğulları
105. Piyade Eri Osman Bakır
106. Piyade Eri Ali Borçin
107. Piyade Eri Recep Bilge
108. Piyade Eri Fevzi Bingöl
109. Piyade Onbaşı Kamil Balkan
110. İstihkam Eri Mehmet Buzlusun
111. Piyade Eri Şaban Balaban
112. Tank Eri Şadi Bal
113. Piyade Eri Cafer Bora
114. Piyade Eri Necati Balcı
115. Piyade Eri Mustafa Bingöl
116. Piyade Eri Bahattin Baklavacı
117. Piyade Eri Halil Bulut
118. Piyade Eri Muharrem Bingöl
119. Piyade Eri Süleyman Bayburt
120. Piyade Eri Kemal Balta
121. Piyade Eri Tahsin Bozkurt
122. Piyade Eri Necati Bat
123. Piyade Çavuş Maksut Birinci
124. Piyade Onbaşı Zeynel Bozgeyik
125. Piyade Eri Mustafa Çevik
126. Piyade Onbaşı Salih Cıbrır
127. Piyade Eri Naim Çiftçi
128. Piyade Eri Kemal Ceylan
129. Piyade Çavuş Mehmet Ceyhan
130. Piyade Eri Hasan Çelik
131. İstihkam Eri B. Ali Cansu
132. Piyade Eri Burhan Canbaz
133. Piyade Onbaşı Yaşar Çakmak
134. Piyade Eri Muharrem Calay
135. Piyade Eri Lütfü Çiftçibaşı
136. Piyade Eri Cemil Çelik
137. Piyade Eri Mehmet Can

138. Piyade Eri Kazım Çalışkan
139. Tank Eri Zekeriya Çetin
140. Piyade Eri Osman Çelik
141. Piyade Eri Mahmut Çamaz
142. Piyade Eri Kasım Çelik
143. Piyade Eri Cemil Çelebi
144. Piyade Eri Yunus Canbaz
145. Sıhhiye Eri Namaz Çakmak
146. Muharebe Eri Hüsni Demirkıran
147. Piyade Eri Mustafa Dinçer
148. Piyade Çavuş Necdet Diler
149. Piyade Eri Alihan Demir
150. Piyade Eri Hüsni Doğu
151. Piyade Eri Nurettin Duman
152. Piyade Eri Mahmut Demirel
153. Piyade Eri Ebrahim Demir
154. Piyade Onbaşı Bayram Demir
155. Piyade Eri Nuri Demir
156. Piyade Eri Tayyar Delen
157. Piyade Eri Mehmet Doğan
158. Muharebe Eri Bekir Doğan
159. Piyade Eri Eyüp Demir
160. Piyade Eri Akif Diktepe
161. Piyade Çavuş Ömer Doğan
162. Piyade Eri Osman Demir
163. Piyade Onbaşı İlyas Demirkıran
164. Piyade Eri Mehmet Döndü
165. Piyade Eri Mehmet Duymuş
166. Piyade Eri Mustafa Duman
167. Piyade Eri Mehmet Demir
168. Piyade Eri Enver Dönmez
169. İstihkam Eri Cafer Düzenli
170. Piyade Eri Adnan Damar
171. Piyade Eri Mehmet Dilber
172. Topçu Eri Bayram Demirezen
173. Piyade Çavuş Muzaffer Demirel
174. Piyade Çavuş Ömer Demir
175. Tank Çavuş Mustafa Din
176. Sıhhiye Onbaşı Şeref Demirci
177. Piyade Eri Ramazan Eroğlu
178. Piyade Onbaşı İrfan Ersoy
179. Piyade Onbaşı Ali Osman Ersen
180. Piyade Eri Celal Erken
181. Topçu Eri Mehmet Emik
182. Piyade Çavuş A. Bayram Erciyes
183. Piyade Onbaşı Hayrullah Ekşi
184. Piyade Eri Ramazan Ersan
185. Piyade Onbaşı Nevzat Ertuğrul
186. Piyade Eri Adem Erim

187. Piyade Eri Metin Ediz
188. Piyade Eri Rıdvan Erel
189. Tank Eri Osman Erhan
190. Piyade Eri Ali Ergün
191. Piyade Eri Hasan Ercan
192. Piyade Onbaşı Muzaffer Ekemen
193. İstihkam Eri Hikmet Erikli
194. Piyade Onbaşı Sabahattin Erdoğan
195. Piyade Eri Ömer Faydalı
196. Piyade Eri Hasan Gökboya
197. Piyade Çavuş İlhan Gürcan
198. Piyade Eri Cahit Gökcalp
199. Piyade Çavuş Ömer Güvenç
200. Piyade Eri Sabahattin Gürsu
201. Tank Eri Yakup Gülen
202. Piyade Eri Bayram Gündüz
203. Piyade Eri Lütfü Gelen
204. Piyade Eri Hüseyin Göksel
205. Piyade Eri M. Ali Gümüş
206. Tank Onbaşı Mehmet Güneş
207. Sıhhiye Eri Mustafa Girgin
208. Piyade Eri Hicri Gümüş
209. Piyade Eri Bekir Güngör
210. Piyade Eri Sadi Güler
211. Piyade Eri Halil Gök
212. Piyade Eri Mahmut Haspolat
213. İstihkam Eri Abdullah Hayran
214. Piyade Eri Mustafa Işık
215. Piyade Eri Mustafa İldeniz
216. Piyade Eri Vahit İnce
217. Piyade Eri Mustafa İleli
218. Piyade Eri Necmettin İnan
219. Tank Çavuş İsmail İnal
220. Piyade Onbaşı Şeref Kurt
221. Piyade Eri Hasan Kılıç
222. Piyade Eri Sami Kıpeli
223. Piyade Çavuş Muhittin Kıppeci
224. Piyade Eri Orhan Kürkçü
225. Piyade Eri Nazmi Köse
226. Muharebe Eri Kazım Kara
227. Piyade Onbaşı İsmail Kurtulmuş
228. Piyade Onbaşı Cengiz Kurtuluş
229. Piyade Eri Haydar Kara
230. Piyade Eri İbrahim Kuru
231. Piyade Eri H. İbrahim Kocaaktaş
232. Piyade Çavuş Nazmi Konat
233. Piyade Eri Hacı Kaya
234. Topçu Çavuş Hikmet Koman
235. Tank Onbaşı Mehmet Kara

236. Piyade Çavuş Efrahim Kotan
237. Piyade Eri Mustafa Koçer
238. Piyade Onbaşı Hüseyin Koç
239. Piyade Eri Şeref Kavak
240. Piyade Çavuş Ali Karpuzcu
241. Piyade Eri Ali Kaya
242. Piyade Eri Hamdi Kiracı
243. Piyade Eri Mehmet Karcı
244. Piyade Eri Hüseyin Kaşıkçıoğlu
245. Piyade Eri Alaaddin Karataş
246. Tank Çavuş Celal Kahraman
247. Piyade Eri Mustafa Kuş
248. Piyade Eri Bekir Karayeğen
249. Piyade Onbaşı Kemal Köse
250. Piyade Eri Mehmet Kemerli
251. Piyade Onbaşı İbrahim Konaşoğlu
252. Piyade Eri Hasan Karaağaç
253. Piyade Eri Hasan Karagülle
254. Piyade Eri M. Şirin Kalaş
255. Piyade Eri Musa Kazan
256. Piyade Eri Hüseyin Kurtuldu
257. Piyade Eri Halil Koç
258. Piyade Eri Hasan Kaplan
259. Piyade Eri Mehmet Kara
260. Piyade Eri Şefik Kaçar
261. Piyade Eri Ali Karaağaç
262. Piyade Eri Seçim Kılıçaslan
263. Piyade Eri İbrahim Karakoyun
264. Piyade Çavuş Ali Koken
265. Piyade Çavuş Lütfü Kıcı
266. Piyade Eri A. Rıza Karaoğlan
267. Piyade Eri Sabahattin Kundak
268. Piyade Onbaşı Fikret Kartal
269. Muharebe Eri Ali Kılıç
270. Piyade Eri Celal Keleş
271. İstihkam Eri Bektaş Karaş
272. Piyade Eri Cemil Kılıç
273. İstihkam Eri Ali Karaduman
274. İstihkam Eri Hüseyin Kocatürk
275. Piyade Eri Dursun Kanlı
276. Tank Eri Recep Karaköse
277. Piyade Eri Mehmet Karaca
278. Piyade Eri Nazım Kara
279. Sıhhiye Eri Rıfat Kar
280. Tank Eri İbrahim Köse
281. Komando Çavuş Cuma Karadoğan
282. Piyade Çavuş Ali Kalay
283. Piyade Çavuş Sadettin Madencioğlu
284. Piyade Eri Mevlüt Mercan

285. Piyade Eri Kadir Maranlı
286. Piyade Eri Hüsnu Nevruz
287. Tank Onbaşı Şefik Nur
288. Piyade Eri Ali Ocak
289. Piyade Eri Ahmet Özkan
290. Piyade Onbaşı Ekrem Özkaya
291. Piyade Çavuş Filiz Okandan
292. Piyade Eri Hüseyin Özyurt
293. Piyade Eri Süleyman Özkan
294. Piyade Eri Abdullah Ömür
295. Piyade Eri Remzi Özipek
296. Piyade Eri Nevzat Özbay
297. Piyade Eri Fevzi Öztürk
298. Piyade Eri Mehmet Özdemir
299. Piyade Eri Ali Özdemir
300. Piyade Eri Sabahattin Özüpek
301. Piyade Eri Ferzande Özavcı
302. Piyade Eri Hüseyin Özbay
303. Piyade Eri Orhan Kurban
304. Ordonat Eri Atilla Öztürk
305. Topçu Eri Remzi Öz
306. Piyade Eri Murat Önoğlu
307. Piyade Çavuş Tahsin Öztürk
308. Topçu Eri Bulduk Polat
309. İstihkam Eri Ahmet Polat
310. Piyade Eri Mahmut Pınar
311. Piyade Eri Ali Pehlivan
312. Piyade Eri Ali Pınar
313. Piyade Eri Müslüm Polat
314. Tank Onbaşı Recep Pekmezci
315. Piyade Eri Emin Ren
316. Piyade Onbaşı Adnan Sipahi
317. Piyade Eri Hasan Sies
318. Piyade Eri Bilgi Serbest
319. Piyade Eri Cuma Sert
320. İstihkam Eri Sabri Soydemir
321. Piyade Eri Kazım Şahin
322. Piyade Eri Mesut Şaban
323. Piyade Eri Salim Şinik
324. Piyade Eri Süleyman Susamcı
325. Piyade Eri Cengiz Sarptürk
326. Piyade Eri Durak Sülü
327. Piyade Onbaşı Gültekin Sanal
328. Levazım Eri Hasan Sarıca
329. Piyade Çavuş Aslan Seçkin
330. Piyade Eri Celal Sulu
331. Piyade Eri Kasım Sungur
332. Piyade Eri Ziyafettin Sevinç
333. Piyade Eri M. Ali Şengül

334. Piyade Eri Necati Şenol
335. İstihkam Eri Murat Şen
336. Piyade Onbaşı Yusuf Şahin
337. Piyade Onbaşı Yılmaz Şentürk
338. Piyade Eri Muhittin Satioğlu
339. Piyade Eri Halim Soylu
340. Tank Eri Mustafa Soğancı
341. Piyade Eri Hüseyin Süngü
342. Piyade Eri Necati Şentürk
343. Piyade Çavuş Kazım Turan
344. Ordonat Eri Agah Top
345. Piyade Eri Halil Taşkın
346. Piyade Eri Tahsin Tunç
347. Piyade Eri Salih Tunç
348. Ulaştırma Eri İsmail Tosun
349. Piyade Çavuş İlhami Topçu
350. Piyade Eri Adem Turan
351. Topçu Çavuş Duran Türközen
352. Piyade Eri Hüseyin Tüfekçi
353. Piyade Çavuş Adnan Türker
354. Piyade Eri A. Kadir Tonguç
355. Piyade Eri Hasan Toyran
356. Piyade Eri Muhsin Tuğrul
357. Piyade Eri Tahir Tüzünlü
358. Piyade Eri Halit Tekin
359. Piyade Eri Geveran Tomay
360. Piyade Onbaşı Hüseyin Topal
361. Piyade Çavuş Galip Taş
362. Piyade Eri Recep Tezel
363. Piyade Eri İbrahim Turan
364. Piyade Eri Teymur Tari
365. İstihkam Çavuş Kasım Sarıaslan
366. Piyade Çavuş Kazım Tunç
367. Piyade Eri M. Ali Tan
368. Piyade Eri Cuma Teymur
369. Piyade Eri Atilla Türk
370. Piyade Eri M. Emin Türker
371. Piyade Eri Hasan Torun
372. Piyade Eri İzzet Tunçer
373. Topçu Eri Necdet Turgut
374. Piyade Çavuş Salim Tekin
375. Piyade Çavuş Abdülkerim Uruk
376. Piyade Çavuş Hüsnü Uysal
377. Piyade Eri İrfan Uzaldı
378. Sıhhiye Eri Tevfik Uğur
379. Topçu Onbaşı Hüdaverdi Ulutaş
380. Piyade Eri Yusuf Uğur
381. Piyade Eri Rasim Uygun
382. Piyade Eri Hasan Uğurlu

383. Piyade Çavuş Ömer Uçar
384. Piyade Eri Kemal Ünal
385. Piyade Eri Cevdet Üneş
386. Piyade Eri İlhan Ülger
387. Piyade Eri Cavit Ülger
388. Piyade Eri İsmail Yüksel
389. Piyade Eri Erdoğan Yıldız
390. Piyade Eri Kemal Yıldırım
391. Piyade Eri Yılmaz Yıldız
392. Piyade Onbaşı Erol Yılmaz
393. Sıhhiye Eri Adnan Yıldız
394. Piyade Eri Cumhuriyet Yüzlü
395. Piyade Eri Ömer Yıldırım
396. Piyade Eri Arif Yiğitoğlu
397. Piyade Onbaşı Mustafa Yurdakadim
398. Piyade Eri Sabahattin Yılmaz
399. Piyade Eri Aziz Yılmaz
400. Piyade Eri Mehmet Yılmaz
401. Piyade Eri Hamdi Yılmaz
402. Piyade Onbaşı İbrahim Yalçın
403. Piyade Eri Ahmet Yıldız
404. Piyade Eri Mustafa Yerlioğlu
405. Piyade Eri İlyas Yener
406. Piyade Eri Ali Yaşar
407. Piyade Eri Mahir Yener
408. Piyade Eri Hasan Yalçın
409. Piyade Eri Osman Yıldırım
410. Piyade Eri Naci Varol
411. Piyade Onbaşı İbrahim Yolal
412. Hava Pilot Binbaşı Fehmi Ercan
413. Hava Pilot Kıdemli Üsteğmen İlker Karter
414. Hava Pilot Üsteğmen İbrahim Çınar
415. Hava Pilot Üsteğmen Türker Aydın
416. Hava Trafik Kontrol Başçavuş Sami Emen
417. Jandarma Kıdemli Çavuş Kemal Dere
418. Jandarma Çavuş Ekrem Özmen
419. Jandarma Onbaşı Veli Altan
420. Jandarma Onbaşı Lütfü Özgen
421. Jandarma Eri İsa Arslan
422. Jandarma Eri Cemal Akıncı
423. Jandarma Eri Mesruh Şanlı
424. Jandarma Eri Muammer Cerah
425. Jandarma Eri Satılmış Tekel
426. Jandarma Eri Mustafa Gök
427. Jandarma Eri Osman Ali Dal
428. Jandarma Eri Mahmut Nayir
429. Jandarma Eri Hasan Güven
430. Deniz Piyade Onbaşı Hasan Dutlu
431. Deniz Piyade Eri Recep Aldıkaçtı

432. Deniz Piyade Eri Ali Yanatma
433. Deniz Piyade Eri Hüseyin Ersoy
434. Deniz Piyade Eri Rıdvan Çakır
435. Deniz Piyade Onbaşı Kenan Çepni
436. Deniz Piyade Onbaşı Harun Köse
437. Deniz Piyade Onbaşı Hüseyin Kapıcı
438. Deniz Piyade Onbaşı Halil Aydemir
439. Deniz Piyade Onbaşı Osman Dağlı
440. Deniz Piyade Eri Sabri Tütüncü
441. Deniz Piyade Eri Hasan Özkapı
442. Deniz Sivil İşçi Ahmet Ersoy
443. Deniz Kıdemli Binbaşı Metin Sülüş
444. Deniz Kıdemli Üsteğmen Necati Gürkaya
445. Deniz Teğmen Caner Gönyeli
446. Güverte Topçu Astb. Bşçvş. İsmet Yılmaz
447. İkmal Astb. Bşçvş. Temel Şimşir
448. Makine Kazan Astb. Bşçvş. İsmet Dülgeroğlu
449. Güverte Top Astb. Üçvş. Aydın İncekara
450. Makine Çarkçı Astb. Üçvş. Orhan Durusoy
451. Makine Elektrik Astb. Üçvş. Mehmet Kurt
452. Makine Çarkçı Astb. Çvş. Erhan Yıldırım
453. Güverte Top Astb. Kd. Çvş. Hasan Diş
454. Makine Çarkçı Astb. Çvş. Yahya Bakır
455. Makine Kazan Astb. Çvş. Adnan Mavidemir
456. Güverte Torpido Astb. Çvş. Cemil Akın
457. Makine Kazan Astb. Çvş. Nuri Urun
458. Teknisyen Astb. Çvş. Mehmet Çetin
459. Makine Yarasavunma Astb. Çvş. Nadir Güneş
460. Deniz Topçu Eri İbrahim Koçak
461. Deniz Topçu Eri Kenan Nazlı
462. Deniz Torpido Eri Naim Özkan
463. Deniz Radarcı Eri Osman Velet
464. Deniz Çarkçı Eri Abdullah Yıldız
465. Deniz Çarkçı Eri Hayati Sezer
466. Deniz Fırıncı Eri Hasan Bayraktar
467. Deniz Aşçı Eri Mevlit Ergüven
468. Deniz Vardabandra Eri Kadir Toraman
469. Deniz Çarkçı Eri Uğur Tatlı
470. Deniz Topçu Eri İbrahim Parlar
471. Deniz Torpido Eri Mustafa Aydın
472. Deniz Porsun Eri Rahmi Tepebaş
473. Deniz Radarcı Eri Zafer Baydar
474. Deniz Çarkçı Eri Tamer Seyhan
475. Deniz Topçu Eri Bektaş Kocakafa
476. Deniz Torpido Eri Ali Türkmen
477. Deniz Serdümen Eri Yusuf Cansevdi
478. Deniz Vardabandra Eri Mehmet Cihan
479. Deniz Topçu Eri Recep Balcı
480. Deniz Topçu Eri Hasan Sönmez

481. Deniz Topçu Eri Osman Nuri Ocak
482. Deniz Topçu Eri Ali Nihat Gerece
483. Deniz Radarcı Eri Uğur Öztop
484. Deniz Çarkçı Eri Mehmet Bozkurt
485. Deniz Kazancı Eri Hasan Özdemir
486. Deniz Telsiz Eri Cemal Yılmazsoy
487. Deniz Yarasavunma Eri Naci Kamış
488. Deniz Elektrik Eri Koray Munar
489. Deniz Topçu Eri Gaffur Kaynar
490. Deniz Topçu Eri Ömer Faruk Ercan
491. Deniz Torpido Eri Ahmet Uğur
492. Deniz Kazancı Eri Kenan Cansev
493. Deniz Vardabandra Eri Süleyman Teke
494. Deniz Vardabandra Eri Asım Özdemir
495. Deniz Serdümen Eri Kalafatoğlu
496. Deniz Elektrik Eri Osman Çetiner
497. Deniz Piyade Astb. Üçvş. Necati Sıvacılar
498. Sıhhiye Teknisyen (Dalgıç) Astb. Bşçvş. Selçuk Yıldırım